

ŽIVAN M. NINKOVIĆ



6.

VOJVOĐANSKA

RATNA PROŠLOST NAŠIH NARODA

KNJIGA STO PEDESET PRVA

MONOGRAFIJE
JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE

KNJIGA DVADESET DEVETA

UREDIVAČKI ODBOR

General-pukovnik MIRKO JOVANOVIĆ, general-potpukovnik JOCO TARABIC, general-potpukovnik VELJKO MILADINOVIC, general-major FA-BIJAN TRGO, general-major METODIJE KOTEVSKI, pukovnik VIKTOR KUCAN, pukovnik MISO LEKOVIC, pukovnik AHMET DONLAGIC, pukovnik RADOMIR PETKOVIC — glavni urednik

UREDNIK

pukovnik RADOVAN PANIC

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

ŽIVAN M. NINKOVIĆ

ŠESTA VOJVOĐANSKA
UDARNA BRIGADA

BEOGRAD, 1973.

Monografija se izdaje u zajednici sa INSTITUTOM ZA IZUCA
VANJE ISTORIJE VOJVODINE i finansijsku pomoć POKRA
JINSKE ZAJEDNICE ZA NAUČNI RAD S A P

Prve oslobodilačke puške u Sremu zapraštale su 1941. godine. Ispalili su ih borci Fruškogorskog i Podunavskog odreda i članovi mesnih desetina na Fruskoj gori, u Podunavlju, u Bosutskim šumama i u centralnom i donjem Sremu kao i borci udarnih i diverzantskih grupa u Zemunu. Ispalili su ih i Sremci koji su se našli u partizanskim odredima u istočnoj Bosni, u Mačvi i oko Beograda.

Ustanak u Sremu dobio je opštenarodni karakter u 1942. godini. Od tada pa sve do oslobođenja narodnooslobodilački pokret i oružana borba naroda i narodnosti se neprekidno razvijala u svim pravcima. Zato se s pravom može reći da je to bila prelomna godina. Srem je postao ne samo snažno i neugasivo žarište oslobodilačke borbe u Vojvodini nego i u Jugoslaviji.

U ovom kraju naše zemlje KPJ je organizovala tu veliku borbu i objedinila sve težnje naroda. Partijske organizacije i rukovodstva su razvili snažnu političku i vojnu organizaciju narodnooslobodilačkog pokreta i ostvarili čvrsto moralno-političko jedinstvo koje se ogledalo u spremnosti naroda da u borbi protiv okupatora i kvislinga, za slobodu i sretniju budućnost, ulože svu svoju imovinu, i živote. Upravo, jedinstvo naroda i narodnosti Srema čini onu snagu, kamen granit, o koju su se lomile mnoge ofanzivne operacije neprijatelja protiv sremskih jedinica (»velika ofanziva« — avgusta 1942, ofanziva 1. kozačke konjičke i 173. nemačke divizije i policijskih jedinica Kamerhofer — ujesen 1943, ofanziva nemačko-ustaških jedinica u operaciji »žitni cvet« — uleto 1944. godine i mnoge druge lokalne ofanzive) i razne njegove racije protiv stanovništva: masovna streljanja, pljačke narodne imovine i paljevine sela. Gotovo čitav narod Srema — malo i veliko,

muško i žensko — bio je udružen u borbi protiv neprijatelja svih vrsta.

Politika KPJ u narodnooslobodilačkoj borbi i ciljevi te borbe su se ovde poistovetili sa težnjama naroda i narodnosti. Za te ciljeve, za nacionalno i socijalno oslobođenje, borilo se krajem 1943. godine oko 1.400 komunista, preko 300 kandidata, oko 3.000 članova SKOJ-a, oko 15.000 boraca u jedinicama NOV i POJ, oko 10.000 članova USAOJ, oko 20.000 članica AFŽ, dok je desetine i desetine hiljada Sremaca radilo aktivno u političkim i vojnim organizacijama narodnooslobodilačkog pokreta. Svi su oni bili spremni da za te ciljeve stanu ili su već bili stavljeni pred otkočeni revolver, pušku i mitraljez, (mnogi su bačeni u bunar, u Dunav i Savu) a da ipak neprijatelju ne kažu ništa o sebi, o NOP-u i partizanima. Među streljanim u Tomičevoju, Tomljenovićevoj i drugim brojnim i masovnim neprijateljskim racijama bilo je Sremaca svih naroda i narodnosti, svih slojeva i uzrasta, koji su prkosno umirali sa poklicima Komunističkoj partiji i drugu Titu.

U toku 1943. godine ostvareni su krupni rezultati i u razvoju jedinica NOV i PO. Iz malih partizanskih odreda i četa (Fruškogorski, Podunavski i Posavski NOP odred i Bosutska četa), brojnih mesnih desetina, kasnije samostalnih četa i bataljona i udarnih i diverzantskih grupa i uz stalan i masovan priliv novih boraca, do kraja 1943. godine stvoreno je pet vojvođanskih brigada i formirana 16. vojvođanska divizija. Te brigade (1, 2, 3, 4. i 5. vojvođanska brigada) sastavljene uglavnom od boraca iz Srema stalno su ratovala u istočnoj Bosni i u drugim krajevima van Vojvodine. Zbog toga se, na početku 1944. godine, ukazala potreba da se u Sremu formira i 6. vojvođanska udarna brigada. Iako je marta 1944. pripala 36. vojvođanskoj diviziji, 6. brigada je ostala i dejstvovala u Sremu sve do 9. oktobra te godine. Tada je kod sela Mrdenovca prešla Savu i ušla u sastav svoje 36. divizije, nastavljajući slavnim putevima te divizije sve do Dravograda.

Šesta vojvođanska brigada je najduže, gotovo devet meseci, živela i ratovala u Sremu, neraskidivo se vezujući u svom opstanku (ljudskom i materijalnom popunom) za svako selo Srema, zbog čega se i može reći da je ona, u pravom smislu reči, »Sremska brigada«. Ona dejstvuje na

čitavoj teritoriji Srema — napada neprijateljske posade i kolone i izvodi diverzantske akcije na komv.nikacijama — daje tri bataljona iz svog sastava za popunu 5, 7. i 12. vojvođanske brigade, ali i znatan broj iskusnih i prekaljenih boraca i rukovodilaca za nove brigade i odrede u Sremu, Banatu i Bačkoj.

Svojim akcijama u Sremu — odlučnim, iznenadnim i upornim napadima (Morović, Solnik, Calma, Kuzmin, Mandeloška pustara, Grabovci), vesto postavljenim zasedama (Studva, Galovački kanal, Laćarak), neprekidnim manevrima i brzom koncentracijom i dekoncentracijom snaga, zabacivanjem u pozadinu i udarom s leđa i u bokove neprijatelja (ofanziva »žitni cvet«) — 6. brigada je zajedno sa odredima, jedno vreme sa 4. i 7. brigadom, vezala znatne nemačke i kvislinške snage i time dala značajan doprinos i naporima 1. proleterskog i 12. udarnog korpusa i Operativne grupe divizija u njihovom prodoru u Srbiju i prema Beogradu.

Sve se to iz ove knjige Zivana Ninkovića pregledno vidi: od prvih akcija brigade na posade Vrbanje i Soljana, pa sve do njenog učešća u završnim operacijama 3. armije kod Dravograda. Autor je iz bogate i raznovrsne dokumentacije u Vojnoistorijskom institutu, Arhivu PK SKS za Vojvodinu, Institutu radničkog pokreta Srbije i Jugoslavije i brojnih sećanja i konsultacija učesnika NOP u Sremu i boraca brigade izveo sve one bitne i prelomne momente o životu i ratnom putu 6. brigade. On nije ispustio, uz akcije brigade, da nam iznese i one važne detalje o radu Partije i SKOJ-a, o političkoj i kulturno-prosvetnoj aktivnosti u brigadi i u narodu, o delatnostima rodova i službi, o atmosferi i likovima boraca i rukovodilaca, povezujući sve to sa širim regionima i napore jedne sremske brigade sa naporima čitave NOV i POJ. Zato ova knjiga ima i širi značaj, ne samo za Srem i Vojvodinu nego i za Jugoslaviju, jer obrađuje i analizira dejstvo i život jedne brigade na ravničastom, otkrivenom, komunikacijama i vođenim putevima ispresecanom zemljištu, na spoju točkova dve velike reke, na otvorenim i važnim saobraćajnicama između Balkana i Evrope i na mostu vekovnih ratnih bura i ljudskih migracija.

ŽARKO ATANACKOVIC

FORMIRANJE I PRVE AKCIJE BRIGADE

1. VOJNOPOLITICKA SITUACIJA U SREMU NEPOSREDNO
PRED FORMIRANJE BRIGADE

Vrhovno vojno i političko rukovodstvo nove Jugoslavije, još u decembru 1943. godine — odmah posle Drugog zasedanja AVNOJ-a, razradilo je svoje strategijske planove za postepeno prenošenje težišta operacija NOVJ ka istočnim oblastima zemlje, u prvom redu u Srbiju koja je bila ne samo »... važan čvor u odnosu na Jugoslaviju« nego je imala izvanredno značajnu vojno-političku ulogu i za dalji razvoj situacije na Balkanu. Zato je Vrhovni komandant doneo odluku da se tokom zime 1943/1944. i u proleće 1944. godine razviju ofanzivna dejstva NOVJ u svim krajevima zemlje, a posebno da se učvršćuje njihova operativna osnovica u Crnoj Gori i istočnoj Bosni, te da se na nju postepeno prebacuju snage iz zapadnih krajeva, kako bi se u vreme otvaranja drugog fronta u Evropi jakim snagama NOVJ iz više pravaca izvršio prodor u Srbiju.¹

Ali je Srbija u to vreme, isto tako, za Nemce i za jugoslovensku buržoaziju bila u centru pažnje i okosnica svih njihovih planova. Težeći da osiguraju svoje interese u Srbiji nemačka vlada i vrhovna komanda su krajem 1943. i u prvoj polovini 1944. godine preduzeli umesto vojnih,

¹ Četrnaest vekova borbi za slobodu, Vojni muzej Beograd, 1968. godine, str. 94; Jozef Selmajer, načelnik operativnog odeljenja Nemačkog komandanta Jugoistoka, Arhiv Vojnoistorijskog instituta JNA Beograd, (ubuduće VII), kut. 70-A, br. reg. 1/2-a.

organizacionih i drugih mera da bi je održali u svojim rukama jer je Srbija, po njihovoj oceni »... imala odlučujuću važnost za celokupnu odbranu jugoistočnog prostora«.² Naročito je nemačka vrhovna komanda bila zabrinuta situacijom u centralnom i zapadnom delu Jugoslavije, gde su operisale jake grupacije NOVJ koje su svakog momenta mogle da prodru u Srbiju. Zbog toga je odlučila da se u toku zime prvo razbiju ili unište snage NOVJ u istočnoj Bosni i Crnoj Gori, koje su se nalazile na granici Srbije, a istovremeno da se izvede ciklus operacija u drugim krajevima sa ciljem da se NOVJ što više oslabi, a njene snage odbace od obale i komunikacija koje povezuju dolinu reke Save sa Jadranskim morem.³

Zimske operacije na jugoslovenskom ratištu, poverene štabu nemačke 2. oklopne armije, počele su decembra 1943. i trajale do februara 1944. godine. U njima je bilo angažovano 13 nemačkih i jedna bugarska divizija, nekoliko samostalnih brigada i više kvislinških i četničkih jedinica. Glavni naponi neprijatelja bili su usredsređeni prema 2. i 3. korpusu NOVJ u istočnoj Bosni i Crnoj Gori i protiv 4. i 8. korpusa u Hrvatskoj.⁴

Šesnaesta vojvođanska divizija u istočnoj Bosni, zahvaćena zimskim operacijama, bila je podeljena u dve operativne grupe, pa je prva operativna grupa (1. 3. i 5. brigada) krenula preko pl. Trebavca ka Bosanskom Samcu, a druga operativna grupa (2. i 4. brigada) uputila se prema Birču i Sekovićima. Pri tom su obe operativne grupe vodile žestoke borbe sa delovima 187. divizije, nemačkim 901. motorizovanim pukom, delovima domobranske 3. lovačke brigade, muslimanskom milicijom »zelenim kadrom« i četnicima na sektoru Majevice, Birča, Trebavca i Posavine.⁵

Za vreme zimskih operacija u Jugoslaviji i neposredno posle velike protivofanzive 1. kozačke konjičke i 173. nemačke rezervne divizije, te ustaško-domobranskih i policij-

² Isto; izjava Vajksa, Lera i Felbera, u Arhivu VII, kut 70/V, broj reg. 1/2-a.

³ Isto.

⁴ Isto.

⁵ Arhiv VII, kut. 950, broj reg. 12/2, 13/2, 27/1; kut. 951, br. reg. 1/3.

skih jedinica generala Konstantina Kamerhofera u Sremu su snage narodnooslobodilačkog pokreta i NOV i PO i dalje jačale. Na oslobođenoj teritoriji, koja je pri kraju 1943. godine — sem gradova i 20 sela u kojima su bile neprijateljske posade — obuhvatala sav ostali deo Srema, postojala je snažna vojna i politička organizacija. Uz Pokrajinski komitet KPJ i SKOJ-a u Sremu se nalaze dva okružna komiteta KPJ i SKOJ-a, nekoliko sreskih i gradskih komiteta KPJ i SKOJ-a, više partijskih ćelija i skopjevskih aktiva sa oko 1.400 komunista, preko 300 kandidata i oko 3.000 članova SKOJ-a. Pored Pokrajinskog NO odbora tu deluju i 2 okružna, 10 sreskih, preko 120 mesnih, 5 gradskih i više rejonskih narodnooslobodilačkih odbora. U njima rade 1.863 odbornika, a od toga 300 žena. Skoro u svim mestima postojali su odbori AFŽ i USAOJ. Na slobodnoj teritoriji funkcionišu tri komande područja, deset komandi mesta sa partizanskim stražama i oko 40 partizanskih radionica. Sa povremenim prekidima radi i preko 30 osnovnih škola, više analfabetskih tečajeva i tečajeva za pionire koji su imali detaljno razrađene programe. U tehnikama partijskih i oslobodilačkih organizacija i vojnih jedinica štampaju se brojni listovi: »Naša borba«, »Slobodna Vojvodina«, »Istina«, »Glas omladine«, »Vojvođanka u borbi«, »Bilten Glavnog odbora Vojvodine«, »Bilten Glavnog štaba Vojvodine« i mnogi drugi listovi. Ljudska i materijalna popuna i snabdevanje jedinica NOV i PO, zasnovani na dobrovoljnom odlasku u partizane i davanjima naroda, bili su snažni i masovni. Prema podacima Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu u Sremu je samo u toku 1943. godine stupilo u NOVJ oko 7.000 novih boraca, dok su za potrebe narodnooslobodilačkog pokreta prikupljene na hiljade i stotine hiljada kilograma namirnica i opreme. Sve je to omogućilo ne samo popunu 1. i 2. vojvođanske brigade, već i formiranje 3, 4. i 5. vojvođanske brigade i 16. vojvođanske udarne divizije.⁶

Na području Srema, u vreme zimskih operacija, dejstvuju 1. i 2. sremski NOP odred, Diverzantski bataljon

⁶ Žarko Atanacković, Vojvodina u borbi 1941—1945, Novi Sad 1959. godine, str. 172—183; Žarko Atanacković, Srem u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, Beograd 1968, godine, str. 402—448; Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 46.

Glavnog štaba Vojvodine, mesne desetine, rezervne čete i bataljoni, brojne udarne i diverzantske grupe. Težište borbene aktivnosti odreda bilo je usmereno na rušenje drumskih i železničkih komunikacija koje su doline reke Dunava i Save povezivale sa Jadranskim morem i sa područjima zahvaćenim zimskim operacijama i u napadima na neprijateljske posade, naročito u jugozapadnom Sremu (Bosutske šume), koje su mogle poslužiti kao pozadina i oslonac neprijatelju za prihvrat i manevar njegovih jedinica angažovanih u borbama u istočnoj Bosni protiv 3. korpusa i 16. vojvođanske divizije.

Za ostvarenje tih zadataka, na zahtev Glavnog štaba Vojvodine, prebačena je iz istočne Bosne i 4. vojvođanska brigada, a pre toga je, na osnovu prethodne odluke Glavnog štaba Vojvodine, obrazovana u Sremu i 6. vojvođanska udarna brigada.⁷

2. PRIKUPLJANJE JEDINICA I SVEČANA SMOTRA

Pripreme za formiranje 6. vojvođanske brigade počele su znatno ranije, pri kraju 1943. godine, kada je 2. bataljonu 1. sremskog NOP odreda dat zadatak da izvrši popunu svojih četa novim borcima i ojača borbenu aktivnost u jugoistočnom »Donjem Sremu«. Tako je 29. novembra 1943, na drumu Ašanja — Obrež, sačekao iz zasede jednu nemačku kolonu jačine 37 ljudi i u kratkom i iznenadnom okršaju ubio 21, a ranio 2 vojnika. Zaplenjena su 2 puško-mitraljeza i 20 pušaka.⁸ Već 18. decembra 1943, boraveći u rejonu Ašanje, 2. bataljon je na inicijativu svog komandanta Vukašina Bivolarevića Volfa otvorio vatru iz svog oružja na avion tipa »sim-110«, koji je za sobom vukao jedrilicu. Izrešetani pogocima avion i jedrilica su se spustili između Boljevac i Jakova, gde je ubrzo stigao i 2. bataljon. Zaplenjena su 3 avionska mitraljeza, 2 pištolja, oko 2.300 metaka, 1 radio-stanica, 100 litara benzina, nešto sanitetskog materijala i dr.⁹ Samo dva dana kasnije,

⁷ Isto.

⁸ Zbornik, t. 1, knj. 6. str. 463, 538; t. 1, knj. 17, str. 535; Arhiv VII, kut. 1992, br. reg. 1/4.

⁹ Zbornik, t. 1, knj. 6. str. 538; t. 1, knj. 17, str. 546; Arhiv VII, kut. 1992, br. reg. 1/4.

20. decembra, 2. bataljon je na putu Ašanja — Obrež sačekao u zasedi jednu nemačko-ustašku žandarmerijsku kolonu jačine oko 60 ljudi, koja je išla u pljačku u Kupinovo. Na ivici šume kod »Spomenika« zaseda je otvorila kratku i iznenadnu vatru po neprijatelju, kome ubrzo stiže u pomoć 150 Nemaca od Zemuna. Bataljon je u novom naletu ubio i nešto ovih vojnika, ali se deo onih koji su bežali pred snažnim jurišom boraca 2. bataljona podavio u Obedskoj bari. Prema našim podacima poginulo je iz obe neprijateljske grupe više od 60 vojnika, a zaplenjeni su 1 kamion, 1 puškomitraljez, puške i druga oprema. Gubici bataljona iznosili su 2 mrtva i 3 ranjena.¹⁰

Kada je stigla naredba Glavnog štaba Vojvodine o pokretu za Frušku goru, a zatim u Bosutske šume, 2. bataljon se nalazio na odmoru u selu Kupinovu. Vest o odlasku u sastav nove brigade, koja će uskoro biti formirana, brzo je prostrujala među borcima. Smešteni u toplim sobama oni su ponekad bučno i sa neskrivenom radošću govorili o tom događaju. Sutradan, neposredno pred marš za Frušku goru, izvršena je i smotra bataljona. Postrojenim borcima i masi okupljenih meštana govorio je komandant Glavnog štaba Vojvodine Aćim Grulović. Istakao je značajne uspehe bataljona u dotadašnjim akcijama, ali je ukazao i na teške i još složenije zadatke koje ga očekuju u brigadi.¹¹

Marš iz Kupinova, po januarskom oštrom severcu i smrznutoj sremskoj ravnici, izvršen je preko Donjeg Tovarnika — Prhova — Pećinaca do Bešenovačkog Prnjavora u Fruškoj gori, gde su borci predanili i dobili obroke hrane.

Narednog dana, odmah posle doručka, nastavljen je pokret vencom Fruške gore prema »Rohalj-bazama« iznad Starog Divoša — starom i svakom sremskom borcu dobro poznatom partizanskom logoru. 2. bataljonu se pridružila i jedna četa 3. bataljona 1. sremskog odreda, koja je, takođe, činila jezgro buduće brigade. Od Rohalj-baza kolona je skrenula na jug i pošto je prešla železničku prugu Beograd — Zagreb kod sela Kuzmina uputila se za Višnjicevo (Grk) i Sremsku Raču, gde se u rejonu Jabučja već

¹⁰ Isto; Arhiv VII, kut. 1992, br. reg. 1/4; kut. 55, br. reg. 14/1.

¹¹ Isto.

nalazio 2. sremski odred. Ovaj odred je, takođe, u pripremnom periodu za slanje bataljona u brigadu postigao značajne borbene uspehe. Tako je jedan vod odreda upao 23. novembra 1943. u selo Pcdgrađe i napao ustaški tabor. Ubijen je tabornik, a zarobljen 1 ustaša. Tri dana kasnije, 26. novembra, borci 2. odreda su u selu Nijemci spalili opštinsku arhivu i demolirali zgradu žandarmerijske postaje. Zaplenjena je izvesna količina opreme. Odred je 10. decembra upao u selo Komletince, spalio arhivu i prote-rao opštinskog beležnika. Zaplenio je 1 radio-stanicu, 1 pušku i 40.000 kuna. Petnaestog decembra napao je žandarmerijsku posadu Gornjeg Tovarnika. Zaplenjene su 2 puške, nešto municije i opreme, 50 pari cipela, 2 pisaće mašine i oko 180.000 kuna. Uhvaćen je zloglasni žandarmerijski vodnik Novosel Toma, koji je među stanovnicima ovog kraja počinio velika nedela.¹²

Izmešani borci 1. i 2. sremskog odreda prepričavali su mnoge detalje iz raznih akcija, kao i one doživljene u svom selu i kod kuće pre dolaska u partizane. Saljivdžije su se, pak, međusobno peckale i takmičile u prepričavanju svakojakih dosetki i šala. Meštani sela Sremska Rača, a naročito omladina i pioniri, zajedno sa svojim borcima, očekivali su veliki praznik. Partizanske pesme orile su se do duboko u noć.

Sedamnaesti januar bio je sunčan i prohladan. Tačno u 10 časova izvršena je smotra, a postrojenim borcima na Jabučju, južno od Sremske Rače, pročitana je naredba Glavnog štaba Vojvodine o formiranju 6. vojvođanske brigade.¹³

»... Formira se VI vojvođanska brigada Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Vojvodine. U sastav VI brigade ulaze: II bataljon I sremskog odreda, jedna četa III bataljona I sremskog odreda i jedan bataljon II sremskog odreda.

Za rukovodstvo VI vojvođanske brigade postavljaju se ovi drugovi:

Za komandanta drug Žarko Samardžić »Baća«, bivši komandant I. sremskog odreda.

¹² Zbornik, t. 1, knj. 17, str. 537, 538, 549, 550; Arhiv VII, kut. 1992, br. reg. 1/5, 1/3.

¹³ Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 17.

za političkog komesara brigade drug Voja Živanović, »Džokej« dosadašnji politički komesar II sremskog odreda,
za zamenika političkog komesara drug Radivoje Golubović,
dosadašnji zamenik političkog komesara II bataljona I sremskog odreda.

Ova naredba ima se izvršiti odmah.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!...«

Posle čitanja naredbe postrojenoj brigadi govorili su Savo Orović, načelnik i Stevan Jovičić, politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine. Čestitajući borcima i rukovodiocima na ranije postignutim uspesima u borbi sa neprijateljem ukazali su na to da su formiranjem brigade stvoreni usiovi za još uspešniju borbu u kojoj treba iskoristiti sve do sada stečeno iskustvo i znanje. Postavili su kao glavni zadatak brigade da razbije neprijateljske planove o držanju jakih garnizona u Bosutskim šumama i u mestima u podnožju Fruške gore, kako bi ih koristio kao odskočnu dasku za ofanzivne poduhvate protiv naših jedinica. Brigada mora učiniti sve da protera neprijatelja iz ovih uporišta da bi ta mesta poslužila našim jedinicama za snabdevanje i kao baza za dalje širenje oslobođene teritorije.

Na dan formiranja brigada je imala dva bataljona, prateći vod, dva diverzantska odeljenja, intendanturu i sanitet. Brojno stanje je iznosilo 403 borca i rukovodioca, naoružanih sa 340 pušaka, 6 automata, 20 pištolja, 12 puškomitraljeza, 1 mitraljez, 150 bombi, oko 8.000 metaka. Štab brigade su sačinjavali: komandant Žarko Samardžić, politkomesar Vojislav Živanović, zamenik komandanta Milan Ješić (nešto kasnije došao) i zamenik politkomesara Radivoje Golubović. Štabove bataljona sačinjavali su: 1. bataljon — komandant Vukašin Bivolarević, politkomesar Vasa Vesković, zamenik politkomesara Nemanja Stanisavljević; 2. bataljon — komandant Nikola Stojanović, politkomesar Boško Jovanović, zamenik komandanta Stojan Ličina i zamenik političkog komesara Vladimir Branković. Za intendanta brigade postavljen je Ranko Stanisavljević, obaveštajni oficir je bio Lazar Savatić i referent saniteta Mila Vranješević.¹⁴

¹⁴ Arhiv VII, kut. 211, br. reg. 1/7, 20/1; kut. 1240, br. reg. 17/4; kut. 1992, br. reg. 1/5.

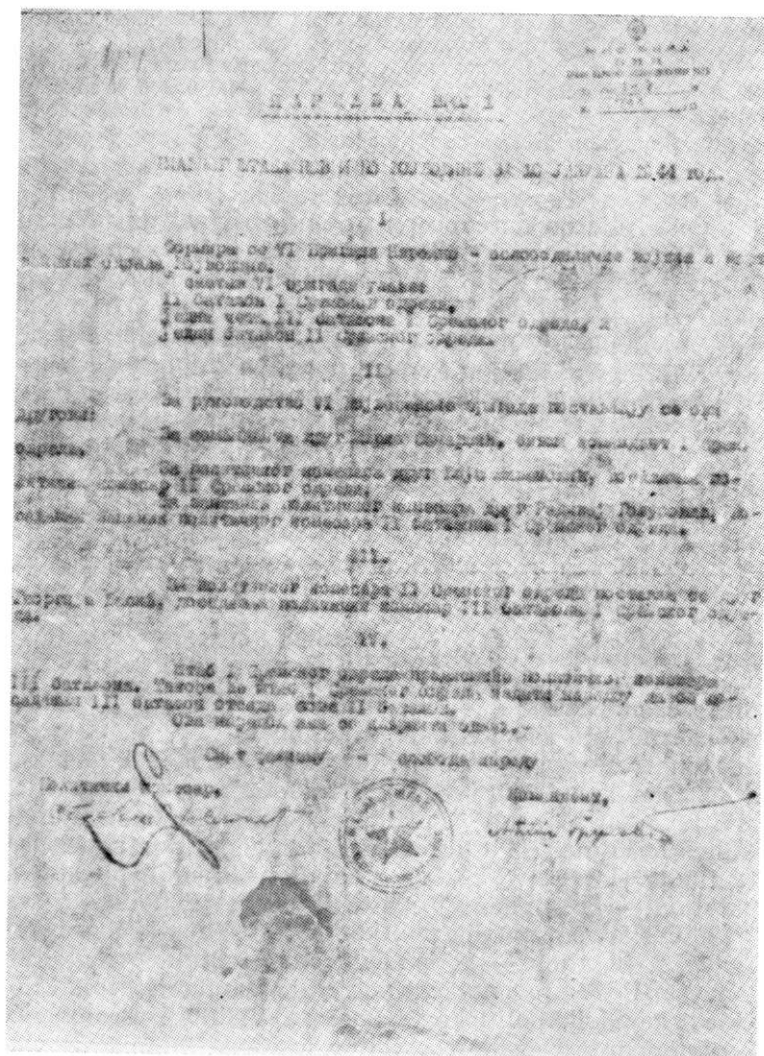


Foto-kopija Naredbe br. 1. Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, od 10. januara 1944. godine, o formiranju 6 vojvodanske brigade



Štab 6. vojvodanske brigade (foto-montaža), s desna u levo: Voja Živanović Džokej, politički komesar brigade; kurir štaba brigade; Radivoje Golubović Tehničar, zamenik političkog komesara brigade i Žarko Samardžić Bača, komandant brigade

3. PARTIJSKA I SKOJEVSKA ORGANIZACIJA I MORALNO-POLITICKO STANJE

Iz Sremske Rače brigada je krenula za Crkvište (istočno od sela Jamene). Tu je tek počeo onaj pravi život i rad štabova i komandi, partijske i skojevske organizacije na zadacima koje je trebalo još obaviti kako u sređivanju jedinica, partijske i skojevske organizacije, tako i u vojničkoj i političkoj pripremi ljudstva za predstojeće zadatke. Održavaju se brojni sastanci štabova brigade i bataljona, komandi četa i vodova; ljudstvo se upoznaje sa dužnostima; raspodeljuje se oružje, oprema, municija i bombe; obučavaju se starešine i borci u napadu, odbrani, susretnoj borbi, maršu itd; pokreće se raznovrstan politički i kulturno-prosvetni rad i život.

Utvrđivanjem broja članova KPJ i SKOJ-a, koji su došli u brigadu, pristupilo se stvaranju i izgradnji partijske i skojevske organizacije. Celokupna partijska organizacija brigade brojala je 75—80 članova KPJ, dok je u SKOJ-u bilo 80—90 omladinaca.¹⁵ Komunisti u jednoj četi, a bilo je 7—9 partijaca, sačinjavali su četnu ćeliju. Te ćelije su preko svojih delegata birale bataljonski biro, koji je rukovodio partijskom organizacijom u bataljonu. Po štabovima bataljona i štabu brigade obrazovane su prištapske ćelije.

Ukupno je bilo 9 ćelija u brigadi: po četiri u svakom bataljonu i ćelija štaba brigade. Sekretari četnih ćelija bili su zamenici političkih komesara četa, a sekretari prištapskih ćelija bili su obično najizrazitiji komunisti štaba bataljona i brigade. Bataljonski biro su sačinjavali svi sekretari ćelija i politički komesar bataljona. Sekretar bataljonskog biroa bio je ujedno zamenik političkog komesara bataljona. Partijski rukovodilac, koji je rukovodio celokupnom partijskom organizacijom u brigadi, bio je zamenik političkog komesara brigade.

Na partijskim sastancima svih ćelija, koji su održani po dolasku na Crkvište, diskutovalo se najviše o rukovođećoj ulozi partije i o odgovornosti svake ćelije i svakog njenog člana za sve ono što se radi u brigadi. Taj rad se odvijao po sektorima: vojni, politički, partijski, omladinski, obaveštajni, sanitetski itd. Komunisti zaduženi u ćeliji za vojni sektor imali su zadatak da se brinu za borbenu i organizacionu izgradnju brigade, razvijanje borbene duha i političke svesti, jačanje mržnje prema neprijatelju i ljubavi prema svojoj domovini. Svaki komunista starešina je morao dobro poznavati svoje potčinjene, imati poverenja u njih, podsticati njihovu inicijativu i razvijati svaku pozitivnu aktivnost. Komunisti koji su bili odgovorni za politički sektor brinuli su se za političku izgradnju boračkog i starešinskog sastava, za podizanje političke svesti o pravednosti NOB-a, koju vode naši narodi, razvijanje moralnog lika borca, isticanje primera hrabrosti, drugarstva i samopregora, razvijanje kulturno-prosvetnog rada i života u brigadi i u mestima kuda je brigada pro-

¹⁵ Izjava Vladimira Brankovića, pukovnika JNA; Zbornik, t. 1, knj. 6, str. 428, 423, 434, 502, 510.

lazila ili se borila. Partijski sektor obezbeđivao je sprovođenje kadrovske politike KPJ u jedinicama NOV i POJ, 0 prijemu u KPJ i kandidovanju, brinuo se o skojevskoj organizaciji, pratio njen rad i davao zadatke, pripremajući od najboljih skojevaca buduće članove KPJ. Komunisti koji su radili po omladinskom sektoru bavili su se pitanjima omladine koja još nije bila u SKOJ-u, a koja je svojim radom i hrabrošću u borbi zasluživala da to postane. Obaveštajni sektor brinuo se o obaveštajnoj situaciji na terenu i u brigadi; sanitetski za zdravstveno stanje i snabdevanje sanitetskim materijalom, a intendantski za ishranu i snabdevanje odećom, obućom i drugim potrebama.

Celokupna partijska organizacija, a posebno sekretari ćelija, odmah su pristupili stvaranju i organizacije SKOJ-a po četama, bataljonima i u prištapskim jedinicama. Stvoreni aktivni po četama, u kojima se nalazilo po 10 do 12 skojevaca, odmah su izabrali svoje sekretare SKOJ-a. To su bili najizrazitiji skojevci, koji su već bili članovi Partije i dobili zadatke da rade kao komunisti u skojevskoj organizaciji. U isto vreme izabrani su i bataljonski i brigadni sekretari SKOJ-a.

Sastanci partijske i skojevske organizacije održavali su se jedanput nedeljno, a po potrebi i češće. Po nameni ti sastanci su bili teoretski i praktični. Na praktičnim sastancima raspravljalo se o problemima vojničke organizacije, borbene gotovosti jedinice, o uspesima i slabostima u brigadi. Na teoretskim sastancima su se prorađivale teme iz Istorije SKPb, o nacionalnom pitanju, o seljačkom pitanju, o državi, o istoriji KPJ i SKOJ-a. Među članovima KPJ bilo je dosta starih boraca i sa većim partijskim stažom. U stvari, bih su to borci iz vojvođanskih brigada u Bosni koji su posle ranjavanja upućeni na lečenje u Srem, pa su kad su ozdravili raspoređeni u 1. i 2. sremski odred i sada se našli u 6. brigadi. Njihovo prisustvo i njihova aktivnost su se osećali u svakoj jedinici brigade. Iskustvo prekaljenih boraca dobro je poslužilo da partijska organizacija izvrši sve postavljene zadatke pred brigadu.

Za dnevne redove na partijskim sastancima postavljana su sledeća pitanja: budnost i konspiracija, analiza akcije i držanje nekog druga u akciji, pitanje kritike i

samokritike, pitanje moralnog lika člana KPJ i borca, odnos prema narodnim vlastima, briga o ranjenicima, međusobni odnosi drugova i drugarica i mnoštvo drugih pitanja koja su proizilazila iz života i rada jedinice. Na skojevskim sastancima dnevni redovi obično su bili: pitanje hrabrosti mladog komunista, discipline, držanje bombaša, izvlačenje ranjenika, pomoć drugu u borbi, zalaganje u kulturno-prosvetnom radu, i si.

U zauzetim uporištima i u oslobođenim selima članovi KPJ i SKOJ-a imali su zadatak da politički rade sa narodom, naročito ukoliko se prvi put dolazi u neko mesto. Svaki član KPJ dobijao je zadatak da na sebe uzme ulogu tumača linije NOB-a, da objašnjava ciljeve i zadatak naše jedinice.

4. PRVE BORBE I AKCIJE

Analizirajući mogućnosti brigade za jednu od njenih prvih akcija na području jugozapadnog Srema (Bosutskih šuma) štab brigade je detaljno izučavao postojeće podatke o neprijatelju i prikupljao nove, naročito o onim njegovim jedinicama koje su se nalazile u zapadnom Sremu. Znalo se u to vreme da su delovi nemačke 173. rezervne divizije 1 njen štab bili u Rumi. U Rumi je bio štab 606. puka i njegove jedinice za osiguranje železničkih komunikacija. Bataljoni tog puka (808, 811. i 812, a zatim i 356. landesšicen bataljon) držali su pojedine sektore na pruzi Beograd — Zagreb i Beograd — Novi Sad. Delovi 13. SS »Handžar-divizije« ostali su posle ofanzive te divizije na područje Bosutskih šuma, marta 1944. godine, u Gunji, Vrbani, Drenovcima, Strošincima i Novim Jankovcima. Delovi 20. protivavionske divizije bili su raspoređeni u Zemun, Novim Banovcima, Novoj Pazovi i Petrovaradinu; delovi 262. nemačke divizije nalazili su se u Otoku; 1. nemački policijski puk »Hrvatske« (Polizei freiwilliger regimente Croation) na liniji Sremska Mitrovica — Ruma; 2. nemački policijski puk »Hrvatske« na liniji Ruma — Sremski Karlovci; 3. nemački policijski puk »Hrvatske« na liniji Sid — Ruma, Indija — Zemun; 1. nemački samostalni policijski bataljon u Krušedolu; 10, 11, 12. i 13. železnički stražarni bataljon na linijama Vinkovci — Ze-

mun i Zemun — Novi Sad; 7. domobranska posadna brigada bila je u Vinkovcima, Rumi i Sremskoj Mitrovici, Petrovaradinu i Zemunu; Vazduhoplovni domobranski školski puk u Petrovaradinu i Irigu; 1. domobranski regrutni puk u Zemunu, Sremskoj Mitrovici i Vinkovcima; 2. domobranski dopunski puk u Zemunu, Petrovaradinu i Sremskoj Mitrovici; delovi domobranske 3. lovačke brigade u Vinkovcima i Sidu; 6. ustaški bataljon u Iloku, Neštinu i Šaregradu. Oktobra 1943. premešteno je iz Vukovara u Rumu i Zandarmerijsko načelstvo, koje je pod svojom kontrolom imalo 10 srezova u Sremu. Načelstvo je raspolagalo jednom četom policije — žandarmerije, a srezovi snagama do voda žandarmerije — policije. Ukupna jačina žandarmerije i policajaca u tom Žandarmerijskom načelstvu Ruma, ne uzimajući u obzir ljudstvo policijskih bataljona i pukova, bila je oko 1.500 ljudi.¹⁶

Samo postojanje ovako brojnih neprijateljskih jedinica postavljalo je pred rukovodstvo novoformirane brigade najsloženije zadatke, tim pre što je Glavni štab NOV i PO Vojvodine insistirao da se odmah likvidiraju neka uporišta u Bosutskim šumama i da se onespособi železnička komunikacija Vinkovci — Brčko, koju je neprijatelj koristio za manevar i snabdevanje svojih snaga koje su bile u ofanzivi protiv 3. korpusa i 16. vojvođanske divizije u istočnoj Bosni.

Napad na posade u Vrbanji i Soljanima

Već četvrti dan posle formiranja brigade i užurbane procene situacije, štab brigade je izabrao objekte i doneo odluku da se napadnu neprijateljske posade u Vrbanji i Soljanima i pokida železnička komunikacija između Vinkovaca i Brčkog. Brigada kreće iz rejonu Sremske Rače zajedno sa 2. sremskim odredom u pravcu Vrbanje, odakle izviđa neprijatelja i sprovodi poslednje pripreme za akcije.

Vrbanja i Soljani čine u topografskom pogledu jednu celinu ravničastog, pošumljenog i močvarnog zemljišta,

¹⁶ Žarko Atanacković, Srem u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, Beograd 1968. godine, str. 274—275, 475.

ispresecanog železničkom i drumskom komunikacijom Vinkovci — Brčko, što je pružalo braniocu mogućnost da brzo interveniše. Oba mesta, a i ona u njihovoj okolini, omogućavala su neprijatelju solidnu organizaciju odbrane. Sve zgrade u Vrbanji u kojima se nalazila posada bile su uređene za upornu i kružnu odbranu (železnička stanica, žandarmerijska stanica, »Doktorat« i toranj od crkve). Spoljnu ivicu odbrane činile su straže i patrole koje su kontrolisale prilaze selu i sve ulice. Vreme uoči i za vreme akcije bilo je hladno i snežno. Seoski putevi bih su neupotrebљivi za bilo kakvu tehniku, što je upućivalo neprijateljske intervencije oklopnim i motorizovanim jedinicama iz susjednih garnizona isključivo na puteve sa čvrstom podlogom. U Vrbanji su se prema nepotpunim podacima nalazile sledeće neprijateljske snage: štab i 3 četa 2. bataljona Domobranske sremske brigade; dve čete domaćih folksdojčera — policajaca; jedan žandarmerijski vod i nešto domaće milicije — sve u jačini oko 500—600 vojnika. U Soljanima je bilo oko 50—60 pripadnika ustaškog pripremnog bataljona i nešto domaćih milicionara — sve u jačini oko 100—150 ljudi.

Pri proceni svojih snaga štab brigade je računao na sopstvene snage i jednu četu 2. sremskog odreda koja mu je pridata za obezbeđenje napada, pa je na osnovu procene situacije postavio svojim jedinicama sledeći zadatak: 1. bataljon je imao zadatak, u toku noći 21/22. januara, da razruši železničku prugu Vinkovci — Brčko između železničke stanice Drenovci i Vrbanja, a 2. bataljon između železničke stanice Vrbanja i Spačva. Sutradan 22. januara, tačno u podne, oba bataljona napadaju posade Vrbanje i Soljana i to: 1. četa 1. bataljona napada Vrbanju sa zapada, nastupajući ka centru sela i crkvi, sa zadatkom da likvidira neprijateljske snage u »Doktoratu«; 2. četa 1. bataljona poseda položaj na južnoj ivici sela i vatrom pomaže napredovanje 1. čete; 3. četa 1. bataljona, ojačana protivtenkovskom puškom, postavljena je u zasedu kod Bistre Bare, na drumu Vrbanja — Drenovci da bi sprečila dolazak neprijateljskih pojačanja iz Drenovaca i Brčkog; 1. četa 2. bataljona napada Vrbanju sa severoistoka od pravca Brišća i sadejstvuje 1. četi 1. bataljona u zauzimanju »Doktorata«; četa 2. sremskog odreda postavljena je

u zasedu na kanalu Božito na drumu Drenovci — Soljani, dok je njen drugi vod sa protivtenkovskom puškom bio u zasedi na koti 81 na drumu Vrbanja — Otok. Dve čete 2. bataljona (1. i 2. četa) imale su zadatak da napadnu neprijateljsku posadu u selu Soljani. Zapovest za početak napada saopštena je štabovima bataljona pred početak diverzantske akcije na železničku prugu Vinkovci — Brčko, a dopuna zapovesti pred sam početak napada na Vrbanju i Soljane.

Bataljoni su prema dobijenom rasporedu krenuli na zadatak. Prilikom kretanja nije pronađen najkraći put do pruge, pa se zbog toga kasnilo sa početkom akcije. Po dolasku na lice mesta zbog oskudnog priručnog alata i neuvežbanosti ljudstva u rušenju pruge rad se veoma sporo odvijao. Porušeno je svega 24 metra koloseka, pa je štab brigade naredio povlačenje jedinica u šumu istočno od sela Vrbanje u rejon Bratićev stan. One su se tu malo odmorile, dobile hranu i izvršile poslednje pripreme za predstojeće napade na Vrbanju i Soljane.

Sam početak napada na obe posade tekao je prema naređenju štaba brigade. Nastupanje jedinica po danu osmotrio je neprijateljski osmatrač sa crkvenog tornja, pa je odmah otvorena vatra iz teškog mitraljeza. Bataljoni su povećali rastojanje i ubrzali kretanje. Prva četa 1. bataljona brzo je prodrla u centar sela i snažnom vatrom prisilila neprijatelja da se povuče u zgrade »Doktorata«, škole, žandarmerijske stanice i okolne seoske kuće. Da bi se bombaši mogli privući bliže tim zgradama i ubaciti bombe izvršen je snažan vatreni nalet. U međuvremenu u selo je pred »Doktorat« izbijala i 3. četa 2. bataljona sa severoistočne strane, tako da su potpuno opkolili objekte u neprijateljskim otpornim tačkama. U dramatičnim trenucima borbe sa neprijateljem u »Doktoratu« i ostalim zgradama iznenada se izmenila situacija u korist neprijatelja. Njemu je iz Drenovaca pristiglo pojačanje od 2 tenka, 1 oklopna kola i 2 kamiona pešadije. Te snage su okružile naše čete i pokušale s leđa da ih razbiju i unište. Ohrabreni pristiglim pojačanjem neprijateljski vojnici iz utvrđenja izvršili su protivnapad na naše jedinice. Uvidevši tešku situaciju naših četa štab brigade naredio je štabu 2. bataljona da odmah jednom četom udari neprijatelja s

leđa i olakša položaj četama u napadu. Ovo naređenje nije izvršeno, jer se kod te čete nalazio obaveštajni oficir i komesar Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, koji to nisu dozvolili. Opkoljene čete su uporno pokušavale da probiju obruč, ali se situacija sve više pogoršavala. Pošto je pretila opasnost da čete pretrpe teške gubitke štab 1. bataljona, shvatajući ozbiljnost situacije, naredio je da čete prekinu borbu i da se odmah povuku, što je uz najveće požrtvovanje boraca i starešina i ostvareno, uz gubitke od 8 mrtvih, 9 ranjenih i 2 nestala druga.¹⁷ Među poginulim borcima bio je i komandir voda Branko Durđević Perica iz Kupinova, koji se posebno istakao svojom hrabrošću.

Prva i 2. četa 2. bataljona ušle su u selo Soljane bez borbe i utvrdile da se neprijateljska posada od 50 domobrana povukla iz Soljana za Vrbanju još u toku noći 21/22. Po zauzimanju Soljana izvršena je nabavka hrane za brigadu. Kao što nisu bili pouzdani podaci o neprijatelju pred početak napada, tako se iz raspoložive dokumentacije ne mogu sagledati ni gubici neprijatelja. Po nemačkim podacima u Vrbanji je ubijen 1, a ranjeno 2 vojnika. Po izjavama očevidaca — meštana neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i priličan broj ranjenih.

Na analizi akcije štab brigade je zaključio da je osnovnu grešku napravio u tome što je doneo odluku da jednovremeno napada železničku komunikaciju Vinkovci — Brčko i posade u Vrbanji i Soljanima, čime je neprijatelj već alarmiran na mogućnost napada koji je očekivao u strogoj pripravnosti. Ocena je štaba brigade bila da je obezbeđenje od Drenovaca i Brčkog veoma malo, pa nije bilo u mogućnosti ni da zadrži jaku neprijateljsku intervenciju. Dalje, štab brigade nije proveravao situaciju u Vrbanji i Soljanima niti je ustanovio da je 50 domobrana napustilo Soljane i prešlo u Vrbanju. Kod štabova bataljona uočene su greške da su prilikom izvođenja napada pokazali malo inicijative za sadejstvo u borbi. Oskudne veze među jedinicama otežavale su rad komandi. Jedan član štaba 2. bataljona nije izvršio naređenje štaba bri-

Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 46/2; kut. 55, br. reg. 9/1; kut. 60, br. reg. 34/2, 1/1, 2/1; kut. 40-f, br. reg. 46/7; kut. 113, br. reg. 8/26; Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 259, 355; t. 1, knj. 17, str. 560, 561.

gade: da pošalje jednu čet u pomoć 3. četi istog bataljona u kritičnoj fazi napada. Kod komandi četa osnovne greške u ovim napadima bile su: nedovoljna preglednost rada jedinica u borbi, što je naročito bilo presudno u momentu nailaska neprijateljske motorizacije kada su kod pojedinih boraca primećeni znaci panike. Pored već uočenih grešaka u ovim prvim akcijama štab brigade je sagledao i neke svoje slabosti u planiranju i rukovođenju akcijom i na osnovu toga izvukao pouke i doneo zaključke za budući rad.

Moje je mišljenje da su u razradi plana za napad prethodile kratkotrajne pripreme još nedovoljno uigranog štaba brigade. Borci i starešine brigade došli su iz odreda gde su navikli na manje akcije koje su se brzo završavale. Ove akcije, kako su bile planirane, zahtevale su veći napor ljudstva i više jednovremenih borbenih radnji. Štab brigade je morao posebno da vodi računa o blizini jakih neprijateljskih uporišta (Brčko i Vinkovci), dobroj komunikativnosti terena i mogućnosti brze intervencije neprijatelja. Odluka štaba brigade da jednovremeno izvrši diverzantsku akciju na železničku komunikaciju Vinkovci — Brčko i napad na posade Vrbanje i Soljane zaista je bila nerealna. Štab brigade je propustio da uzme u obzir i to da će neprijatelj posle diverzantske akcije biti u strogoj pripravnosti narednih dana. Isto tako da su predviđena jača obezbeđenja od Drenovaca i Brčkog koja bi zadržala neprijateljska ojačanja, akcija bi sigurno uspela.

Sada je glavni borbeni zadatak brigade bio da onemogućiti neprijatelju korišćenje železničke pruge Vinkovci — Brčko, ali je uporedo trebalo ubrzano raditi na tome da se usavrši sistem komandovanja i rukovođenja i bolje organizuju veze i sadejstvo između jedinica; da se osposobe borci i jedinice za borbu sa neprijateljskom motorizacijom i tenkovima; da se obuču grupe i jedinice za rušenje pruga priručnim alatom i krampovima; da se uspostavi bolja veza sa oslobodilačkim organizacijama na terenu, a ako je nema sa pojedinim meštanima iz mesta gde se planira akcija.

Pritisak na komunikaciju Vinkovci — Brčko

Glavni zadatak dobijen od Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine prilikom formiranja brigade, ponovljen i na analizi prvih akcija, počeo je uspješno da se realizuje već 24/25. januara 1944. godine. 1. bataljon 6. brigade izvršio je diverzantsku akciju na prugu Vinkovci — Brčko između železničkih stanica Vrbanja i Spačva. Pribavljenim priručnim alatom (ključevima, šipkama, ašovima i budacima) rušena je pruga metar po metar, pa je pokidano preko 200 metara pruge, a isečeno 130 telegrafsko-telefonskih stubova, izlupani su izolatori i skinute žice, dok je zapaljeno 19 vagona drveta i 3 vagoneta. Na mestu gde su goreli vagoneti izgoreli su i svi pragovi, a šine sasvim deformisane postale su neupotrebljive za saobraćaj.¹⁸ Naredne noći 25/26. januara 1. bataljon, snabdeven boljim alatom iz komande mesta Gunja, porušio je 500 metara pomenute pruge na dužini od 1 km. Jedan deo šina bio je potpuno uništen, a saobraćaj je obustavljen za nekoliko dana.¹⁹ Tada je štab brigade naredio 2. bataljonu da u noći 26/27. januara razruši prugu između železničkih stanica Vrbanja i Drenovci na delu Radiševo — Trizlovi. Štab bataljona je odmah proučio zadatak i izvršio detaljnu procenu situacije, te na osnovu toga izdao zapovest komandama četa za obezbeđenje radova i za rušenje pruge. Po dolasku na teren postavljeno je najpre obezbeđenje od železničkih stanica Vrbanje i Drenovaca. Pre nego što su jedinice počele sa rušenjem javljeno je od obezbeđenja, koje se razmestilo prema Drenovcima, da ide oklopni voz. U nedostatku minsko-eksplozivnog materijala naredeno je jedinicama da se za trenutak povuku na 50 metara od pruge i maskiraju dok ne prođe oklopni voz. Iako se voz oprezno kretao i osvetljavao okolinu nije primetio naše obezbeđenje, a ni čete 2. bataljona maskirane kraj pruge. Pošto je prošla opasnost štab bataljona je naredio četama da počnu sa rušenjem. Za kratko vreme porušeno je 24 metra pruge. Kako oklopni voz nije mogao otići dalje od Vrbanje prema Vinkovcima jer je pruga prethodne noći bila porušena, to je pokušao da se vrati u Brčko.

¹⁸ Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 48.

¹⁹ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 34—1/1.

Kada je naišao na porušeni deo pruge od 2. bataljona nije mogao produžiti celu noć, pa je manevrisao na tom delu pruge. Zbog toga 2. bataljon nije mogao nastaviti sa rušenjem, pa se pred zoru povukao u logor na Zderićev salaš²⁰

Tako je u toku čitave nedelje brigada neprekidno vršila pritisak na prugu Vinkovci — Brčko i ometala neprijatelju da je eksploatiše.

Pošto je Glavni štab Vojvodine planirao da se pred kraj januara iz istočne Bosne u Srem prebaci 4. vojvodanska brigada, to je štab 6. brigade odmah uspostavio vezu sa štabom 4. brigade i planirao prenošenje težišta svojih budućih napada sa železničke komunikacije Vinkovci — Brčko na jača neprijateljska uporišta, kao što su to bile posade u s. Nijemci i Morović. Već 28. januara 1944. godine 4. brigada je bila u Sremu. Tog dana štab 6. brigade naređuje pokret svojih jedinica iz rejonu Vrbanje u rejon sela Batrovci, gde počinju pripreme za napad na neprijateljsko uporište u selu Nijemci. U štab brigade dolazili su simpatizeri i aktivisti narodnooslobodilačkog pokreta, donosili hranu, obuću i odeću i izveštavali o stanju na terenu. Javljali su se i dolazili novi borci, pa je brigada rasla zajedno sa svojim borbenim saznanjima i iskustvima.

Napad na posade u s. Nijemci i Morović

Selo Nijemci nalazi se u ravnici na oko 7 km južno od železničke stanice Šidski Banovci. Njegovu posadu u ono vreme sačinjavali su: oko dve čete Nemaca i domobrana i oko 45 žandarma i milicionara, sve u jačini do 300 ljudi. U topografskom pogledu teren sela čini jednu celinu bez izrazitih razlika. Razradi plana za napad prethodile su opet kratkotrajne pripreme, jer su potrebe diktirale da se neprijatelj napadne jednovremeno na što široj teritoriji, da bi se sprečio okrutan teror koji je on primenjivao prema stanovništvu okolnih sela slobodne teritorije. Zadatak 4. i 6. brigade bio je da na sektoru jugozapadnog Srema spreče i onemoguće neprijatelja u takvim njegovim namerama i postupcima.

^M Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 34—2/1.

Štab 4. brigade, kao operativni štab za rukovođenje jedinicama 4. i 6. brigade u ovoj akciji, posle kratke procene situacije postavio je ove zadatke: tri bataljona 4. vojvođanske brigade i dve čete 6. vojvođanske brigade napadaju posadu sela Nijemci. Napad izvršiti sa sve četiri strane sela. Početak napada iz pokreta predviđen je za 21.00 čas 28/29. januara.

Po ledenoj i vetrovitoj zimskoj noći bataljoni su krenuli na zadatak. Međutim, usled nepoznavanja terena i lutanja ni jedna od predviđenih jedinica nije otpočela sa napadom na vreme. Prva i 2. četa 1. bataljona 6. brigade prešle su u napad tek u 0,30 časa 29. januara i posle kraćih okršaja proterale neprijateljske straže sa ivice sela, a zatim su pretresale zauzeti deo sela. Tom prilikom zaplenjen je 1 pištolj, 2 para vojničkog odela, 1 šinjel i 3 para vojničkih cipela.

Napad se vrlo sporo i uz velike gubitke odvijao i kod bataljona 4. brigade koji su nešto ranije počeli sa napadom i na sebe privukli vatru i protivnapad neprijateljskih snaga. Tada je štab 4. brigade doneo odluku da se borbe obustave i da se jedinice povuku u rejon sela Batrovci, a 6. brigada u rejon Žderićev salaš. Istina u ovoj akciji jedinice 6. brigade nisu imale gubitaka, ali su se u izvršavanju zadataka ponovile slične greške iz onih prvih akcija na Soljane i Vrbanju.²¹

Glavni štab Vojvodine naredio je štabu 4. brigade da u sadejstvu sa štabovima 6. brigade i 2. sremskog odreda likvidira dobro utvrđeno neprijateljsko uporište u selu Moroviću, čiji je položaj u ovom jugozapadnom delu Srema predstavljao neku vrstu ključa za ulazak u Bosutske šume. U topografskom pogledu Morović čine dva dela: istočni do reke Bosuta i zapadni između Bosuta i Spačve. To je neprijatelju pružalo povoljne uslove za organizaciju kružne uporne odbrane. Ali je Morović u planovima neprijatelja bio ne samo važna tačka na železničkoj komunikaciji Šid — Bijeljina, već i oslonac za preduzimanje većih ofanzivnih akcija protiv naših jedinica na ovom terenu.

²¹ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 45—1; kut. 40-f, br. reg. 41/7; Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 69.

Posadu su sačinjavali delovi 6. ustaškog bataljona, pripadnici mesne ustaške milicije i domaći Nemci, ukupno oko 200 ljudi.

Neposredno posle kratkog odmora na Zderičevom salašu u 6. brigadi je izvršena opravka naoružanja, odeće i obuće. Održane su konferencije u četama i bataljonski zborovi na kojima je ukazano na slabosti učinjene i u akciji na selo Nijemce. Stab brigade je pozvao štabove bataljona i u kraćoj usmenoj zapovesti izneo im da brigada obezbeđuje napad 4. brigade na neprijateljsku posadu u Moroviću. Napad se izvodi noću 4/5. februara sa početkom u 20 časova. S obzirom na neposrednu blizinu jakog neprijateljskog garnizona u Sidu i mogućnosti brze intervencije predviđeno je jako obezbeđenje: jedan bataljon 4. brigade, 6. vojvođanska brigada i 2. sremski odred. Zato je štab 6. brigade dao zadatak svom 1. bataljonu da postavi zasedu 4 km severno od Morovića na severnoj ivici šume Popova bara — Pogotova, na železničkoj i putnoj komunikaciji Sid — Bijeljina, kota 83. Bataljon je, ojačan diverzantskim odeljenjem, po svaku cenu morao da održi položaj i ne dozvoli neprijatelju prodiranje od Sida u pravcu Morovića. Ovaj položaj je bataljon zaposeo oko 18 časova i o tome dostavio pismeni izveštaj štabu 4. brigade.

Napad 4. brigade počeo je oko 19 časova jurišem na spoljne položaje neprijatelja. U prvom naletu likvidirano je obezbeđenje na reci Bosutu, gde su neprijateljske snage bile delom pobijene, a delom potisnute u centar sela. Ubrzo su likvidirana obezbeđenja kod mosta na reci Studvi i kod žandarmerijske kasarne, a zatim je produžen koncentričan napad na glavne otporne tačke u mestu. Borba je trajala čitavu noć. Neprijatelj je pružao žilav otpor, pa su borci sve češće upotrebljavali bombe za likvidaciju pojedinih otpornih tačaka i utvrđenih bunkera. Snažni napadi bataljona 4. brigade prisilili su oslabljene neprijateljske snage u zoru 5. februara oko 7 časova da napuste Morović. Gubici 4. brigade bih su 8 mrtvih i 13 ranjenih. Neprijatelj je imao 10 mrtvih, 12 ranjenih i 3 zarobljena. 1. bataljon 6. brigade na mestu obezbeđenja razrušio je železničku prugu i prekopao cestu, a 4. brigada porušila je most na Bosutu. Rušenje puge i mosta bilo je odlučujuće da neprijatelj ponovo ne zauzme Morović. Još istog

dana 5. februara došao je oklopni voz od Sida gde je razrušena pruga i nije mogao dalje. Morović je bio slobodan, ali neprijatelj se nije lako pomirio sa njegovim gubitkom, tako da je sledećih dana i nedelje vršio česte iznenadne napade i pokušavao da ga zauzme.²² Može se zaključiti da je napad na Morović bio dobro organizovan. Pravilna i detaljna procena situacije dovela je štab brigade do pravilne odluke o rasporedu snaga za napad, ali i do odvajanja jačih snaga za obezbeđenje tog napada. Ipak komandovanje u pojedinim fazama borbe nije bilo na potrebnoj visini. U odsudnim momentima nije došla do izražaja ni inicijativa nižih štabova, a naročito kada je neprijatelj bio razbijen i počeo da beži iz Morovića. U tom momentu nije preduzeto gonjenje i uništavanje razbijenih delova.

Neposredno posle oslobođenja Morovića, štab 6. vojvođanske brigade prebacuje svoje jedinice po naređenju Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine u rejone Višnjićevo, Bosut i Morović. U isto vreme štabu brigade stiže obaveštenje Glavnog štaba u kome ga upozorava da je neprijatelj otpočeo novo grupisanje snaga u Sremu, jačine oko jedne divizije sa 40 tenkova. Na osnovu toga naređeno je jedinicama da preduzmu stroge mere predostrožnosti kako bi se isključilo svako iznenađenje. 6. brigada dobila je zadatak da u pomenutom rejonu izradi protivtenkovske prepreke i razvije intenzivno izviđanje i prikupljanje obaveštajnih podataka. Kako je 2. sremski odred bio već premoren i iscrpljen obezbeđujući sprovođenje brojnih i glomaznih transporata dobrovoljaca i komore od Fruške gore do Sremske Rače, Glavni štab je naređio štabu 6. brigade da odmah preuzme i ovaj zadatak.²³

U rejonu Morović, Bosut i Višnjićevo 6. brigada se zadržala od 5 do 11. februara i za to vreme — prokopavanjem puteva, rušenjem mostova, zasecanjem i rušenjem drveća, ukopavanjem stubova — zatvorila sve prilaze od pravca Sida, Kuzmina i Kukujevac. Pošto se već nešto više znalo o namerama neprijateljskih snaga koje su se koncentrisale u Sremu radi intervencije u Mađarskoj, brigada je prišla i sprovođenju transporta iz Fruške gore u

²² Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 29; Arhiv VII, kut. 40-f, br. reg. 43/7; kut. 149-c, br. reg. 5/3.

²³ Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 56.

Bosutske šume. Ona se 11. februara prebacila za Frušku goru i razmestila po bataljonima: 1. bataljon u s. Grgurevci, 2. bataljon u Ležimiru, štab brigade sa prištapskim jedinicama u Starom Divošu. U tim rejonima i u ovakvom rasporedu brigada ostaje sve do 14. februara 1944. godine. Jedinice rade po rasporedu zanimanja, sređuju naoružanje, vrše opravku obuće, odeće, i uvežbavaju se za marševе, borbe u susretu i na obezbeđenju prelaza većih transportata preko komunikacija. Vojna obuka i politička nastava održava se redovno svaki dan.²⁴

Napadi na pustare Principovac i Inocenc

Već 15. februara brigada je dobila zadatak da sprovede jedan veći transport iz sela Divoš do sela Višnjićeva (Grk). Bataljoni se odmah prikupljaju u selu Divoš, odakle oko 18 časova kreću na marš. 1. bataljon, ojačan 1 protivtenkovskom puškom, obezbeđuje sa dve čete, po naređenju štaba brigade, prelaz pruge Beograd — Zagreb između železničke stanice Kuzmin i Kukujevcі. 2. bataljon prati i obezbeđuje transport od iznenadnog napada iz neposredne blizine i usmerava njegov tempo i brzinu kretanja. Transport su sačinjavali: nenaoružani borci, veći broj seljačkih kola i tovarnih grla sa hranom i materijalom i veliko stado goveda. Sve je to upućeno za potrebe jedinica 16. divizije.

Tako duga kolona i njeno kretanje nisu se mogli maskirati, pa je neprijatelj otkrio prelaz i otvorio vatru teškim mitraljezom iz bunkera sa železničke stanice Kuzmin. Obezbeđenje je, takođe, odgovorilo mitraljeskom vatrom po neprijatelju. Kada je ceo transport prošao, naišao je oklopni voz. On se vrlo oprezno kretao, osvetljavao okolinu i otvarao vatru u pravcu transporta, koji se uputio prema Višnjićevu.

Po izvršenom zadatku brigada se odmah vraća u Frušku goru i bez odmora izvršava nove zadatke. Štab brigade donosi odluku da prenese težište borbe i akcije na neprijateljske komunikacije i posade na zapadnom delu Fruške

²⁴ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 12—2.

gore i na drumu Sid — Ilok, Ilok — Erdevik, Ilok — Principovac i Inocenc-pustara, gde se neprijatelj dosta slobodno kretao. (U susretima na drumu patrole su se postrojavale i jedna drugoj raportirale o stanju na terenu i pređenom putu). Posle detaljnijeg utvrđivanja pravca kretanja i jačine neprijateljskih patrola, mesta i vremena njihovog susreta, štab brigade je izvršio procenu situacije i doneo odluku da jednom dobro organizovanom zasedom likvidira dve jače patrole gestapovaca. Istovremeno je bilo predviđeno da se rasporedom jedinica u zasedi obezbede takvi uslovi da one odmah pređu u napad i na pustare Principovac i Inocenc i na posadu u selu Sot.²⁵

Prema prikupljenim podacima utvrđeno je da se patrola iz Sida, koja prati poštu za Ilok — jačine 20 gestapovaca i patrola iz Iloka za pustaru Principovac — jačine 30 gestapovaca redovno sretnu oko 16.00 časova u neposrednoj blizini pustare Principovac. Na osnovu toga štab brigade je postavio zadatak štabu 1. bataljona da 18. februara 1944. godine postavi zasedu u 13 časova na putu Sid — Ilok u neposrednoj blizini pustare Principovac. Štab bataljona je proučio zadatak i doneo odluku da svoju 1. četu, ojačanu sa dva puškomitraljeza, postavi u zasedu na pomenutom mestu; 2. četu je rasporedio u blizini pustare Principovac, a 3. četu u blizini pustare Inocenc. Plan štaba 1. bataljona bio je da 1. četa u zasedi pusti patrole neprijatelja da se sretnu i kad počne raportiranje i razmena informacija da otvori snažnu vatru iz celokupnog naoružanja, a potom da izvrši juriš i uništi neprijatelja. 2. i 3. četa dobile su zadatak, čim otpočne napad 1. čete u zasedi, da u isto vreme krenu na juriš i zauzmu pustare Principovac i Inocenc, razoružaju posade i miliciju koja ih obezbeđuje.

Po tom planu 1. bataljon je postavio zasedu i utvrdio pojedinačne zadatke svakog borca. Zaseda je bila dobro maskirana i ostala u najvećoj tajnosti do nailaska neprijateljske patrole iz Iloka jačine oko 30 gestapovaca, a ubrzo i patrola iz Sida oko 20 gestapovaca. Patrole su se srele tačno na mestu gde je bila naša zaseda. Na znak komandanta bataljona otvorena je jednovremena snažna vatra

²⁵ Arhiv VII, kut. 212, broj reg. 25—1/2.

iz celokupnog naoružanja. Iznenaden neprijatelj pokušao je da pruži otpor i da se povuče prema Iloku. Naša 1. četa izvodi juriš na zapančene patrole pa je u borbi, koja je trajala 30 minuta, neprijatelj imao 10 mrtvih, 6 ranjenih i 7 zarobljenih. Među zarobljenicima bilo je i dva simpatizera NOP-a, pa su odmah pušteni kućama, a 5 su osuđeni na smrt i streljani.

Za to vreme dok je 1. četa vodila borbu u zasedi, 2. četa je zauzela pustaru Principovac a 3. četa Inocenc. Razoružale su straže i zaplenile velike količine stoke, hrane i drugog materijala. Od naoružanja zaplenjeno je 2 puškomitraljeza, 2 poluautomatske puške, 30 raznih pušaka i 3.000 metaka.²⁶ Naši gubici su bili: 1 poginuo i 2 ranjena. Poginuo je Đorđe Radovanović, a ranjeni Branko Bogunović i Radomir Radojčić, borci 3. čete 1. bataljona. Od opreme zaplenjeno je 8 pari čizama, 24 para cipela, 13 vojničkih odela, 5 civilnih odela, 6 džempera, 10 ćebadi, 3 kišne kabanice, 2 kožna kaputa i dr. Pored opreme, zaplenjeno je 73 grla goveda, 70 konja, 30 ovaca, 18.000 kg žita, 54 kg slanine, 75 kg šunke, 27 kg masti, 145 kg luka, 45 kg krompira, 45 kg soli, 25 kg kvasca, 1.400 kutija šibica, 20 l benzina, 75 džakova, 2 kg vune, 50 metara platna, 52 kaiša, 20 kg kože, 12 kg eksera, 200.000 cigareta, 100 kg duvana, 1 radio-aparat, 8 zaprežnih kola, 50 baterijskih lampi, 45.000 kuna i još oko 26 raznih artikala.²⁷

Posle akcije štab brigade je doneo odluku da zadrži za svoje potrebe celokupno zaplenjeno naoružanje i vojničku opremu, a ostali materijal je predat ekonomskom odseku Glavnog štaba Vojvodine. Evakuacija zaplenjene opreme izvršena je odmah, pa su zapaljene sve zgrade i postrojenja na pustarama i zgrada šumske uprave, jer je te objekte neprijatelj koristio za smeštaj svojih posada. Tako je ova dobro organizovana i pravilno postavljena zaseda i uspešno vođena akcija od početka do kraja imala višestruko pozitivan bilans.

Akcije na železničku komunikaciju Vinkovci — Brčko, napad na Vrbanju i Soljane i sadejstvo u napadu 4. brigadi na s. Nijemci i Morović dovelo je neprijatelja u zabunu i neizvesnost o jačini naših snaga koje dejstvuju

²⁶ Arhiv VII, kut. 214, br. reg. 6—1/2.

²⁷ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 23—2/2.

jednovremeno u Bosutskim šumama i u Fruškoj gori. Rezultat svega toga bio je dobro razrađen plan i razvijen ofanzivni duh novoformirane brigade koja je uz velike napore stizala sa jednog terena na drugi i bez odmora i zadržavanja išla odmah u nove napade i akcije.

Jedna susretna borba brigade

Za vreme boravka brigade u rejonu Divoš, Grgurevci i Ležimir, u vremenu od 18. do 22. februara 1944. godine, jedinice su po planu izvodile vojnu i političku nastavu, a štab brigade sa štabovima bataljona i komandama četa razrađivao je zadatak za sprovođenje transporta novih boraca od Divoša do Višnjićeva. 21. februara oko podne dobiveno je obaveštenje iz Calme da će oko 13 časova naići grupa od 50 do 60 gestapovaca iz pravca Calme za Erdevik. Na osnovu kratke procene situacije štab brigade je postavio 2. bataljonu zadatak da hitno posedne položaje na seoskom groblju u Starom Divošu, gde treba da sačeka i uništi pomenutu grupu gestapovaca. Štab bataljona izvršio je izviđanje terena i rasporedio čete u zasedu sa precizno razrađenim planom dejstva i zadatkom svakog automatskog oružja i puške. Određeni su znaci za početak dejstva, za juriš i eventualno gonjenje neprijatelja. Kako do određenog vremena očekivana grupa neprijatelja nije naišla, a bataljon je morao da izvrši sve pripreme da bi u 18 časova krenuo sa transportom za selo Višnjićevo, bataljon se počeo povlačiti iz zasede. U tom momentu je naišla grupa gestapovaca, pa je iznenada došlo do borbe u susretu. Komandant bataljona komandovao je: »U strelce« i tako se razvila žestoka borba. Štab brigade, kada je saznao za iznenadnu borbu na neočekivanom mestu, uputio je u pomoć 2. bataljonu 1. četu 1. bataljona koja je udarila u leđa i bok razbijenom neprijatelju. Uz velike gubitke neprijatelj se počeo povlačiti prema Calmi, izvlačeći svoje mrtve i ranjene. U borbi koja je trajala oko 1 čas i 30 minuta neprijatelj je pretrpeo gubitke od 5 mrtvih i neutvrđen broj ranjenih koje je odneo u Čalmu.²⁸

²⁸ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 25—1/2.

Naši gubici bili su 1 poginuo i 3 ranjena. Poginuo je Srbislav Cirić Aga, komandir 1. čete 1. bataljona, a ranjeni su Nikola Malešević, borac 1. čete 1. bataljona, Georgije Jakovljević, borac 1. čete 2. bataljona i Obren Cerimović, vodni delegat 3. čete 2. bataljona.²⁹

Rezimirajući dejstva 6. vojvođanske brigade u januaru i februaru 1944. godine može se konstatovati da je brigada pokazala vitalnost i manevarsku sposobnost da vrši iznenadne napade i time ozbiljno ugrožava sigurnost neprijateljskih posada na ključnim i osetljivim mestima na teritoriji Srema. Ometajući neprijatelju snabdevanje i slanje pojačanja u istočnu Bosnu, brigada je uspešno sadejstvovala jedinicama 16. vojvođanske divizije. Pored svakodnevnih marševa i čestih akcija u teškim zimskim uslovima brigada neprekidno radi na vojno-stručnom i političkom usavršavanju svog ljudstva i jedinica. Kroz intenzivnu vojnu obuku borci i starešine su uvežbavani za borbu u susretu, u naseljenom mestu, borbu sa oklopnim i tenkovskim jedinicama; uvežbavani su bombaši i diverzanti za složena dejstva jedne partizanske brigade u ravnici. Putem političke nastave sistematski se radilo na podizanju političke svesti i razvijanju odgovornosti kod boraca i starešina brigade.³⁰

Napori štaba brigade da naredbama reguliše život brigade, rad i red, obezbeđenje jedinica i vojničke odnose, precizirani su i naredbom štaba brigade od 3. februara 1944. godine. U toj naredbi se reguliše uvođenje dežurstva, propisuju se dužnosti i postupak dežurnih u pojedinim situacijama; postupak sa zaplenjenim oružjem i opremom; daje se uputstvo za dostavljanje redovnih i vanrednih izveštaja; određuju se zadaci saniteta i intendanture, itd.³¹

Iz svega toga se može zaključiti da štab brigade čini napore da brigada dobije od početka lik i fizionomiju jedne vojnički organizovane jedinice koja funkcioniše kao kompletna mehanizam sa organima koji obezbeđuju celokupan život i dejstva brigade. Propusti štaba brigade i potčinjenih štabova, komandi i jedinica u planiranju, rukovođe-

²⁹ Arhiv VII, kut. 214, br. reg. 6—1/2.

³⁰ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 12—2; kut. 212, br. reg. 44—1.

³¹ Arhiv VII, kut. 214, br. reg. 27—1.

nju i samom toku akcije na Vrbanju i Soljane bili su primer i pouka nevešto planiranog i slabo vođenog napada jedne još neuvežbane jedinice. Ali su i zajedničke akcije sa 4. vojvodanskom brigadom (s. Nijemci i Morović) istakle slične greške. Organizacija sprovođenja transporta preko železničkih komunikacija i između velikih neprijateljskih uporišta pokazala je izvestan napredak u planiranju, razradi i izvođenju zadataka. Akcija na neprijateljske patrole na drumu Sid — Ilok došla je kao rezultat visokog zalaganja štaba brigade da prikupe potpune i tačne podatke o neprijatelju, uspešno izvedenih materijalno-tehničkih i moralno-političkih priprema od strane štabova brigade i bataljona i pravilnog rada komandi četa. Borba u susretu kod Starog Divoša potvrdila je sposobnost štaba brigade da brzo upotrebi slobodne jedinice radi udara u bok i pozadinu neprijatelja i s njima da preduzme gonjenje njihovih delova. To govori da se u svakoj novoj akciji brigade oseća postepeni napredak. Konačan bilans ovih akcija brigade za nepunih mesec i po dana njenog postojanja bio je sledeći: napadnuto je 6 neprijateljskih posada u naseljenim mestima, postavljeno više uspešnih zaseda, u kojima je ubijeno 25, ranjeno 13 i zarobljeno 10 neprijateljskih vojnika, zaplenjene znatne količine naoružanja i materijala.

Glava II

DEJSTVA BRIGADE U PROLECE 1944.

U proleće 1944. godine Narodnooslobodilačka vojska je razvijala živu borbenu aktivnost u svim krajevima Jugoslavije. Već su bili stvoreni uslovi za prenošenje težišta operacija NOVJ u istočne krajeve zemlje, pre svega u Srbiju, pa su naše snage na području istočne Bosne i Crne Gore u tom pravcu dobile odgovarajuće zadatke. Po naređenju Vrhovnog štaba 2. i 5. divizija, početkom marta 1944, dobile su zadatak da prodru u Toplicu i Jablanicu i sa tamošnjim jedinicama da stvore oslonac za ofanzivu novih snaga NOVJ iz istočne Bosne i Crne Gore u Srbiju. U takvoj situaciji, odlukom Vrhovnog štaba, formirana je 3. marta u Bijeloj na Majevici i 36. vojvođanska udarna divizija. U njen sastav su ušle 3. i 5. brigada 16. vojvođanske udarne divizije i 6. brigada koja se nalazila u Sremu.¹

Već početkom marta 1944. godine štab 3. korpusa je u duhu dobivene direktive Vrhovnog štaba preduzeo mere da svoje jedinice, a u operativnom pogledu i jedinice 16. i 36. divizije, pripremi za prodor u Srbiju i da što više razvije njihovu aktivnost na područjima gde su se one nalazile, pa su u tom cilju 16. 36. i 38. divizija orijentisane prema Majevici, Semberiji, Posavini i Trebavi.²

¹ Žarko Atanacković, Srem u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, Beograd 1968, str. 461.

² Isto, str. 462.

U isto vreme su i naše jedinice u Sremu — 6. brigada,³ 1. i 2. sremski odred, Posavsko-tamnavski⁴ i deo Majevićkog NOP odreda i Diverzantski bataljon Glavnog štaba Vojvodine (ukupno oko 4.000 boraca) — prešle u odlučne napade na neprijateljske posade, kolone i transporte i za sebe vezale do 25.000 neprijateljskih vojnika: delove 173. nemačke rezervne divizije, 13. SS »Handžar-divizije«, 20. protivavionske i 262. nemačke divizije, 606. nemačkog puka za osiguranje železničkih komunikacija, 1, 2. i 3. nemačkog policijskog puka »Hrvatske«, 1. nemačkog samostalnog policijskog bataljona, 10, 11, 12. i 13. železničkog stražarnog bataljona, domobranske 7. posadne brigade, domobranskog 1. i 2. regrutnog i dopunskog puka, domobranske 3. lovačke brigade, 6. ustaškog bataljona i drugih manjih jedinica. Najžešće borbe su vođene na području jugozapadnog Srema (Bosutske šume) i u luku reke Save u donjem Sremu.⁵

1. BORBE BRIGADE U BOSUTSKIM ŠUMAMA U PERIODU I NEPOSREDNO POSLE OFANZIVE 13. SS »HANDZAR — DIVIZIJE«

Polovinom februara 1944. godine stigla je iz Šlezije u Srem 13. SS »Handžar-divizija«. Ona je formirana još u maju 1943. godine. Imala je u svom sastavu 27. i 28. lovački puk, 13. artiljerijski puk i nekoliko samostalnih bataljona i četa. Komandni kadar divizije sačinjavali su Nemci, a vojničku masu dobrovoljci iz redova Muslimana, Siptara, Albanaca i nešto ustaša Hrvata. Brojno stanje iznosilo je 19.000 ljudi. Komandant je bio general Saubercvajt.⁶

Odmah po dolasku u Srem, 13. SS divizija se razmestila duž komunikacije Vinkovci — Ruma i tako zauzela početni raspored za predstojeću ofanzivu na područje Bosutskih šuma i na naše jedinice u istočnoj Bosni. Pla-

³ Sem 1. bataljona, koji je 10/11. marta prešao Savu i ušao u sastav 36. divizije, 6. brigada je ostala u Sremu sve do 9. oktobra 1944. kada i ona ulazi u sastav svoje divizije.

⁴ Pomenuta knjiga Žarka Atanackovića, str. 475.

⁵ Isto.

⁶ Arhiv VII, kut. 9, br. reg. 1/4—36/4.

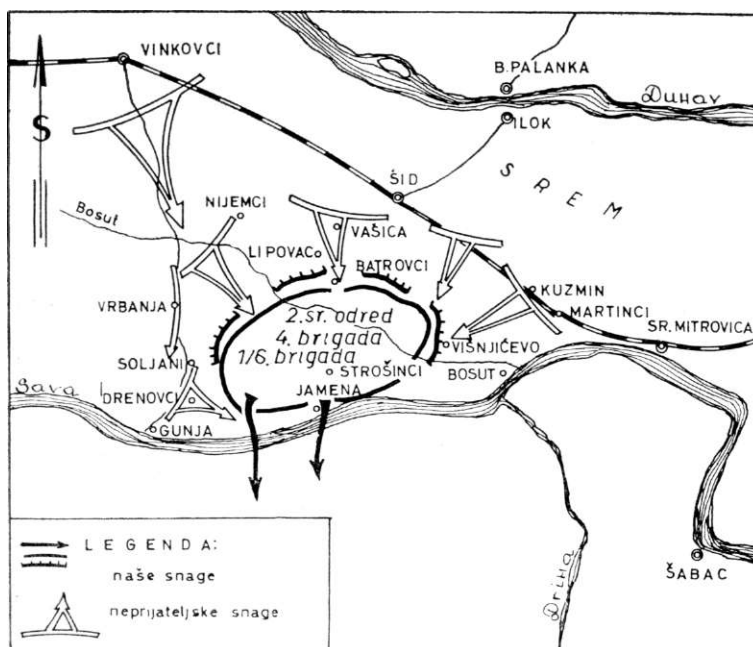
nom neprijatelja bilo je predviđeno da se sa nemačkim i ustaškim mornaričkim delovima između Brčkog i Sremske Rače najpre blokira reka Sava, da bi se, zatim, sa jedinicama 13. SS divizije, nemačkim i ustaško-domobranskim posadama Mitrovice i Vinkovaca okružila prostorija Sremska Rača, Morović, Lipovac i Jamena sa ciljem da se na njoj unište partizanske snage.

U to vreme, neposredno pred početak neprijateljske ofanzive u Bosutskim šumama se nalazio: Glavni štab Vojvodine, 4. brigada, 1. bataljon 6. brigade i 2. sremski odred. Upravo, 1. bataljon 6. brigade sa komandantom brigade sprovodio je iz sela Divoša u Fruškoj gori transport ilegala — nenaoružanih boraca i komoru za istočnu Bosnu i tek što je stigao u selo Višnjićevo našao se u neprijateljskom obruču.⁷

Glavni štab Vojvodine — obavešten o ovim priprema i grupisanju 13. SS »Handžar-divizije« i o dolasku novih nemačkih snaga u Srem koje su imale da se prebace u Mađarsku i da je okupiraju — orijentisao je svoje jedinice da zadržavaju delove 13. SS divizije i istovremeno preduzeo mere za njihov prelaz preko reke Save u istočnu Bosnu. To je učinjeno 10/11. marta kod Sremske Rače i Jamene. Sa našim jedinicama prešla je i velika masa naroda iz bosutskih sela da bi izbegla teror i represalije neprijatelja.

Desetog marta sa linije Vinkovci — Sremska Mitrovica otpočeo je pokret 13. SS divizije i drugih neprijateljskih snaga ka Bosutskim šumama. 28. lovački puk (bez 1. bataljona) sa još nekim delovima divizije nastupao je pravcem Vinkovci — Brčko. 27. lovački puk sa 1. bataljonom 28. puka (Siptarski bataljon), 2. i 3. divizionom 13. artiljerijskog puka, 13. pionirskim bataljonom i posadama Vinkovaca i Sremske Mitrovice pravcima: Račinovci — Strošinci — Jamena; Vrbanja — Soljani — Jamena; Tovarnik — Ilinci — Lipovac; Šid — Morović i Kuzmin — Bosut — Sremska Rača. Njegove snage su nastupale uglavnom bez borbe, jer su se naše jedinice, sem nekoliko okršaja, povlačile ka Savi i prebacivale u istočnu Bosnu. Neprijatelj je striktno izvršavao naređenje svog koman-

⁷ Arhiv VII, kut. 1993, br. reg. 1/4 i 1/5; kut. 1991, br. reg. 1/1.



Ofanziva 13. SS »Handžar« — divizije, mart 1944 godine

danta divizije generala Saubercvajga: »... da severno od Save nema zarobljenika ...« i »... da sve treba poklati što ne nosi fes ...«, pa je izveo masovne zločine u narodu i pretvorio čitava sela u pusta zgarišta i ruševine. Naročito su ovom akcijom stradala mesta: Kuzmin, Morović, Višnjićevo, Batrovci, Bačinci, Bosut, Jamena i Sremska Rača. Samo u Rači ubijeno je 370, Bosutu 212, Moroviću oko 100, Jameni 50 muškaraca, žena i dece.⁸

Posle snažne artiljerijske pripreme 13. SS divizija je noću 13/14. marta počela sa forsiranjem Save kod Sremske Rače i Brezovog Polja. Jedan deo njenih snaga prebacio se u istočnu Bosnu kod sela Gunje i odmah nastavio ofanzivu od Brčkog prema Čeliću protiv 3. korpusa, 16. i

⁸ Nemačka dokumenta u Arhivu VII, kut. 9. br. reg. 27/4 — 29/4.

36. vojvođanske divizije. 1. bataljon 6. brigade ulazi u organski sastav 5. brigade. 2. sremski odred se posle kraćeg vremena ponovo vratio u Srem — na teren Bosutskih šuma.⁹

U međuvremenu je na taj teren, u rejonu Morovića, stigao i štab 6. brigade sa svojim jednim bataljonom i prištapskim jedinicama. Odmah je preduzeo mere sa štabom 2. sremskog odreda da se pomogne oslobodilačkim organizacijama u sređivanju prilika na terenu, kako u smeštaju i lečenju ranjenika, tako i u sahranjivanju pobijenih žrtava fašističkog terora. Takođe su štabovi brigade i odreda morali preduzeti brojne mere bezbednosti i svojih jedinica i nezaštićenog i obeskućenog naroda, što se uskoro pokazalo izvanredno značajnim. Jer, teški gubici i zastoj ofanzive protiv 3. korpusa, 16. i 36. divizije u istočnoj Bosni i pojava partizana na području Bosutskih šuma, koje su skoro bile »pročišćene«, a predstavljale su pozadinu 13. SS divizije — naterali su neprijatelja da preduzme novi napad na 6. brigadu i 2. sremski odred na tom terenu.¹⁰

Neprijatelj je već polovinom aprila, da bi odbacio partizanske snage iz Bosutskih šuma, preduzeo napad na Morović, koji je u neku ruku predstavljao ključ za dalje prodore na ovo područje. U toku noći 12/13. aprila prebačena su iz Sida u Adaševce kompozicijom oklopnog voza tri tenka. U zoru, 14. aprila, tenkovi su krenuli prema Moroviću i izbili pred sam most na reci Bosut. Prvi tenk se zaustavio kod katoličke crkve, drugi kod »Talandarinog dućana«, a treći se postavio tako da bočnom vatrom može tući oba mosta: na Bosutu i Studvi. Njihovu pojavu i uragansku vatru, podržavanu artiljerijom sa oklopnog voza, borci brigade su pažljivo pratili sa svojih položaja. Nišandžije protivtenkovskih pušaka i borci sa svežnjevima bombi držali su tenkove na nišanu i sa uzbuđenjem čekali pogodan trenutak. Prilika se ubrzo ukazala, kada tenk kod »Talandarinog dućana« pokaže svoje gusenice. Meci iz »Tvrđavine« protivtenkovke utonuše u utrobu tenka. Odmah je preneti vatra i na drugi tenk. Koristeći dimnu zavesu treći tenk je zakačio oštećene tenkove i odvuкао

⁹ Arhiv VII, kut. 951, br. reg. 59/3; kut. 1240, br. reg. 7/2; kut. 1992, br. reg. 1/3 i 1/5.

¹⁰ Pomenuta knjiga Žarka Atanackovića, str. 464—470.

ih do Adaševaca, odakle su kasnije prebačeni u Šid. Brigada je od vatre neprijateljske artiljerije imala dva ranjena borca.¹¹

Sutradan, 15. aprila, štab brigade uputio je 1. četu bataljona u pravcu Bošnjaci — Vrbanja sa zadatkom izviđanja terena i prikupljanja podataka o neprijatelju, koji je odmah posle okršaja u Moroviću počeo pripreme za novu ofanzivu, pa je užurbano prikupljao snage u Bosutu, Sremskoj Rači, Višnjićevu, Vašici, Ilincima, Batrovcima, Vrbanji, Bošnjacima i drugim mestima. 16. i 17. aprila neprijatelj je artiljerijom sa bosanske strane tukao sela: Sremsku Raču, Bosut i Višnjićevo. Jedna njegova kolona, jačine oko 200 policajaca, nastupajući iz Kuzmina, napala je 17. aprila 1. četu 1. bataljona 2. sremskog odreda, koja se nalazila u Bosutu. Posle šestočasovne borbe četa je bila primorana da se povuče i neprijatelj je ušao u selo, spalio više kuća i produžio za Sremsku Raču, gde je učinio ista nedela.¹²

Osamnaestog aprila krenula su iz Sida prema Moroviću dva neprijateljska tenka. Diverzanti bataljona 6. brigade još prethodnog dana postavili su protivtenkovske mine ispred mosta na reci Bosut. Jedna grupa boraca, radi kontrole minskog polja i prilaza mostu, nalazila se u zasedi. Oni su budno pratili usporeno kretanje tenkova, koje je iskustvo od 14. aprila nateralo na veću opreznost. Pa ipak iznenađenje je bilo ostvareno. Umesto vatre iz protivtenkovskih pušaka, koja se očekivala, prvi tenk je naišao na minu i odleteo u vazduh. Drugi tenk se velikom brzinom uputio prema Sidu i tek se posle 30 minuta vratio da bi oštećeni tenk odvuкао do železničke stanice u s. Adaševci. Na mestu eksplozije ostala je gusenica, jedan točak i osovina od oštećenog tenka. Te delove tenka su naši borci pokupili i bacili u Bosut. Oko 18 časova iznenada je do železničke stanice Adaševci došao oklopni voz i otvorio artiljerijsku vatru po ulicama gde su naše jedinice bile u stroju za večeru. Komandiri četa komandovali su: »U zaklon«, a štab brigade je naredio da se maskiraju svet-

¹¹ Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 162, 165.

¹² Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 162; Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 7/4 — 12/4; kut. 1992, br. reg. 1/5.

la i da borci po manjim grupama prime večeru. Pa ipak od neprijateljske artiljerijske vatre ranjena su dva druga i jedna drugarica. Jedan od ranjenih drugova ubrzo je umro.¹³

Posle nekoliko napada neprijateljskih tenkova na naše jedinice u Moroviću, artiljerijskog bombardovanja sela i naše uspešne odbrane u toku 19. aprila neprijatelj je najzad uspeo da uđe u Morović. 1. bataljon 6. brigade povukao se u rejon »Starog navoza« na reci Studva. Već u toku 21. aprila neprijatelj je preduzeo nastupanje kroz Bosut-ske šume. Tri njegove kolone: iz Morovića, Batrovaca i Lipovca uputile su se i prema »Starom navozu« na Studvi.

Stab brigade daje zadatak štabu 1. bataljona da rasporedi jedinice na položaje prema Moroviću, Vrbanji i Batrovcima, odakle će čete najuspešnije odoleti napadu jačih neprijateljskih snaga. 1. četa ojačana jednim vodom 3. čete upućena je na pravac Vrbanje i Soljana, 2. četa dobila je zadatak da zatvori pravac prema Batrovcima i Lipovcu, a 3. četa se sa jednim vodom postavila na kanalu koji se uliva u Studvu, dok je njen 3. vod štitio logor od oko 140 ranjenika i političkih radnika i izbeglica iz istočne Bosne. Sva plovna sredstva (dereglije, čamci i splavovi) u neposrednoj blizini bila su maskirana i pripremljena za manevar i prebacivanje jedinica u slučaju da nadmoćnije neprijateljske snage probiju naše položaje.

Neprijateljska kolona jačine 200—250 vojnika, koja se kretala od Lipovca i Batrovaca, uspela je da izbije do »Starog navoza« na reci Studvi gde je trebalo da se spoji sa kolonom koja se kretala od Morovića. Međutim, na »Starom navozu« je vod 3. čete prihvatio borbu sa znatno nadmoćnijim neprijateljskim snagama. Ta borba je trajala oko pola sata, pa je neprijatelj bio odbačen ne uspevši tog dana da se spoji sa onim snagama koje su dolazile iz Morovića. Neprijatelj je pretrpeo gubitke od 4 mrtva i 6 ranjenih vojnika. Na našoj strani poginuo je stari borac Dušan Marić Suca, rodom iz Gardinovaca.¹⁴

¹³ Žarko Atanacković, Vojvodina u borbi 1941—1945, str. 205; Srem u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, str. 477.

¹⁴ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 72, str. 175.

Raspored naših snaga od 21. aprila bio je pravilan, a mesto logorovanja »Stari navoz« na Studvi, iako otkriveno borbama u toku dana, ipak je bilo najpovoljnije i najsigurnije da u njemu bataljon ostane i 22. aprila. Upućene su straže na ivice šume i jača izviđačka odeljenja prema neprijateljskim garnizonima. Međutim, neprijatelj je tog dana samo slabijim snagama prokrstario od Morovića do Bosuta.

Dvadeset i trećeg aprila neprijatelj je koncentrisao oko 800—1.000 vojnika u Moroviću i dovukao oklopni voz sa 6 haubica u blizinu sela. Tada je krenuo istim pravcem kojim je prošao prethodnog dana. Izviđačka odeljenja 1. bataljona postavljena na ivici šume primetila su oko 9 časova jednu neprijateljsku kolonu koja se kretala od Morovića u pravcu logora brigade u rejonu »Starog navoza« na Studvi. Štab bataljona i komande četa imah su već ranije ugovoreni znak šta treba da preduzmu. Dve čete zauzele su položaj i iz neposredne blizine otvorile vatru. Iznenadena snažnim rafalima naših četa neprijateljska prethodnica počela je da se predaje. 3. četa izvršila je juriš i zaplenila jedan teški mitraljez, jednu tromblon pušku sa 9 tromblona i jednu pušku sa 250 metaka. Međutim, kako je neprijatelju pristizala glavnina tako se on sređivao i nastavio borbu u kojoj je povratio izgubljeno naoružanje i nastavio napad. Po snažnoj vatri kojom je neprijatelj zasipao naše čete štab bataljona je ocenio da je stupila u borbu i glavnina neprijateljskih snaga, pa je naredio manevar četa koje su koristile povoljan položaj šume i kanala oko Studve da bi nanele neprijatelju odlučujući udarac. Za sve vreme neprijatelj je tukao artiljerijom obale Studve, gde se nalazila naša komora, ranjenici, izbeglice i terenski radnici iz Semberije. Nekoliko artiljerijskih zrna pogodilo je logor. Po preciznosti gađanja naših položaja moglo se zaključiti da je neprijateljski artiljerijski osmatrač upravljao vatrom iz streljačkog stroja, odakle je osmatrao pogotke i davao tačnu popravku za svako ispaljeno zrno. U borbi, koja je trajala oko 2—3 časa, neprijateljski napad je odbijen. Snage koje su učestvovalе u napadu bile su prisiljene da se povuku u pravcu Morovića. Bilans neprijateljskih gubitaka, prema našim podacima, bio je 11 mrtvih i 30 ranjenih. Naši gubici su

iznosili 5 ranjenih, od toga 2 teže. U logoru izbeglica je poginuo komesar bataljona Majevičkog odreda i dva borca, a ranjen telefonista komande mesta iz Šida.¹⁵

Još pre napada neprijateljskih snaga na Bosutske šume jedna četa brigade krenula je na teren Fruške gore sa zadatkom da tamo ometa neprijateljske snage koje su se kretale drumom Šid — Ilok i Erdevik — Ilok. Četa je dva puta postavljala zasedu u rejonu Ljube i Sota, ali neprijatelj nije naišao. Pošto je uspostavljena veza sa okolnim selima na zahtev Mesnog narodnooslobodilačkog odbora iz Neština komandir naše čete u dogovoru sa komandom čete 2. sremskog odreda, koja se nalazila na istom terenu, doneo je odluku da napadne neprijateljsku grupu od oko 100 ustaša koji su upali u selo radi pljačke. Iznenaden vatrom naših jedinica neprijatelj je u prvi mah trpeo gubitke, ali se brzo sredio i preuzeo inicijativu, odbacivši naše snage. Jedan od razloga za taj neuspeh jeste što između brigadne i odredske čete nije bilo dovoljno sadejstva. Prema našim podacima neprijatelj je pretrpeo gubitke od 10 mrtvih. Naša četa je imala 2 mrtva i 1 ranjenog, a jedna drugarica je bila zarobljena.¹⁶

Za vreme najvećeg pritiska neprijatelja na našu slobodnu teritoriju štab brigade je svake noći upućivao diverzante radi rušenja pruge Beograd — Zagreb, između železničkih stanica sela Kuzmina i Ilača, tako da je neprijatelj nije 15 dana mogao kontrolisati. I na pruzi Vinkovci — Brčko na reci Brežica bio je porušen most zbog čega je saobraćaj bio u prekidu 10 dana.

Borbe brigade u martu i aprilu u Bosutskim šumama spadaju u specifične borbe novoformirane partizanske brigade na močvarnom terenu sa znatno nadmoćnijim neprijateljskim snagama, koje su u izvesnim prilikama bile i do dvadeset puta brojno i tehnički jače. Štab brigade nije svaki put imao dovoljno elemenata za procenu situacije. Najveći deo podataka prikupljen je putem izviđačkih patrola. Nedovoljno poznavanje snaga i namera neprijatelja nametalo je štabu brigade da koristi vrlo elastičan sistem

¹⁵ Arhiv VII, GS NOV i PO Vojvodine, kut. 212, br. reg. 1—1/4; kut. 1245, br. reg. 1—1/4.

¹⁶ Isti izvor, kut. 1245, br. reg. 1—1/4.

komandovanja, da se oslanja na inicijativu štaba bataljona i komandi četa. Ovakav sistem komandovanja, uz neprekidno angažovanje štaba brigade, omogućio je uspeh u svakoj fazi ove iscrpljujuće ofanzive, koja je bila prva teška ofanziva za našu brigadu.

Uspesi u ovim borbama brigade i odreda imali su veliki politički i mobilizatorski značaj u narodu, naročito kod onog dela stanovništva koje je bilo pasivno i stajalo po strani. Neprijatelj je bio tučen sopstvenom lažnom propagandom, jer je tvrdio da je ovom ofanzivom uništio partizane, dok su rezultati bili obrnuti, u što se narod brzo uverio. Posle ofanzive brigada je prilivom novih boraca znatno ojačala. U ovim borbama steklo se dragoceno iskustvo, a najvažnije je to što su se borci i starešine uverili da se uz pojačane mere budnosti i pravilan rad štabova i komandi može pobediti višestruko nadmoćniji neprijatelj. Neprijateljski gubici za 30 dana borbi iznosili su 47 mrtvih i 36 ranjenih. Sem toga, uništena su dva i oštećen jedan tenk. Naši gubici iznosili su: 4 mrtva, 10 ranjenih i 1 zarobljen.

Te pobeđe brigade bile su svečano proslavljene sa narodom već 30. aprila kada je brigada stigla u rejon Batrovci i Ilinci, gde su održani veliki mitinzi povodom 1. maja. Mitinzi su imali bogate kulturne programe. Na njima su govorili komesar i zamenik politkomesara brigade.

2. REORGANIZACIJA BRIGADE I NJENE AKCIJE U MAJU I JUNU 1944.

Odmah posle proslave 1. maja u rejonu sela Batrovci i Ilinci brigada je krenula za Frušku goru, gde su pripreme za njenu reorganizaciju već bile u toku. Upravo, naredbom Glavnog štaba NOV i PO za Vojvodinu njen bataljon koji je otišao u istočnu Bosnu ušao je u sastav 5. vojvođanske brigade, a 6. brigada se popunjava 1. fruškogorskim bataljonom 1. sremskog odreda, da bi malo kasnije primila i 2. bataljon tog odreda koji je dejstvovao u donjem Sremu.

Pošto je prešla prugu Beograd — Zagreb u rejonu Gornjeg Tovarnika i stigla na Rohalj-baze, severno od Starog Divoša, uputila se Vencom ka Suljamačkoj glavici. Tu je u njen sastav ušao 1. fruškogorski bataljon 1. sremskog odreda, postavši 2. bataljon brigade. Dotadašnji 2. bataljon brigade postao je 1. bataljon. Na mesto komandanta Žarka Samardžića, koji je sa bataljonom otišao u istočnu Bosnu, novi komandant brigade postao je Petar Matić Dule. Brigadi je, tom prilikom, dodeljena i jedna količina oružja dobivena od saveznika: teški i laki minobacači, ručni bacači »džon-bul«, protivtenkovske puške i dr.¹⁷

U isto vreme ovaj kraći boravak brigade na ovom području bio je iskorišćen za konsolidovanje i organizaciono učvršćivanje jedinica, za izvođenje vojne i političke nastave i za održavanje partijskih i skojevskih sastanaka. Kulturno-prosvetni odbori, uz pomoć političkih komesara, razvili su svestranu delatnost unutar jedinica i pokrenut je rad sa nepismenima, aktivirane diletantske grupe i horovi, prišlo se izdavanju četnih i bataljonskih listova, pripremljene i održane priredbe za narod, posvećene 1. maju, u Maloj Remeti, Bešenovu, Suljmu i na Širokom dolu.

U tom periodu izvođene su i borbene akcije na komunikacijama Beograd — Zagreb i Vrdnik — Ruma. Broj akcija se iz dana u dan povećavao, pa su sremske jedinice — 6. brigada, 1. i 2. sremski odred i Diverzantski bataljon Glavnog štaba Vojvodine — za period od 9. marta do 10. juna, nanele neprijatelju gubitke od oko 400 mrtvih, oko 200 ranjenih i oko 50 zarobljenih vojnika. Osim toga, one su bacile u vazduh 34 neprijateljska voza sa trupama i materijalom, pri čemu su oštećene 34 lokomotive, oko 150 vagona, 3 tenka i 4 broda, a porušeno 10 mostova i 35 km pruge.¹⁸

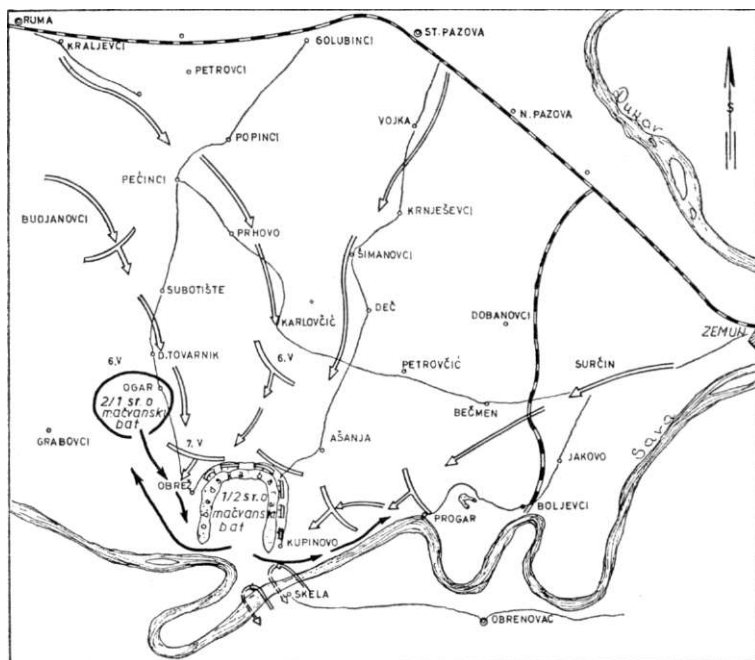
¹⁷ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 10/3, 31/2, 33/3, 35/5; kut. 1992, br. reg. 1/1, 1/7.

¹⁸ Pomenuta knjiga Žarka Atanackovića, Srem u narodno-oslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, str. 476; Arhiv VII, kut. 136, br. reg. 1/4, 1/11; kut. 117, broj reg. 8/5; Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 330—358.

f fe i

Da bi se oslobodili tog pritiska, Nemci su od 6. do 16. maja sproveli akciju čišćenja jugoistočnog dela Srema nazvanu »MAJKÄFER UND MIRA«. Planom neprijatelja bilo je predviđeno da se partizanske snage u jugoistočnom Sremu prethodno potisnu u luk reke Save, a zatim okruže i unište u sadejstvu sa domobranskom rečnom flotom na Savi i Nedićevim snagama iz Srbije. Za ostvarenje tog plana neprijatelj je, pored posada sa terena rumskog, zemunskog i staropazovačkog sreza, angažovao i snage 3. i 606. puka 2. nemačkog bataljona i druge jedinice. 6. maja deo angažovanih snaga u ovoj akciji zaposeo je kanal Jarčinu, između sela Progara i Subotića i uspostavio vezu sa svojim garnizonom u Grabovcima.

¹⁹ Pomenuta knjiga Žarka Atanackovića, str. 478—479.



Neprijateljska ofanziva »Majkafer und mira«, maj 1944. godine

Po dobijenim obaveštenjima o grupisanju neprijatelja štab 2. bataljona 1. sremskog odreda, kod koga se nalazio i komandant odreda, doneo je odluku da se deo snaga ostavi u podzemnim bazama u selima Tovarnik, Progar i Obrež, a ostale snage da se raspodele u Kupinskim livadama i Vitojevačkim gredama. Plan štaba bataljona je sproveden u toku noći 6/7. maja. Već 7. maja neprijatelj je počeo ofanzivu paleći kuće u Obreži i Kupinovu. U toku dana do 20 časova neprijatelj je izbio na liniju: zapadno od Kupinova drum Kupinovo — Obrež, jugozapadna ivica šume Lošinci, selo Grabovci i reka Sava. Izbijanjem neprijatelja na pomenutu liniju obruč je bio potpuno zatvoren. 8. i 9. maja neprijatelj je jakim snagama krstario terenom. Pročišćavanje je nastavljeno i sledećih dana uz manje sukobe sa partizanima. Ali se obruč oko naših snaga sve više ste-

zao. Oko 20 časova 11. maja neprijateljske snage su okružile Obedsku baru i Kupinski kut. Nekoliko dana krstarile su čamcima po žbunju, ševarima i močvarnim terenima Obedske bare da bi likvidirale naše snage.

Narod i borci su bili u teškoj situaciji zbog močvarnog terena i nestanka hrane. Za ishranu su upotrebljeni i bataljonski konji. Pošto je situacija postajala sve kritičnija štab bataljona donosi odluku da deo snaga čamcima prebaci nizvodno rekom Savom do Kupinova, sa zadatkom da se poveže sa jedinicama ostavljenim van obruča i da kod sela Obreža udare neprijatelja s leđa radi probijanja iz okruženja. Jedinice u okruženju bile su raspoređene na položajima prema Obrežu i očekivale su znak za početak zajedničke akcije sa snagama koje će napadati s leđa. Snage u obruču dobile su zadatak da izvrše proboj u pravcu sela Obrež i da štite narod. Plan proboja potpuno je uspeo. Dejstva jedinica van obruča omogućila su razbijanje blokade i spasavanje većine naroda. U ovoj blokadi stradao je jedan broj nenaoružanih boraca radnika iz fabrike »Ikarus«, koji su tih dana došli u partizane.²⁰

Kada se 2. bataljon 1. sremskog odreda našao blokiran u luku reke Save, štab brigade je u proceni situacije došao do zaključka da direktan napad brigade na tako brojne i tehnički dobro opremljene snage neprijatelja radi izvlačenja bataljona ne dolazi u obzir. Na osnovu toga doneo je odluku da kombinovanim akcijama na širokom frontu izvrši pritisak na neprijatelja i natera ga da obustavi ofanzivu protiv 2. bataljona. Jedna četa 2. bataljona brigade dobila je zadatak da noću 5/6. maja likvidira bunker u Vrdniku. Jedinica je došla na vreme i zauzela početni raspored za napad. U međuvremenu naletela je veća formacija savezničkih aviona, zbog čega je neprijatelj dao uzbunu celom garnizonu. Na osnovu novonastale situacije komandir čete doneo je odluku da odustane od napada. Noću između 9/10. maja postavljena je zaseda na pruzi Beograd — Zagreb između železničke stanice Sremska Mitrovica — Voganj. Neprijateljska patrola nije naišla, pa je pred svanuće zaseda povučena. U noći 11/12. maja jedan vod 2. bataljona izvršio je napad na sanatorium na

²⁰ Isto, str. 479, 480.



Štab 2. bataljona 1. sremskog odreda (kasnije štab 3. bataljona 6. vojvodanske brigade) neposredno pred ofanzivu. Na konjima s leva u desno: Svetozar Nikolić Braca, politički komesar; Vlada Obradović Kameni, komandant; Zivko Gagić Srbijanac, zamenik komandanta i Nikola Kmezić, zamenik političkog komesara bataljona

Iriškom vencu i tom prilikom zaplenio je 4 debele svinje i tri konja sa opremom. Iste noći jedna četa 1. bataljona izvela je ekonomsku akciju u selu Vrdnik. Zaplenjeno je 14 konja sa zapregom i druge opreme. Grupe boraca koje su bile na obezbeđenju bacile su propagandni materijal po ulicama i u kuće nekih fašista. Noću 12/13. maja 1. i 3. četa 2. bataljona porušile su 500 metara železničke pruge i isekle 250 telegrafsko-telefonskih stubova na pruzi Ruma — Vrdnik između železničke stanice Ruma — Pavlovci.²¹

Trinaestog maja štab brigade je izdao zapovest za napad na neprijateljsko uporište Solnok i za demonstrativni napad na garnizon Putinci. Izradi plana za napad pret-

²¹ Štab 6. vojvodanske brigade, kut. 1245, br. reg. 2—4 u Arhivu VII.

hodile su temeljite pripreme ne samo zbog jačine neprijateljske posade već i zbog potrebe da se kod neprijatelja uspešno razbije iluzija da može odvojiti snage iz garnizona kako bi izveo ofanzivu protiv naših jedinica. Stab brigade je posebno vodio računa o blizini jakih neprijateljskih garnizona (Ruma i Indija) i o komunikativnosti teritorije, pa je ovako formulisao zadatak i cilj napada: da dve čete 2. bataljona 6. brigade i jedna četa 1. sremskog odreda izvrše napad na posadu Solnok (Zarkovac), a demonstrativni napad na selo Putince. U naselju Solnok nalazilo se 50—60 domaćih Nemaca i ustaša razmeštenih po kućama, bez organizovanih i uređenih utvrđenja. Stab 2. bataljona dobio je zadatak da sa dve čete napadne Solnok, dok je četa 1. sremskog odreda trebalo da jednim vodom, ojačanim teškim minobacačem, izvrši demonstrativni napad na selo Putince drumom [Solnok — Putinci. U isto vreme ova četa ima ulogu obezbeđenja napada na Solnok sa tog pravca. 2. vod je postavljen na obezbeđenju od Rume na raskrsnici puta Ruma — Mali Radinci. Diverzantska grupa 6. brigade dobila je zadatak da postavi minsko polje na 50—80 metara ispred pomenute raskrsnice.

Noću između 14/15. maja u 23 časa otpočeo je jednovremeno napad na Solnok i Putince. Znak za početak bio je označen ispaljivanjem mina iz teškog bacača na Putince. Komande četa su naredile energičan juriš na neprijatelja koji je pružao otpor iz kuća i jednog improvizovanog bunkera. Neprijatelj je bio brzo savladan, pa se pristupilo pretresu kuća u koje se neprijatelj povukao. Čitava akcija je trajala od 23 do 24 časa, u kom vremenu je likvidirana neprijateljska posada kolonije Solnok. Gubici neprijatelja bili su 33 mrtva, među kojima je poginula i jedna žena koja je natrčala na puškomitraljez. Među poginulima bilo je i nekoliko poznatih zlikovaca koji su izveli pljačku i teror po sremskim selima. Zaplenjeno je 15 vojničkih i 1 lovačka puška.²²

Pri povratku u Frušku goru bataljon je morao preći prugu Ruma — Vrdnik. Na njoj je neprijatelj pripremio zasedu, koja je iz pokreta uz snažnu mitraljesku i minobacačku vatru bila razbijena.

²² Zbornik, t. 1, knj. 6, str. 196, 197, 199.

Ubrzo je, 16. maja po razbijanju blokade Obedske bare, bataljon 1. sremskog odreda ušao u sastav 6. vojvođanske brigade i postao njen 3. bataljon. Time je ujedno bila završena reorganizacija brigade, ali i jedna akcija protiv neprijatelja koja je imala širi značaj po specifičnostima koje su brigada i odred primenili u načinu vođenja borbe



Minobacačko odeljenje 6. vojvođanske brigade u pokretu ka položaju

pri razbijanju blokade. Specifičnost je u tome što je 3. bataljon, pre nego što je i ušao u sastav brigade, vodio borbu u okruženju sa oko 3.000 neprijateljskih vojnika, dok su ostale jedinice brigade i odreda vršile napade na objekte neprijatelja na širem prostoru i time doprinele uspešnom proboju iz okruženja 3. bataljona.

*Napadi na Bosut, vrdnički bunker i jedna uspela zaseda
kod Kamenice*

Prvi bataljon 6. brigade nalazio se na terenu Bosutskih šuma razmešten u rejonu Lisnika radi širenja slobodne teritorije u jugozapadnom Sremu. Po planu štaba, 1. bataljon 6. brigade, zajedno sa 2. sremskim odredom, trebalo je da likvidira neprijateljsko uporište u selu Bosutu u čijem se širem rejonu, radi osiguranja pozadine i veza 13. SS divizije sa železničkom komunikacijom Beograd — Zagreb, nalazila jedna četa (30 domobrana držalo je Vrtić, jedan njen deo bio je u Bosutu po kućama pored pumpe, a ostatak na ušću reke Bosut u Savu).

Bataljon 6. brigade dobio je zadatak da jednom četom, ojačanom teškim mitraljezom i teškim minobacačem, napadne neprijateljsku posadu u Bosutu. 2. četa je ostavljena u selu Grku (Višnjićevu) kao prihvatnica 2. sremskom odreda u slučaju da njegove snage budu prisiljene na povlačenje i prebacivanje preko Bosuta. Treća četa brigade upućena je na obezbeđenje od Sremske Rače. 2. sremski odred napada ustaško-domobranski logor u šumi Klještevici. Početak napada određen je za 17. maj u 15 časova posle podne.

Neprijatelj je osmotrio podilaženje naših jedinica i pružio žilav otpor. Ni posle nekoliko juriša naših jedinica on nije mogao biti savladan. Vatra teškog mitraljeza i minobacača za razbijanje neprijateljskog utvrđenja nije dobro bila iskorišćena. Kada su primećeni osetni gubici četa, štab 1. bataljona zajedno sa štabom 2. sremskog odreda doneo je odluku da se odustane od daljeg napada. Prema našim podacima neprijatelj je imao 18 mrtvih i 22 ranjena. Naši gubici bili su 5 mrtvih i 8 ranjenih. U ovoj borbi poginuo je zamenik komandanta 1. bataljona Stojan Ličina (Zaca). bolničarka Dana i još 3 druga.²³

Posle neuspele akcije na Bosut, štab 1. bataljona doneo je odluku da noću 29/30. maja napadne neprijateljsku posadu u selu Ilači. Posadu sela su sačinjavali oko 60 milicionera. Po proceni štaba bataljona računalo se da će neprijatelj brzo kapitulirati. Međutim, posle jednog časa

²³ Zbornik NOR-a, t. 1, knj. 8, dok. 85, str. 205; Arhiv VII kut. 1245, br. reg. 4, dok. 4.

borbe neprijatelj se povukao na železničku stanicu Ilača u sastav straže za obezbeđenje železničke pruge koju su sačinjavali gestapovci. U ovoj borbi prema našim podacima neprijatelj je pretrpeo gubitke od 20 do 25 mrtvih. Zaplenjeno je 3 vojničke puške, 150 metaka, 2 civilne puške, 1 radio-aparat, 1 pisača mašina, 6 pari odeće, 6 pari cipela i 15 košulja. Pored toga iz radnje jednog ustaše zaplenjeno je 10 pari odela i platno za 12 košulja, 50 kg šećera, 20 kg soli, 1000 cigareta i 3 para konja sa celokupnom zapregom. Naši gubici bili su 1 poginuo i 1 ranjen.²⁴

U isto vreme 2. bataljon dejstvovao je na teritoriji Fruške gore. Njemu je štab brigade dao zadatak da likvidira bunker na železničkoj pruzi Ruma — Vrdnik, jer je činio stalnu prepreku za prelaz naših jedinica iz Fruške gore u jugoistočni Srem.

Napad je izveden noću 28/29. maja pod vrlo teškim uslovima, usled toga što je bunker dominirao okolnim terenom, a posada bunkera imala je dobar pregled i povoljne mogućnosti osmatranja. Već posle nekoliko juriša i osetnih gubitaka štab bataljona je doneo odluku da odustane od daljeg napada. Bataljon je imao 4 ranjena, od kojih i teže i koji je posle izvesnog vremena podlegao ranama. Napad na bunker nije uspeo, ali štab bataljona se sa neuspehom nije pomirio i otpočeo je ispitivanje nekog drugog načina za likvidaciju pomenutog bunkera. Posle dužeg ispitivanja utvrđeno je da neprijatelj po danu znatno oslabi obezbeđenje bunkera. Na osnovu toga štab bataljona donosi odluku da napadne bunker po danu služeći se iznenađenjem i lukavstvom. Za napad je određena jedna četa sa diverzantskom grupom bataljona. Napred je išao jedan stariji čovek sa volovskom zapregom koji je vozio u kolima oko 40 kg eksploziva i 4 diverzanta pokrivena senom. Četa se kretala po vodovima za kolskom zapregom na udaljenosti od oko 100 metara levo i desno od puta kroz kukuruze. Čovek koji je terao volove znao je šta ima u kolima. Kada se približio pruzi izvestio je komandira čete da vidi na rampi neprijateljskog vojnika. Komandir čete mu je rekao da mirno kreće napred. Kada je seljak naišao na prugu video je ustašu kako bezbrižno sedi na šinama. Seljak je

²⁴ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 4—4.

zaustavio kola i upitao ustašu kuda vodi put za Male Radince. Ovaj nije ništa primetio pa je počeo naširoko da objašnjava seljaku pravac puta. U isti mah iz kola su iskočili diverzanti i uhvatili stražara, a zatim su vodovi krenuli na juriš, izleteli na prugu i uhvatili još dva stražara na spavanju u bunkeru. Vodovi su brzo poseli prugu radi obezbeđenja od Vrdnika i Pavlovaca, a diverzantska grupa postavlja eksploziv u dve suprotne strane bunkera. Eksplozija je snažno odjeknula i bunker je potpuno uništen. Zaplenjene su 3 puške, 3 odeli i oprema. Posle eksplozije pojurili su u pomoć napadnutim stražarima ustaše iz Pavlovaca. Vod na obezbeđenju od Pavlovaca primio je borbu i razbio ustašku grupu koja je pošla u pomoć. Tako je bataljon izvršio zadatak koji mu je postavio štab brigade.²⁵

Tada je 2. bataljon dobio zadatak da napadne i uništi neprijateljsku patrolu, jačine 20—25 ustaša na železničkoj pruzi Beočin — Kamenica. Štab bataljona je naredio komandiru 1. čete da izviđanjem utvrdi najpovoljnije mesto za zasedu i mogućnosti neopaženog prilaza i posedanja položaja, kao i uslove povlačenja posle izvršene akcije. Pošto je proučio zadatak komandir čete je doneo odluku da zasedu postavi između železničke stanice Beočin i Rakovac. Odredio je mesto svakog automatskog oružja — pravac i sektor dejstva, dao znake za početak vatre, početak juriša i znak za povlačenje u slučaju nailaska jačih neprijateljskih snaga. Određeno je zborni mesto u slučaju probijanja i povlačenja po manjim grupama. Nakon izvesnog vremena, posle posedanja zasede, naišla je neprijateljska patrola sa isturenim trojicom ustaša na odstojanju 50—100 metara, a zatim glavnina od 20 do 22 ustaše. Patrola je otkrivena na udaljenosti 300 do 400 metara. Kad je patrola sasvim ušla u zasedu na znak komandira čete otvorena je vatra. Vođa neprijateljske patrola pokušao je da komanduje i pruži otpor, ali tu komandu niko nije razumeo. Proređena ustaška patrola nije imala snage za dalju borbu, pa se u paničnom bekstvu povukla prema Beočinu. Prema našim podacima neprijatelj je u ovoj akciji pretrpeo gubitke od 11 mrtvih i 6 ranjenih. Zaple-

²⁵ Arhiv VII, Stenografske beleške, kut. 1992, br. reg. 1—74/4.

njeno je 5 pušaka, 3 para fišeklija, 250 metaka za pušku, 2 »hang«-granate, 5 pari cipela, 2 pantalona i 1 bluza. Četa nije imala gubitaka.²⁶

Dve akcije 3. bataljona u donjem delu Srema

Treći bataljon 6. brigade dejstvovao je u donjem delu Srema i nalazio se u rejonu Marića Begovine. Njemu je posle neprijateljske ofanzive u jugoistočnom delu Srema štab 6. brigade dao zadatak da likvidira neprijateljsku posadu u selu Jakovu, koju su sačinjavali domaći Nemci i jedna četa ustaša Paveličeve telesne garde.²⁷ Štab bataljona je doneo odluku da napad izvrši noću 30/31. maja. Istog dana, oko 16 časova, pozvao je u štab komandire četa i saopštio im sledeći zadatak: 1. četa napada ulicom od Surčina sa zadatkom napredovanja u centar sela gde treba da likvidira neprijateljska utvrđenja; 2. četa napada pravcem od sela Boljevci, prodirući u dubinu sela sa zadatkom da u sadejstvu sa prvom četom likvidira neprijateljska utvrđenja. Jedan vod 3. čete dobio je zadatak da drži pod vatrom crkveni toranj na kome se nalazilo jedno neprijateljsko mitraljesko odeljenje. Ostali deo 3. čete postavljen je na obezbeđenju od sela Surčina. U isto vreme taj deo čete služio je i kao rezerva bataljona.

Starešine i borci su znali da će neprijatelj iz bunkera i 25 rovova pružiti žilav otpor. Zato su se još u pripremi akcije javljali dobrovoljci: bombaš Kidža, Baća, Alija i drugi. Oko 22.00 časa bataljon je stigao do ivice sela i odmah otpočeo napad. Bombaši su se privlačili rovovima i bunkerima. Odjeknule su detonacije njihovih bombi, što je u isto vreme bio znak i za početak juriša. Čete su zauzele neke rovove i nastupale prema centru sela. Nastala je dramatična borba. Neprijatelj je snažnom vatrom iz bunkera prikovao naše čete na dostignutim linijama i nije dozvolio dalje napredovanje. Komandant bataljona naređuje da se produži napad jedne desetine koja je izbila u centar sela i zašla iza leđa neprijatelju. Naređeno je mino-

²⁹ Isto.

²⁷ Zbornik t. 1, knj. 8, štab 6. vojvodanske brigade, kut. 1245, br. reg. 4—4, Arhiv VII.

bacačima da ponove seriju udaraca, a bombašima da likvidiraju najjače neprijateljske bunkere. Posle nekoliko snažnih naleta naših boraca neprijatelj je pretrpeo osetne gubitke, ali ne u toj meri da bi se posada mogla likvidirati. Poginulo je nekoliko naših mitraljezaca i bombaša. Streljački stroj je bio znatno oslabljen. Komandant bataljona, ocenivši da bi bataljon pretrpeo i veće gubitke, doneo je odluku da se prekine dalji napad i da se bataljon povuče. Neprijateljsko uporište nije zauzeto. Po obaveštenjima meštana neprijatelj je imao 26 mrtvih i 18 ranjenih. Naši gubici su bili 7 mrtvih i 16 ranjenih. (Jančić Bora Stojan, komandir voda, rodom iz s. Belegiš, Kandić Ilija Kidža, rodom iz s. Vojka; Bojanić Petar Crni, rodom iz s. Surduk; Kovačević Nikola Nogić, komandir čete; Crni iz Begeča i dr.).²⁸

Prvog juna je 2. bataljon 6. brigade postavio zasedu na pruzi Beograd — Zagreb između železničke stanice Sremska Mitrovica — Voganj. Na zasedu je naišla neprijateljska patrola, koja je posle kraće borbe razbijena uz gubitke od 5 mrtvih i 3 ranjena vojnika. Diverzantska grupa je po razbijanju patrola minirala prugu, pa je na minu oko 04.00 časova naišao voz koji je odleteo u vazduh. Rezultati i efekat dejstva mine nisu utvrđeni.²⁹

Posle neuspele akcije u Jakovu 3. bataljon, se odmarao u rejonu sela Ašanja. 2. juna oko podne došao je u štab bataljona odbornik Mesnog odbora iz sela Karlovčica i javio da su u Karlovčić radi pljačke došli gestapovci iz Šimanovaca. Neprijateljsku grupu sačinjavaju oko 60 vojnika. Mesni odbor je uspeo da iznese iz sela sve ranjenike i da posklanja alat iz partizanskih radionica u podzemne baze. Na kraju je odbornik predlagao da bataljon napadne neprijateljske vojnike u Karlovčiću, štab bataljona nije prihvatio predlog odbornika računajući da bi bataljon u selu trpeo nepotrebne gubitke. Umesto tog, štab bataljona donosi odluku da postavi zasedu na Galovačkom kanalu između Karlovčica i Šimanovaca. Poslato je nekoliko drugova sa jednim članom štaba bataljona u selo Ašanj da

²⁸ Zbornik t. 1, knj. 8, str. 232.

²⁹ Arhiv VII, štab 6. vojvođanske brigade, kut. 1245, br. reg. 4—4.

mobiliše oko 30 zaprežnih kola radi bržeg prebacivanja bataljona do mesta zasede. Bataljon je sa komandantom na čelu odmah krenuo peške u pravcu zasede, a kako su koja kola stizala tako su preuzimala borce i kretala napred. Međutim, neprijatelj je računao sa takvom mogućnošću, pa je, da ne bi bio iznenađen, postavio svoje obezbeđenje na kanalu. Pre nego što je bataljon i stigao do mesta bio je iznenađen neprijateljskom vatrom. Komandant bataljona komandovao je u strelce i iz pokreta izvršio juriš na neprijateljsko obezbeđenje koje je blokirao u kanalu i tako opkoljeno ostavio jednoj četi 1. sremskog odreda da ga drži pod vatrom. Stab bataljona je produžio putem prema Karlovčiću i na pogodnom položaju postavio bataljon, iščekujući povratak neprijateljske glavnine od Karlovčića. Plan komandanta je potpuno uspeo. Nije prošlo pola sata grupa gestapovaca iz Karlovčića pojurila je u pomoć svom napadnutom obezbeđenju na Galovačkom kanalu. Borci bataljona pustili su ih na cev, a zatim otvorili jednovremenu vatru iz celokupnog naoružanja. Iznenađen vatrom neprijatelj je počeo da beži prema Karlovčiću gonjen borcima bataljona. Došlo je do borbe prsa u prsa. Zaostali neprijateljski vojnici gađali su iza leđa naših boraca. Komandant bataljona uzeo je lično napušten fašistički puškomitraljez i iz stojećeg stava gađao razbijeni neprijateljski streljački stroj. U momentu kada je situacija već bila u našim rukama, jedan od zaostalih gestapovaca iz neposredne blizine, sa oko 20 metara, opalio je metak u pravcu komandanta bataljona i smrtno ga pogodio. Nova akcija je bila dobro planirana i smela, pa je potpuno uspela. Neprijatelj je ometen u svojim namerama da krstari Sremom i pljačka po slobodnoj teritoriji. Pretrpeo je gubitke od 33 mrtva i 3 zarobljena, među kojima je bio i komandant ove grupe ratni zločinac Smit. Pao je veliki plen: 1 teški mitraljez, 2 puškomitraljeza, 3 automata, 15 pušaka, oko 2.000 metaka i dosta druge opreme. Naši gubici: poginuo je komandant 3. bataljona narodni heroj Vlado Obradović Kameni i još 4 druga, dok su 4 bila ranjena. Sve opljačkane stvari oduzete su neprijatelju i vraćene vlasnicima u selo Karlovčić.³⁰

³⁰ Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 236 Arhiv VII, kut. 212. br. reg. 12/5.

Bombaški napad na posadu Kuzmina

Štab 6. brigade je ceneći situaciju došao do zaključka da neprijatelj, još od aprila 1944, uporno nastoji da održi liniju Kuzmin — Bosut i ušće reke Bosut u Savu radi održavanja veze istočne Bosne, gde se nalazila 13. SS divizija, sa železničkom komunikacijom Beograd — Zagreb. Posada Kuzmina je u tome, s obzirom na položaj Kuzmina na pruži Beograd — Zagreb, imala posebnu ulogu. Kuzmin je u neku ruku bio kopča sa tom komunikacijom. Njegovu posadu sačinjavalo je 110 gestapovaca, smeštenih u centru sela u školi i po okolnim kućama. Zbog svega toga i neposredne blizine jakih neprijateljskih garnizona u Sremskoj Mitrovici, Sidu i Calmi, iz kojih se mogla očekivati brza pomoć ovoj posadi, štab brigade je naredio štabu 1. bataljona da detaljno prouči situaciju i donese najbolje rešenje o načinu likvidacije pomenute posade.

Štab bataljona je predložio štabu brigade da se formira nekoliko bombaških grupa, koje će se neprimetno privući objektima, likvidirati stražare i ubaciti više bombi u zgrade gde su se nalazili neprijateljski vojnici. Pošto je takav plan bio odobren, noću 1/2. juna otpočeo je napad na posadu bez upotrebe puščane municije. Bombaškim udarima po školi i nekim kućama, gde su bili smešteni gestapovci, bila je kod neprijatelja stvorena strahovita panika. Neki naši borci su to iskoristili i na svoju ruku su počeli upadati u školu u kojoj je neprijatelj bio sasvim ošamućen od zaglušujuće eksplozije i iznenađenja. Bila je potrebna samo još jedna serija bombi i da se posada potpuno uništi. Međutim, zbog upada boraca u zgrade to sada nije bilo moguće učiniti. Tu zbrku je neprijatelj iskoristio da se sredi i pruži snažan otpor. Da ne bi ginuli borci štab bataljona donosi odluku da se napad prekine. Prema izveštaju štaba brigade neprijatelj je u ovoj akciji pretrpeo gubitke od 50 mrtvih i 10 ranjenih. Naši gubici bili su jedan poginuo i 24 ranjena, među kojima komesar bataljona Boško Jovanović Popa, komesar čete Georgije Jovičić Cure i zamenik komandira čete Natan.³¹

O bombaškoj akciji na Kuzmin pričalo se dugo među borcima i starešinama u brigadi. Pripadnici 2. bataljona

³¹ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 2/1.

izrazili su želju da se takmiče sa borcima 1. bataljona. Izrađen je plan takmičenja koji je štab brigade odobrio i objavio 16. maja. Plan je sadržao 7 tačaka: koja će jedinica više uništiti i zarobiti neprijateljskih vojnika; obučiti više drugova u rukovanju lakim i teškim naoružanjem; obučiti više bombaša; osposobiti više pripravnika za desetare; uzdići više vojnih i političkih rukovodilaca; razviti kulturno-prosvetni rad; otkloniti nedostatke u marševima, i poboljšati higijenu boraca, itd. Već 1. juna 1. bataljon je stavio do znanja ostalim bataljonima da će činiti najsmelije podvige da bi postao pobednik u takmičenju.

Štab 2. bataljona dobio je zadatak da odredi jednu jedinicu i osposobi je i za najteže zadatke, a pogotovo za iznenađenje neprijatelja. Ovo je bilo nužno zbog pripremanje akcije na skladište goriva u Dobočašu kraj Vrdnika, koja je zahtevala temeljite pripreme. U toku priprema uhvaćena je veza sa tri domobrana Slovenca iz sastava straže koja je obezbeđivala cisterne sa gorivom. Od njih su dobijeni podaci da straža broji 13 ljudi, a da obezbeđuje 1,200 000 litara benzina i drugog goriva. Posada je bila raspoređena u tri bunkera, a u svakom od njih, pored automata i pušaka nalazio se i po jedan avionski mitraljez. Pošto je akcija do detalja razrađena štab 2. bataljona je odredio jedan vod 2. čete, ojačan diverzantskom grupom bataljona, za izvršenje ovog zadatka. Noću 5/6. juna, po dogovoru sa rodoljubima koji su bili u vezi sa našom jedinicom, izvršena je akcija bez gubitaka. Razoružana je celokupna straža iz sva tri bunkera. Zarobljeno je 9 neprijateljskih vojnika, a zaplenjeno 3 avionska mitraljeza, 9 pušaka, 1 automat, 1 pištolj, 1 raketni pištolj, 24 bombe, 10 čebadi, 11 fišeklija, 6 opasača, 1 telefon i 10.000 metaka. Za vreme dok je jedinica prikupljala zaplenjeno naoružanje i ostali materijal diverzantska grupa je izvršila sve pripreme za miniranje cisterni. Pošto se vod prikupio i sklonio na bezbedno mesto aktivirane su mine. Uništena je sva količina benzina i motornog ulja. Naše jedinice nisu imale gubitaka. Iste noći, 5/6. juna, jedan vod 1. čete 2. bataljona sa diverzantskim odeljenjem izvršio je napad na železničku prugu Beograd — Zagreb između železničke stanice Voganj — Ruma. Vod je pret-

hodno obezbedio prugu na mestu koje je odabrano za miniranje, a diverzantska grupa je postavila nekoliko mina i otpočela sa rušenjem. Porušeno je 190 metara pruge. Neprijateljski saobraćaj bio je obustavljen nekoliko sati. U ovoj akciji nije došlo do direktnog sukoba sa neprijateljskim patrolama koje su u prvi mah samo pripucavale iz bunkera.³²

Posle bombaške akcije na Kuzmin 1. bataljon boravio je u rejonu Morovića, gde je po običaju isturao obezbeđenja prema neprijateljskim garnizonima. 8. juna obezbeđenje od Sida javilo je da se jedna neprijateljska kolona pešadije i tenkova nepoznate jačine kreće prema Moroviću. Štab bataljona je dao signal za uzbunu i naredio najhitnije posedanje položaja na severnoj ivici sela — prema Sidu. Kada se neprijatelj približio otvorena je snažna vatra iz celokupnog naoružanja, dok su nišandžije protivtenkovskih pušaka preciznom vatrom tukle tenkove. Neprijateljski napad bio je zaustavljen, a njegove jedinice prisiljene da čine više pokušaja kako bi razbile našu odbranu i upale u selo. Međutim, svi njegovi pokušaji bili su odbijeni i naneti mu gubici od 6 mrtvih vojnika i 1 oštećen tenk.

Ocenjujući da su u pitanju jače snage partizana, neprijatelj je 14/15. juna nadletao avijacijom selo Morović, pa je neke delove sela, gde se pretpostavljalo da se nalaze naše jedinice, mitraljirao i bombardovao. Štab bataljona je naredio mitraljescima da otvore vatru na niskoleteći avion. Posle prvih rafala primećeno je da je avion oštećen, a kasnije je utvrđeno da se spustio nedaleko od sela Morovića na Adaševačko polje.³³

U reorganizaciji brigada je naoružana novim modernijim naoružanjem, jedinice su se popunile ljudstvom, komandni kadar je izabran prema specijalnostima stečenim na kursovima ili kroz borbu. Time su stvoreni uslovi za izvršavanje i složenijih zadataka. Međutim, da bi se u tome uspelo, potrebno je bilo pojačati politički rad sa celokupnim sastavom, organizovati jedinstvenu obuku sa novim oružjem i uvežbati sadejstvo jedinica u zajedničkim akcijama. U nemogućnosti da se jedinice prikupe na jedno

³² Zbornik, t. 1. knj. 8, dok. 97, str. 237.

³³ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 100, str. 224.

mesto, štab brigade je pristupio realizaciji ove zamisli na taj način što je svaka jedinica dobila plan sa razrađenim uputstvom kako da postupi u slučaju kada je odvojena od štaba brigade. Sem toga, u bataljone su upućivani i članovi štaba brigade sa ovlašćenjem štaba brigade u preduzimanju inicijative i donošenju odluka, kao i u preuzimanju odgovornosti za uspeh ili neuspeh jedinice za koju su zaduženi.

Obučavanje ljudstva u savlađivanju nove tehnike izvodilo se po sistemu koji je bio karakterističan za sve naše partizanske jedinice: ko bolje, ko brže, ali i nečega što je bilo originalno samo za 6. brigadu. Obučavalo se rasklapanje i sklapanje oružja vezanih očiju i otklanjanje zastoja i kvara noću na položaju. Za svako novo oružje organizovani su kraći kursevi od nekoliko dana pri štabu brigade. To je bila praksa i ranije, ali ovoga puta uvećala se potreba za raznim specijalnostima kao što su: artiljerci, bacačije, džombulisti, inženjerci, diverzanti i nišandžije na protivtenkovskim puškama. Koristeći borbeno raspoloženje i entuzijazam boraca i starešina postizani su veliki rezultati. U toku reorganizacije izvršene su znatne kadrovske promene od desetine do štaba brigade. Naredbom broj 1 od 25. maja 1944. i broj 11 od 13. juna 1944. godine postavljeno je 15 bataljonskih rukovodilaca, 49 četnih i jedan intendant bataljona. Istom naredbom razrešeni su dužnosti 2 četna politička rukovodioca i intendant bataljona. Pored ovih, zna se da su izvršena postavljenja u četama vodnih oficira, političkih delegata i desetara. To znači da je bilo nekoliko puta više postavljenja nego što se može videti iz dokumenata.

U toku maja štab brigade dobio je od Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine obaveštenje da su savezničke vazduhoplovne snage minirale Dunav. Tim obaveštenjem upozoravaju se svi borci brigade, da kontrolišući obalu Dunava, u slučaju nailaska na minu, odmah izveste pretpostavljenu komandu, jer ih je trebalo uništiti kako neprijatelj ne bi došao do podataka o vrsti mehanizma i snazi dejstva mine. Takođe se zahteva, da obaveštajci utvrde gde se nalaze neprijateljski plovni objekti na kojima se nalaze protivavionska oruđa koja gađaju savezničke avione za vreme bombardovanja Novog Sada ili prilikom njegovog prele-

tanja.³⁴ Izvršavajući te zadatke brigada je, u stvari, sadejstvovala u akcijama savezničkog ratnog vazduhoplovstva.

Uzevši u celini, borbene akcije brigade u maju i početkom juna karakterišu se specifičnostima partizanskog dejstva. Teške borbe 3. bataljona u okruženju (Obedska bara), sa znatno nadmoćnijim neprijateljskim snagama, nametnule su štabu brigade zadatak da posrednim akcijama brigade na neprijateljske posade širom Srema izvrši pritisak na neprijatelja, da prekine napade na 3. bataljon i svoje snage angažovane u ofanzivi povuče u garnizone. Napad bombama u Kuzminu je, takođe, jedna specifična borba za likvidaciju većeg neprijateljskog uporišta.

Uništenjem Smitove grupe, koja je pljačkala u Karlovčiću, razoružanjem posade skladišta goriva u Vrdniku, razbijanjem napada na Morović i obaranjem neprijateljskog aviona na Adaševačkom polju, pored mnogih drugih akcija, brigada je za dva meseca postigla krupne rezultate i potvrdila visok borbeni moral, dobru organizovanost i sposobnost da se bori u složenim uslovima ravnice.

3. POLITIČKA I KULTURNO-PROSVETNA AKTIVNOST U BRIGADI I SA NARODOM

Osnovni zadatak partijske i skojevske organizacije, partijskih i skojevskih rukovodstava, političkih komesara i pomoćnika političkih komesara bio je da organizuju politički i kulturno-prosvetni rad sa borcima i u narodu.

Politički komesar brigade je obično na osnovu plana i direktiva Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu i političkog komesara Glavnog štaba Vojvodine, a zatim i na osnovu aktuelnih događaja u svetu i u zemlji i problema u brigadi izrađivao konkretne petnaestodnevne planove političkog i kulturno-prosvetnog rada. U pripremi i razradi tog plana političkom komesaru najviše je pomogao pomoćnik političkog komesara brigade, lično i angažovanjem partijske organizacije. Kao materijal za pripremu političkih komesara za političke časove služile su razne brošure, listovi i bilteni koje je izdavao Pokrajinski komitet za Vojvodinu i Glavni štab NOV i PO Vojvodine. Petnaestodnevni pla-

³⁴ Zbornik, t. 1, knj. 8. dok. 87, str. 200.

novi političkog rada najčešće su se dopunjavali novim zadacima uslovljenim prelaskom brigade sa jednog na drugi teren.

Sadržina političkog rada sastojala se u upoznavanju boraca sa ciljevima NOB, sa ulogom KPJ u toj borbi, sa radom masovnih oslobodilačkih organizacija na terenu i sa svim novim i aktuelnim momentima unutrašnje i spolj-nopolitičke situacije. Forme političkog vaspitanja boraca i starešina činile su političke i radne konferencije: vodne, četne, bataljonske i brigadne. Na radnim konferencijama se obično raspravljala konkretna unutrašnja pitanja jedinica. Tako se, na primer, u jednom izveštaju štaba brigade od jula 1944. godine konstatuje za 1. bataljon da je, pored ostalih zadataka, održao i jednu bataljonsku konferenciju sa borcima. Za taj bataljon se u drugom izveštaju navodi da je uz redovnu ideološko-političku i vojno-stručnu nastavu imao i jedan bataljonski zbor, a da izvodi pripreme i za bataljonsku konferenciju; slična je situacija bila i u dnevnim planovima rada i kod 2. i 3. bataljona.³⁵ Na tim i drugim bataljonskim ili četnim radnim ili političkim konferencijama diskutovao je veliki broj boraca i starešina. Političkim konferencijama je obično prethodilo uvodno izlaganje političkog komesara ili komandanta o nekom važnom političkom pitanju. Sa narodom su pojedine jedinice kontaktirale preko zborova i konferencija, putem pojedinih ili grupnih razgovora. Tako se u jednom pismu štaba 6. brigade upućenom štabu 3. bataljona ukazuje na dalje zadatke bataljona u pomoći masovnim oslobodilačkim organizacijama u oslobođenom Jakovu.³⁶

Kulturno-prosvetna delatnost u brigadi sastojala se u aktivnosti na opismenjavanju, pripremanju i izvođenju raznih kulturno-zabavnih programa sa političkom sadržinom, namenjenih borcima i narodu, izvođenih u vidu skečaja-jednočinke, recitacija, horskih i borbenih pesama i raznih borbenih igara. Plan kulturno-prosvetnog rada sadržavao je i razna predavanja iz opšteobrazovnog programa sa temama: NAUKA I SUJEVERJE, MARKSIZAM I RELIGIJA, O POSTANKU ŽIVOTA NA ZEMLJI itd. Za preda-

³⁵ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 5/4, 13/4.

³⁶ Isto, kut. 1245, br. reg. 28/1.

vače odabirani su istaknuti članovi kulturno-prosvetnih odbora po četama i bataljonima, intelektualci i stariji članovi KPJ, koji su mogli na pristupačan i popularan način ove teme objašnjavati borcima. Politički komesari su radi razvijanja kulturno-prosvetnog života stvorili kulturno-prosvetne odbore. Na čelu tih odbora stajali su politički komesari. U četne i bataljonske odbore birani su borci i starešine koji su imali smisla i znanja da organizuju i rukovode pevačkim horovima, diletantskim i recitatorskim grupama; da organizuju sportsku aktivnost ili da istupaju kao predavači iz obrazovnog programa. Kulturno-prosvetni odbori mogli su u svako doba da pripreme program pogodan za vojnike i narod pojedinih mesta gde je brigada boravila. Kroz skečeve jednočinke obično je raskrinkavan neprijatelj i isticani primeri hrabrosti i junaštva naših boraca.

Program kulturno-prosvetnog rada unosio je svežinu u život jedinice. Pesma, igra i zabava nadahnjivala je borce da istraju u naporima svakodnevnog života i borbe.

Aktivnost kulturno-prosvetnih odbora pokazala je vidne rezultate pred 1. maj 1944. U Ilinačkoj šumi, na primer, naložene su logorske vatre i u igri i pesmi dočekan je praznik rada; izdate su zidne novine; održana je priredba na improvizovanoj pozornici. Na mitingu su govorili politički komesar i pomoćnik komesara brigade. Odmah posle priredbe brigada je krenula za Frušku goru, gde se nalazio 2. bataljon. Kulturno-prosvetna aktivnost ovog bataljona bila je još življa i bogatija. U zajednici sa skojevskim organizacijama i njihovim horskim i diletantskim grupama iz sela Divoš, Šuljam, Ležimir, Grgurevci i dr. 1. bataljon je pripremio i izveo priredbe u više sela oko Fruške gore i u Fruškoj gori. Ovakav uspeh postignut je zahvaljujući dobro razrađenom planu, a umnogome i sposobnosti horovođe Svetislava Vrbaškog. 3. bataljon je dočeka 1. maj u jugoistočnom delu Srema, učestvujući u programu proslave zajedno sa narodom sela Kupinova, Ogara, Obreža, Progara i drugih. Program je bio raznovrstan i podešen za stare i mlade.

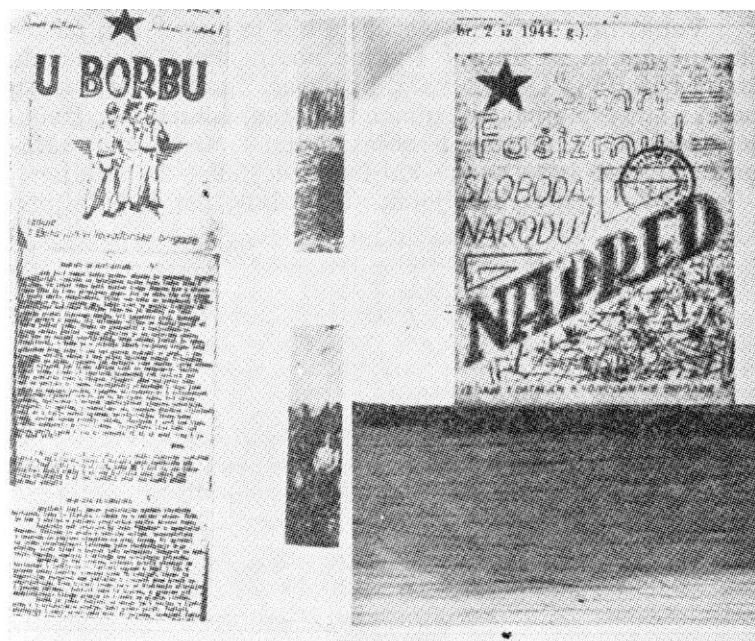


Foto-kopija naslovnih strana bataljonskih listova koje su izdavali kulturno-prosvetni odbori u leto 1944. godine

Uspela proslava 1. maja bila je povod da se organizuje i šira proslava omladine i partizana nazvana »ĐURĐEV-DANSKI URANAK«, koju bi pripremio i realizovao 3. bataljon zajedno sa Sreskim komitetom [3KOJ-a Rume i Zemuna. Po sadržini programa i masovnosti pripremana je proslava od šireg političkog i kulturnog značaja za jugoistočni Srem. Međutim, proslava nije održana po planu pošto je već za vreme prikupljanja omladine neprijatelj počeo da izvodi blokadu tog rejona u nameri da spreči proslavu i razbije naše snage. Posle danonoćnih borbi 3. bataljon je uspeo da razbije neprijateljsku blokadu i veći deo nenaoružanog naroda izvuče iz obruča.

Veliki broj boraca i starešina bio je angažovan na pisanju članaka za džepne i zidne novine koje su izdavale čete i bataljoni. Obično su to bili kraći članci u kojima su borci i starešine iznosili utiske iz borbe, iskustva iz života jedinice, šale i slično, a objavljivani u listovima: »Napred«, list 2. bataljona; »Mitraljezac«, list 2. bataljona; »Pobednik«, list 2. bataljona; »U borbu«, list 1. bataljona i mnogim drugim ,³⁷

³⁷ Štampa narodnooslobodilačke borbe u Vojvodini, Građa za bibliografiju, Novi Sad 1962. godine.

Glava III

DEJSTVA BRIGADE U LETO 1944.

Zajedničke i koordinirane operacije Saveznika u prvoj polovini 1944. godine dale su krupne rezultate. Na istočnom frontu Crvena armija je izbila na liniju: Narva — Čudsko jezero — Velikije Luki — Vitebsk — Mogiljev — Lavov — Jaši — Kišinjev i nastavila veliku ofanzivu na Zapad. U Italiji su anglo-američke armije probile nemačku odbranu na srednjim Apeninima i 4. juna zauzele Rim. Dva dana kasnije izveden je desant u Normandiji. Nemačka i njeni sateliti su se nalazili u veoma teškom položaju.

Balkan i na njemu jugoslovensko ratište dobili su u strategijskoj perspektivi zaraćenih strana vanredno veliku važnost. Narodnooslobodilačka vojska se pripremala za konačno oslobođenje zemlje, a svojom snagom od 12 korpusa sa oko 40 divizija i većim brojem samostalnih brigada, odreda i bataljona i operacijama postala je, u izvesnom smislu, spona između fronta Crvene armije na Istoku i anglo-američkog fronta u Italiji. Po zamisli Vrhovnog komandanta, za prodor u Srbiju, Operativna grupa divizija (2. proleterska, 5. i 17. udarna divizija) prikupljena u dolini Lima trebalo je da upadne u Srbiju i ovlada sektorom Kopaonika, Golije i Javora; 1. proleterski korpus (1. proleterska i 6. lička proleterska divizija) iz rejon Pljevalja da izbiје na Zlatibor i srednji tok Kolubare; 12. udarni korpus (16. i 36. udarna divizija) iz istočne Bosne da prođe u rejon Medvednika i Suvobora; 11. i 28. udarna di-

vizija iz rejonu Zvornika imale su da pređu Drinu i izbiju na sektor Krupnja.¹

U jeku ofanzive NOVJ u leto 1944. godine, 6. i 7. vojvodanska brigada, 1. i 2. sremski odred i Jurišni bataljon Glavnog štaba Vojvodine vodili su u Sremu oštre i neprekidne borbe sa neprijateljem u periodu njegove protivofanzive »žitni cvet«; napadali su njegove posade i kolone, transportne i druge objekte; vezali su za sebe znatne snage neprijatelja i na taj način olakšavali dejstva naših divizija u njihovom prodoru kroz Srbiju.

1. BORBE BRIGADE U PERIODU NEPRIJATELJSKE OFANZIVE »ŽITNI CVET«

Razbijanje neprijateljske ofanzive u maju na jugoistočni deo Srema, stalan pritisak na glavne neprijateljske komunikacije u Sremu, česti napadi naših jedinica na neprijateljske posade, kolone, saobraćaj i veze u neposrednoj blizini jakih garnizona, nateralo je neprijatelja da planira novu ofanzivu protiv naših snaga i u isto vreme da opljačka i izvuče žetvu. Plan za uništenje partizanskih snaga napravljen je tako da se ofanziva izvodi, od 14. juna do 6. avgusta 1944, u četiri prostorno i vremenski odvojene faze. Za ovu ofanzivu angažovane su sledeće snage: delovi 13. SS »Handžar-divizije«, 7. domobranske sremske brigade, 606. nemačkog puka za osiguranje železničkih pruga, nemačkog 1, 2. i 3. policijskog puka »Hrvatske«, vazduhoplovni školski puk, 1. i 18. policijski bataljon, 6. ustaški bataljon i druge manje snage, ukupno jačine oko 15.000 ljudi.²

Po predviđenom planu već 10. juna 1944. godine te snage su počele da se prikupljaju i grupišu u mestima oko Fruške gore: Petrovaradin, Beočin, Čerević, Susek, Neštin, Đipša, Vizić, Erdevik, Calma, Mandelos, Veliki Radenci,

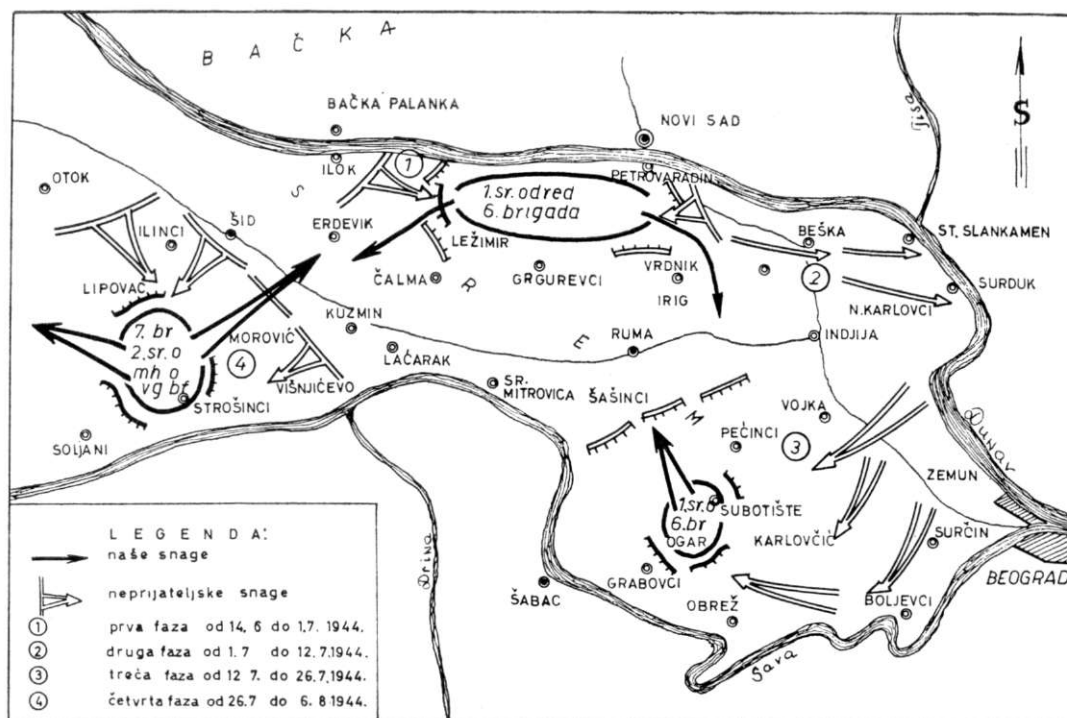
¹ Žarko Atanacković, Srem u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, str. 486.

² Arhiv VII. kut. 1991, br. reg. 1/1; kut. 1992, br. reg. 3/4; kut. 213, br. reg. 15/5; kut. 40-c, br. reg. 51/2, 67/2; kut. 76-a, br. reg. 3/2—35/2; kut. 153-c, br. reg. 12/2; kut. 60, br. reg. 7/1; kut. 213, br. reg. 19/2.

Stejanovci i Vrdnik, sa zadatkom da najpre napadnu naše jedinice na Fruškoj gori. Glavni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Vojvodine, koji se sa 6. brigadom, jednim bataljonom 1. sremskog odreda, nekim svojim jedinicama i ustanovama Komande sremskog područja našao u Fruškoj gori saznao je blagovremeno za namere neprijatelja preko jednog uhvaćenog špijuna, pa je štabu 6. brigade i 1. sremskom odredu dao zadatak da se sa jedinicama izvuku iz Fruške gore u Bosutske šume, a potom da 2. sremskim odredom razviju široku aktivnost na ostalim područjima Srema i napadaju neprijateljske posade, kolone i transporte.

Na osnovu takvog naređenja Glavnog štaba Vojvodine štab 6. brigade sa svojim 2. i 3. bataljonom prebacio se na teren Bosutskih šuma, gde se već nalazio njegov 1. bataljon. U Fruškoj gori ostao je samo jedan bataljon 1. sremskog odreda razvučen od Starog Divoša do Rakovca, sa zadatkom da obezbedi izvlačenje i sklanjanje pod zemlju ustanova Glavnog štaba, Komande sremskog područja i komande mesta Irig i Sremska Mitrovica.

Već 14. juna 1944. godine počeo je napad neprijatelja na naše snage u Fruškoj gori. Neprijateljska istočna grupa, jačine oko 5.000 vojnika, kretala se celom širinom Fruške gore od linije Irig — Sremska Kamenica, da bi tog dana dostigla liniju Vrdnik — Rakovac. Butradan, 15. juna produžila je pokrete u streljačkom stroju i izbila na liniju Beočin — Jazak, gde se ukopala i ostala sve do završetka ofanzive. Zapadna neprijateljska grupa, jačine oko 4.000 vojnika, krenula je sa linije Sid — Ilok i do 15. juna izbila na liniju Stari Divoš — Susek. Iako bez borbe, neprijatelj je vrlo sporo napredovao. Kretao se vrlo oprezno, očekujući svakog momenta sudar sa našim jačim snagama za koje je on računao da su četiri do pet puta brojnije nego što su stvarno bile do povlačenja iz Fruške gore. Da bi postigao postavljeni cilj, uništenje partizana na Fruškoj gori, neprijatelj je pretresao stopu po stopu i u vremenu od 14. do 22. juna prešao teren od Starog Divoša-Suseka do linije Jazak — Beočin. Tu se spojio sa istočnom grupom koja je očigledno postavljena u zasedu sa zadatkom da sačeka naše snage koje bi gonjene od zapadne grupe naletele na rovove



Neprijateljska ofanziva »Kornblume« (»žitni cvet«), juni—avgust 1944. godine

i vatru istočne grupe. Oprezno i sporo kretanje neprijatelja iskoristio je 1. bataljon 1. sremskog odreda, koji je, uz nekoliko zaseda i prepada na manje neprijateljske grupe, uspeo da se probije iz okruženja i da mu se zabaci za leđa, izgubivši pri tom samo 6 boraca.³

Pred izvlačenje svojih jedinica iz Fruške gore štab 6. brigade je ostavio obaveštajnog oficira sa tri vojnika da prati situaciju na terenu i dostavlja izveštaj štabu brigade. Pošto je on izvestio da se na prostoriji zapadno od drumu Ležimir — Sviloš ne nalazi neprijatelj, štab brigade je 22. juna u ovaj rejon uputio svoj 2. bataljon sa zadatkom da na sebe privlači neprijateljske snage. Njegova pojava u Fruškoj gori pada u isto vreme kada se neprijateljska zapadna grupa spojila sa istočnom grupom. Iznenadna pojava naših jedinica u pozadini neprijatelja prisilila ga je da ponovo izvrši pretres terena koji je već smatrao očišćenim od partizana. Ta dejstva 2. bataljona 6. brigade u pozadini neprijatelja olakšali su položaj ustanova Glavnog štaba Vojvodine i njegovih delova koji su pred početak ove ofanzive smestili u baze pod zemljom. No, i pored toga, neprijatelj je uspeo da otkrije neke baze i u njima pronade oko 80.000 metaka, 2 minobacača, nešto mina, nekoliko šatora i arhivu, dok je zarobio 62 novomobilisana borca komande mesta Sremska Mitrovica i 30 komande mesta Irig, a 7 iz sanitetskog kursa pri Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine. Poginuo je i šef sanitetskog odseka Dušan Dronjak Don i šef sanitetskog slagališta Anaf Frida Dunja. 2. bataljon 6. brigade izgubio je nekoliko boraca, koji su prilikom patroliranja nailazili na zasede neprijatelja, a zatim i jedan puškomitraljez i jednu radio-stanicu.⁴

Da bi sprečio kretanje naših snaga iz Bosutskih šuma za Frušku goru i jugoistočni Srem neprijatelj je 23. juna zaposeo u zapadnom delu Srema liniju Vrtić (6 kilometara jugoistočno od Kuzmina) — Jelisavetin kanal — železničku komunikaciju i drum Kuzmin — Kukujevcu — Šid i Sid — Ilok. U isto vreme u istočnom delu Srema za-

³ Arhiv VII, kut. 1993, br. reg. 4/7; kut. 39, br. reg. 15/1—1; kut. 213, br. reg. 19/2; kut. 1991, br. reg. 1—1/1; kut. 1993, br. reg. 2/7.

⁴ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 4/4; kut. 213, br. reg. 9/1, 19/2; kut. 1991, br. reg. 1/1.

poseo je kanal Jarčinu od reke Save kod Jarka do sela Putinaca na železničkoj komunikaciji Beograd — Zagreb. Tada je nastavio ofanzivu, od 1. do 12. jula, na severoistočnim Srem i Podunavlje. Pretres ovog dela Srema svodio se na pljačku i maltretiranje stanovništva, jer na ovoj teritoriji nije bilo naših jedinica.

Neposredno posle završetka prve faze neprijateljske ofanzive na Frušku goru i prenošenja njenog težišta u Podunavlje, Glavni štab NOV i PO Vojvodine naredio je štabu 6. brigade da se sa brigadom odmah prebaci sa terena Bosutskih šuma na Frušku goru i oslanjajući se na nju vrši svakodnevno pritisak na neprijateljski saobraćaj i posade na celoj teritoriji Srema, a naročito na Fruškoj gori da bi skrenula pažnju neprijatelju na sebe, pošto je njegova propaganda širila lažne vesti kako je Fruška gora očišćena od partizana.

Za vreme svog boravka u Bosutskim šumama brigada je izvodila akcije na neprijateljski saobraćaj i na manje posade. Uoči 2. jula, kada je formirana 7. vojvodanska brigada, 1. bataljon 6. brigade otišao je u njen sastav. Dotadašnji 2. bataljon 6. brigade postao je 1. bataljon, a 3. bataljon — 2. bataljon. Novi 3. bataljon formira se od jedne ojačane čete iz 2. sremskog odreda i boraca 1. i 2. bataljona i prištapskih jedinica brigade. Pošto je 1. bataljon već bio na Fruškoj gori od 22. juna, to je 2. bataljon 6. brigade dobio zadatak da noću 5/6. jula probije nemačke položaje na liniji Gibarac — Bačinci i da se vrati u Frušku goru u sastav brigade. Za taj proboj izvršene su temeljite pripreme i formirane jurišne grupe sa automatskim naoružanjem i bombama. Posle kratkotrajne i žestoke borbe jurišne grupe i bombaška odeljenja otvorile su prolaz koji je bataljon brzo proširio i omogućio prebacivanje prištapskih jedinica i komore. U ovom okršaju neprijatelj je pretrpeo gubitke od 3 ranjena i 1 zarobljenog vojnika. Zaplenjen je 1 teški mitraljez i 2.000 metaka. Naši gubici su bili 1 poginuo i 1 zarobljen. Koliko se neprijatelj zapančio od ovog proboja vidi se i po jednom izveštaju iz tih dana u kome piše: »Oko 2.000—3.000 naoružanih komunisti pokušalo je probiti se iz Fruške gore u smeru juga, pa su na železničkoj pruzi Gibarac — Bačinci (6 kilometara

jugoistočno od Sida) od nemačke vojske razbijeni. Od Nemaca 3 ranjena i 1 nestao. Gubici komunista nepoznati».⁵

Radi prebacivanja u Frušku goru iz donjeg dela Srema 1. četa 1. bataljona dobila je zadatak da taj pokret izvede odmah. U to vreme počela je treća faza ofanzive »žitni cvet« na jugoistočni deo Srema, pa je neprijatelj delom snaga blokirao sve prelaze preko železničkih, drumskih, rečnih komunikacija i kanala Jarčina. U selima Ogar i Donji Tovarnik nalazili su se delovi 1. sremskog odreda, koji su takođe imali nameru da krenu za Frušku goru. Znajući za početak ofanzive i blokadu svih prelaza štabovi su napravili plan da jedinice zajedno krenu. 1. četa 6. brigade stavljena je u prethodnicu cele kolone, koja je bila veoma brojna i mešovitog sastava. Pored naoružanih boraca u koloni se nalazilo nenaoružanih dobrovoljaca, a zatim zarobljenih Italijana i komore. 1. četa 1. bataljona 6. brigade, ojačana puškomitraljescima i iz ostalih jedinica, krenula je na čelu kolone noću 6/7. jula. Komandir i zamenik komandira čete dogovorili su se da svaki uzme pod svoju komandu po jedan vod i da budu neprekidno u tesnoj vezi, naročito prilikom prelaza preko blokiranih terena. Već pri prelazu preko železničke komunikacije Ruma — Šabac kod sela Buđanovci došlo je do manje borbe, neprijatelj je brzo proteran. Međutim, to je bilo upozorenje neprijateljskim snagama na Jarčini da se kreće naša kolona prema njima. Po dolasku na 700—1.000 metara ispred Jarčine komandir čete razvio je četv u strelce i uzeo pod svoju komandu desnokrilni vod sa dva puškomitraljeza, a svom zameniku dao levokrilni vod, takođe sa dva puškomitraljeza. Vodovi su krenuli prema mestu koje je bilo predviđeno za proboj. Neprijatelj je primetio pokrete naših jedinica, jer ih je posle proboja preko pruge Ruma — Sabac i očekivao, pa je odmah počeo osvetljivati teren raketama. Na svaku pojavu rakete streljački stroj bi zastao i privilegao, zatim hitno nastavljao nastupanje prema neprijateljskim utvrđenjima na Jarčini. Kada se streljački stroj već približio njegovim položajima neprijatelj je otvorio vatru iz teškog mitraljeza. Streljački stroj se za kratko vreme zaustavio i otvorio snažnu vatru po neprijateljskim

⁵ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 106. str. 256; t. 1, knj. 17, dok. 161. str. 611.

položajima. Već posle nekoliko mina i uz snažnu i jedno-
vremenu vatru celokupnog naoružanja četa je krenula na
juriš i energičnim naletom odbacila neprijatelja otvoriv-
ši prolaz i ostalim snagama. Nastavljajući pokret ka Fruš-
koj gori naša kolona se ubrzo našla pred novom prepre-
kom na pruzi Beograd — Zagreb između železničke sta-
nice Voganj i Sremska Mitrovica. Pre dolaska na prugu
sa udaljenosti 500—600 metara naša prethodnica je javila
da se primećuju neprijateljske patrole na pruzi gde treba
kolona da prođe. Komandir čete je naredio da se otvori
snažna vatra iz automatskog naoružanja. Nemci su se u
paničnom bekstvu povlačili ka železničkoj stanici Voganj
i iz bunkera pripucavali na našu kolonu dok je ona prela-
zila prugu. U toj borbi ubijeno je 9 Nemaca, a zaplenjeno
1 mitraljez, 1 minobacač, 2.000 metaka, 7 pušaka i druga
oprema. Naši gubici su bili 1 mrtav i 2 ranjena.⁶

Odmah po dolasku u Frušku goru, dve čete 1. bata-
ljona 6. brigade napale su 7/8. jula na posadu bunkera
na železničkoj pruzi Vrdnik — Ruma u rejonu Pavlovaca.
Posadu je sačinjavalo 18 vojnika nemačkog stražarnog
bataljona. U dvočasovnoj borbi neprijatelj nije mogao biti
uništen, pa su se naše čete povukle uz gubitke od 2 mrtva
i 1 ranjenog.⁷ A već 9. jula su 1. bataljon 6. brigade i 1.
bataljon 1. sremskog odreda napali delove 1. bataljona 1.
ustaške i 7. domobranske posadne brigade na pustari Gra-
bovačko brdo (Mandeloška pustara). Ta pustara isturena
sasvim pod Frušku goru bila je stalna smetnja za normalan
život i rad naših jedinica na Fruškoj gori. U vezi s tim
Glavni štab Vojvodine naredio je štabu 6. brigade da
ispita brojno stanje i naoružanje neprijatelja u tom ob-
jektu i da predloži kako da se likvidira njena posada. Štab
brigade je taj zadatak poverio štabu 1. bataljona. Prema
obaveštajnim podacima utvrđeno je da je pomenuta pu-
stara obezbeđena jakim snagama i utvrđenjima koja ne
bi mogao napasti i savladati jedan bataljon. Međutim
utvrđeno je da svaki dan sa pustare ide grupa stražara
po sledovanje u Sremsku Mitrovicu, tako da je prilikom
razrade plana za napad uzeto u obzir da je moguće izve-

⁶ Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 257, 323, 324.

⁷ Isto, str. 256, 324; Zbornik, t. 1, knj. 17, str. 612.

sti napad na neprijatelja po danu u momentu kada deo straže napusti pustaru.

Napad 1. bataljona 6. brigade obezbeđivao je 1. bataljon 1. sremskog odreda u zasedi na drumu pustara Grabovac — Sremska Mitrovica sa zadatkom da napadne grupu neprijateljskih vojnika koja kreće sa pustare prema Mitrovici po sledovanje. Zaseda je uspešno izvršila svoj zadatak. Napadnuta neprijateljska grupa, ne pokušavajući da pruži otpor, počela je da beži prema Sremskoj Mitrovici, Mandelosu i Calmi. Kada su čuli borbu grupe još jedna grupa vojnika napustila je pustaru i pošla joj u pomoć. Ovo je bio povoljan momenat za početak napada 1. bataljona 6. brigade na oslabljenu posadu na pustari. Dve čete 1. bataljona su posle kratke minobacačke pripreme otpočele sa napadom na pustaru. Neprijateljska posada, iako oslabljena sa 60—65 vojnika, pružila je žilav otpor. Posle tri časa otpora stigla im je pomoć iz obližnjih garnizona Calme i 3remske Mitrovice. Naši bataljoni su se tada povukli. U međuvremenu jedna desetina neprijateljskih vojnika koja je bila u pratnji kola kada je došlo do borbe pokušala je da pobegne kroz selo Mandelos, gde je bila na obezbeđenju 1. četa 1. bataljona 6. brigade. Zapaničena desetina nije bila u stanju da pruži neki organizovan otpor, već je za kratko vreme bila zarobljena od boraca naše čete. U svim tim borbama neprijateljski gubici iznosili su 23 mrtva, 8 ranjenih i 14 zarobljenih. Zaplenjen je 1 puškomitraljez. Gubici brigade i odreda bili su 8 ranjenih boraca.⁸

Ubrzo posle ove akcije, noću 10/11. jula, 6. brigada i 1. sremski odred napali su jako utvrđenu nemačku posadu u Calmi. Posadu su sačinjavali jedna četa 812. bataljona 606. nemačkog puka, jedna četa gestapovaca i oko 100 naoružanih meštana. Pored rovova i manjih utvrđenja na periferiji, u centru sela se nalazilo nekoliko jako utvrđenih objekata: crkva, škola i opština. U proceni situacije štab brigade je sasvim ozbiljno uzimao u obzir mogućnost brze intervencije neprijateljskih garnizona iz Rume i Sremske Mitrovice koji neće mirno posmatrati da im bude uništen jedan jaki granizon ispod same Fruške

^d Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 256 i 257; t. 1, knj. 17, str. 612.

gore. Zbog toga je štab brigade postavio 1. bataljon 1. sremskog odreda na obezbeđenje od Rume, a 2. bataljon 6. brigade na obezbeđenje od Sremske Mitrovice. Po planu napada 1. bataljon 6. brigade počeo je napad tačno u 24,00 časa. Čete su brzo ovladale spoljnom odbranom sela koju su sačinjavali naoružani meštani i preneli borbu u dubinu sela oko utvrđenja crkve, škole i opštine. Jedna četa je prodrla do kafane u blizini crkve koja je dominirala nad ostalim objektima. Crkva sa tornjom i prozorima, pretvorenim u puškarnice i povezanim saobraćajnicama i bunkerima sa ostalim utvrđenjima i objektima, činila je stub unutrašnje odbrane. Sa crkvenog tornja i iz bunkera mitraljesci su tukli duž ulica i otežavali napredovanje naših četa ka centru sela. Četa koja je već izbila do ovih utvrđenja nije mogla dalje da napreduje, niti je snagom svog naoružanja mogla da savlada žilavog neprijatelja. Prateći situaciju i preduzimajući mere da olakša izvršenje zadatka i pomogne uspeh svoje 1. čete, štab bataljona je usredsredio vatru iz celokupnog naoružanja na crkveni toranj i bunker. Za kratko vreme bio je direktnim pogotkom iz »džon-bula« pogoden neprijateljski mitraljez u bunkeru. Jedan vod 1. čete 1. bataljona uspeo je da zaobiđe i sieda neprijatelja da napadne utvrđenje. Neprijatelj se uporno i žilavo branio, pa je štab brigade oko 4.00 časa ujutro doneo odluku da se prekine sa daljim napadima i da se jedinice povuku. Pa ipak, napad na Čalmu, i pored toga što uporište nije zauzeto, imao je velikog odjeka među fašističkim vojnicima i nemačkim stanovništvom iz Calme i ostalih mesta gde su oni živeli. Neprijateljski gubici iznose 19 mrtvih, 8 ranjenih i 9 zarobljenih vojnika. Naši gubici 3 lakše ranjena druga. Zaplenjeno je 9 vojničkih i 4 civilne puške.⁹

Posle neuspeha u prvoj fazi svoje ofanzive »žitni cvet« na Frušku goru neprijatelj je odlučio da odmah nakon čišćenja jugoistočnog Srema iznenadnim napadom ponovo pročisti teren Fruške gore. U tom cilju su formirane dve borbene grupe. Prva borbena grupa jačine oko 4.000 vojnika (606, 3. policijski i vazduhoplovni puk) dobila je zadatak da od pravca Rume — Bešenova — Beše-

⁹ Zbornik, t. 1, knji. 8, str. 257—324; Zbornik, t. 1, knj. 17, str. 601.

novački Prnjavor napadne naše snage, odbaci ih na sever i da ih u sadejstvu sa posadama Vrdnika, Petrovaradina i Beočina okruži i uništi u rejonu Crveni Cot — Latenka. Druga borbena grupa jačine 2.000 vojnika (1. policijski puk i druge jedinice) od pravca Sida i Mitrovica — Divoš da napadne i uništi naše snage koje se nalaze zapadno od drumu Mitrovica — Divoš.

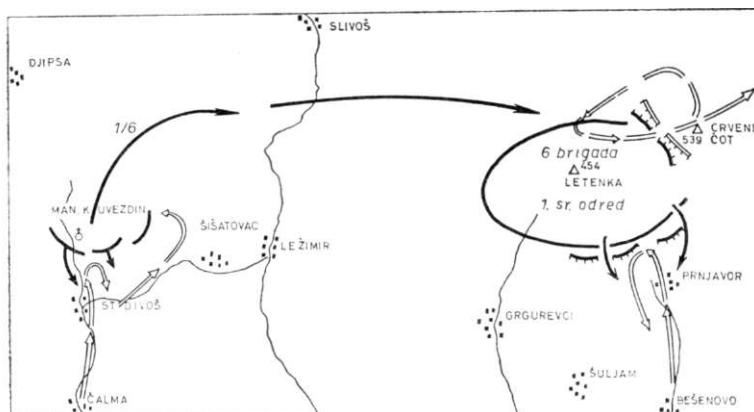
Od naših jedinica i ustanova u Fruškoj gori (na području Hajdučki breg i Venac) našli su se 6. brigada sa svojim 2. bataljonom i prištapskim jedinicama, štab 1. sremskog odreda sa 1. bataljonom, delovi Komande sremskog područja, komandi mesta Irig i Mitrovica, bolnički kurs, oko 150 ranjenika, nekoliko političkih radnika i dosta naroda iz okolnih sela. 1. bataljon 6. brigade krenuo je 16. jula vencom Fruške gore sa 300 novih boraca u pravcu Starog Divoša da bi ih odatle prebacio za Bosut-ske šume. U toku noći 16/17. jula bataljon se zadržao u rejonu Biklav kod šumarske kuće severno od sela Stari Divoš.

Štab 6. brigade u toku 16. jula nije dobio nikakve podatke na osnovu kojih bi zaključio da se priprema neki iznenadni napad na Frušku goru, pa je normalan život u logoru tekao i 17. jula. Nešto posle 6 časova prva neprijateljska grupa od pravca Rume — Bešenova i Bešenovačkog Prnjavora napala je iznenadno delove 2. bataljona 6. brigade sa namerom da ih uništi i u prvom naletu upadne duboko u šumu. Štab brigade odmah naređuje štabu bataljona da raspoređi jedinice na liniji Paprenja — Veternjača (severno od Šuljma), zaustavi neprijatelja i onemogući mu dalji prodor u šumu. Za to vreme, dok je 6. brigada posedala te položaje stigao je kurir iz štaba 1. sremskog odreda i obavestio o napadu neprijatelja i na pravcu Crveni Cot. Štab 6. brigade predložio je štabu 1. sremskog odreda da deo njegovih snaga hitno posedne položaje prema Crvenom Čotu i spreči prodor neprijatelja preko Crvenog Čota u pozadinu 2. bataljona 6. brigade. Štabovima brigade i odreda bilo je sasvim jasno da neprijatelj namerava koncentričnim napadom s juga, severa i istoka da okruži naše snage, ali se nije znala situacija na zapadnom delu Fruške gore. Štab 6. brigade šalje hitno kurira u Štab 1. bataljona sa zadatkom da se ba-

taljon vrati u sastav brigade. Međutim, tog jutra oko 5 časova patrole 1. bataljona 6. brigade koji se zatekao u rejonu Biklav primetile su pokret jačih neprijateljskih snaga prema selu Divoš. Odmah potom štab bataljona izdao je naređenje komandirima četa da posednu položaje i to: 1. četa zapadno od Divoškog drumu, 2. četa divoški put i istočno od njega, jedan vod 3. čete postavljen je na venac Fruške gore, drugi vod prema Sišatovcu, a treći vod zadržan je kao rezerva bataljona. Mitraljesko odeljenje sa teškim mitraljezom postavljeno je da zatvori pravac od manastira Kuveždina ka šumi. U međuvremenu je neprijatelj iz Divoša razvijen u streljački stroj već podišao položajima bataljona. Po dolasku na blisko odstojanje zasut je snažnom i iznenadnom vatrom. To je u njegove redove unelo izvesnu pometnju i komešanje. Ubrzo nakon prvog zastoja neprijatelj se sredio i prešao u još snažniji napad. Ali je i ovaj drugi pokušaj bio odbijen. Posle neuspeha da pešadijskim naoružanjem prokrči put, neprijatelj je oko 8 časova počeo artiljerijsku pripremu po položajima 1. čete, pa se moglo zaključiti da namerava da izvrši proboj naših položaja radi upada u šumu. Odmah po završetku artiljerijske pripreme krenuo je u napad i potisnuo 1. četu na drugu kosu, dok je kod 2. čete sa pravca manastira Kuvedžin uspeo da se uklini. Jedna neprijateljska grupa jačine oko jedne čete ubrzano se kretala iz pravca Kuveždina i zaobilazila levo krilo bataljona što je ocenjeno da neprijatelj uvodi rezervu. Štab bataljona donosi odluku da izvrši protivnapad. Jedan vod 3. čete iz rezerve upućen je preko Kunjata na ivicu šume radi udara u desni bok neprijatelja, koji je od Kuveždina nastupao u pravcu šume. Druga četa dobija naređenje da frontom napada neprijateljski streljački stroj, a desnokrilni vod te čete da manevrom udari u bok uklinjenog neprijatelja i da ga odseče od ostalih delova. Protivnapad naših jedinica je izvršen takvom silinom da se neprijatelj počeo povlačiti prema Starom Divošu. U međuvremenu dok su ove jedinice bataljona vodile borbu sa neprijateljem, koji je napadao od pravca Divoša, izbila je jedna njegova grupa vencom Fruške gore od puta Ležimir — Sviloš iza leđa bataljona. U tim dramatičnim trenucima stigao je kurir štaba brigade i

preneo naređenje da se bataljon usiljenim maršem vrati u sastav brigade. U isto vreme stiže izveštaj i komandira 3. čete o pokretu pomenute kolone neprijatelja. Stab bataljona naređuje komandi čete da po svaku cenu zadrži neprijatelja, a ostalim četama daje zadatak da se prikupe u rejonu Biklav (kod šumarske kuće) i krenu u pravcu Hajdučki Breg — Letenka, severno od sela Grgurevci. Kad se neprijateljska kolona koja je nastupala vencem u pravcu položaja 3. čete približila na odstojanje od 80 do 100 metara četa je otvorila žestoku vatru, ne prekidajući je čitavih 20 minuta. Pošto je uspela da zadrži neprijatelja dok se ne povuku ostale jedinice bataljona, dobila je zadatak da se i sama povuče u pravcu glavnine bataljona koja je izvodila manevar prema Dunavu i zaobišla sudar sa pomenutim snagama neprijatelja. U rejonu Debeli Cer štab 1. bataljona je dobio neke informacije o situaciji kod glavnine brigade. Komanda 1. čete, prema toj nainovijoj situaciji, dobija zadatak da razvije četu u streljački stroj i krene pravcem Letenka — Crveni čot i napadne neprijatelja u tom rejonu. Za prvom četom su išle ostale jedinice bataljona.

Za sve vreme 2. bataljon 6. brigade sa položaja Paprenja (severozapadno od Bešenovačkog Prnjavora) vodio



Iznenadni napad nemačkih i ustaških snaga na 6. vojvodansku brigadu i 1. sremski odred 17. jula 1944. u ofanzivi »žitni cvet«

je teške borbe i odbijao napade neprijatelja. Međutim, kako su neprijateljske snage, koje su napadale sa severa i istoka u pravcu Crvenog čota, zastale i postavile se u zasedu, štabovi 6. brigade i 1. sremskog odreda doneli su odluku da se izvede protivnapad na glavninu neprijatelja koja je došla s juga Bešenovačkog Prnjavora i napala 2. bataljon. Plan protivnapada predviđao je da se 2. bataljon 6. brigade (bez jedne čete) preko Letenke (t. 454) i istočne padine Glavice (k. 311) neprimetno spusti na južnu ivicu šume i udari u bok i pozadinu levog krila neprijateljske grupe; dve čete 1. bataljona 1. sremskog odreda imale su preko k. 203 i Bešenovačkog Prnjavora da napadnu njen desni bok; jedna četa 1. sremskog odreda ostala je i dalje prema Crvenom čotu, vezujući za sebe snage neprijatelja koje su se tamo zatekle, a jedna četa 2. bataljona 6. brigade imala je zadatak da izvrši snažan pritisak sa fronta na neprijatelja, u momentu kad ostale jedinice krenu u protivnapad. Protivnapad je planiran za 17 časova. Ovo vreme je uzeto da bi se jedinicama omogućio proboj i izvlačenje u slučaju da neprijatelj ostane uporan u svojim namerama. Ali dok je štab brigade izvodio pripreme za protivnapad, ni neprijatelj nije mirovao. On je cenio da njegov plan brzog prodora u šumu neće biti ostvaren ako ne preduzme i neki drugi manevar, pa je verovatno preko radio-veze naredio svojoj zasedi na Crvenom čotu da deo snaga zadrži i dalje u zasedi, a jačim snagama sa severa, između Testere i Debelog cera, da zaobiđe obezbeđenje 1. sremskog odreda, ovlada Vencom i udari u pozadinu 2. bataljona 6. brigade i 1. bataljona 1. sremskog odreda. Pokret ovih snaga neprijatelja nije na vreme zapažen. Već oko 17 časova počeo je protivnapad naših jedinica protiv glavne grupe neprijatelja. Sa istočnih padina Glavice 2. bataljon je udario u bok i pozadinu neprijateljske glavnine i njeno levo krilo, gonjeno od boraca 2. bataljona, počelo je da se povlači. Snage 1. sremskog odreda, izvodeći protivnapad u desni bok neprijatelja, doprle su do vatrenih položaja njegove artiljerije i zarobile bateriju topova. Međutim, u momentu kada su naše jedinice bile skoro pred sigurnim uspehom začula se sa Crvenog čota pucnjava neprijateljskih delova koji su udarili na štab brigade i odreda. To je bio signal neprijateljskim

glavnim snagama da se priberu i preduzmu ponovo napad da bi se spojile sa svojim delovima koji su dejstvovali prema Crvenom čotu. U ovom novom manevru glavnine neprijatelja ranjen je komandant 6. brigade Petar Matić Dule i još nekoliko boraca 2. bataljona. Od bataljona 1. sremskog odreda neprijatelj je uspeo da povрати svoje topove. Komandant brigade naređuje da se jedinice angažovane u protivnapadu hitno povuku na venac Fruške gore. Jedan vod boraca upućen je ka logoru štaba brigade. Ubrzo iz tog pravca začula se snažna pucnjava, jer se situacija odvijala upravo ovako: kada je neprijateljska grupa sa Crvenog Čota izbila na venac Fruške gore najpre je udarila na štab brigade i obezbeđenje. Vatrom obezbeđenja i upućenog voda sa teškim mitraljezom neprijatelju se nekako odolevalo. Međutim, iznenadna vatra 1. bataljona 6. brigade koji je u međuvremenu stigao, naterao ih je da se izvuku na istok da bi se spasli. Drugi neprijateljski delovi sve jače napadaju u pravcu štaba brigade. Uvodeći iz pokreta svoje čete u borbu 1. bataljon je izvršio takav pritisak, kako na ovu tako i na glavninu neprijateljske grupacije koja se počela povlačiti. Obaveštene o uvođenju u borbu 1. bataljona, ostale snage brigade i odreda ponovile su napad na neprijatelja koji je već bio u odstupanju, goneći ga prema Rumi. Sutradan, 18. jula, jedna neprijateljska grupa jačine oko 1.000 vojnika pokušala je još jedanput da se probije u šumu na pravcu sela Grgurevci. Dočekana je od zasede 1. bataljona 6. brigade i primorana da se takođe vrati u Rumu. U svim ovim borbama neprijatelj je upotrebio taktiku iznenađenja i angažovao znatno veće snage nego obično. Pa ipak on nije postigao uspehe koje je očekivao. Njegovi gubici, po našim izvorima, iznosili su 250 mrtvih i 270 ranjenih. Zaplenjeno je 4 teška mitraljeza, 2 automata, 8 pušaka, 1 radio-stanica, a uništen 1 putnički automobil. Naši gubici bili su 24 poginula i 36 ranjenih boraca. Između ostalih tada su iz 2. bataljona poginuli: Stanišić Duško Popa, politički komesar 1. čete; Mileusnić Žarko Zorka, vodnik; Milivojević Vukica, desetar; Švaba, vodnik u 3. četi; Novaković Boško Boškić, puškomitraljezac u 3. četi; Zoran, kurir u 3. četi; zatim Nikola, Iva iz Silbaša, Trbojević Radisav Robeč, Čajić Petar, Vlaisavljević Milan i Basta

Jovan Trpiglav.) Neprijateljska propaganda je prikrila ovaj neuspeh i u dnevnom izveštaju Ministarstva oružanih snaga NDH »... sa zadovoljstvom konstatovala da je uspešno završeno čišćenje južnih padina Fruške gore«, navodeći da su partizani imali »398 poginulih izbrojano i daljih 600 ocenjeno, veliki broj ranjeno i 22 zarobljeno.«¹⁰

Pred kraj jula neprijateljske snage, koje su učestvovala u ofanzivi na Frušku goru, prebacuju se duž železničke komunikacije Beograd — Zagreb u mesta između Sremske Mitrovice i Vinkovaca i izvođa pripreme za čišćenje jugozapadnog dela Srema u svojoj četvrtoj fazi ofanzive »žitni cvet«. 2. bataljon 6. brigade, odmah posle borbe u Fruškoj gori, kreće u donji deo Srema da bi tamo uništio preko 150 četnika koji su se za vreme neprijateljske ofanzive »žitni cvet« na Frušku goru, severoistočni i jugoistočni Srem, prebacili preko reke Save kod sela Boljevaca i Obreža i smestili u selo Obrež. Taj bataljon je 24. jula u zoru okružio selo i preduzeo napad na četnike. Raspored jedinica za napad bio je takav da je kod neprijatelja stvarao predstavu da ga napadaju slabe snage. Jedan vod je nastupao ulicom ka centru sela. Jedna četa zahvatila je zapadni, a jedna istočni deo sela, dok je jedan vod bio u rezervi bataljona. Jedan onog voda koji je otvoreno nastupao sve ostale jedinice su maskirano podilazile. Na taj način selo je bilo opkoljeno. Ostavljen je samo jedan slobodan prolaz prema Obedskoj bari. Napad je počeo vatrom voda koji je napadao otvoreno. Posle prvih mitraljeskih rafala i mina iz lakog minobacača kod četnika je nastala panika i komešanje. Oni su počeli da beže u pravcu Obedske bare, gde im je ostavljen otvoren put. Jedinice bataljona gonile su neprijatelje kroz seoska dvorišta i bašte, uništavale ih i hvatale žive. Narod je pomagao borcima, vodio ih i pokazivao gde su se pojedinci sakrili. Od četničke brigade u Srbiju se vratilo oko 20—25 četnika. Ostali su izginuli ili se podavili u Obedskoj bari ili Savi. Neprijateljski gubici: oko 40 ih se podavilo u Obedskoj bari, nešto u Savi, a 11 zarobljeno. Zaplenjen

¹⁰ Žarko Atanacković, Vojvodina u borbi 1941—1945; Žarko Atanacković, Srem u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji; Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 324; kut. 40, br. reg. 27/1—1.

je 1 belgijski puškomitraljez, 1 automat, 15 pušaka, 1 radio-aparat. Naši gubici bili su 3 druga lakše ranjena.¹¹ A već 3/4. avgusta 2. bataljon je izvršio diverzantsku akciju i na železničkoj komunikaciji Ruma — Šabac. Napad na komunikaciju izveden je između železničke stanice Nikinci i Platičevo. Prilikom pripreme ove akcije štab bataljona je predviđao mogućnosti intervencije neprijatelja zbog čega je postavio obezbeđenje jačine po jedan vod prema Nikincima i Platičevu. Rušenje pruge je otpočelo rastavljanjem šina na spojevima i prevrtanjem pruge niz nasip. Pruga je porušena u dužini od 500 metara. Neprijateljski saobraćaj bio je obustavljen dva dana.¹²

Petog avgusta štab 2. bataljona bio je obavešten od odbornika iz sela Sibač da će u toku dana naići neprijateljska kolona od sela Dobrinci za Sibač. Posle kraćeg dogovora štab bataljona je doneo odluku da postavi zasedu na drumu između sela Dobrinci i sela Sibač u nameri da sačeka i uništi neprijateljsku kolonu. Zaseda je postavljena u vidu potkovice, s ciljem da se neprijatelj pusti u zasedu gde bi bio uništen. Međutim, došlo je do prevremenog otvaranja vatre od nekih boraca, što je upozorilo neprijatelja na postojanje naše zasede. Neprijatelj je brzo zauzeo položaj i prihvatio borbu u kojoj je imao gubitke od 7 mrtvih i nepoznat broj ranjenih. Naši gubici bili su 3 mrtva. Bataljon se morao povući prema Brestaču.¹³

2. NEKOLIKO USPEŠNIH ZASEDA

Početkom avgusta došla je iz Beočina u Čerević jedna ustaška jedinica da obezbeđuje vršalice i osigura kontrolu ovršenog žita. U dogovoru sa Mesnim narodnooslobodilačkim odborom Čerevića štab 6. brigade i 1. sremskog odreda doneli su odluku da napadnu i unište tu neprijateljsku posadu. Prilikom planiranja napada došlo se do

¹¹ Zbornik, t. 1. knj. 8. dok. 133, str. 323; Arhiv VII, kut. 1993, br. reg. 2/7.

¹² Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 133, str. 323; Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 6—4.

¹³ Isto.

zaključka da će neprijatelj očekivati pomoć iz Beočina, a u slučaju da se ne bi mogao održati dok ne stigne pomoć da će se povlačiti prema Beočinu. Na osnovu takve procene doneta je odluka da sam napad izvrši 1. sremski odred, a obezbeđenje da preduzme 6. brigada. Štab 1. bataljona 6. brigade dobio je zadatak da postavi zasedu na putu Beočin — Čerević u rejonu k. 92, oslanjajući se sa severne strane na Dunav, a sa južne na uzvišenja iznad puta koja dominiraju nad okolnim terenom i pružaju povoljne mogućnosti dejstva i zaštite jedinica u slučaju povlačenja prema Fruškoj gori. Zaseda je postavljena pre početka napada, i to: jedna četa ojačana protivtenkovskom puškom i džon-bulom« postavljena je na sam drum, sa zadatkom da ne dozvoli neprijatelju prolaz od Beočina za Čerević; druga četa postavljena je severno od puta duž potoka, između puta i Dunava; treća četa zauzela je položaje južno od k. 92 na uzvišenju iznad puta, dok je jedan vod ostavljen u rezervi bataljona. Komande četa i vodova proverile su kod svakog borca kako je postavio svoje oružje i kakve su mogućnosti za dejstva sa tog mesta. Članovi štaba su se rasporedili kod pojedinih četa da bi pratili situaciju i pružili pomoć komandama četa za vreme borbe. Početak napada 1. sremskog odreda 7/8. avgusta na Čerević pratili su svi borci i starešine i prema intenzitetu borbe ocenjivali da se borba smanjuje, što je bio znak da je neprijatelj razbijen. Štab bataljona, kada je ocenio da se borba u Čereviću svela na pripucavanje, poslao je kurira da upozori komande četa na budnost i da se vatra ne otvara dok neprijatelj ne dođe na cev. I već posle kraćeg vremena primećen je neprijateljski stroj koji se povlačio u neredu iz Čerevića i koji je sve više upadao u zasedu. Štab bataljona dao je signal za otvaranje vatre. Posle prvih rafala neprijatelja je zahvatila panika. Jedna njegova grupa okrenula se prema Dunavu, verovatno misleći da će se nekako pokraj Dunava izvući prema Beočinu ili bar privremeno skloniti u vrbacima, ali je tamo naletela na naše borce, pa nemajući kuda počela je skakati u Dunav sa oružjem i opremom. U ovoj akciji neprijatelj je pretrpeo sledeće gubitke: 20 mrtvih, 10 ra-

njenih, a 8 se utopilo u Dunavu. U Dunav su bačeni 1 teški mitraljez, 4 puškomitraljeza i puške utopljenika. Bataljon nije imao gubitaka.¹⁴

Prvi vod 1. čete 3. bataljona postavio je 8. avgusta zasedu kaznioničkoj patroli između sela Lačarka i kaznioničke pustare. Posle izvesnog vremena naišla je neprijateljska patrola od 5 domobrana i jedan petokolonaš sa zaprežnim kolima. Pošto su upali u zasedu, na znak komandira voda, naši borci su ih pohvatali bez otvaranja vatre. Zarobljeno je 5 domobrana, zaplenjeno je 4 puške i 160 metaka, jedan civil sa zaprežnim kolima, jednim parom konja i opremom.¹⁵

U julu i avgustu jedinice 6. brigade su razvile široku aktivnost na spasavanju i prikupljanju žetve, ali i na uništavanju fašističkog žita požnjevenog na poljima ili složenog u krstine. Tako je u vremenu od 16. do 20. jula 1944. samo u rejonima Krčedina, Novih Karlovaca i Indije spaljeno 498 krstina pšenice i 52 krstine ječma, 11 stogova sena, dok je na jednom polju spaljeno 7,5 jutara požnjevene pšenice, a na drugom 22 jutra pšenice, 3 jutra ječma i jutro raži; u selu Mali Radinci kraj Rume 62 jutra, a na jednom dobru kraj Sida 800 kilograma pšenice i dva stoga slame. Pored uništavanja fašističkog žita, jedinice brigade obezbeđivale su omladinske radne brigade koje su žnjele fašističko žito i vozile na slobodnu teritoriju, pripremajući zimnicu za Narodnooslobodilačku vojsku i partizanske odrede Vojvodine. Naše čete u akciji takmičenja napadale su neprijateljske posade kod vršalice, palile i uništavale vršalice kako bi sprečile da ovršeno žito ode u Nemačku. U jednoj takvoj akciji, 9/10. avgusta, 2. četa 3. bataljona upala je u selo Bingulu, rasterala domaću miliciju koja je obezbeđivala vršidbu i zaplenila jednu vršalicu. Stab brigade poznajući situaciju na slobodnoj teritoriji, vršalicu upućuje u s. Ležimir kako bi Mesni narodnooslobodilački odbor organizovao vršidbu pšenice meštana i pšenice koju su omladinske brigade i Mesni NOO Ležimira sakupili sa fašističkih njiva. Pšenica je, posle vršidbe, odnesena u partizanske »baze« (podzemna skloništa).

¹⁴ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 8—4.

¹⁵ Isto, kut. 1245, br. reg. 9—9.

Prateći kretanje neprijatelja, obaveštajci 3. bataljona zapazili su da se svako jutro, oko 7 časova, kreće kaznionička patrola, jačine oko 35 ljudi, sa kaznioničke pustare za Sremsku Mitrovicu po sledovanje i da se istog dana oko podne vraća na pustaru. Stab bataljona dao je zadatak komandi 1. čete da prouči mogućnost postavljanja zasede ovoj patroli. Imajući u vidu da je ta patrola dosta brojna i sastavljena od kaznioničkih stražara, domaćih Nemaca i bivših žandarma, komanda čete donela je odluku da ovaj zadatak izvrši jedan vod naoružan samo automatskim naoružanjem. Vod je bio na vreme snabdeven automatima i puškomitraljezima i brojao je oko 30 ljudi. Sa vodom je pošao komandir čete i zamenik političkog komesara. Mesto za zasedu određeno je na putu koji vodi sa kaznioničke pustare prema Sremskoj Mitrovici u neposrednoj blizini Sremske Mitrovice i sela Lačarka, gde se patrola već dosta slobodno kretala i gde se isključivala mogućnost kakvog iznenađenja. Za posedaње položaja određeno je jutro kako bi zaseda ostala nezapažena. Vod je postavljen u potkovicu duž puta, tako da su dva mitraljeza zauzela položaj u dubini potkovice da bi mogla dejstvovati duž puta. Bočno su postavljeni ostali mitraljezi i automati koji su u isto vreme i dobro maskirani u kukuruzima kraj puta. Oko 7 časova javili su izviđači da se primećuje patrola i opisali njen poredak u kretanju. Komandir čete i zamenik komesara su još jednom obišli svakog borca i utvrdili da dobro poznaju signal za početak napada i ponovo upozorili da niko ne otvara vatru pre nego što komandir čete da znak, jer je trebalo glavninu dobro zahvatiti vatrom. Patrola jačine 2 stražara se kretala na udaljenosti 150—200 metara, za njima jedno odeljenje jačine 6—7 ljudi na udaljenosti 70—100 metara, pa zatim glavnina od nekoliko kola i u sredini fijaker u kome se vozio zapovednik pustare poručnik Jaklin. Pošto su prva dva stražara i odeljenje od 6—7 vojnika propušteni, a već su bili pri izlasku, dat je signal za otvaranje vatre. Borba je trajala svega dva-tri minuta posle čega je ostalo na gomili naoružanje i oprema izginulih neprijateljskih vojnika. U ovoj akciji neprijatelj je pretrpeo gubitke od 10 mrtvih, među kojima je poginuo i zapovednik pustare, dok je 15 stražara bilo teže ranjeno. Zaplenjene su 3 puške »ma-

liher«, 2 bluže, 2 para cipela, 3 opasača i oko 60 metaka. Ostalo oružje i oprema bili su tako isečeni od bliske vatre automatskog naoružanja da je bilo neupotrebljivo. Pošto je akcija brzo završena, položaj voda postao je dosta težak zbog neposredne blizine Lačarka i Sremske Mitrovice i udaljenosti Fruške gore (oko 17 kilometara). Komandir čete je utvrdio da je plen uništen i neupotrebljiv, pa je naredio pokret u pravcu Ližimira. Pravac kretanja našeg voda vodio je između dva puta koji idu od Sremske Mitrovice prema Fruškoj gori: jedan Lačarak — Calma, a drugi Sremska Mitrovica — Ležimir. Komandir čete usput je pozvao komandira voda i zamenika političkog komesara čete da se dogovore kako da se postupi u slučaju gonjenja od strane neprijatelja iz Sremske Mitrovice. U kratkom dogovoru komandir je predložio da se vod kreće usiljenim maršem kroz kukuruz prema Ležimiru, da ne prima borbu sem u slučaju da neprijatelj blokira put Veliki Radinci — Calma, gde bi se morali probiti prema Fruškoj gori. Dva puškomitraljeza štitila su kolonu voda sa čela, a po dva bokove i začelje. Pošto se vod približio drumu V. Radinci — Calma, komandir čete je zaustavio vod na udaljenosti oko 500 metara ispred drumu i uputio patrolu da ispita da li je prolaz slobodan. Patrola je javila da je neprijatelj poseo drum. Posle kraćeg zastanka i naknadnog osmatranja utvrđeno je da se grupice neprijateljskih vojnika nalaze na udaljenosti jedna od druge 150—200 metara. Vod se oprezno približavao drumu i kada je prišao sasvim blizu otvorena je snažna vatra na grupice neprijateljskih vojnika ispred voda kuda je trebalo da prođe. I ova prepreka je energično i brzo savladana da se neprijatelj nije mogao ni snaći, a ni pružiti organizovan otpor i spreći prelaz naše jedinice preko drumu. Tek kada je vod prešao i prilično odmakao od pomenutog prelaza neprijatelj je počeo pripucavati. U ovoj akciji 1. četa 3. bataljona nije imala mrtvih ni ranjenih.¹⁶

Tog dana, 10. avgusta, 1. četa 1. bataljona postavila je zasedu na drumu Veliki Radinci — Ruma u nameri da sačeka jednu grupu gestapovaca koja se svakodnevno kre-

¹⁶ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 11—4.

tala relacijom Ruma — Veliki Radinci. Stab bataljona dao je zadatak komandi čete da prouči vreme, mesto i način postavljanja zasede, imajući u vidu da će neprijatelj brzo intervenisati iz Rume, Velikih Radinaca i Mandeloške pustare. Komanda čete proučavajući zadatak uzela je u obzir sve te i druge okolnosti i odabrala mesto za zasedu na drumu da se neprijatelj ne može nikako izvući. Zaseda je posednuta pre svanuća i dobro maskirana. Položaj puškomitraljeza i drugog automatskog oružja bio je takav da se ni jedan gestapovac nije mogao povući. Komanda čete bila je raspoređena kod vodova i kod svakog puškomitraljeza po jedan član komande čete ili voda. Ugovoreni su znaci za otvaranje vatre, za juriš i za prekid vatre. Između 25—30 vojnika. Ona se kretala dosta slobodno, računajući na blizinu već pomenutih fašističkih garnizona. Puštajući neprijatelja da potpuno upadne u zasedu komanda čete dala je znak za početak napada. Jednovremenom vatrom iz celokupnog naoružanja neprijatelj je bio potpuno iznenađen i ošamućen. Samo su pojedinci, pritajeni u nekoj uvali, kanalu ili iza drveta, pokušavali da se brane i pripucavaju na naše borce što su jurišali i sakupljali plen. U ovoj akciji neprijatelj je pretrpeo gubitke od 24 mrtva, a ostali su pobjegli. Naša četa imala je 2 mrtva i 4 ranjena druga. Zaplenjeni su: 1 mitraljez »breda«, 2 puškomitraljeza »zbrojovka«, 5 pušaka, 1 automat, 3 pištolja, 80 okvira za puškomitraljeze, 640 puščanih metaka, 3 para fišeklija, 6 bombi, 5 opasača, 3 bicikla i druga oprema. S obzirom na blizinu neprijateljskih garnizona odakle je očekivana intervencija komanda čete naredila je da se obrazuje kolona i krene kroz kukuruz u pravcu sela Bešenovo. Kako je prilikom procene predviđena mogućnost intervencije to se i desilo. Cim je čuo borbu, neprijatelj je krenuo iz Rume u pomoć napadnutoj grupi sa 2 tenka, jednim kamionom pešadije i jednim luksuznim automobilom. Međutim, četa se već bila dosta udaljila od mesta gde je izvedena akcija, pa je neprijatelj nastavio poturu za četom prema Fruškoj gori kroz Stejanovce — Bešenovo — Šuljam i zadržao se izvesno vreme u Grgurevcima. U isto vreme neprijatelj je intervenisao pešadijom i iz Mandeloške pustare. Upadom u selo Grgurevce neprijatelj je

zapalio oko 15 kuća. Prateći situaciju štab bataljona je prihvatio četvu i naredio da se izvrši napad na neprijateljske snage koje su upale u selo. Napad je otpočeo otvaranjem mitraljeske i minobacačke vatre koja je trajala oko 10 minuta. Posle toga primećeno je da se neprijateljska motorizacija povlači prema Velikim Radnicima, a pešadija prema Mandeloškoj pustari.¹⁷

Trinaestog avgusta 1. četa 3. bataljona postavila je zasedu na drumu Laćarak — Calma u nameri da sačeka ustaše koje su svaki dan kamionom izvlačile žito iz Calme za Sremsku Mitrovicu. Zaseda je planirana tako da se ne otvara vatra već da se zapleni kamion i dotera u Frušku goru. Kako je zaseda postavljena nedeljom, a ustaše tog dana nisu vozile žito, to su borci uporno zahtevali da se sledeća noć provede u zasedi bez vode i hrane kako bi sačekali ponedeljak kad kamion počne da radi. Zahtev boraca je usvojen i zaseda je ostala na mestu do ponedeljka. Kada se kamion pojavio od Calme nastala je radost i iščekivanje da se približi. Dok se kod boraca povećavalo nestrpljenje, komandir čete doneo je odluku da se kamion propusti prema Mitrovici i da se zarobi kada se bude vraćao prazan iz Mitrovice kako bi se izbeglo okretanje na putu koji je bio dosta uzak sa dubokim jarkovima sa strane. Po povratku kamiona zaseda se pojavila na udaljenosti 250 do 300 metara sa uperenim mitraljezima i automatima u kamion. Ustaše koje su pratile kamion počele su da iskaču iz kamiona u hodu i da beže prema Sremskoj Mitrovici. Za njima je otvorena vatra sa strane da se ne bi ošteti kamion. U zaustavljenom kamionu je bilo nekoliko civila koji su otpušteni kućama, dok su šofer i jedan petokolonaš, za koga se govorilo da je predsednik fašističke opštine iz Calme, bili zarobljeni i povedeni u Frušku goru. Na kabini kamiona postavljeno je 2 puškomitraljeza — »šarca« sa zadatkom da obezbede borce u kamionu u slučaju iznenadnog napada kada se bude prolazilo pored fašističkih posada koje su osiguravale vršalice u okolini Calme. Po dolasku pred Ležimir kamion je bio zasut retkom, ali dosta preciznom vatrom naših kurira koji su mislili da idu fašisti. U selu je već

" Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 10—4.

data i uzbuna i narod se počeo sklanjati. Tek posle nekoliko minuta pojavile su se prvo starije žene koje su brzo obavestile ostale da je to naš kamion, a onda je nastalo malo slavlje omladine i partizana. Posle kraćeg zadržavanja produžen je put u logor do Rohalj-baza. Kamion je predat štabu brigade, a zatim ekonomskom odseku Glavnog štaba Vojvodine.¹⁸

U svim ovim akcijama brigada je izvršavala dobijeni zadatak Glavnog štaba Vojvodine od 6. avgusta u kome se tražilo da spreči neprijatelju kretanje u manjim grupama, da ga prisili da se drži većih garnizona. U to vreme ostale su još neke neprijateljske snage po mestima oko Fruške gore: Calma, Mandelos, Kaznionička pustara, Vrdnik i druga mesta. Jedna ustaška jedinica stigla je tih dana u selo Susek. Bilo je tu oko 100—150 vojnika sa topovima, navodno radi izvršenja gađanja. Štab brigade počeo je da prikuplja podatke o: brojnom stanju, naoružanju, razmeštaju, sastavu jedinice i njenim namerama u Suseku. Pošto su saznali da su došli radi gađanja počelo se pažljivo ispitivati gde će izvršiti gađanje, kako će se postaviti obezbeđenje i druge pojedinosti. U isto vreme bataljoni su u svojim logorima izvodili obuku: napad na naseljeno mesto, organizacija veze i sadejstva među jedinicama i druge specifičnosti napada na naseljeno mesto. Prikupljeni podaci ukazivali su na povoljnost napada na neprijateljsku jedinicu iz dva razloga: prvo, što se neprijatelj u selu još nije uspeo utvrditi i stabilizovati svoju odbranu; drugo, što bi zaplenom artiljerijskih oruđa porasla udarna moć brigade, te bi kasnije mogla vršiti napade i na jača neprijateljska uporišta. Do napada na Susek, međutim, nije došlo jer u međuvremenu Glavni štab NOV i PO Vojvodine izdao svim jedinicama naređenje da osujete manevre neprijatelja po Sremu, a štabu 6. brigade da izvrši procenu neprijateljskih garnizona u Fruškoj gori, te da na osnovu toga izda zapovest jedinicama za odbijanje svake neprijateljske ofanzive na Frušku goru. Ubrzo je štab 6. brigade u svojoj zapovesti od 21. avgusta 1944. godine saopštio jedinicama da je garnizon u Vrdniku od pre dva dana pojačan sa 200 gestapovaca i procenio da će te snage verovatno izvršiti blokadu

¹⁹ Zbornik, tom 1, knjiga 8, dok. 122, strana 292.

sela Jazak. U Rumi, Sremskoj Mitrovici, Kuzminu, Mandeloškoj pustari, Mandelosu, Calmi, Erdeviku, Iloku, Suseku, Beočinu i na Iriškom vencu nalaze se stalne fašističke posade u ukupnoj jačini od oko 5.000 do 6.000 vojnika.¹⁹ Radi odbijanja neprijateljske ofanzive na Frušku goru štab brigade je predvideo dve mogućnosti: ako ta ofanziva bude manjih razmera, onda je ofanzivnom akcijom potrebno naterati neprijatelja da se povuče u svoje garnizone; u slučaju ofanzive većih razmera svim raspoloživim sredstvima pružiti otpor neprijatelju i održati se u Fruškoj gori do pada mraka, a potom sve snage izvući u najpogodnijim pravcima. Po ovoj naredbi bataljon 1. sremskog odreda dobio je zadatak da posedne položaj na liniji od k. 203 (severno od Bešenovačkog Prnjavora) do Mramora (severno od M. Remete i vrši obezbeđenje od pravca Vrdnika, Rakovca i Beočina. U tom cilju upućuje patrole pravcem k. 203 — Kopačevac — Crveni čot — Kestenski put — Katanske livade. Pored toga, utvrđuje k. 203 jednim stalnim osmatračkim odeljenjem od pet boraca, koje je ojačano puškomitraljezom; 4. bataljon poseda položaj po odeljenjima na liniji Testerà — Čonak — Sad — Mačkovac i obezbeđuje pravac od Čerevića i Banoštra; 3. bataljon 6. brigade poseda položaj za odbranu na liniji V. Gradina — Hrastnik — Lipovac — Velika Kratina i obezbeđuje se od pravca Neština i Suseka. Jednu desetinu istura na Janok, a međuprostore kontroliše patrolama; 1. i 2. bataljon u rezervi u rejonu: Debeli cer — Hajdučki breg — Varmečki čot, sa zadatkom da upućuju patrole prema mestima Paprena, Kamen i Telefon i budu spremni da dejstvuju prema konkretnoj situaciji.

Posebna pažnja je posvećena merama maskiranja i kretanja jedinica i pojedinaca u toku dana. Određena su pogodna mesta gde da se postavi puškomitraljez za gađanje aviona, ali to samo u slučaju ako neprijatelj otkrije logor i počne mitraljiranje. U svim drugim prilikama radi prikriivanja mesta brigade bilo je zabranjeno gađati neprijateljske avione. Tako je zamišljena priprema brigade za napad na Susek ustupila mesto izvršenju pomenutog naređenja Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine. Međutim,

¹⁹ Zbornik, tom 1, knjiga 8, dok. 122, strana 292.

čim je Glavni štab utvrdio da neprijateljska pojačanja u Vrdniku nisu značila početak nove ofanzive izdao je zapovest da 6. brigada sa 1. sremskim odredom napadne posade Mandelosa i Mandeloške pustare (Grabovac).

3. NAPADI NA POSADE MANDELOSA I MANDELOŽKE PUSTARE

Selo Mandelos se nalazi na južnim padinama Fruške gore. Udaljeno je oko 10 km od Sremske Mitrovice, ušoreno i gusto naseljeno mesto. U njemu je pre rata živelo 1.580 stanovnika, a od toga 1.450 Srba, 81 Hrvat, 39 Nemaca, 5 Mađara i 5 ostalih. U Narodnooslobodilačkoj vojsci i P. O. Vojvodine je učestvovalo 122 stanovnika, a od toga je poginuo 91.

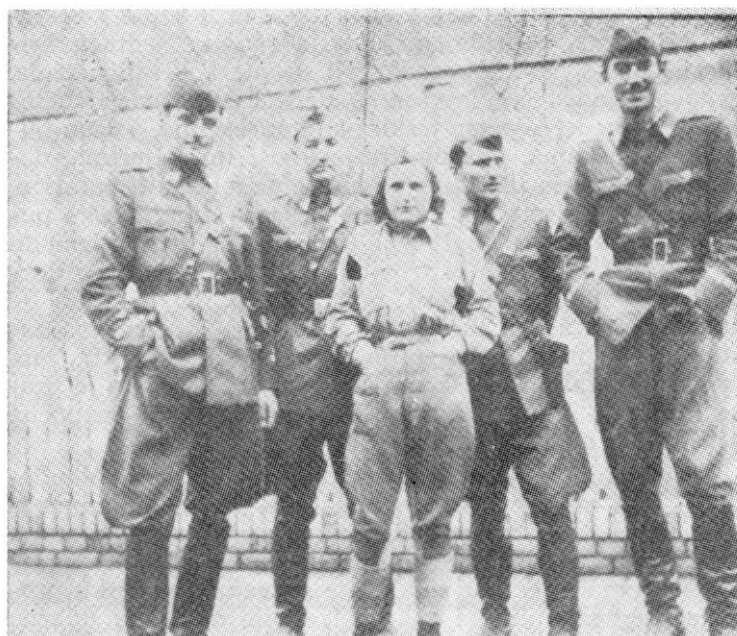
Neprijateljsku posadu Mandelosa je sačinjavala samo jedna četa 808. bataljona nemačkog 606. puka u jačini od 200 vojnika. Ali se u neposrednoj blizini sela Mandelos i sela Grgurevci nalazila i Mandeloška pustara (pustara Grabovac) koja je u bivšoj Jugoslaviji predstavljala ekonomiju Mitrovačke kaznionice, gde su radili robijaši »slobodnjaci«. Odmah po okupaciji Srema na toj pustari stvoreno je jako neprijateljsko uporište koje je njihovim snagama u Rumi i Mitrovici služilo kao isturena osmatračnica prema Fruškoj gori. Nekoliko masivnih zgrada, sagrađenih od tvrdog materijala sa železnim rešetkama na prozorima, grupisano na površini od 8 do 10 jutara, opasano rovovima i bodljikavom žicom sa oko 10 bunkera ispred kojih su postavljena minska polja, bili su objekti u kojima se nalazila neprijateljska posada jačine dve čete iz sastava 7. sremske domobranske brigade.

Štab brigade je, uzimajući u obzir sve pogodnosti neprijatelja, shvatio da će brigada u ovim napadima imati težak zadatak. Zato je nastojao da pripreme za napad budu što temeljitije i da obuhvate celokupni sastav brigade od štaba do poslednjeg borca. Održani su partijski sastanci čelija i skojevskih aktiva, a zatim i četni i bataljonski zborovi. Izvršene su i posebne pripreme boraca — obučavani su u rukovanju »džon-bulima«, protivtenkovskim puškama, mitraljezima, a naročito su obučavane posluge bacača. Pored ovih priprema, štab brigade je, zbog nepo-

sredne blizine jakih fašističkih garnizona u Rumi i Sremskoj Mitrovici, razradio do detalja zadatke jedinica brigade i Fruškogorskog odreda koji su obezbeđivali napade. Njegovom zapovešću izvršen je sledeći raspored: 1. bataljon 6. brigade, ojačan teškim minobacačima, »džon-bulom«, pt-puškama, puškomitraljezima i mitraljezima, dobio je zadatak da likvidira posadu Mandelosa; 4. bataljon, sa istim ojačanjima, da napadne posadu Mandjeloške pustare; 2. bataljon postavljen je u zasedu na drumu između Mandelosa i Sremske Mitrovice sa zadatkom da ne dozvoli prolaz neprijateljskim pojačanjima; 3. bataljon je postavljen u zasedu na drumu Calma — Erdevik sa zadatkom da spreči neprijatelja da interveniše iz tih garnizona; 1. bataljon Fruškogorskog odreda zatvorio je pravac Ruma — Veliki Radinci. Napad je trebalo da počne noću 22/23. avgusta u 21,45 časova.

Prvi bataljon je odmah na početku akcije u Mandelosu naišao na jak otpor neprijatelja. Precizna minobacačka vatra i dejstvo pešadijskog naoružanja neprijatelja iz utvrđenih zgrada predstavljali su veliku teškoću četama da prodru u centar sela. Čete su već na početku pretrpele osetne gubitke i znatno izgubile od svoje udarne moći, što je neprijatelj iskoristio da učvrsti svoju odbranu i da se održi dok ne dobije pomoć. Naša 1. četa, koja je napadala sa severozapadne strane sela, pretrpela je gubitke od 15 drugova pa je njen napad bio usporen u takvoj meri da nije mogla nastupati uporedo sa ostalim četama sa kojima je trebalo da izbije u centar sela. Sa jugoistočne strane nadirala je 2. četa i jednim vodom uspeła da proдре do crkve i škole. Ubrzo je uvedena 3. četa iz rezerve, koja je smenila 1. četu i delimično potisla neprijatelja u centar sela. Pa ipak uporno nadiranje naših četa ka centru sela nije pokolebalo neprijatelja. On se odlučno branio i nekoliko puta pokušavao da izvrši protivnapad. U 1,15 minuta štab brigade je naredio da se bataljon povuče na polazne položaje.

U isto vreme kada je 1. bataljon počeo napad na Mandelos 4. bataljon je posle kraće artiljerijske pripreme iz minobacača otpočeo napad na Mandelošku pustaru. Njegova 1. četa napadala je pustaru sa istoka, 2. sa severa, a jedan vod 3. čete sa zapada. Neprijatelj se žilavo



Štab: 1. bataljona 6. vojvođanske brigade (s desna u levo: Žarko Atanacković, politički komesar bataljona; Nikola Jovanović Čavra, komandant bataljona; Mila Vranešević-Zivanović, referent saniteta brigade; Mihajlo Funtek Spartak, zamenik političkog komesara bataljona i Todor Zarić Toša, zamenik komandanta bataljona)

branio iz bunkera i rovova. Pa ipak naše čete su posle nekoliko uzastopnih juriša uspele da se približe na 40—50 metara bunkerima u samoj pustari. Jedan vod 2. čete prodro je i u samu pustaru do Ovčara. Nastavljanje borbe ispred tih bunkera postajalo je sve teže, pošto su od naših mina zapaljene tri velike kamare sena i slame, koje su toliko osvetlile teren da je neprijatelj mogao ne samo dobro da osmatra nego i precizno da gađa naš streljački stroj. Zato je štab brigade, procenjujući situaciju, došao do zaključka da bi nastavljanje borbe bilo bezuspešno, pa je naredio da se i ovaj bataljon povuče na polazne položaje.

Za to vreme 2. bataljon na obezbeđenju od Sremske Mitrovice vodio je žestoku borbu, počev od 23.00 časa sa neprijateljskim snagama: dva tenka i dva kamiona pešadije koje su pošle u pomoć napadnutim neprijateljskim posadama u Mandelosu i Mandeloškoj pustari. Vatrom iz pt-pušaka i »džon-bula« tog bataljona neprijatelj je bio iznenađen i zaustavljen. Ali se brzo sređuje i povlači za 400—500 metara nazad, zauzima položaje i otvara snažnu vatru po našoj zasedi. Štab 2. bataljona je tačno utvrdio gde se protežu neprijateljski položaji, pa je naredio da se na njih otvori vatra iz minobacača. Borba sa ovim snagama neprijatelja, koje su uskoro dobile podršku artiljerije iz oklopnog voza, sve se više razgarala i trajala je do 01.30 časova, kada je neprijatelj konačno odustao od svoje namere da prodre u Mandelos, povukavši se za Sremsku Mitrovicu.

Pošto su se bataljoni koji su napadali Mandelos i Mandelošku pustaru već povukli na polazne položaje, a zatim udaljili i od mesta napada, to je i 2. bataljon napustio zasedu i krenuo u pravcu Fruške gore. Naš 3. bataljon, postavljen u zasedu na drumu Erdevik — Calma, izvršio je u međuvremenu diverzantsku akciju na tom drumu i pokidao više telegrafsko-telefonskih linija na dužini od 2.500 metara. Ukupni gubici neprijatelja u ovim napadima iznosili su 24 mrtva i 30 ranjenih, a naši gubici 17 mrtvih i 68 ranjenih.²⁰

Posle neuspelog napada na Mandelos i Mandelošku pustaru 1. četa 4. bataljona dobila je zadatak da noću 23/24. minobacačima, mitraljezima i drugim automatskim naoružanjem izvrši demonstrativni napad na Mandelošku pustaru. Četa je u nastupanju prema pustari, na oko 600 metara pred objektom, naišla na jedno istureno neprijateljsko odeljenje koje se pod borbom povlačilo u pustaru. Demonstrativni napad je trajao od 22 do 02.00 časa. Sutradan 24. avgusta neprijatelj je napustio pustaru i povukao se u Sremsku Mitrovicu.

Analizirajući obe akcije sa komandirima četa i štabovima bataljona, štab brigade je konstatovao: da je Glavni štab Vojvodine preurao sa odlukom za napad

²³ Zbornik, t. 1. knj. 8. dok. 136, str. 359.

na tako utvrđena neprijateljska uporišta; da je štabu brigade ostavljeno kratko vreme za pripreme napada; da su čete 1. bataljona bile spore i nedovoljno efikasne u napadu; da je nedostajalo teško naoružanje za razbijanje neprijateljskih utvrđenja; da su komandiri četa imali slab pregled rada svojih četa; da je nailazak boraca i starešina na minsko polje uticao na gubljenje inicijative u daljem vođenju borbe i savlađivanju minskog polja; da je brisani prostor između jurišnog položaja i objekta napada stvarao velike teškoće i oslabio udarnu moć četa odmah na početku napada; da je nepredviđeno osvetljenje naših položaja od zapaljenih stogova slame omogućilo neprijatelju dobro osmatranje; da se osetio nedostatak jačih rezervi, čijim bi se uvođenjem u borbu savladala neprijateljska odbrana; da je neprijatelj ispoljio veliku upornost u odbrani očekujući pomoć iz garnizona Rume, Sremske Mitrovice i Calme. Na osnovu ove analize štab brigade je postavio sledeće zadatke: da se objasni borcima uzrok neuspeha u napadu na Mandelos i Mandelošku pustaru; da se za naredne akcije brigade izvrše potpunije pripreme i naprave planovi za razbijanje neprijateljske odbrane u drugom naletu za slučaj početnog neuspeha; da se posveti veća pažnja obučavanju boraca u rukovanju naoružanjem, naročito se protivtenkovskim puškama, »džon-bulima« i minobacačima kako bi efikasna vatra tih oruđa krčila put pešadiji u savlađivanju i zauzimanju neprijateljskih objekata; da se obuče borci u savlađivanju minskih polja i drugih neprijateljskih prepreka i utvrđivanja; da se obezbedi veća odgovornost i uticaj komandi četa i štabova bataljona u borbi i organizacija sadejstva svih jedinica u borbi.²¹

Odmah posle napada na posade Mandelosa i Mandeloške pustare iz sastava brigade je izdvojen jedan bataljon, jačine 200 boraca i 30. avgusta upućen u Banat. Od njega i tamošnjih odreda formirana je, nešto kasnije, 12. udarna vojvođanska brigada. A pre toga, 20. avgusta, upućeno je i u Bačku oko 40 boraca većina Bačvana koji su se zatekli u sastavu 6. brigade.²²

²¹ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 125, str. 300.

²² Arhiv VII, kut. 1993, br. reg. 1/7 i 2/7; Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 124, str. 296.

4. BROJNE AKCIJE NA KOMUNIKACIJAMA

Da bi potpuno pekinuo saobraćaj i onemogućio manevar nemačke vojske na teritoriji Vojvodine, Glavni štab je izdao zapovest jedinicama za svakodnevne akcije u periodu od 1 do 7. septembra na saobraćajne veze na drumovima, železničkim i vodenim putevima. 6. brigadi je naređeno da razruši prugu Beograd — Zagreb na deonici Ruma — Indija, Indija — Batajnica, Ruma — Sremska Mitrovica i Sremska Mitrovica — Martinci, i da spreči plovidbu neprijateljskim brodovima na Dunavu.

Na osnovu takvog plana štab brigade donosi odluku: 1. bataljon, ojačan protivtenkovskim puškama, džon-bulom, automatskim naoružanjem i oslanjajući se na Frušku goru, da potpuno zaustavi plovidbu na Dunavu; 2. bataljon, snabdeven većom količinom minsko-eksplozivnog materijala i osloncem na područje donjeg dela Srema, da potpuno razruši i onespособi za saobraćaj glavnu železničku komunikaciju Beograd — Zagreb na deonici Ruma — Indija i Indija — Batajnica; 3. bataljon, snabdeven većom količinom minsko-eksplozivnog materijala i osloncem na Frušku goru, da razruši glavnu železničku komunikaciju Beograd — Zagreb na deonici Ruma — Sremska Mitrovica i Sremska Mitrovica — Martinci.

Diverzanti su pristupili masovnom obučavanju boraca u veštini miniranja kako bi se u ovoj akciji mogli uspešno obaviti postavljeni zadaci. Komandiri četa i vodova preduzeli su mere da se solidno razradi sistem obezbeđenja radova i da se što veći broj boraca pripremi za rušenje pruge, sečenje TT stubova i drugih uređaja priručnim sredstvima; formirane su grupe za izvođenje demonstrativnih napada na železničke stanice. U vezi sa svim tim pripremama održani su i sastanci ćelija KPJ i skojevskih grupa, četne konferencije i bataljonski zbrovi.²³

Prvog septembra na iznenađenje neprijatelja bile su porušene brojne deonice pruge na više mesta između Rume i Indije — Rume i Sremske Mitrovice. Tako je

²³ Zbornik, t. 1. knj. 8. dok. 136, str. 359.

uочи 1. septembra 2. bataljon porušio prugu između železničke stanice Putinci i Golubinci u dužini od 1.200 metara. Te noći su i dve čete 3. bataljona izvele napad na železničku komunikaciju između Rume i Sremske Mitrovice, dok je 3. četa tog bataljona ostala u Divošu sa zadatkom da postavi zasedu neprijateljskim vojnicima iz Calme koji su prethodnih dana dolazili po ciglu za gradnju bunkera. Zaseda je postavljena bočno uz put i oko ciglane. Neprijatelj pri dolasku nije primetio našu zasedu, pa je potpuno upao u klopku i došao na deset metara pred borce. Na znak za početak napada otvorena je snažna vatra iz celokupnog naoružanja i odmah izvršen juriš. Došlo je do borbe prsa u prsa i do gušanja i kundačenja. Posle deset minuta borbe neprijatelj je delom uništen, a delom je pobeo prema Calmi. Njegovi gubici su iznosili 13 mrtvih. Zaplenjen je 1 puškomitraljez, 1 automat, 6 pušaka, 1 pištolj i 2.000 metaka. Od naših boraca 1 je bio lakše i 3 teže ranjena.²⁴

Prva četa 1. bataljona sačekala je na Dunavu između Čerevića i Banoštra jedan neprijateljski brod koji se kretao 50 do 60 metara od obale. Kada je brod bio najbliže obali otvorena je vatra iz pt-pušaka i »džon-bula«. Već od prve mine brod je pogoden i zapaljen. Oko 17.00 časova naišao je drugi brod koji je vukao tri šlepa. Od vatre naših pt-pušaka i »džon-bula« pogoden je i taj brod, pa je ostao na mestu, udaljen od obale za oko 150 metara. U isto vreme pogoden je i jedan šlep cisterna, koja se zapalila i izgorela, dok su se ostali šlepovi pokidali i otišli niz Dunav. Neprijateljski gubici u ovim akcijama su ostali nepoznati, a naši su bili samo 1 ranjen. U toku noći 2/3. septembra 3. bataljon je rušio železničku prugu između Laćarka i Martinaca. Tom prilikom je oštećeno 1.000 metara pruge duplog koloseka. 2. četa 1. bataljona je 5. septembra, između Čerevića i Banoštra, sačekala brod, koji je praćen od dva patrolna čamaca vukao šlepove. Vatrom iz protivtenkovskih pušaka brod je bio pogoden. Odmah se počeo povlačiti prema levoj obali pod zaštitom vatre koju su otvorili mađarski fašistički graničari.²⁵

²⁴ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 136, str. 350; Arhiv VII, kut. 213, br. reg. 15/3.

²⁵ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 141, str. 369.

Istog dana su neprijateljske snage, jačine 200 vojnika iz Erdevika preduzele i neku vrstu akcije protiv naših jedinica u rejonu severno od Divoša i Grgurevaca. Štab 3. bataljona koji je tu logorovao naredio je hitno posedanje položaja radi sprečavanja neprijateljskog upada u Frušku goru. Dočekan iznenadnom bočnom vatrom neprijatelj je počeo povlačenje prema Calmi.

Dok je brigada bila angažovana na rušenju drumskih i železničkih komunikacija i na kočenju saobraćaja na drumovima, železnicama i rekama, u istočnom Sremu je u okolini Boljevac, Obreža i Kupinova počelo iskrcavanje jačih četničkih snaga iz Srbije. Tako se noću, uoči 1. septembra, prebacila preko Save grupa od 950 četnika i posela rejone kod sela Boljevac i jakovačke pumpe. Pored te grupe nešto ranije bilo je primećeno i oko 400 četnika u rejonu Kupinskog kuta. Oni su dolazili i u selo Kupinovo, tražeći smeštaj. Prema nepotpunim podacima na tom terenu se našlo 1.400 četnika. Od naših snaga tu je bio samo 2. bataljon brigade, koji je u sklopu zadataka na rušenju komunikacija imao određene zadatke.

Baš u to vreme Glavni štab Vojvodine i sve naše jedinice bili su angažovani i na prihvatu domobrana, koji su se, na poziv maršala Tita od 30. avgusta, sve više predavali i stupali u NOVJ. Sve te i druge okolnosti uticale su da se četnici iz Srbije jedno vreme održe u rejonima donjeg dela Srema gde su se iskrcali. 6. brigada je morala ostati na Fruškoj gori radi prihvata domobrana. U tom cilju štab brigade je izdao zapovest za razmeštaj svojih jedinica: 1. bataljon se razmestio na pustari Grabovac; 2. bataljon je po svom povratku iz istočnog Srema imao zadatak da se smesti u Grgurevce; 3. bataljon se smestio u šumarsku kuću, severno od sela Ležimira i u rejonu Rohaljevih kuća.²⁶

Već 8. septembra Glavni štab Vojvodine izdao je vanredno saopštenje o masovnom pristupanju domobrana u Narodnooslobodilačku vojsku. Došli su čitavi garnizoni iz Petrovaradina, Sremske Mitrovice, Rume i drugih mesta, ukupno 115 oficira i 2.500 vojnika sa celokupnom opremom kojom su raspolagale. Tako su novim ljud-

²⁶ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 139, str. 305, dok. 142, str. 371, dok. 143, str. 372; Arhiv VII, kut. 213, br. reg. 15/5, 29/3.

stvom znatno popunjene 6. i 7. brigada i formirane još četiri nove brigade. Brojno stanje 6. brigade popelo se na oko 1.200 boraca, a od toga 10% starih, 30% novih i 60% domobrana.

Pošto je na Fruškoj gori uspešno prihvaćeno novo ljudstvo iz domobranskih jedinica Glavni štab Vojvodine izdao je već 12. septembra zapovest 6. brigadi da preduzme akciju na proterivanju i uništenju četničkih jedinica na liniji: Obrež, Kupinovo, Progar, Boljevci. Stab 6. brigade je istog dana izdao zapovest bataljonima za pokret u jugoistočni deo Srema sa zadatkom da uz pomoć naših snaga iz 10. brigade koje se već tamo nalaze, potpuno likvidiraju četnike na levoj obali Save. U tom cilju 1. i 3. bataljon će se 12. septembra prikupiti u Bešenovu, gde će sve nepotrebne stvari predati Ekonomskom odseku Glavnog štaba Vojvodine, a sa sobom poneti svu rezervnu municiju da be se snabdeo i 2. bataljon brigade koji se već nalazio na teritoriji donjeg Srema. Stab brigade je ukazao na potrebu najveće tajnosti o pokretu i namerama jedinica kako bi neprijatelj bio potpuno iznenađen.²⁷

Prema proceni situacije, od strane štaba 6. brigade, četničke jedinice su prešle iz Srbije na oslobođenu teritoriju Srema, sa ciljem da na njoj uspostave svoju vlast i u datom momentu da se predstave kao oslobodioci. U proceni snaga stoji da se u Kupinovu nalazi oko 1.000 četnika naoružanih sa 2 teška minobacača, 1 mitraljezom »breda«, 18 puškomitraljeza, a ostalo puške. Moral neprijatelja je prilično bio slab, s obzirom na to što imaju dosta nasilno mobilisanih vojnika. Četnički štab smešten je u kući Franca, a ljudstvo jedinica raspoređeno na ivici sela.

Na osnovu procene situacije, štab brigade je potčinjenim jedinicama postavio sledeće zadatke: prvi i 2. bataljon će četnike u Kupinovu napasti na taj način što će prvu četu uputiti ivicom Obedske bare da bi isterala neprijatelja sa nasipa i upala u ulicu koja vodi u centar sela; 2. četa napada drumom u pravcu centra sela i čisti kuće levo i desno od ceste; 3. četa napada drumom Progar — Kupinovo i čisti kuće do centra sela; 1. bataljon dobio je

¹⁹ Zbornik, tom 1, knjiga 8, dok. 122, strana 292.

zadatak da sa jednom četom napadne sa jugoistočne strane cestu i potpomaže napad 2. bataljona na cesti Progar — Kupinovo; 3. bataljon da postavi jednu čet u selu Obrež na ivici šume Matijevica, jedan vod na obezbeđenje puta Vitojevci — Grabovci, drugu čet na samoj ivici Obedske bare, dok će se kod manastira »Majke Angeline« postaviti vod pratećih oruđa: 3. četa je zadržana na obezbeđenju puta koji vodi od sela Kupinovo za reku Savu; 3. bataljon 10. vojvođanske brigade dobio je zadatak da se probije južno od Kupinova i izbije u rejon Kupinska skela radi zatvaranja tog pravca i sprečavanja izvlačenja i prebacivanja četnika; 1. bataljon 10. brigade da nastupa u streljačkom stroju pravcem s. Ašanja — Velika bara, da pročešlja Jasensku šumu, a zatim da se zadrži na obali r. Save; 2. bataljon 10. brigade da postavi zasede duž severne obale kanala Jarčine i zatvori puteve koji vode ka Petrovčiću, Karlovčiću i Deču.

Početak opšteg napada predviđen je za 15. septembar u 5,15 časova.

U određeno vreme sve jedinice bile su na svojim položajima spremne da krenu u napad. Međutim, pred sam početak napada štab brigade je primio obaveštenje da se četnici izvlače iz Kupinova ka kupinskom kutu radi povratka u f3rbiju. Zanemarujući ovo obaveštenje štab brigade je ostao prema svom ranijem planu, pa je naredio da jedinice krenu na zadatak. Bataljoni su krenuli, ali do borbe nije došlo, jer se neprijatelj povukao preko r. Save u Srbiju.²⁸

Prilikom prelaska brigade iz Fruške gore za jugoistočni Srem u noći 12/13. septembra diverzantsko odeljenje 1. bataljona porušilo je prugu duplog koloseka između Rume i Vognja u dužini 100 metara, dok je diverzantsko odeljenje 3. bataljona noću 13/14. septembra porušilo prugu između sela Nikinci i sela Buđanovci u dužini od 200 metara. U međuvremenu izvršeno je formiranje i četvrtih četa u bataljonima, jer je po dolasku domobrana u četama 1. i 3. bataljona bilo i po 120 boraca. Po završenom formiranju četvrtih četa po bataljonima brigada se radi sređivanja i odmora razmestila po selima, i to: 1. ba-

²⁸ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 11—1.

taljon u selu Subotištu sa dve čete, a jedna u selu Tovarnik; 2. bataljon u selu Kupinovu; 3. bataljon u selu Obrež; Stab brigade bio je u Subotištu u kući Živote Jeremića. Već drugi dan štab brigade je primio novu zapovest Glavnog štaba Vojvodine, po kojoj brigada ima zadatak da se razmesti na prostoriju: Jazak, Bešenovo, Šuljam, Grgurevci i Mandelos; da pri prelasku pruge Beograd — Zagreb ovu poruši na deonici Putinci — Ruma i Ruma — Sremska Mitrovica; da likvidira sve objekte koji se nalaze duž ovih deonica i na taj način uspori izvlačenje neprijateljskih trupa sa Balkana.²⁹

5. NAPADI NA POSADE GRABOVCA I ŠIMANOVCA

Posle više uspešnih borbi na čitavom području Srema i neposredno posle likvidacije neprijateljskih uporišta ispod Fruške gore, štab 6. brigade pristupa razradi plana za napad 6. i 10. brigade na neprijateljsku posadu u selu Grabovci, koja je u ovo vreme predstavljala jednu od najjačih i najutvrđenijih u donjem delu Srema. U proceni situacije štab brigade je još 18. septembra 1944. konstatovao da posadu čine oko 100 nemačkih vojnika — pohcajaca i gestapovaca, smeštenih u jednoj većoj zgradi i dve susedne kuće u centru sela; da je taj centar sela — »raskršće«, utvrđen bunkerima, rogovima i opasan bodljikavom žicom, nazivan od posade »sremskim Staljingradom«; da posada ima 6 teških mitraljeza, 8 puškomitraljeza, 15 automata, 1 laki minobacač, a verovatno i 1 tromblon; da je moral neprijatelja dobar i da oni u zadnje vreme pojačavaju pljačku i teror nad stanovništvom. Razmatrajući mogućnosti napada na Grabovce, štab brigade je utvrdio da se u susednim mestima, odakle se može očekivati intervencija radi pomoći napadnutoj posadi, nalaze relativno jake snage: u Zemunu oko 4.000 vojnika, u Rumi — 2.000, Sremskoj Mitrovici — 1.500, [3]taroj Pazovi — 500, Sapcu — 700, Klenku — 120, Nikincima — 140,

^M Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 153, str. 394; Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 14—1.

Hrtkovcima — 70, Jakovu — 120, Bešenovu — 100, Šimanovcima — 150 vojnika.³⁰

Procenjujući sopstvene snage i mogućnosti štab brigade je došao do zaključka da napad izvede po danu, i time postigne puno iznenađenje kod neprijatelja, koji je navikao da naše snage noću napadaju. Zaključak je i da se napad mora obezbediti jačim snagama iz svih pravaca odakle je moguća neprijateljska intervencija. To je namevalo i potrebu da se borci dobro obuču u napadu na solidno utvrđeno naseljeno mesto kao i da se snabde sredstvima za probijanje zidova i rušenje bunkera. To je zahtevalo i bolju organizaciju sadejstva i vezu jedinica i štabova, kao i neposredniji uticaj starešina u borbi. U tom cilju izvedene u detaljne vojničke, političke i partijske pripreme u svim jedinicama, komandama i štabovima.

U proceni zemljišta i topografskih elemenata štab brigade je ocenio da Grabovci po svom položaju čine jednu kompletnu topografsku celinu, s obzirom na ravničasto zemljište i gusto naseljene ulice koje se ne razlikuju jedna od druge; da kroz selo prolazi kanal koji izvodi na Gredica baru, koji ne predstavlja nikakvu prepreku u ovo godišnje doba; da se utvrđeni objekti nalaze u centru sela i da pružaju braniocu vrlo dobre mogućnosti za odbranu, jer su te zgrade, a naročito crkva, nadvišavale okolni teren i pružale mogućnost osmatranja i držanja pod vatrom celokupni teren; da je utvrđeni deo sela predstavljao ključ odbrane i skoro nesavladivu prepreku za napadača; da je prilaz najjače utvrđenim bunkerima jedino mogućom kroz otvore na zidovima kuća; da se spoljna odbrana uporišta svodi na dnevno patroliranje kroz selo i osmatranje sa crkve; da su širi rejon spoljne odbrane sačinjavali sela Nikinci — 14 kilometara, Platičevo — 10, Klenak — 9, Obrež — 10 i Kupinovo 19 kilometara. Vreme kao atmosferska pojava bilo je povoljno — suvo i sunčano sa dugim i vrlo hladnim noćima. Suvi i dobro utrveni seoski putevi bili su prohodni za svaki saobraćaj i mogla se njima kretati i najteža tehnika, a sremske njive bile su još dobrim delom pod kukuruzom i činile teren delimično nepreglednim. Sve je to olakšavalo pokret na-

³⁰ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 20—1; Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 330—400.

padača, ali je, s druge strane, pružalo povoljne mogućnosti za neprijateljsku intervenciju.

Odluka štaba brigade da napad počne u 5,30 časova ujutro i da se borba vodi po danu iznenadila je ne samo neprijatelja nego i sve stare borce 6. brigade, koji su u toku trogodišnjeg ratovanja naučili da svaku akciju počinju pre pola noći kako bi do zore imali čistu situaciju. Jer izbor vremena za napad kao taktičkog elementa pojavljivao se u toku čitavog NOR-a u Sremu i rešavao se na razne načine, što je imalo uticaja na postizanje iznenađenja.

Na osnovu procene situacije štab brigade je jedinicama 6. i 10. brigade postavio sledeće zadatke: 2. bataljon 6. brigade ojačan sa dve protivtenkovske puške i »džonbulom« dobio je zadatak da napadne neprijateljsko uporište Grabovci. Napad izvodi sa tri strane i to: 1. četa približava se uporištu pokraj ulice koja vodi od sela Tovarnik; 2. četa približava se uporištu od Obreške ulice i drumu koji izvodi na Gredica baru; 3. četa približava se uporištu između kanala i drumu koji izvodi na Gredica baru. Neprijatelju je ostavljeno da se izvlači drumom prema selu Platičevu, pa je 4. četa 2. bataljona postavljena u zasedu na drumu Platičevo — Grabovci, sa zadatkom uništenja neprijateljskih delova koji se budu izvlačili iz napadnutog uporišta. Bataljonu je naređeno da posedne položaj 21. septembra 1944. godine, do 4,30 časova da bi u predviđeno vreme počeo sa napadom. Sem toga komandantu bataljona je naređeno da jedan puškomitraljez postavi na polazni položaj 3. čete, između prvih kuća gde je prelaz preko kanala, sa zadatkom da tuče i učutka neprijateljski mitraljez koji se nalazio na crkvenom tornju. Kad ovlada uporištem, bataljon je trebalo da ostavi jednu četu kod zarobljenika u selu, drugu da upotrebi za obezbeđenje sela, a trećom da goni neprijatelja. 3. bataljon brigade imao je zadatak da zauzme položaje na ivici šume Leskovak i zatvori cestu Platičevo — Grabovci; kao i da postavi zasedu od polja Vidakovac do ivice šume Leskovak. Zasedi je dodeljena i jedna protivtenkovska puška. Osim toga, bataljon je trebalo da minira put ispred svojih položaja na udaljenosti od 80 do 100 metara. 1. bataljon 10. brigade, ojačan odeljenjem pionira,

imao je da posedne položaj na ivici šume Karakuša i zatvori drum Klenak — Grabovci. Jedna njegova četa postavlja se na ivici šume kod Munjača bare, druga četa kod Crnog panja, sa zadatkom kontrole reke Save i zatvaranja prilaza šumi od Mišara (k. 87.), treća četa na raskrsnici puteva Klenak — Grabovci i puta od reke Save. Za slučaj nailaska jačih neprijateljskih snaga iz Sapca koje bi potisle 1. i 2. četvu, one bi obrazovale drugu odbrambenu liniju u visini k. 81, na prošek koji vodi od Krive Bare, k. 81, do reke Save. Treći odbrambeni položaj predviđen je na raskrsnici puteva Klenak — Grabovci — Sava. 2. bataljon 10. brigade sa odeljenjem pionira imao je zadatak da posedne položaj na ivici šume Baradinci i Pavlaka na drumu Nikinci — Grabovci, a jedan vod da postavi na ivicu sela Tovarnik. Bataljon je morao po svaku cenu da održi dobiveni položaj i ne dozvoli neprijatelju prolaz u Grabovce. U tom cilju postavljene su mine na 50—70 metara ispred zaseda na ivici šume Baradinci — Pavlaka i na ivici s. Tovarnika. Komandno mesto štaba brigade pre početka napada bilo je na ivici šume Lošinci, k. 80, a od početka napada na ivici sela Grabovci u Tovarničkom šoru. Obezbeđenje štaba i pristapskih ustanova činila je jedna četa 3. bataljona, koja je u isto vreme služila i kao rezerva. Brigadno previjalište postavljeno je na ivici šume Lošinci, a evakuacija ranjenika vrši se direktno u Tovarnik. Glavno sredstvo veze sa jedinicama na obezbeđenju i pozadinom bili su kuriri na konjima i pešaci sa štabom 2. bataljona 6. brigade koji napada uporište. Napad otpočinje otvaranjem vatre iz »džon-bula«, minobacača, protivtenkovskih pušaka, puškomitraljeza i celokupnog naoružanja brigade na crkveni toranj, po bunkerima i po utvrđenim zgradama. Do početka napada bilo je zabranjeno otvarati vatru i odgovarati na vatru neprijatelja kako se ne bi otkrili pravci napada.

Pošto je brigadna intendatura ostala u selu Tovarniku preporučeno je da se ishrana ljudstva vrši iz mesnih izvora i to: 2. bataljon 6. brigade u selu Grabovci, 3. bataljon 6. brigade u selu Vitojevci, a jedinice 10. brigade u Tovarniku. Posle likvidacije neprijateljskog uporišta 2. bataljon ostaje u Grabovcima, a 3. bataljon 6. brigade i

dva bataljona 10. brigade, koji su na obezbeđenju, održavaju međusobnu vezu sa zadatkom da ostanu na položaju dok ne dobiju pismeno naređenje štaba brigade za povlačenje. 1. bataljon je bio upućen na komunikaciju Vrdnik — Ruma radi sprečavanja izvlačenja neprijateljskih snaga iz Vrdnika.

Zapovest za napad saopštena je štabovima bataljona 20. septembra oko 16 časova, a celokupnom sastavu brigade u 23.00 na zbornom mestu na ivici šume »Lošinci« na putu Tovarnik — Grabovci. Na zadatak su prvo krenuli 3. bataljon i bataljoni 10. brigade, koji su morali do 4.00 da zaposednu položaje, a zatim 2. bataljon 6. brigade. Bilo je oko 4.30 časova kada su vođiči 2. bataljona u najvećoj tišini počeli da razvode čete na polazne položaje. Noć je bila mračna i prohladna, a u selu se čuo samo lavež pasa. 2. bataljon se privukao u neposrednu blizinu neprijateljskih utvrđenja i otpočeo napad otvaranjem jake vatre po bunkerima iz celokupnog naoružanja. U prvom naletu, koji je trajao od 5.30 do 7.00 časova, likvidirana su četiri manja bunkera. Tada je došlo do prekida vatre radi popune municijom i preciziranja zadataka za svaku desetinu, svako automatsko oružje, pa i svaku pušku kako bi se koncentrisanom vatrom u drugom naletu likvidirale najopasnije otporne tačke koje su kočile dalje napredovanje bataljona. Od 7 do 9 časova štab bataljona i članovi štaba brigade obišli su ceo položaj i obiasnili komandama četa i vodova da je sledeći nalet odlučujući u lomljenju neprijateljske odbrane, naročito njegovih najvažnijih otpornih tačaka. U tom cilju prebačeni su »džon-buli« i protivtenkovske puške pod mrtvi ugao neprijateljskog mitraljeza sa crkve sa ciljem da ga unište. Oko 9.00 počeo je drugi napad. Najjači otpor neprijatelj je pružao iz zgrade i bližih bunkera, a najžešća vatra dolazila je sa crkvenog tornja, koji je dominirao celom okolinom. Prilaz utvrđenoj zgradi i crkvi zbog sistema rovova i saobraćajnica, kojima su bili povezani bunker, nije bio moguć. Komandant bataljona naređuje da u napad krenu »džon-buli«, protivtenkovske puške i druga automatska oružja koja su za vreme prekida vatre bila već tako podesna da mogu uspešno tući najopasnije otporne tačke. I već posle kraćeg napada zauzeta

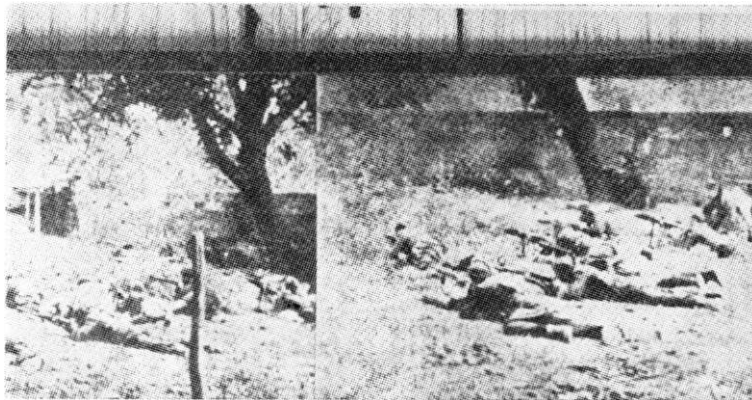
su još dva bunkera i zapaljena zgrada iz koje je posada davala najjači otpor. U toku nastavljanja napada zapaljen je krov i toranj crkve koji se posle kraćeg vremena srušio. Do 11.00 bilo je zauzeto 6 bunkera, jedna zgrada i najopasnija otporna tačka crkveni toranj. Kod neprijatelja se osećala kriza, ali je pružao žilav otpor, nadajući se pomoći iz Šapca i Rume. Tako je likvidacijom pomenutih otpornih tačaka već bio slomljen stub odbrane, a time omogućeno i dalje napredovanje u unutrašnjost uporišta. Od 11 do 14.00 napad je prekinut sa ciljem da se pregrupišu naše snage i sredstva i izvrši popuna municijom. Data su i dalja uputstva komandama četa i vodova za konačnu likvidaciju preostalih neprijateljskih utvrđenja i bunkera. Treći napad otpočeo je artiljerijskom pripremom iz minobacača u 14.00 časova, koja je trajala pola časa. Odmah posle artiljerijske pripreme izvršen je juriš. Neprijatelj je pružao očajnički otpor i pokušavao da se odupre snažnom naletu naših četa. Taj napad je trajao od 14.30 sve do pada mraka. Do tog vremena zauzeti su svi bunkeri, sem dva najjače utvrđena iz kojih je posada pružala poslednji otpor. U 18.00 časova za kratko vreme obustavljen je napad i izvršeno ponovo pregrupisavanje snaga za poslednji i konačan obračun sa dva preostala bunkera. Za to vreme iskopane su rupe na zidovima kuća u neposrednoj blizini ta dva bunkera, pa su oni iz neposredne blizine i kroz otvore na zidovima tučeni iz »džonbula« i protivtenkovskih pušaka. Poslednjim jurišem bataljon je upao u rovove i bunkere, uništavajući ostatke neprijatelja kod koga je već zavládala panika i počelo rasulo. Koristeći se mrakom jedna neprijateljska grupa je uspela da se izvuče iz sela, ali je naišla na položaje 3. bataljona, pa su neki neprijateljski vojnici pohvatani dok su neki uspeh da se izvuku. U 20.00 časova 21. septembra 1944. godine uporište Grabovci bilo je likvidirano. Neprijatelj nije intervenisao iz obližnjih garnizona, tako da je dan prošao u napetosti i iščekivanju na položajima obezbeđujućih snaga. Pretpostavlja se da je neprijatelj računao da su snage u Grabovcima u stanju da izdrže jedan dan u borbi bez pomoći spolja. Međutim, prevario se, pa je intervenisao tek 22. septembra jakim pešadijskim snagama iz Rume i Šapca. Već oko 7.00 časova tri tenka

praćena pešadijom krenula su iz Sapca prema položajima 10. brigade. Sa bliskog odstojanja iz protivtenkovskih pušaka borci su onesposobili prvi tenk. Pod zaštitom vatre iz oštećenog tenka jedan ispravan tenk mu se približio, prikačio ga i odvuкао u pravcu Sapca. Naš bataljon je i dalje ostao na svojim položajima, spreman da odbije svaki

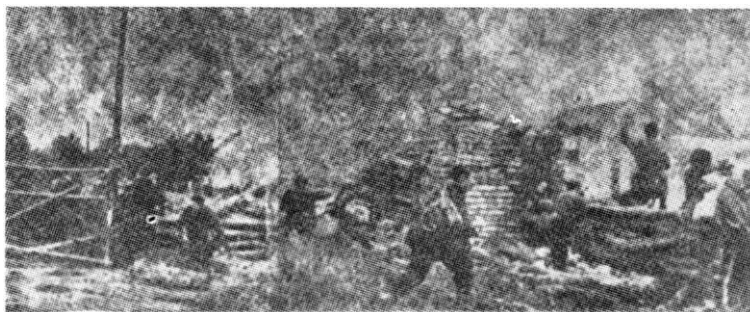


Foto-montaža dva snimka štaba brigade u pokretu pred napad na neprijateljski garnizon u s. Grabovci (s leva na desno: Vojislav Živanović Džokej, politički komesar; Radivoje Golubović Tehničar, zamenik političkog komesara; Ilija Romanović Roman, komandant i Lazar Savatić Metalac, obaveštajni oficir brigade)

ponovljeni napad neprijatelja. Istog dana oko 10.00 časova na zasedu 3. bataljona 6. brigade naišao je neprijatelj jačine oko 300 vojnika iz pravca Rume i Platičeva. Osmatrači su ih na vreme primetili i odmah o tome obavestili štab bataljona. Bila je to kolona gestapovaca, folksdojčera i raznih domaćih izdajnika, koju je predvodio šef rumske policije Bauer. Stab bataljona je naredio da se propuste patrola iz prethodnice i da se ne otvara vatra dok glavnina ne upadne u zasedu. Zasut iznenadnom unakrsnom vatrom 3. bataljona, neprijatelj je pokušao da se sredi i pruži otpor. Hvatali su prirodne zaklone pokraj ceste i pružali otpor. Međutim, koncentrična vatra boraca bataljona skršila je svaki napor neprijatelja. Posle 20 minuta borbe, komandant bataljona naredio je juriš. (Snažna vatra i juriš naterali su neprijatelja u panično bekstvo u pravcu Platičeva i Rume. U ovoj borbi neprijatelj je pretrpeo gu-



Borci 6. vojvođanske brigade na polaznom položaju za napad na s. Grabovce



Juriš na bunkere kroz bodljivaku žicu u s. Grabovci

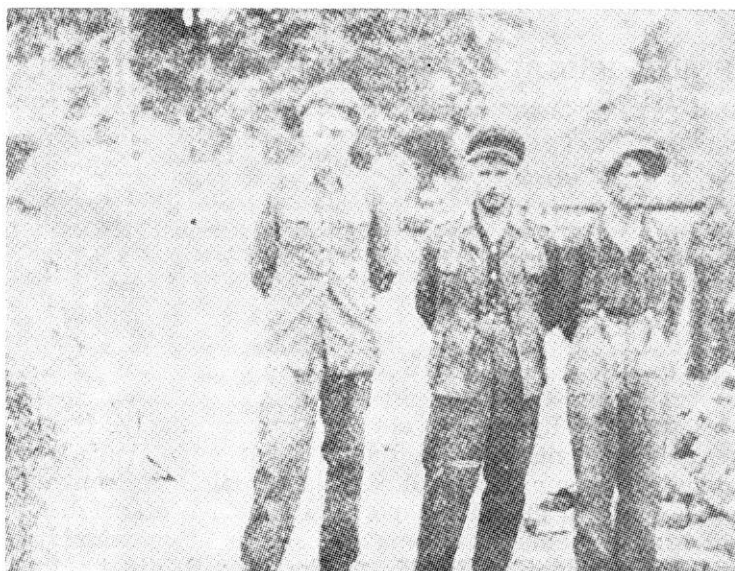
bitke od 32 mrtva i 10 ranjenih, dok je u borbama u Grabovcima neprijatelj pretrpeo gubitke od 40 mrtvih i 22 ranjena. Zaplenjeno je 25 pušaka, 6 puškomitraljeza, 1 laki i 1 teški bacač, 1 pištolj, 6 teških mitraljeza, 10.000 metaka i 1 radio-stanica. 3. bataljon na obezbeđenju kod Vitojevaca zaplenio je 1 teški mitraljez, 2 puškomitraljeza, 5 automata, 17 pušaka, 1 tromblon, 4 pištolja i oko 800 metaka. Naši gubici u Grabovcima bili su 2 mrtva i 22 ranjena, a kod Vitojevaca 1 mrtav i 7 ranjenih.



*Vojislav Zivanović i Ilija Romanović čitaju natpis na osvojenom
nemačkom bunkeru u s. Grabovci*

Napad 6. brigade na Grabovce bio je vrlo poučan primer dobro pripremljenog napada partizanske brigade na naseljeno mesto, koji je vođen od posedanja polaznih položaja do konačne i potpune likvidacije neprijatelja.

Od 22. do 26. septembra brigada se nalazila u donjem delu Srema, učestvujući delom snaga kao obezbeđenje u napadu 10. brigade na utvrđeno uporište u Šimanovcima. U međuvremenu bataljoni su neprekidno bili u



Zarobljeni nemački oficiri u s. Grabovci

akciji na neprijateljski saobraćaj. Tako su jedinice 1. bataljona noću 23/24. septembra razrušile prugu između Rume i Vrdnika na nekoliko mesta. Kada se noću 26/27. septembra 1. bataljon vraćao iz Fruške gore u donji deo Srema i tom prilikom prolazio preko pruge Beograd — Zagreb, između Rume i Vognja, naišao je na neprijateljsku zasedu koju je proterao i zauzeo bunker odakle je ona pripucavala. U ovoj borbi ranjeno je naših 5 drugova.³¹

³¹ Arhiv VII, kut. 213, br. reg. 18/5; kut. 76—1, br. reg. 35/3; Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 400—486.

Glava IV

BORBE BRIGADE U BEOGRADSKOJ OPERACIJI I U KONAČNOM OSLOBOĐENJU SREMA

Ispadanje Rumunije, a potom i kapitulacija Bugarske, stavili su nemačke jedinice na istočnom frontu i na Balkanu u veoma težak položaj. Sa raspoloživim snagama Nemci su činili grčevite napore da zaustave ofanzivu Crvene armije prema granicama Jugoslavije i Bugarske i brzi prodor Narodnooslobodilačke vojske kroz Srbiju i prema Beogradu. 9. divizija NOVJ iz istočne Bosne i Crne Gore već su prodrle po planu Vrhovnog komandanta maršala Tita u Srbiju, slomile nemačko-bugarsko-kvislinški i četnički otpor i do kraja septembra ovladale centralnim delom Srbije.

Kada je Crvena armija izbila na naše istočne granice i spojila se sa jedinicama Narodnooslobodilačke vojske, nemačka vrhovna komanda Jugoistoka je još jednom pokušala da obrazuje front na Balkanu — od Banata preko Dunava, duž jugoslovensko-bugarske granice do Skoplja i Albanije. Računala je da će na tom frontu zaustaviti, dalje prodore Crvene armije i Narodnooslobodilačke vojske, osigurati izvlačenje Lerove grupe armija »E« iz Grčke i odbraniti »savezničku Nezavisnu Državu Hrvatsku«.

Međutim, takvi planovi nemačkog komandovanja dobili su uskoro sasvim drugačiji rasplet. Vrhovni komandant maršal Tito je, radi uspešnijeg dejstva jedinica NOVJ u Srbiji, obrazovao 1. armijsku grupu, jačine 9. divizija, i dao joj zadatak da oslobodi još neoslobođene delove zapadne Srbije, Šumadije i Beograd. Po direktivi Vrhovnog komandanta beogradsku operaciju trebalo da izvede 1.

armijska grupa NOVJ uz sadejstvo jedinica 3. ukrajinskog fronta Crvene armije. Zato je 1. proleterski korpus orijentisan na pravac Mladenovac — Beograd radi zajedničkog dejstva sa jedinicama Crvene armije, a 12. udarni korpus na pravac Obrenovac — Beograd. U toku noći 13/14. oktobra štab 1. armijske grupe izdao je zapovest za početak napada za Beograd. 12. korpus je dobio zadatak da napadne grad pravcem: Žarkovo — Banovo Brdo — Čukarica železnička stanica Beograd — Savsko pristanište, dok su tri kolone 1. proleterskog korpusa zajedno sa jedinicama Crvene armije napadale Beograd desno od jedinica 12. udarnog korpusa.¹

U tim operacijama 12. korpusa, počev od napada na Šabac, uzela je učešća i 6. udarna vojvođanska brigada, koja je 9. oktobra 1944. godine prešla iz Srema u Srbiju, u rejonu Mrđenovca, ušla u sastav svoje 36. udarne divizije i nastavila dejstva prema Beogradu.²

1. PREBACIVANJE BRIGADE U SRBIJU I NJEN ULAZAK U SASTAV 36. UDARNE VOJVOĐANSKE DIVIZIJE

Još pre napada na posadu Grabovaca Glavni štab NOV i PO za Voivodinu postavio je 6. brigadi zadatak da zatvori i onesposobi komunikacije koje od Šapca i Obrenovca vode prema Rumi i Sremskoj Mitrovici, da blokira Šabac sa sremske strane i da užurbano izvodi pripreme za forsiranje reke Save radi ulaska u sastav svoje 36. divizije. Kako su druge brigade 36. divizije bile iscrpljene u dugim i teškim borbama 6. brigada je dobila zadatak da sprovede oko 2.000 nenaoružanih boraca iz Srema radi popune divizije.

Odmah posle uspostavljanja veze sa štabom 36. divizije, štab brigade je 5. oktobra postavio zahtev komandi posavskog područja »da se ubrza prebacivanje regruta iz Karlovčica i Tovarnika i da se mobilizacijski oficir ili jedan član komande područja javi u toku prepodneva štabu brigade. Komandi područja isto tako je postavljen

¹ Žarko Atanacković, pomenuta knjiga: »Srem u NO ratu i socijalističkoj revoluciji«, str. 494—498.

² Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 6/2.

zadatak da se regruti, koji su došli iz Fruške gore u donji Srem, a nalaze se u Brestaču i Buđanovcima, prebace u Grabovce. Za njih je bilo potrebno spremati suhu hranu za dva dana. U sporazumu sa štabom 10. vojvođanske brigade treba nastaviti sa daljnjim prebacivanjem regruta iz Podunavlja za donji Srem».³

Nastojeći da uspostavi vezu sa štabom 36. divizije, štab 6. brigade je nekoliko puta slao kurire preko Save i tek treći put ta veza je uspostavljena. 9. oktobra 1944. štab brigade je izdao naređenje jedinicama da u 14 časova izvrše pokret iz Grabovaca prema Savi i izbiju na prostori »Grabovačko ostrvo«. Izradi plana za prelaz prethodile su duge i temeljite pripreme, uslovljene dosta složenom situacijom, koja je stvorena nagomilavanjem jačih neprijateljskih snaga u Sapeu i Obrenovcu i obaveštenjem da se nemačka vojska i domaće Švabe povlače iz nekih uporišta u istočnom Sremu.⁴

Poslednjih dana boravka u selu Grabovci u brigadi je vrilo kao u košnici. Održavani su sastanci čelija i skojevskih aktiva, četne i bataljonske konferencije sa borcima i razgovori sa komandama četa i štabovima bataljona. Na svim tim sastancima se govori o zadacima brigade; o susretu sa borcima i starešinama 3. i 5. vojvođanske brigade; o susretu sa narodom Srbije koji je željno očekivao naše borce. Osim toga, trebalo se pripremiti i za teške i odlučujuće borbe za oslobođenje Beograda i konačne borbe za oslobođenje Srema, Vojvodine i neoslobođenih krajeva Jugoslavije. Trebalo je isto tako novoformirane jedinice brigade osposobiti za frontalno ratovanje i izvršenje zadataka u sastavu divizije. Moralo se računati na više složenih zadataka koje brigada ranije nije mogla dobiti. U jeku tih priprema doneta je odluka da se formira i 4 bataljon u brigadi.

Pri pristizanju brigade u rejon »Grabovačko ostrvo«, štab brigade je izdao zapovest za forsiranje reke Save i ulazak brigade u sastav 36. divizije. 1. bataljon je imao zadatak da obezbedi prelaz na levoj obali; 2. bataljon je trebalo da se prvi prebaci na desnu obalu Save i da obra-

³ Arhiv VII, kut. 1242, br. reg. 1/2.

⁴ Zbornik, knj. 8, dok. 188, str. 486.

zuje mostobran radi prihvata ostalih jedinica brigade; 3. bataljon je sa štabom brigade i prištapskim jedinicama sačinjavao glavninu brigade. Prebacivanje je počelo u 16 časova posle podne. Prilikom iskrcavanja prethodnice 2. bataljona na desnu obalu reke Save kod sela Mrdenovac došlo je do sukoba naših snaga sa neprijateljem koji je posle kraće borbe bio proteran, pa je prebacivanje dalje nesmetano nastavljeno. Sve jedinice su se prikupile u rejonu sela Mrdenovac, a potom nastavile pokret pravcem: Predvorica — Skupljen — Jelovik, gde je 10. oktobra brigada ostala na odmoru. Ovde u Jeloviku je uhvaćena veza sa štabom 36. divizije od koga je primljeno naređenje da brigada izvrši pokret pravcem Stubline i uđe u sastav divizije. Na tom maršu stajala je pred brigadom reka Kolubara koju je trebalo pregaziti i u mokroj obući i odeći nastaviti marš po vrlo hladnom oktobarskom danu. Odmah posle prelaska Kolubare brigada se brzo našla u selu Stubline, gde su je dočekali predstavnici štaba divizije. Borci i starešine su taj susret sa drugovima koje su poznavali odranije (iz jedinica, iz sela, škola, preduzeća i ustanova) propratili vanrednim oduševljenjem. Svaki je očekivao priliku da pronade druga, da ga zagrlji i poljubi, da sazna za druge koje je poznavao. U ovoj želji bilo je i strahovanja da li je preživeo onaj koga želimo da vidimo. Naše brigade koje su došle iz Bosne i Crne Gore bile su znatno smanjene. Čete su brojale 20—30 boraca. Za mnoge drugove koji su se tražili saznalo se da su poginuli. Pa ipak vremena za ove radosne susrete nije bilo napretek. Jedinice 36. divizije, po zadatku štaba 12. korpusa, trebalo je da krenu dalje, prema Beogradu, radi učešća u beogradskoj operaciji.

2. BORBE U BEOGRADSKOJ OPERACIJI

Kada je brigadi saopšteno naređenje štaba 12. korpusa i štaba 36. divizije za napad na Beograd, radosti i oduševljenju boraca nije bilo kraja. Hladnu jesenju kišu koja je kvasila odeću i probijala se do kože i umor napornog marša po raskopanim putevima Posavine niko nije osećao. Borci su žurili napred i često upravljali poglede

u pravcu Beograda. Brigada je preko Konatice, Male i Velike Moštanice izbila u rejon sela Jasenka i Zaseke, gde je po naređenju štaba 36. divizije preuzela položaje 5. brigade 11. divizije. 2. i 3. bataljon su poseli položaje Jasenak — Zaseka, a 1. bataljon je na deonici Barič — Umka kontrolisao cestu Beograd — Obrenovac.⁵ Na toj cesti jedna četa 2. bataljona dobila je zadatak da postavi zasedu i sačeka nemačke tenkove. Čekalo se skoro čitav dan. Tek su predveče naišla dva tenka i jedan deo pešadije. Prvi meci iz protivtenkovske puške pogodili su čelni tenk. Iz tenka se najpre pojavio dim, a onda ga je čitavog obavio plamen. Nemci su se počeli izvlačiti i u strahu bežati prema drugom tenku koji se kretao na izvesnom odstojanju za njim. Borci su otvorili vatru po njima, ali je i njihova pešadija odgovorila žestokom vatrom po našoj zasedi. Ubrzo se sve stišalo, jer su se Nemci povukli u Obrenovac.

Pokreti naših jedinica prema Beogradu odvijali su se gotovo neprekidno pod borbom. 6. brigada iz Zaseke i Jasenka kreće pravcem Zeleznik — Sremčica, gde zatvara prilaze Beogradu od Ostružnice i Sremčice. Na tim položajima ostaje sve do 17. oktobra, kada je orijentisana u pravcu Avale, radi zatvaranja pravca od Mladenovca i Smedereva.⁶

I dok su jedinice 1. proleterskog korpusa i Crvene armije vodile već četvrti dan uporne borbe u Beogradu, 12. udarni korpus je iz grada izvlačio jednu po jednu svoju diviziju, najpre 11, a zatim 16. diviziju i upućivao ih prema Avali, Ripnju i Moštanici. Tamo su nemačka borbena grupa »Vitman« (98. i 99. lovački puk), zatim borbena grupa »Hilebrant« (92. motorizovana brigada, 1. i 2. puk »Brandenburg«) i borbena grupa »Langrok« (54. lovački, 116. izviđački bataljon i 3. policijski puk) pokušavale da prodru od Smedereva u Beograd. S njima su već vodile borbu 5. i 21. divizija NOVJ. 18. oktobra u zoru počeo je opšti napad 5, 6, 21. i 23. divizije na pomenutu nemačku grupaciju i širem rejonu Boleča i Grocke.⁷

⁵ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 8/2, 9/2, 10/2.

⁶ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 11/2, 12/2.

⁷ Žarko Atanacković, pomenuta knjiga, str. 498—499.

Štab 6. brigade primio je 17. oktobra zapovest štaba 36. divizije da sa brigadom krene u rejon Avale, gde će u sadejstvu sa jedinicama 11. krajiške divizije sprečiti proboj neprijateljske grupe iz rejona Grocke i Boleča u Beograd. Bataljoni su prema odluci štaba brigade dobili sledeći raspored i zadatke: 4. bataljon kreće sa dosadašnje prostorije u selo Pinosava, gde će se smestiti u kantoman, s tim da jedno jače izviđačko odeljenje i jedan vod uputi na Crveni breg (k. 240) radi bočnog osiguranja drumu Ralja — Beograd; 3. bataljon kreće sa dosadašnje prostorije na Avalu (k. 511), gde će na položaj odrediti jednu četu koja ima da se ukopa sa zadatkom da zatvori cestu Ralja — Beograd; 1. bataljon kreće sa dosadašnje prostorije u rejon k. 273 — Mladica, gde će na položaj odrediti jednu svoju četu, dok će na položaje Šuplji kamen (k. 295) uputiti dve čete; 2. bataljon krenuće sa dosadašnje prostorije u s. Beli Potok u kantoman, a jednu četu će isturiti na položaj Soko (k. 213). 1. i 3. bataljon će, odmah po zauzimanju svojih položaja, uspostaviti vezu sa jedinicama Crvene armije i NOVJ koje saobraćaju drumom Mladenovac — Beograd. 2. bataljon ima zadatak da uhvati vezu sa našom divizijom na liniji Kumodraž — Leštane — Zuce. Štabovi bataljona objasniće svojim borcima značaj dobivenog zadatka i nastojati da se zauzeti položaji održe po svaku cenu.⁸

Brigada je usiljenim maršem izbila oko ponoći 17/18. oktobra na određenu prostoriju. 3. bataljon je po dolasku u rejon Avala (k. 511) rasporedio sve svoje čete na položaje. Komandiri četa su na položaje vodili skoro svaki svoj vod i desetinu i određivali im konkretne zadatke. Izvršeno je ukopavanje boraca i izabrani su najbolji za osmatrače. Sve protivtenkovske puške i »džonbuli« koncentrisani su u zasedi na komunikaciji Beograd — Mladenovac. Sve te pripreme bile su obavljene i u 1. 2. i 4. bataljonu brigade. Jedna ojačana četa 1. bataljona upućena je u rejon Šuplji kamen.

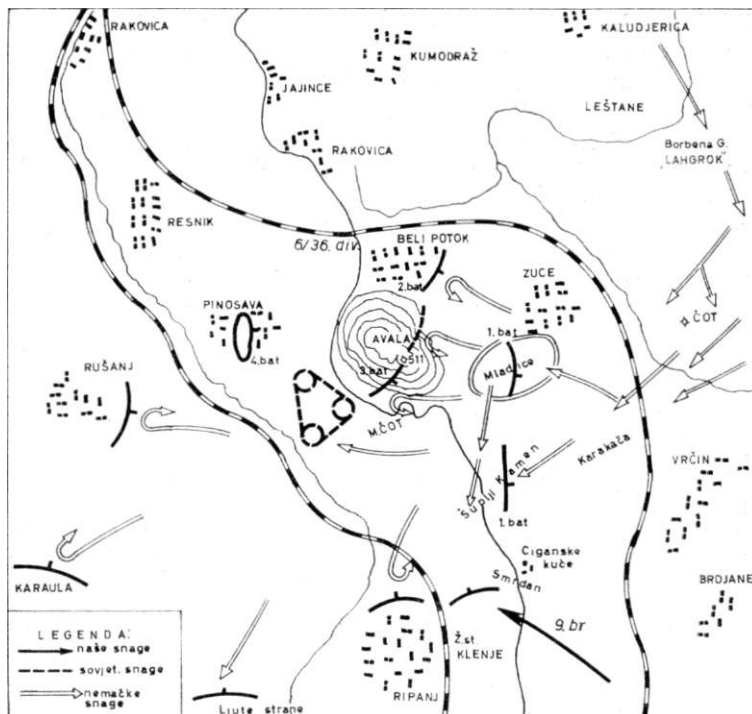
Još nije dobro ni svanulo kada su 18. oktobra počele borbe za Avalu. Oko 3.000 nemačkih vojnika tražilo je spasa na Avali, u nadi da će se preko nje lakše izvući.

⁸ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 13/2.

Nemci su pri prvom jurišu, oko 7.00 časova ujutro, zbog snažnog otpora naših jedinica, ostajali pokošeni na obroncima, po kosama i po šumi oko Spomenika na Avali. Napadi su nastavljeni nesmanjenom žestinom. Izbežumljena rulja, zanemarujući velike gubitke na koje se više nije računalo, tražila je izlaz u bekstvu. Već u prvom naletu izmešali su se njihovi prednji delovi i jedinice 1. i 3. bataljona 6. brigade. Došlo je do borbe prsa u prsa, sačekivanjem iza drveta, nožem, kundakom i gušanjem. Borac Miloš Janković, »džonbulista« 1. bataljona bio je u tim borbama zarobljen, ali je svojom prisebnošću uspeo da se izvuče, a one koji su ga zarobili da pobije i njihovo naružanje donese u brigadu. Hladno oktobarsko jutro na Avali postalo je isuviše vruće. Nemci su u napadnim kolonama i u talasima vršili juriš za jurišem na položaje 3. bataljona na vrhu Avale i na grobu Neznanog junaka, misleći što nisu uspeli prvim da će uspeti drugim, trećim i ko zna kojim jurišem. Posle dobro proređenog neprijateljskog stroja usledili su naši protivnapadi i tako nekoliko puta od 7 do 13 časova. Oslabljeni nemački stroj koji je video da nije mogao zauzeti naše položaje pre podne, nastojao je da skrene pravac sa Avale ka zapadu. Gonjeni od 1. i 3. bataljona iz rejona Avale i dočekivani od 2. bataljona u Belom Potoku i od 4. bataljona u Pinosavi Nemci su doživeli pravi pokor. Na Šupljem kamenu i u rejonu Mladice, koje su držali delovi 5. krajiške brigade i ojačana četa 1. bataljona 6. vojvodanske brigade, borba je dostigla kulminaciju oko 15 časova. Juriši su se smenjivali jedan za drugim. Nemci su uporno težili da pređu drum i da se dočepaju Ripnja. Iz te ojačane čete 1. bataljona stigao je izveštaj Branka Jovičića Baje, zamenika komandanta bataljona:

»Izginulo je mnogo boraca. Leži leš do leša. I naši i njihovi zajedno. Jedni druge ubijamo bombama i noževima ... Ako neki Nemač i pređe drum, proći će samo preko nas mrtvih... Još samo desetak minuta i cela četa biće zakopana u podnožju Avale, ovde na Šupljem kamenu ... Pozdravljam svoj 1. bataljon i celu 6. brigadu ... Mitraljez je pored mene. Vaš Baja ...«

I zaista njegove reči postale su ubrzo stvarnost. Od ove čete heroja na čelu sa zamenikom komandanta 1.



Borbe 6. vojvođanske brigade na Avali 18. oktobra 1944. godine

bataljona Brankom Jovičićem Bajom i komandirom Stevanom Pupavcem vratilo se svega 18 boraca. Baja je poginuo herojskom smrću. Pali su mnogi znani i neznani heroji 6. brigade po kosama Ljute strane, Mladice i Avale, ali je iza njih ostala jedna slavna i velika uspomena na hrabre i disciplinovane borce koji su, izvršavajući ratni zadatak, umrli za slobodu Beograda i Jugoslavije.

Najveći deo nemačkih snaga iz prostora Boleč bile su zbijene između Vrčina — Zuce — Avale i Avalskog drumu. One su u tim borbama imale 4.000 mrtvih, ranjenih i zarobljenih. Njih su gonile i uništavale jedinice 11, 16. i 36. divizije 12. korpusa, hvatali su ih u jarugama i

šumarcima i ubijali meštani okolnih sela. Spasio se od uništenja i probilo do Šapca oko 3.000 nemačkih vojnika."

Komandant 6. brigade pošao je sa 4. bataljonom u poteru za nekim grupama koje su se prikupljale u rejonu Devojačkog groba i Sremčice. Cim je bataljon izbio na položaj počela je borba prsa u prsa sa razbijenim nemačkim delovima. U žestokoj borbi pomenuta grupa je razbijena i oko 200 Nemaca bilo je zarobljeno. Bataljon je ostao na položaju do 7.00 časova 19. oktobra kada se sukobio sa novom grupom Nemaca koja je bežala u panici, gonjena i uništavana od naših četa. U čišćenju terena od razbijenih neprijateljskih grupa i grupica, kojih je bilo po svim šumama, šumarcima, kupama kukuruzovine i u žbunovima, naročito su se istakli desetar Milovan Janjušević Komita, Cvetko Uzanovski Lepčić i delegat voda u 3. bataljonu Milorad Stojić, rodnom iz Indije, koji je goneći grupu Nemaca pao smrtno pogođen u grlo; zatim, u tim borbama ranjeni su i komandant brigade Ilija Romanović Roman, komandir čete Bole, obaveštajac brigade Svetislav Vrbaški, borac »Tenk«, jedna partizanka i još nekoliko drugova.

Po naređenju štaba 36. vojvođanske divizije, 20. oktobra, brigada se prikupila u selu Rušanj, odakle je krenula pravcem Sremčica — Velika Moštanica — Umka. Pri izlasku iz Velike Moštance primećena je jedna neprijateljska kolona, jačine 400—500 vojnika, koja se kretala u pravcu Umnjanskog Visa, dominantnog objekta nad čitavom okolinom Umke. Štab brigade hitno naređuje da 2. bataljon bočno napadne neprijateljsku kolonu kako bi stvorio uslove da 3. bataljon pre izbije na njega. U osvajanju Visa trebalo je da nas podrži artiljerijski divizion Crvene armije. Ali je on, usled neprecizne vatre, tukao i streljački stroj 3. bataljona, koji je morao da polegne i uhvati zaklon da bi izbegao veće gubitke. I pored toga, od dejstva sovjetske artiljerije, bataljon je pretrpeo gubitke oko 20 mrtvih, dok je broj ranjenih bio znatno veći. Nemci su iskoristili ovu okolnost i ubrzali nastupanje prema Umnjanskom visu, a odatle usiljenim maršem i prema Umci. Od preostalih grupica Nemaca bilo je još pokušaja da se

' Žarko Atanacković, pomenuta knjiga, str. 500.

probiju preko Save kod s. Skela, ali i ovde su dočekani od jedinica 16. vojvodanske divizije i odbijeni, odakle nastavljaju brzi pokret prema Koceljevu i Sapcu. U jednoj borbi kod Moštanice teško je u glavu ranjen i Miloš Janković, »džonbulista« 1. bataljona.

Borbama oko Umke bilo je završeno učešće 6. brigade u bici za Beograd, u kojoj je ona uništila oko 960 neprijateljskih vojnika, podoficira i oficira. Njeni gubici iznose 91 mrtav i 141 ranjen.¹⁰ Za učešće u oslobođenju Beograda i za izvanredan doprinos pobjedi nad neprijateljem Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Josip Broz Tito odao je najveće priznanje borcima, komandirima i političkim komesarima u svojoj zapovesti:

»Posle sedam dana teških i krvavih bojeva 20. oktobra 1944. godine jedinice naše Narodnooslobodilačke vojske, rame uz rame sa jedinicama herojske Crvene armije, oslobodile su Beograd, glavni i napaćeni grad Federativne Demokratske Jugoslavije. Ova velika pobjeda nad najvećim neprijateljem naših naroda — nemačkim okupatorom, naročito je značajna po tome što su u borbi za oslobođenje junačkog Beograda dali svoju krv sinovi junačke Sumadije, junačke Krajine i ostale Bosne, junačke Crne Gore, sinovi belog Zagreba i Hrvatskog Zagorja, sinovi kršne Like, Dalmacije, Slavonije, Vojvodine i sinovi Slovenije. Ta je pobjeda tim značajnija što je izvojevana zajedno sa jedinicama slavne bratske Crvene armije. Za vanredno junaštvo i upornost u borbi za oslobođenje Beograda izražavam svoju zahvalnost i priznanje borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima: 1. divizije, 5. divizije, 6. divizije, 21. divizije, 28. divizije, 16. divizije, 36. divizije i 11. divizije ..«

Uz opšte priznanje Vrhovnog komandanta jedinicama 36. divizije, 6. brigada je dobila i posebno. Na predlog Vrhovnog komandanta Predsedništvo AVNOJ-a odlikovalo je 6. vojvodansku brigadu PARTIZANSKOM ZVEZDOM PRVOG REDA.

¹⁰ Pomenuta knjiga Žarka Atanackovića; Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 475.

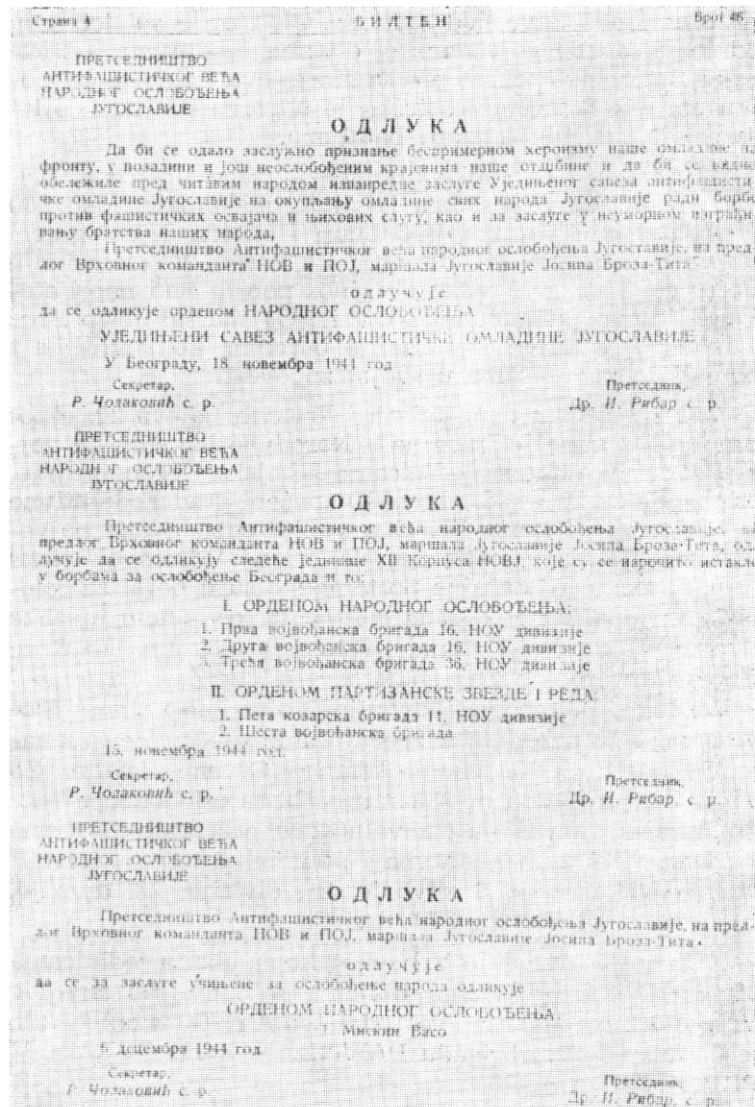


Foto-kopija odluke Predsedništva AVNOJ-a, kojom je 6. vojvođanska brigada odlikovana »Ordenom partizanske zvezde I reda?

3. BORBE U SREMU

Još u toku završnih borbi za Beograd, štabovi 1. i 12. korpusa NOVJ i 4. mehanizovanog korpusa Crvene armije preduzeli su mere za forsiranje Save kod Zemuna, Umke i Skele radi oslobođenja Srema i daljeg prodiranja na Zapad.

Već 20. oktobra jedinice 1. proletherske (13. proletherska brigada) i 6. proletherske divizije u sadejstvu sa snagama Crvene armije prešle su reku Savu i počele borbe za Zemun, koga su do 22. oktobra potpuno oslobodile i nastavile gonjenje neprijateljskih delova iz nemačke 117. i 118. lovačke divizije, 20. protivavionske divizije, 92. motorizovane brigade, domobranske 7. brigade i iz drugih manjih jedinica.¹¹

Za to vreme jedinice 12. korpusa, vodeći borbe sa razbijenim nemačkim delovima u prethodnim borbama kod Avale, približavale su se sektoru Obrenovca, gde su noću 21/22. oktobra u rejonu Umke i Skele forsirale Savu, nastavljajući sa Crvenom armijom prodiranje kroz Srem radi presecanja komunikacije Zemun — Sremska Mitrovica i uništenja neprijateljskih snaga, koje su se u njemu nalazile ili su se preko njega povlačile iz Beograda i Srbije. U toku 22. oktobra 12. korpus je oslobodio Boljevice, Kupinovo, Ašanju, Jakovo, Surčin, Bečmen, Petrovčić i Karlovčić. Njegova 11. i 16. divizija nastavljaju prodor prema Rumi, a 36. divizija prema Staroj Pazovi, gde se sastaje sa 6. proletherskom divizijom, koja je preko Batajnice i Stare Pazove nadirala ka Indiji.¹²

Sesta brigada je preko Jakova — Bečmena — Krnješevaca i Vojke stigla u Staru Pazovu, gde se, radi sređivanja jedinica i opreme, zadržala dva dana na odmoru. 25. oktobra, po zapovesti štaba 36. divizije, nastavlja pokret preko Indije za Krušedol — Prnjavor. Tu dobija naređenje da nastavi marš za Irig koga je noću 25/26. oktobra napala i oslobodila 3. vojvođanska brigada uz sa-

¹¹ Žarko Atanacković, »Srem u NOR i socijalističkoj revoluciji«, str. 544; Žarko Atanacković, »Zemun i okolina u ratu i revoluciji«, str. 218.

¹² Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 504, 507, 523, 525, 605—614; t. 1, knj. 10, str. 270—276.

dejstvo artiljerije Crvene armije. Pokušaj neprijatelja od pravca Rume da u toku 26. oktobra izvrši prodor u Irig bio je odlučno zaustavljen i osujećen od jednog bataljona 3. i dva bataljona 6. brigade.¹³ Narednih dana brigada je držala položaje na zapadnoj ivici Iriga i održavala vatreni kontakt sa neprijateljem, koji je u odstupanju poseo već pripremljene položaje ispred sela Rivica. Kada je brigada krenula u napad na Rivicu, neprijatelj je, pružajući otpor, počeo povlačenje u pravcu Rume i Pavlovaca. Nakon kraćeg zadržavanja u Rivici stiglo je naređenje štaba divizije da 3. brigada orijentiše svoju glavninu prema Vrdniku, a 6. brigada da izbiye na drum Irig — Ruma, sa zadatkom sadejstva jedinicama 16. divizije u zauzimanju Rume. Pošto je 5. brigada već izbila na komunikaciju Irig — Ruma, to su 3. i 6. brigada dobile zadatak da se rokiraju u desno i da izbiju na komunikaciju Ruma — Stejanovci — Veliki Radinci, kako bi jačim izviđačkim delovima kontrolisala pravac Sremska Mitrovica — Ležimir. 27. oktobra brigada je krenula u napad na Pavlovce, ali se neprijatelj odmah počeo povlačiti prema selu Stejanovci.¹⁴ Posle kraćeg zadržavanja brigada iz Pavlovaca kreće u napad i na Stejanovce. Pošto je ovladala i njima, štab brigade postavlja 4. bataljon u jugozapadni deo sela sa zadatkom da prema Velikim Radincima isturi dve čete ojačane »džonbulima« i da prekopa cestu Veliki Radinci — Stejanovci; 3. bataljon imao je da se smesti u zapadni deo Stejanovaca sa zadatkom ispitivanja neprijatelja u Velikim Radincima; 1. bataljon se smešta u Bešenovo sa zadatkom ispitivanja neprijatelja u Velikim Radincima i Šuljama; 2. bataljon imao je da se smesti u Bešenovu sa zadatkom da pošalje jača odeljenja prema Bešenovačkom Prnjavoru i uhvati vezu sa jedinicama 10 brigade.¹⁵

Već 29. oktobra 1944. godine štab 36. divizije je izdao zapovest da brigama, radi izbijanja naših jedinica na liniji Šid — Ilok — Sremska Rača, izvrši pokret na prostoru Ležimir — Divoš sa pravcem dejstva Mandelos — Calma. Iz tih rejonu u toku noći 30/31. oktobra učestvuje

¹³ Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 552, 556, 557.

¹⁴ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 221, str. 560.

¹⁵ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 234, str. 580.

u napadu na Mandelos i Čalmu. Neprijatelj se uporno branio, tako da likvidacija pomenutih uporišta nije išla iz pokreta, već su njegove snage samo blokirane. Brigada ostaje na položajima Ležimir — Sišatovac — Sveta Petkovića — Kuveždin sve do 10. novembra. Tog dana odlazi na kraći odmor u selo Šuljam i Jazak, gde ostaje do 16. novembra, kada štab brigade izdaje zapovest jedinicama da izvrše pokret u Vrdnik. Tu su se jedinice smestile radi odmora i popune ljudstvom i naoružanjem, odećom i obućom. Organizovan je i sistematski vojnički, politički i kulturno-prosvetni rad sa borcima i starešinama.¹⁶ Naročita pažnja je posvećena obučavanju novih boraca koji nisu služili vojsku, posebno samostalnom izboru zaklona i objektu dejstva svog naoružanja, zatim, kako vatrom štiti druga i koristiti njegovu vatru.

Pokret preko teritorije Mađarske, koji je brigadi aviziran nametnuo je pitanje odnosa prema narodu Mađarske sa kojom nova Jugoslavija želi posle rata da razvije dobre susedske i prijateljske odnose. U tom smislu naši štabovi, politički rukovodioci i svi borci morali su da budu pioniri prenošenja bratstva i jedinstva među stanovništvom u čijim će se mestima i selima njihove jedinice nalaziti. Sva politička, kulturna i propagandna delatnost na terenu Mađarske trebalo je da bude prožeta tim ciljevima.¹⁷

U sklopu svih tih priprema u Irigu je održana i velika smotra jedinica 36. divizije, na njoj je prisustvovao i komandant 12. korpusa general Daniilo Lekić. Ta svečanost je imala i posebno obeležje, jer su starim borcima i rukovodiocima podeljena i prva odlikovanja.

¹⁶ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 240, str. 590; Zbornik t. 1, knj. 10, dok. 15, str. 44, dok. 20, str. 59, dok. 36, str. 88.

¹⁷ Arhiv VII, kut. 1240, br. reg. 1/5; IRPNJ br. 1/675—679.

Glava V
DEJSTVA BRIGADE U ZIMSKIM OPERACIJAMA
1944/1945.

1. NA LEVOJ OBALI DUNAVA I DRAVE

Štab 6. brigade, 26. novembra 1944, izdao je jedinicama zapovest da izvrše potrebne pripreme i iz Vrdnika krenu za Novi Sad. Taj pokret je 27. novembra izveden preko Sremskih Karlovaca i Petrovaradina. Dvodnevni boravak u Novom Sadu iskorišćen je ne samo za odmor, popravak i kompletiranje odeće nego i za vojno-političke pripreme jedinica za predstojeće napore. Istovremeno štab brigade je procenjivao situaciju i planirao prevoženje brigade železnicom do Sombora.

Dvadeset i devetog novembra brigada je krenula iz Novog Sada na položaje na levoj obali Dunava od Komorišća do Zobišta, održavajući vatreni kontakt s neprijateljem. Neke jedinice bile su razmeštene u Sonti, Karavukovu i Svilarevu.¹ Baš u to vreme u štabu divizije iz vode se ubrazane pripreme za forsiranje Dunava koje treba da izvrši 3. brigada u rejonu Iloka, a u rejonu Vukovara 5. brigada radi udara u bok i pozadinu neprijateljskih snaga, koje su se nalazile na sremskom frontu. Njihovim desantima je 6. brigada obezbeđivala bokove i pozadinu, pa je sa najvećom upornošću odbijala svaki vatreći nalet neprijatelja i njegove pokušaje da s desne pređe na levu obalu Dunava. U jednom takvom vatrenom okršaju s neprijateljem od gelera mine iz bacača poginuo je i načelnik štaba brigade kapetan Vlado Fajer. Tada u

¹ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 11/3, 18/5, 19/5.

štabu brigade, umesto ranjenog Ilije Romanovića, dužnost komandanta obavlja Đuro Radoš, a na mesto Voje Živanovića dužnost političkog komesara brigade obavljali su kratko vreme: Mile Đukanović i Zika Vučić. Krajem godine komesar brigade postaje Milorad Radulović, a za komandanta se vraća Ilija Romanović. Zamenik komandanta je Savo Stanić, a za pomoćnika politkomesara, po odlasku Radivoja Golubovića, dolazi Mihajlo Funtek, a posle njega Jovan Ivković.²

Polovinom novembra 1944. godine 6. brigada ima u svom sastavu četiri bataljona i prištapske jedinice, a broji 1.354 borca. Od toga je 30 oficira, 9 podoficira i 1315 boraca (među njima 73 drugarice). Naoružanje: pušaka — 1054, automata — 49, puškomitraljeza — 69, mitraljeza — 4, lakih bacača — 16, teških bacača — 7, protivtenkovskih pušaka — 5, revolvera — 57, ručnih bombi — 281. Veliki broj boraca bio je bez šinjela i sa slabom odećom i obućom.³

Šesnaestog decembra, sa položaja na levoj obali Dunava, brigada je prikupljena u Odžacima, odakle se železnicom prebacila za Sombor i Mohač. Iz Mohača je nastavljen marš peške pravcem: Nađ Njarad — Vilanj — Virogoš — Nađ Haršanj — Šikloš — Drava Čepilj — Drava Serdahelj — Piško — Vejti — Zalata. Tu je zapovešću štaba 33. divizije brigada dobila zadatak da posedne položaje na levoj obali Drave: od železničke stanice Zalata do Drava Čepilj (k. 93), da onemogući neprijatelju prelaz preko Drave i da vatrom omete njegov saobraćaj na komunikaciji Donji Miholjac — Moslavina.⁴

Vršeci nasilno izviđanje i ubacivanje izviđačkih grupa i patrola na desnu obalu Drave radi hvatanja neprijateljskih vojnika i prikupljanja podataka o neprijateljskim snagama i namerama, ometajući njihove pokrete — brigada je na pomenutim položajima ostala sve do 12. januara 1945. godine.⁵

² Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 5/5, 15/5, 25/6, 27/6, 43/7.

³ Isto, kut. 1245, br. reg. 8/3.

⁴ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 21/3, 22/3, 23/3; kut. 1246-a, br. reg. 1/5, 13/5.

⁵ Isto.

Zima je bila veoma oštra, a borci slabo obučeni i obučeni. Pa ipak svi su uporno savladivali sve te nedaće, ostajući na svojim položajima do promrzlosti. Jedan primer to verno ilustruje: štab novoobrazovanog 5. bataljona brigade tražio je među svojim gotovo promrzlim borcima dobrovoljce radi prebacivanja preko nabujale i ledene Drave i hvatanja »živog jezika«. Javio se čitav bataljon, a trebalo je samo 7 boraca. Ujutro, još više promrzli, oni su doveli zarobljenog Nemca.

Rad obaveštajnih organa brigade u ovo vreme, po njenom stupanju u sastav divizije, dobio je još usmerenije oblike. Sad obaveštajna služba brigade izvršava i deo divizijskog plana. U obaveštajnom radu angažuje se znatno veći broj ljudi. Povećava se broj obaveštajaca u bataljonima i počinje daleko širi rad na ispitivanju i obradi pojedinih neprijateljskih položaja na određenoj prostoriji. Vrš se nasilna izviđanja, ubacuju se bataljonski izviđači u pozadinu neprijatelja. Pred početak borbe za konačno oslobođenje zemlje, obaveštajci su skoro svake noći prelazili preko Drave radi ispitivanja neprijateljskog položaja. linije rovova i saobraćainica, bunkera i položaja mitraljeza i drugih vatrenih tačaka koje je trebalo u prvom vatreonom naletu neutralisati da bi napad uspeo. Stab brigade je tako organizovao ovu službu da je od prvog dana postojanja brigade ona dobijala konkretne zadatke. Pored toga svaki kurir, član KPJ i SKOJ-a, borac i rukovodilac imao je zadatak da svoja zapažanja o pojedinim pojavama signalizira svom pretpostavljenom starešini.

Rad obaveštajnih organa brigade u izvršavanju čisto vojno-obaveštajnih zadataka za potrebe jedinica izvođen je izviđačkim patrolama, jačine odeljenja ili izviđačkim grupama od 3 do 5 boraca. Oni su dobijali osnovne elemente o neprijatelju i zadatak šta još treba da provere i tačno utvrde, a šta treba ispitivati i otkrivati. Bilo je slučajeva da se u sporednim zapažanjima otkriju neki važni podaci koji se ne bi smeli zanemariti. Može se bez preterivanja zaključiti da su obaveštajna služba i obaveštajci brigade uz puno poštovanje svih boraca i naroda uspešno izvršili svaki dobijeni zadatak i pružili štabu brigade sve neophodne elemente za donošenje odluke.

Trinaestog januara 1945. godine, na osnovu prethodnog naređenja štaba 36. divizije, počelo je prikupljanje bataljona 6. brigade u rejonu sela Vejti. Njene položaje, kao i položaje 3. i 5. brigade preuzela je 21. divizija 1. bugarske armije. Brigada u sastavu divizije nastavlja pokret kroz Mađarsku prema Barču, gde se u toku 16. januara prebacuje na desnu obalu Drave na Virovitički mostobran u rejon Virovitice.⁶

2. U BORBAMA ZA VIROVITIČKI MOSTOBRAN

Da bi popravila svoj položaj u Podravini i posebno na Virovitičkom mostobranu, gde su dejstvovali 6. i 10. korpus i 16. divizija NOVJ, a zatim i jedan puk 233. divizije Crvene armije, nemačka vrhovna komanda Jugoistoka organizovala je, krajem decembra 1944, novu protivofanzivu upotrebivši pri tom, pored manjih nemačkih i ustaško-domobranskih snaga i 1. kozačku konjičku diviziju, domobransku 1. pešadijsku i 7. brdsku diviziju, delove 11. vazduhoplovne poljske divizije i divizije »Stefan« za naročitu upotrebu. Ler — komandant Jugoistoka, računao je da će tom protivofanzivom ne samo povratiti izgubljene pozicije u Podravini i olakšati položaj svojih snaga na sremskom frontu, već da će zatvoriti koliko-toliko otvorenu brešu na Dravi, nastalu ofanzivom 3. ukrajinskog fronta, 12. korpusa NOVJ i bugarske 1. armije i pomeranjem fronta nemačke 2. oklopne armije na zapad. Za njega je sve to bilo od odlučujućeg značaja, a posebno za uspešan prihvrat snaga grupe armija »E«, koja se preko Bosne prebacivala u Hrvatsku.⁷

Naše jedinice na Virovitičkom mostobranu vodile su tokom decembra 1944. i u prvoj polovini januara 1945. godine veoma oštre i dinamične borbe sa neprijateljem koji je činio odlučne napore da njime ovlada. Da bi ojačao te napore, proširio mostobran, ugrozio pozadinu ne-

⁶ Arhiv VII, k. 1246-a, br. reg. 13/5; k. 1246, br. reg. 7/1, 8/1.
⁷ Kronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1964. god. str. 1057, 1058; Arhiv VII, kut. 70-A-II, br. reg. 1/1-a; kut. 951, br. reg. 50/3, 57/2; kut. 1246, br. reg. 1/3; Operacijski dnevnik nemačke Vrhovne komande oružanih snaga, knj. IV — drugi deo.

prijateljskih snaga na sremskom frontu, otežao povlačenje grupe armija »E« i obezbedio bok jedinica 3. ukrajinskog fronta severno od Drave — štab 3. jugoslovenske armije donosi odluku da se na Virovitički mostobran, polovinom januara 1945, prebace i 36. i 51. udarna divizija, zajedno sa svim armijskim delovima. 36. udarna divizija je usmerena na zapadni sektor Virovitičkog mostobrana, gde su se nalazile jedinice 6. i 10. korpusa. Na istočni sektor tog mostobrana orijentisana je 16. i 51. divizija.⁸

Odmah po pristizanju u rejon Virovitice jedinice 36. divizije preuzimaju položaje od 33. divizije 10. korpusa, koja po smeni odlazi u korpusnu rezervu. Zapovešću štaba 36. divizije od 16. januara 1945. kaže se da se pred frontom divizije brane snage 1. kozačke konjičke divizije. Neprijatelj je u poslednja dva dana uspeo da ovlada: Sedlaricom — Turnašicom — Vukosavljevicom i sada drži liniju k. 224 — Sijčica — južno od Haršanja — Veliko brdo — k. 235 — istočni deo s. Turnašica — k. 123 — Klisa i na severu do desne obale r. Drave, a na istoku do Sašnatog polja. Na prostoriji Pitomača — Kloštar nalaze se tri puka 1. kozačke divizije, jedan nemački puk, ustaški puk iz Pavelićeve telesne garde i nešto domobrana iz 4. zagorske brigade. Divizija ima zadatak da uništi neprijatelja na prostoriji Vukosavljevica — Turnašica — Sedlarica.

Prema toj zapovesti i odluci štaba brigade, 6. brigada napada neprijatelja u sledećem rasporedu: 4. bataljon, ojačan baterijom topova, napada pravcem Radetić brdo tr. — 238 i izbija glavnim snagama u severni deo sela Vukosavljevica; levo od 4. bataljona napada Vukosavljevicu s južne strane jedan bataljon 3. vojvođanske brigade, a desno 3. bataljon 6. brigade i ovlađuje severnim delom sela; 1. bataljon napada Turnašicu i dalje produžava dejstvo na s. Podharšanj; 2. bataljon napada pravcem — k. 137 — k. 143 — Velika Črešnjevica, povezujući se desno sa 40. divizijom koja demonstrativno napada Pitomaču; 5. bataljon brigade, ojačan baterijom topova, ostaje u brigadnoj rezervi, zapadno od kanala koji prolazi kroz Špišić-Bukovicu; baterija topova 76 mm postavljena je u severni deo Špišić — Bukovice; divizion topova 45 mm

⁸ Arhiv VII, kut. 291, br. reg. 1/3, kut. 1396. br. reg. 22/6, kut. 1246, br. reg. 1/3.

ojačava: 1. baterijom 4. bataljon, 2. baterijom obezbeđuje cestu Lozan — Spišić — Bukovica, 3. baterijom ojačava 5. bataljon u rezervi brigade. Ciljevi artiljerije: Veliko brdo, Haršanj — put od železničke stanice Vukosavljevica — Turnašica — Podharšanj. Artiljerijska priprema traje 15 minuta. Stab brigade i brigadno previjalište u Spišić-Bukovici. Početak napada 17. januar u 06.00 časova.

Još pri podilaženju polaznim položajima svi bataljoni vodili su borbu sa neprijateljem kod železničke stanice Vukosavljevica i ispred neprijateljskih položaja na Radetić — brdu. U zoru 17. januara, posle artiljerijske pripreme, počeo je opšti napad svih bataljona prema dobivenom zadatku: 1. bataljon je napadao neprijateljske položaje kod železničke stanice i u s. Vukosavljevici. Usied jakog otpora iz rovova i utvrđenja napad je bio zaustavljen, pa se bataljon morao povući na polazne položaje, pretrpevši gubitke od 14 mrtvih i 62 ranjena druga. Borci su pored žestoke vatre neprijatelja i vanredne hladnoće pokazali izvanredne primere hrabrosti i samopregora. Mitraljezac Stanimir Mitrović omogućio je uspešnom vatrom svog mitraljeza povlačenje bataljona i izvlačenje ranjenika; borac Vasa Avramov je tom prilikom iz borbe izvukao 6, a bolničarka Zora Đaković 15 ranjenika sa čitavom ratnom opremom; borac Mita Sibinac, iako ranjen, izvukao je svoju protivtenkovsku pušku, dve puške poginulih drugova i jedan mitraljez. 2. bataljon u svom napredovanju prema neprijateljskim položajima zadržan je ispred šumice Đolta. Njegova 2. četa na glavnom pravcu udara bila je skoro desetkovana. Poginuo je njen komandir i politkomesar, a ranjeno je i poginulo 60 boraca i rukovodilaca. 3. bataljon u podilaženju železničkoj stanici Vukosavljevica je bio dočekan žestokom vatrom neprijatelja, pa je prisiljen da se ukopa na dostignutoj liniji. 4. bataljon je izvršio nekoliko juriša na Radetića-brdo, ali je neprijatelj davao žilav otpor. Bataljon je i dalje nastavio sa napadima i pretrpeo gubitke od 6 mrtvih i 32 ranjena.⁹

Noću 17/18. januara mraz je još jače stezao, tako da su se teško mogli otvarati zatvarači na puškama, puškomitraljescima je prestajao da radi puškomitraljez, a jed-

⁹ Arhiv VII, kut. 1246. br. reg. 1/3.



Grupa rukovodilaca iz 1. i 4. bataljona 6. vojvodanske brigade u Slavoniji 1945. godine (kleče s leva na desno: Vujadin Priča Paljevina, komandant i Boban Stipe, politički komesar 1. bataljona)

nom broju boraca su promrzli prsti na obarači. Pa ipak, svi su disciplinovano i uporno išli u nove i nove juriše. 1. bataljon je rano u zoru krenuo u napad u nameri da ovlada delom železničke pruge, istočno od Vukosavljevice, ali je usled uporne odbrane neprijatelja i dominirajućih položaja na kojima se nalazio bio zaustavljen uz nove teške gubitke od 10 mrtvih i 15 ranjenih drugova. 2. bataljon napao je Turnašicu i naišao, takođe, na žilav otpor neprijatelja, pa je posle nekoliko ponovljenih pokušaja prekinuo napad, pretrpevši gubitke od 8 mrtvih i 47 ranjenih. 3. bataljon je čitavog dana vršio prebacivanja na neprijateljske položaje, a po padu mraka izveo je napad na železničku stanicu Vukosavljevica. Streljački stroj bataljona je dolazio na 50 metara, a pojedini borci i na deset metara od neprijateljskih rovova, ali se ti položaji nisu mogli zauzeti, pa se pre svanuća morao povući na polazne položaje uz gubitke od 19 mrtvih i 76 ranjenih. Četvrti bataljon je i u toku 18. januara uporno ponavljao juriše na neprijateljske položaje. Tek oko 13 časova neprijatelj je bio prisiljen da se povuče sa položaja na Radetića-brdu u

pravcu železničke stanice Vukosavljevica. Oko 16 časova upućen je 5. bataljon iz brigadne rezerve da posedne položaje na Radetića-brdu koje je neprijatelj napustio.¹⁰"

Devetnaesti januar 1945. bio je odlučujući dan ovih krvavih borbi, kojih će se sećati i pričati svaki preživeli borac 6. brigade. 1. bataljon je oko 22 časa počeo ko zna koji juriš na selo Vukosavljevicu. U prvom naletu uspeo je da zauzme jedan salaš na drumu ispred sela. Neprijatelj je pri napuštanju zapalio neke plastove sena, zbog čega se bataljon morao pomeriti udesno i napustiti zauzeti salaš. Tučen jakom vatrom neprijatelja, bataljon je uporno nastavio napad i upao u prve rovove, a uskoro i u samo selo Vukosavljevicu, pretrpevši gubitke od 3 mrtva i 17 ranjenih drugova. 2. bataljon je sve do 14.00 časova vodio vatreni dvoboj sa neprijateljem, a tada je krenuo na juriš i upao do mraka u s. Turnašicu, pa je odmah produžio napad prema selu Sedlarici. 3. bataljon u 2.00 časa posle pola noći, u poslednjem jurišu ovog dana, takođe upada u Vukosavljevicu. 5. bataljon napada sa ostalim bataljonima s. Vukosavljevicu i do početka povlačenja neprijatelja zauzima k. 327 uz gubitke od 16 ranjenih."

Brigada ovoga dana poseda Vukosavljevicu i Turnašicu, sređuje jedinice i odmara ljudstvo. Jedan deo jedinica upućen je na položaje na Turskim grobovima i Cremušinskim vinogradima. A već 23. januara i svi bataljoni kreću na zapad prema Pitomači: 1. bataljon iz Vukosavljevice kreće za Brzaju i poseda položaj levo i desno od k. 248; 2. bataljon iz Turnašice za Brzaju na položaje k. 233 put Čadavica; 3. bataljon iz Sedlarice kreće na položaje na Turskim grobovima — Velika Črešnjevica — Ribnjačka; 4. bataljon iz Turnašice kreće na položaje kod Cremušinskih vinograda; 5. bataljon je ostao u brigadnoj rezervi.

U toku 24. januara 1945. dve neprijateljske oficirske patrole, jačine oko 150 ljudi, pokušale su da izvrše nasilno izviđanje naših položaja na Turskim grobovima, koje je držao 3. bataljon. Borci su se dobro ukopali, a komandiri

¹⁰ Isto.

¹¹ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 8—2/5.

četa su ih upoznali sa pravicima osmatranja i dejstava. Položaji su brižljivo maskirani, tako da se nisu mogli nikako primetiti. Negde oko 10 časova borci su zapazili da ustaške patrole idu prema našim položajima u dve kolone i da u svakoj ima oko 80 ustaša i da tačno idu onako kako su nas obavestili drugovi iz Virovitičke brigade. Jedna od tih kolona kretala se prema levom krilu i nešto više u desno od levog krila bataljona; druga kolona je išla pravo na centar bataljona i to jednim usečenim putem koji vodi prema našim položajima, gde je bio postavljen puškomintraljez i više automatskog naoružanja. Ustaše su išle dosta sigurno da neće biti iznenađeni. Pošto su primećeni na vreme, štab bataljona je doneo odluku da se puste sasvim blizu, kako bi efekat iznenađenja i dejstvo našeg oružja bili što bolji. Kada je kolona neprijatelja dospela na 50 metara, na signal komandanta bataljona otvorena je jednovremena vatra iz sveg naoružanja; tako je izvestan broj ustaša odmah pobijen, a ostali su pokušali da jurišaju na naše položaje. Međutim, sledeći rafali iz mitraljeza zaustavili su juriš neprijatelja koji je najednom počeo da se povlači, a zatim i da beži u najvećoj panici. Tada je štab bataljona naredio da stupe u dejstvo minobacači i da tuku useku na putu kako bi sprečili povlačenje preostalih ustaša. Nešto bolje je prošla njihova kolona koja je išla prema levom krilu bataljona. Ta kolona kada je čula borbu zaustavila se na većem odstojanju, ne pokušavajući ni da pritekne u pomoć već napadnutoj koloni. Bilans ove kratke borbe bio je oko 20 mrtvih i ranjenih ustaša, među kojima i 2 ustaška poručnika. Pored zaplenjenog oružja kod jednog od ova dva poručnika pronađeno je i zaplenjeno oko pola miliona kuna. Posle ove borbe ustaše se više nisu pojavljivale na položajima 6. brigade. Ukupni gubici brigade za Radetića-brdo, Vukosavljevicu, Turnašicu i Sedlaricu bili su veoma teški: 70 poginulih, 316 ranjenih i 50 promrzlih. Od ranjenih drugova bilo je: 7 komandira, 6 zamenika komandira, 7 političkih komesara i 4 pomoćnika komesara, 12 komandira vodova, 11 političkih delegata, 2 pomoćnika komesara bataljona i 1 obaveštajni oficir. Od poginulih drugova bilo je: 1 komesar bataljona, 1 pomoćnik komesara čete, 3 komandira i 1 delegat voda i 5 desetara. Gubici

neprijatelja za to vreme po našoj proceni iznose oko 115 ubijenih i oko 350 ranjenih.¹²

S obzirom na već ispoljenu aktivnost neprijatelja, radi olakšanja situacije na sremskom frontu i radi proširenja mostobrana kod Virovitice, 36. divizija (u sastavu Zapadne operativne grupe) dobila je 17. januara zadatak da likvidira uporišta Otrovanec i Pitomaču. U napadu koji je počeo 21. januara jedinice 3. i 5. brigade 36. divizije i 12. proleterska brigada 12. divizije zauzele su Otrovanec i severoistočni deo Pitomače, Đuretinu i istočni deo kuća u selu Greda. Međutim, jedinice 1. kozačke divizije vrše snažan protivnapad i primoravaju naše snage da se povuku na polazne položaje. Iduće noći napadi su nastavljeni i naše snage su ponovo zauzele pomenuta mesta kao i prethodne noći. Ali, neprijatelj opet preduzima protivnapad, koncentrišući svoje snage na pravcu Đuretina i potiskuje 12. brigadu na tom pravcu, a ubrzo i 36. diviziju na ostalim delovima fronta. 6. brigada se, za vreme ovih borbi, nalazila na položajima: Stari Gradac — Novi Marof — Velika Črešnjevica — Sječica — k. 262, vršeći manje ispade radi pritiska i uznemiravanja neprijatelja. Čitava 36. divizija, posle višednevnih borbi, vođenih pod vrlo teškim vremenskim prilikama, u kojima je pretrpela znatne gubitke, prelazi u odbranu na liniji: istočna ivica Pitomače — Veliko Polje — Sv. Jelena i Konačine — Gložige — Turski grobovi — Zrinska šuma — Cremušinski vinogradi.¹³

Međutim, razvoj događaja u širem prostoru Budimpešte i Beča stvorio je za Nemce krajnje zabrinjavajuću situaciju. Hitler donosi odluku da se novom protivofanzivom povрати izgubljena prostorija između Blatnog jezera, Dunava i Drave, između Dunava i Tise, a zatim prodorom obema obalama Dunava na sever da se zauzme i Budimpešta. U tom ciklusu operacija nazvanih »velika operacija« grupe armija »Jug« u Mađarskoj, bila su uključena i dejstva nemačko-domobransko-ustaških snaga u Podravini pod komandom vrhovne komande Jugoistoka. Planom »Vukodlak« predviđeno je čišćenje Virovitičkog

¹² Isto, kut. 1246, br. reg. 1/3.

¹³ Arhiv VII, kut. 291, br. reg. 5/1, 6/1; kut. 590, br. reg. 15/3, 7/3; kut. 1241, br. reg. 16/3; kut. 1246, br. reg. 1/3, 3/3.

mostobrana od 5. do 22. februara 1945. godine u kom cilju su angažovane: 1. i 2. kozačka konjička divizija, 297. pešadijska, 11. vazduhoplovno-poljska i delovi 7. SS »Princ Eugen«, 104. lovačke, 264. pešadijske divizije, domobranske 1. i 7. divizije, 2. ustaške stajaće brigade i borbene grupe »Fišer« i »Engelbreht«.¹⁴

Još u toku 5. februara neprijatelj je koncentrično napao snage 3. jugoslovenske armije, 6. i 10. korpusa na Virovitičkom mostobranu, pošto je u prethodnim borbama zauzeo Feričance-Čačince. Težište svih njegovih prodora usmereno je prema Virovitici i Barču, pa je u toku trodnevnih borbi, uz snažnu podršku artiljerije i oko 50 tenkova izvršio proboj odbrane jedinica 3. armije na svim glavnim nastupnim pravcima i približio se ka Virovitici.¹⁵

Ocenjujući nastalu situaciju, štab 3. armije je uz saglasnost Vrhovnog štaba, a da bi izbegao dalje angažovanje svojih snaga u odsutnim frontalnim borbama protiv brojno i tehnički nadmoćnijeg neprijatelja, doneo odluku za povlačenje na levu obalu Drave. U tom cilju jedinice 36. udarne divizije treba da pcednu uži mostobran na liniji: reka Drava — Neteča — Gornje Barje — Dijelka — Drava i štite prelaz Armije, a da 6. i 10. korpus ostanu u Slavoniji i dejstvuju u pozadini neprijateljskih snaga.¹⁶

Po zapovesti štaba 36. divizije 6. brigada imala je sa svoja dva bataljona da ostane na starim položajima do 9. februara, sa zadatkom da kontroliše Stari Gradac i drum Stari Gradac — Pitomača, a jedan bataljon da postavi u Bušetinu. Bataljon koji se nalazi kod 3. brigade izvršiće pokret sa 3. brigadom i smestiti se na prostoriju Dijelka — Zelina. Posle tog vremena 6. brigada imala je da posedne položaje kod Dijelke i Ade od k. 104 do k. 137, južno od Barča. Štab brigade i brigadne ustanove nalaziće se u selu Dijelka.¹⁷

U toku 8. februara neprijatelj je napao položaje 5. bataljona. Jedinice su pružile žilav otpor do 11.30 časova i pošto je neprijatelj uspeo da se duboko uklini između

¹⁴ Arhiv VII, dnevnik nemačke vrhovne komande oružanih snaga, knj. IV, drugi deo; kut. 291, br. reg. 1/2; kut. 70-A-II, reg. br. 1/1-a.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Arhiv VII, kut. 1246, br. reg. 2/3.

pojedinih četa, a isto i između 5. bataljona i bataljona 3. brigade, kao suseda, štab 5. bataljona je doneo odluku da se jedinice povuku na Otrovanečki breg ispred Sedlarice, odakle je neprijatelju pružen otpor, a potom se bataljon prebacuje na brdo Haršanj ispred Turnašice i posle kraćeg vremena produžava pokret za Vukosavljevicu i Dijelku, gde je imao zadatak da posedne položaj na drumu Dijelka — Ada.

Drugi i 4. bataljon brigade zatekli su se na starim položajima sa zadatkom da štite povlačenje 3. i 5. brigade. Odmah posle povlačenja 3. i 5. brigade, 2. bataljon je krenuo pravcem: Stari Gradac — Rogovac — Bušetina — Krčevina do raskrsnice na cesti Kolac — Dijelka, gde je 9. februara poseo polovinu položaja 4. bataljona. Njegov levi sused bio je 4. bataljon, a desni jedinice 5. brigade. Na pomenutim položajima 2. bataljon nije imao direktnih borbi, sem što je vatrom svog naoružanja sadejstvovao 4. bataljonu i jedinicama 3. brigade koje su bile napadnute. 4. bataljon je po izvlačenju zaštitnih delova 3. i 5. brigade nastavio pokret radi posedanja novog položaja južno od Dijelke.

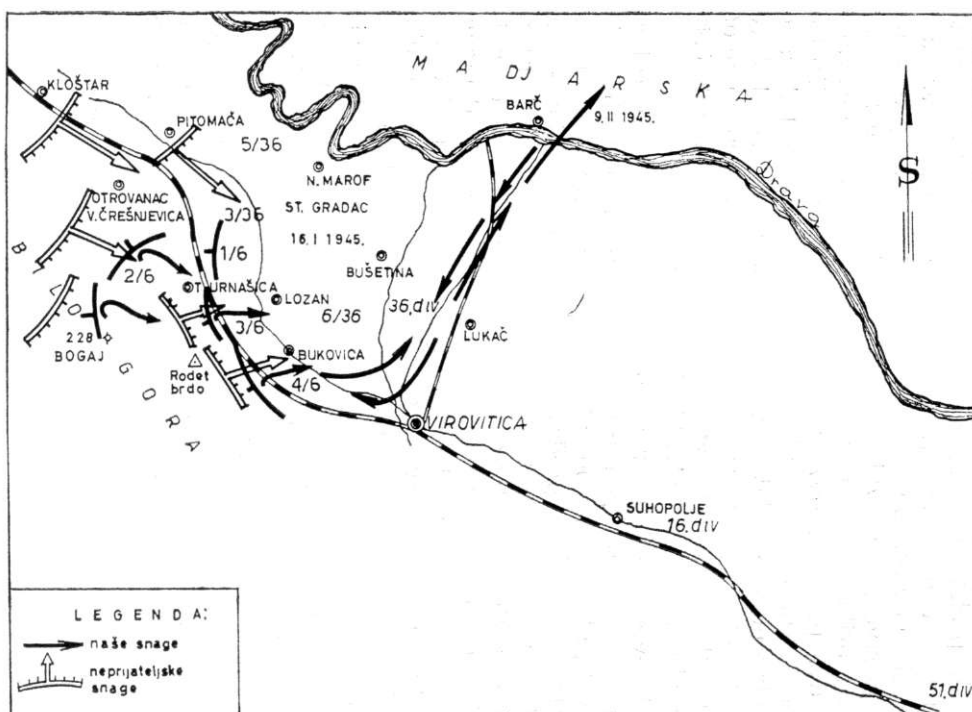
Treći bataljon je bio u rezervi brigade kada je primio zapovest 8. februara da krene iz sela Stari Marof u pravcu Turnašica sa zadatkom da posedne položaj Haršanj — k. 273 — Bogaz — k. 228 i Sječicu prema Otrovanečkom bregu, gde je imao da sačeka neprijatelja i održi položaj po svaku cenu do izvlačenja delova 3. brigade. Kratko vreme posle posedanja položaja primećena je neprijateljska kolona od pravca Otrovanečkog brega, što se brzo primicala i napala položaje dve čete našeg bataljona, koje su primile borbu i zadržavale napredovanje neprijateljskih snaga do povlačenja 3. brigade. Bataljon je vodio borbu do 16.00 časova kada se prebacio na položaje ispred Turnašice i Sedlarice, a potom je produžio pokret ka Dijelki, gde je na pustari 2 km južno od sela Dijelka poseo nove položaje. Njega je oko 13 časova 9. februara napao neprijatelj jakim snagama pešadije podržane tenkovima. Borba je trajala sve do 19.00 časova. Tom prilikom je oštećen jedan tenk. Po naređenju štaba brigade bataljon se povlači ka Dijelki i u sastavu glavnine brigade nastavlja borbe do 21 čas.

Naročito jake snage neprijatelja nadirale su od pustare Zeleva u pravcu Dijelka. 7. i 12. brigada 51. divizije, pružajući otpor, povlačile su se u pravcu Dijelke, gonjene jakim pešadijskim snagama neprijatelja, podržavane tenkovima. Zasuti žestokom vatrom najpre 3. bataljona, a zatim i čitave 6. brigade, neprijatelj je pred Dijelkom pretrpeo gubitke od dva oštećena tenka, čime je zaustavljeno dalje napredovanje i počela ogorčena borba sa pešadijom koja je pokušavala da prisili naše bataljone na povlačenje. Posle uporne odbrane položaja, bataljoni su se pod zaštitom mraka počeli povlačiti u pravcu Ade i dalje za Barč. Naši gubici u svim tim borbama iznosili su 31 poginuo i 50 ranjenih.¹⁸

Tako su borbe za Virovitički mostobran postale novo iskustvo svim jedinicama brigade. Za 24 dana brigada je morala da vodi frontalne borbe na temperaturi od minus 25 stepeni. Te borbe su vođene sa najelitnijim neprijateljskim snagama na Balkanu i u Jugoslaviji, koje su u prethodnim sukobima sa NOVJ stekle značajno iskustvo, a ovog puta su ispoljile i veliku upornost u odbrani, ali i manevarsku sposobnost za brze i iznenadne koncentracije i za duboke prodore, obuhvate i obilaskе. Posebnu aktivnost u tim naporima naših jedinica činio je ogroman broj gotovo golih boraca: 35 potpuno bosih, 250 sa slabom obućom, 320 sa slabom odećom i 1040 bez šinjela. Uprkos svemu, heroizam i svest boraca, upornost i izdržljivost četa i bataljona bili su na zavidnoj visini. Pojedincima su se smrzavali prsti na obarači ili su se od hladnoće kočile ruke i noge, ali se položaji i borba nisu napuštali. Kroz brigadni sanitet je prošlo oko 450 ranjenih i poginulih drugova i drugarica.

Karakteristično je za ovaj period teških i svakodnevnih borbi i pokreta i to da se u brigadi skoro normalno i paralelno odvijao i celokupan život; sprovodile su se mere i direktive viših štabova i komandi na usavršavanju i organizovanom dograđivanju jedinica, rodova i službi. Bio je formiran propagandni odsek brigade, koji je imao zadatak da pomaže i sam radi na razvijanju kulturno-prosvetnog i političkog života u brigadi. U januaru mesecu,

¹⁸ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 9/5, 5/6, 5/7, 5/8; kut. 293. br. reg. 14/3; kut. 1246, br. reg. 2/3.



Virovitički mostobran, januar—februar 1945. godine

kada je brigada imala najteže zadatke na Virovitičkom mostobranu, organizovano je takmičenje sa brigadama i 51. divizijom koje su u to vreme objavile takmičenje jedinica naše divizije. Propagandni odsek je razvijao takmičenje preko svojih sekcija: političke, kulturno-prosvetne, foto i drugih sekcija. Održano je više predavanja i usmenih novina borcima i narodu. Kulturno-prosvetna sekcija stvorila je evidenciju postojećih knjiga u bataljonima i prikupila ih i osnovala biblioteku. Organizovane su i dve priredbe povodom Lenjinove smrti i godišnjice brigade. Analfabetski tečajevi počeli su da rade. Izdavane su zidne novine i slati dopisi sa fronta za dnevne listove i TANJUG. Radale su se inicijative boraca da pruže pomoć postradalim u ratu, pa su samo borci i rukovodioci 2. čete 2. bataljona sakupili oko 50.000 kuna.¹⁹

U ovom periodu izuzetno težak zadatak imao je brigadni sanitet koji je morao, u vrlo teškim uslovima, da prihvati, ukaže prvu pomoć i obradi veliki broj ranjenika. Posebnu teškoću je predstavljao, pored nedostatka odeće, obuće, toplih ćebadi, toplih prostorija i nedostatak sanitetskog materijala. Ipak, zahvaljujući primernoj organizaciji rada, požrtvovanosti i savesnom radu svih drugova i drugarica, počev od lekara brigade pa do poslednjeg bolničara u četi, taj nedostatak je otklonjen, a posao oko obrade i zbrinjavanja ranjenika uspešno obavljen.

Još prilikom formiranja brigade pri štabu brigade obrazovan je brigadni sanitet. Međutim, tih dana nije postojao i brigadni lekar, pa je dužnost referenta saniteta obavljao drug Bire. Negde u martu brigada je dobila lekara dr Boru Gnjaćića koji je posle nekoliko meseci rada na organizaciji saniteta otišao u prekomandu. Zadaci saniteta su se uprkos tome povećavali: trebalo je razviti sanitetsku službu u brigadi, bataljonima i četama; povezati je sa bolnicama i drugim sanitetskim osobljem na terenu gde je brigada boravila i izvodila akcije. U to vreme sanitet je imao u svom sastavu oko 10 bolničarki koje su završile sanitetski kurs na kome su naučile osnovne stvari oko nege ranjenika, pružanja prve pomoći i o najvažnijim zaraznim bolestima. U prvo vreme brigadni sanitet imao

¹⁹ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 18/1, 5/4, 20/5.

je i svog ekonomu i jedno prevozno sredstvo, a kasnije dva tovarna konja, koji su na samarima prenosili hranu i sanitetski materijal. Sanitetski materijal bio je oskudan i sastojao se od jednog većeg i jednog manjeg sanduka u kome je bio smešten doboš, kutija za sterilizaciju gaze i kutija sa špricovima i iglama, malo zavoja, lekova, joda i alkohola za ispiranje rana. Zatim bure za pranje odeće, nekoliko nosila i čebadi za prihvatanje ranjenika. Svi lekovi nabavljani su isključivo zaplenjivanjem od neprijatelja u borbi ili u ekonomskoj akciji koja je imala specijalnu namenu snabdevanja. Od maja meseca i kasnije pritalo je nešto materijala dobijenog vazdušnim putem i od saveznika. U bataljonskom sanitetu nije bilo lekara, već bataljonska bolničarka (referenta saniteta bataljona), u četi — četna i u vodu vodna bolničarka. Brigadni, bataljonski i četni sanitet imao je nekoliko nosila izrađenih od prirodnog materijala: čebadi, šatorskih krila, seoskih slamara i džakova. U težim situacijama, kada je bio veći broj ranjenika, dva borca su uzimala svoje šinjele, navlačili na puške i tako izvlačili ranjenike. Izvlačioci ranjenika bili su određivani u većim i važnijim akcijama, ali ovaj posao je bio dužnost i obaveza svakog borca koji se nađe pored ranjenog druga. Služba izvlačenja bila je na zavidnoj visini, jer su borci vasDitavani u duhu solidarnosti. Bataljonski sanitet imao je kod bolničarki zavoj prve pomoći, nešto aspirina, kinina, pincetu, makaze, špic i po nekoliko igala. Racionalna upotreba i čuvanje sanitetskog materijala bili su besprekorni.

Prve akcije bile su poučne i za brigadni sanitet. Na osnovu stečenih iskustava štab brigade je početkom marta razradio opširno uputstvo za rad saniteta. Ovde se raščlanjuje rad saniteta brigade u svim prilikama: na odmoru, za vreme marša i u borbi. Predviđeno je vreme kada se vrši pregled boraca koji su tražili lekarsku pomoć, svakog dana od 8 do 10 časova; dato je uputstvo referentima saniteta bataljona za svaku priliku da znaju gde će se obaviti pregled za vreme promene mesta boravka i na maršu. Četna bolničarka morala je nositi bolesničku knjigu u koju je lekar upisivao nalaz i mišljenje o bolesti boraca sa kojim nalazom se morala upoznati komanda čete. Sanitetsko osoblje po četama i bataljonima imalo je da obavlja

sanitetski pregled u saglasnosti sa vojno-političkim rukovodstvom četa i bataljona. Borci koji su upućivani u bolnicu bili su snabdeveni objavom da bi se znalo po otpuštanju za koju službu mogu biti upotrebljeni. Četne bolničarke održavale su dva puta nedeljno sastanke radi sanitetske obuke i zdravstvenog prosvetavanja.²⁰ Pre svake akcije sanitetsko osoblje je moralo biti upoznato sa zadatkom saniteta. Nosioi ranjenika posebno su dobijali zadatak za izvlačenje poginulih i ranjenih drugova. Predviđeno je mesto četne bolničarke na 30—50 metara pozadi streljačkog stroja, vodne bolničarke neposredno pozadi stroja. Nosioi ranjenika određivani su za stalno ili ako su u odsutnosti, određivani su neposredno pred borbu za svaki vod po 2 druga, a po potrebi i više. Sanitetsko osoblje bilo je dužno da prisustvuje časovima vojne i političke nastave.²¹

Ovako razrađena sanitetska služba brigade dobro je funkcionisala. Prema analizi i uvidu u sanitetska dokumenta u toku rata kroz brigadni sanitet prošlo je približno oko 2.000 poginulih i ranjenih drugova, kojima je sanitet ukazivao pomoć u najkritičnijem trenutku. Ranjenima je ukazana prva pomoć i upućeni su na lečenje, a poginuli drugovi su sahranjivani prema prilikama uz skromne vojničke počasti.²²

Neuredna ishrana, slaba odeća, obuća i loš smeštaj, zatim nedostatak i najelementarnijih potreba za održavanje higijene, stvarali su uslove za izbijanje raznih epidemija. Međutim, što do toga nije došlo može se zahvaliti samo upornom radu sanitetskog osoblja da u takvim uslovima iznalazi rešenja za održavanje higijene i sprečava izbijanje zaraznih bolesti.

Napuštanjem teritorije Srema brigadi su postavljeni novi i još složeniji zadaci frontalnog ratovanja, pa su analogno tome i pred sanitetom bili teži zadaci, s tom razlikom što je sanitet imao za sobom slobodnu teritoriju i organizovane bolnice za prihvatanje, smeštaj i lečenje ranjenika. Samo u borbama za oslobođenje Beograda brigadni

²⁰ Sećanje referenta saniteta 6. brigade drugarice Mile Vranješević — Živanović.

²¹ Zbornik sanitetske službe u NOR-u, dok. br. 11, str. 25.

²² Isto, dok. 72, str. 196.



Sanitetsko osoblje 6. vojvođanske brigade

sanitet je registrirao 141 ranjenog i 95 poginulih. Za vreme borbi na Virovitičkom mostobranu od 16. januara do 9. februara 1945. godine brigadni sanitet je prihvatio i obradio 372 ranjena i 97 poginulih. U završnim operacijama za konačno oslobođenje zemlje brigada je imala 628 ranjenih i 154 poginula.²³

Posebno treba istaći ulogu i doprinos sanitetskoj službi naših drugarica — bolničarki koje su rame uz rame sa svojim drugovima izdržavale sve teškoće pokreta i borbi, prenosile ranjenike, previjale ih i negovale. Mnogo je svetlih primera savesnog rada, razvijenog osećanja odgovornosti i herojskih postupaka pri izvlačenju ili ukazivanju pomoći ranjenim drugovima. Na tim zadacima mnoge su i same bile ranjene, a mnoge i dale svoje živote.

¹ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 11/3, 18/5, 19/5.

3. PONOVO NA LEVOJ OBALI DRAVE

Negde oko 03.00 časa 10. februara 1945. godine prebačeni su i poslednji delovi na levu obalu Drave i u Barč, gde se brigada zadržala dva dana radi odmora i najnužnijeg sređivanja. Svim borcima brigade bila je prijatna vest da se Vrhovni komandant drug Tito neprestano interesovao da li su se jedinice 3. armije uspešno prebacile preko Drave. Ova briga Vrhovnog komandanta za naše jedinice bila je u isto vreme i najveće priznanje našim borcima i starešinama za protekle borbe i podstrek za nove napore. 12. februara, po naređenju štaba 36. divizije, brigada kreće pravcem Haršan-j-pustara — Sant-Mikloš — Sigedvar — Drava Fok — Osro — Vajslo — Drava Serdahelj — Šikloš — Kiš-Haršan-j — Nađ — Haršan-j — Vilanj — Viragoš — Marok — Lipo, gde ostaje na odmoru do 20. februara kada nastavlja pokret za Beli Manastir — Kozarac — Dardu i Tvrđavicu. Tu je po zapovesti štaba 36. divizije na položaju na levoj obali Drave smenila jedinice 1. bugarske armije. Divizija je imala zadatke da uporno brani levu obalu Drave od ušća u Dunav do Starog Sela. 6. brigada poseda položaje od Španjolske grade (k. 85) — Ivan-Grada — Visoke grede (k. 85) nizvodno Dravom do 1 km severozapadno od s. Bilja (k. 86). Stab brigade je naredio da se tri bataljona (1, 2. i 4. bataljon) postave na taj položaj, dok je dva bataljona (3. i 5.) zadržao u rezervi.²⁴

Pripremajući veliku protivofanzivu u Mađarskoj sa grupom armija Jug, Nemci su još od januara predviđali učešće i nekih snaga vrhovne komande Jugoistoka iz Podravine: 7. SS »Princ Eugen«, 11. vazduhoplovne-poljske, 104. lovačke, 297. pešadijske divizije i 1. kozačkog konjičkog korpusa. U sklopu te opšte protivofanzive u Mađarskoj tzv. »velike operacije« napad ovih snaga iz Podravine nosio je šifru »šumski davo«. Po planu nemačke komande Jugoistoka operacija forsiranja Drave, pod komandom štaba 91. armijskog korpusa, imala je da se izvede kod Valpova sa 11. vazduhoplovnom-poljskom divizijom, a kod Donjeg Miholjca sa 104. lovačkom i 297.

²⁴ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 21—471.

pešadijskom divizijom. Ojačana 11. vazduhoplovno-poljska divizija, posle kraće artiljerijske pripreme, forsirala je noću 5/6. marta Dravu sa glavnim snagama kod Bolmana na odseku 16. divizije, dok je demonstrativne prelaze izvršila iste noći kod s. Retfale i Osijeka na odseku 36. divizije. Demonstrativni pokušaji prelaza Drave kod Osijeka bili su osujećeni snažnom vatrom i protivnapadima jedinica 36. divizije. Neprijatelj je narednih dana sa krajnjim zalaganjem nastojao da obrazovani mostobran što više proširi. Naročito je izvodio jake i uzastopne napade da bi prodro ka Belom Manastiru. Na levom krilu naše brigade na položaju 2. bataljona 6. marta 1945. godine oko 6.15 posle kraće artiljerijske pripreme između k. 85 i Šumareve kuće iskrcao se neprijatelj jačine 50—60 vojnika, pa je odmah krenuo nasipom prema severu. Naše snage u rezervi posele su drugu liniju odbrane na cesti Bilje — Osijek. U 7 časova, posle kraće artiljerijske pripreme i žestoke vatre iz celokupnog naoružanja, 6. brigada je izvela napad na neprijateljske delove koji su se iskrcali prisilivši ih da se povuku na desnu obalu Drave. Tom prilikom neprijatelj je ostavio 3 mrtva vojnika.²⁵ U isto vreme na desnom krilu brigade na položaju 4. bataljona oko 8.00 časova pod zaštitom magle pokušao je neprijatelj da se iskrca sa 3 manja čamca (5—6 ljudi) i jednim većim čamcem od 20 do 25 ljudi. Dočekani vatrom 4. bataljona 2 čamca su toliko oštećena da im se cela posada, sem jednog vojnika, podavila. Veći čamac znatno oštećen uspeo je da se vrati na desnu obalu. Oko 9.00 časova neprijatelj je ponovo pokušao iskrcavanje na levom krilu brigade, ali je vatrom naših jedinica vraćen. Neprijateljski gubici bili su 5 mrtvih i 1 zarobljen. Uništena su 3 čamca. Naši gubici 1 poginuo i 3 ranjena. U toku 7. marta neprijatelj je produžio sa napadom na frontu 3. brigade, pa je 2. bataljon naše brigade dobio zadatak da smeni delove 3. brigade na položajima levog krila naše brigade. 2. bataljon 6. brigade šalje jednu svoju četu da posedne položaj jedinica 3. brigade na našem levom krilu, a sa ostalim četama menjuje delove 3. brigade

²⁵ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 27—1; kut. 1246, br. reg. 3/3.

na položajima ispred i u selu Bilje. Od 8. do 13. marta sve jedinice 6. brigade ostaju na istim položajima, gde je u to vreme bilo neprekidno prepucavanje sa neprijateljem koji je, pretrpevši osetne gubitke, bio prisiljen da se odrekne daljih ofanzivnih dejstava. Na sektoru 16. i 51. divizije NOVJ vodene su uporne i žestoke borbe sve do 21. marta kada je desant likvidiran, a neprijatelj proturan na desnu obalu Drave i kada su naše jedinice posele položaj na njenoj levoj obali.²⁶

Obilazeći položaje 6. vojvođanske brigade 23. marta je poginuo komandant 36. divizije pukovnik Dušan Vukosović Diogen. Pošto je obišao 4. bataljon, komandant je došao na položaj 3. bataljona koji se pružao levom obalom Drave naspram Osijeka. Kada je prolazio čistinom, koju je neprijatelj stalno osmatrao i gađao, komandir čete je skrenuo pažnju komandantu divizije na opasnost, pošto je tu već prethodnih dana bilo ranjenih i poginulih boraca. Komandant je zbog toga želeo bolje da osmotri taj položaj podižući se iz rova. U tom momentu se čuo kobni pucanj sa desne obale r. Drave i komandant je pogoden u glavu pao mrtav. Tako je završio život omiljeni Uča, proslavljeni komandant i narodni heroj.

Po naređenju štaba 36. divizije i po smeni od jedinica Osječke brigade, 6. brigada je 5. aprila krenula pravcem Darda — Jagodnjak. Dan pre toga od njenih pet bataljona obrazovana su samo tri. Po pristizanju u Jagodnjak brigada ostaje dva dana na odmoru, a zatim smenjuje 3. brigadu, i to: 1. bataljon smenjuje 3. bataljon 3. brigade na položaju na levoj obali Drave, od Dravice do Budvaja, k. 88, 2. bataljon smenjuje 2. bataljon 3. brigade na položaju od Silja do Dravice; 3. bataljon smenjuje 1. bataljon 3. brigade na položaju od k. 89 do Šiblje. Baterija protivtenkovskih topova na položajima kod 2. bataljona.²⁷

U ovom periodu bilo je više priredbi i manifestacija koje su održane za naše borce. Tako je na godišnjicu for-

²⁸ Isto.

²⁷ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 33—2/1.

miranja 36. divizije 3. marta održana proslava u Dardi. Tom prilikom podeljena su odlikovanja starim borcima. Brigada je primila Orden partizanske zvezde I reda i brigadnu zastavu.²⁸

Naročito je bila živa aktivnost intendantata i intendantske službe, koja je od formiranja brigada, u svom razvitku, prošla kroz nekoliko faza. Intendantura brigade je započela rad sa nekoliko kazana za spremanje hrane, radionicom za održavanje materijala i opreme sa malim brojem radioničara, oskudnim alatom i sa vrlo malo materijala za opravke. Za početak je to bilo dovoljno, jer se brigada više nije ni mogla opterećivati zbog specifičnih uslova dejstava i zadataka koji su u to vreme pred njom stajali. O materijalnom zbrinjavanju brigade i rukovođenju intendantskom službom starao se štab brigade. Njemu je bio potčinjen intendant brigade.

Izvori snabdevanja bili su organizovani preko mesnih narodnooslobodilačkih odbora i komandi mesta koji su prikupljali hranu od stanovništva putem dobrovoljnih priloga, zaplenom od neprijatelja i rede rekvizicijom posle zauzimanja nekog neprijateljskog uporišta. Intendant brigade preuzimao je direktno materijal od odbora ili komandi mesta i zaduživao kuvare sa hranom, a radioničare materijalom za radionicu. U bataljonima je takođe postojao intendant, čija je dužnost bila skoro ista kao i intendanta brigade, naročito kada se ima u vidu da su bataljoni dejstvovali samostalno i bili udaljeni od brigade najčešće 20—30 km.

Štab brigade je naredbom broj 6 od 25. maja 1944. godine izvršio nova postavljenja u intendantskoj službi: za intendanta brigade postavljen je Ranko Stanisavljević Deva, a za zamenika intendanta Mitar Kovandžić. Za intendanta 1. bataljona postavljen je Cveja Babić Cvejka, 2. bataljona Rodoljub Jovanović Uja i 3. bataljona Nikola Depalo Toša.

²⁸ Isto.

Brojno stanje brigada neposredno pred prelazak u Srbiju iznosilo je oko 2.000 ljudi, da bi krajem rata brigada imala 3.107 boraca i rukovodilaca. Sledovanje kuvane ili suve hrane zavisilo je od zadatka i mogućnosti spremanja hrane. Kazan je bio pokretan, ali ne i takav da se u njemu za vreme pokreta može spremati hrana ili prenositi gotova skuvana hrana. To je bila obična oranija koja je prenošena na konju i koja je po dolasku, u mesto gde se brigada zadržavala, određeno vreme mogla da posluži za kuvanje hrane. U izvesnim hitnim slučajevima, kada je brigada morala poći bez prtljaga, kazan je ostavljen na sigurno mesto do njenog povratka na taj teren. Najteži uslovi snabdevanja brigade bili su za vreme borbenih dejstava na Virovitičkom mostobranu. Trebalo je iz Barča, sa daljine od 23 km, jedinicama na položajima doturiti hranu za 2.169 boraca po temperaturi od minus 25 stepeni. U ovakvim uslovima snabdevanje brigade sa konjskom zapregom preko porušenog mosta na Dravi bilo je izuzetno teško i zahtevalo je izvanredno velike napore ljudi i stoke. Vozarsko-zanatska četa je za 15 dana prenela iz Barča i drugih mesta 11.797 kg hleba, 7.000 litara vina, 3.000 kg krompira, 3.038 kg kukuruza, 10.000 kg brašna, 500 kg masti, 7.800 kg pšenice, 2.000 kg pasulja i ostalih artikala. U to vreme brigada je imala rezerve hleba za 2 dana, brašna za 1 dan, mesa u živoj stoci za 10 dana, pasulja za 5 dana, soli za 2 dana. I radionice su bile u izuzetno teškom položaju zbog velikih potreba i vrlo oskudnih mogućnosti za nabavku materijala. Više od 100 boraca bilo je potpuno boso, a sa slabom obućom 250, odećom 438 i bez šinjela 1.051. Da bi se na neki način ublažio problem opravke obuće i odeće štab brigade je postavio pred intendanturu da se kod radioničara razvije inicijativa da sami potraže rešenja u izradi nekih kritičnih artikala bez kojih se nije moglo. Zabeleženi su lepi primeri samoinicijative, dosetljivosti i požrtvovanja obućara i krojača na izradi i krpljenju obuće i odeće.

Početkom februara 1945. godine na osnovu naredbe komande pozadine Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije preduzete su mere da se u svakom vodu odredi po jedan podoficir koji je trebalo da se brine za celokupnu

materijalnu opremu i ishranu ljudstva i stoke. U četama je komandni sastav bio rasterećen svih pozadinskih poslova da bi se mogao više posvetiti operativnim. Te poslove preuzima ekonom čete koji je neposredno odgovoran komandi čete dok je stručna uputstva dobijao od stručnih službi više jedinice. U bataljonima je pozadinska služba proširena tako da je formiran pozadinski vod od 2 odeljenja i to jedno odeljenje za borbene potrebe (naoružanje, municiju, eksploziv i druge) i drugo za intendantske (ishranu, odeću, opravke i održavanje materijala i dr.).

Glava VI

BRIGADA U PROLECNOJ OFANZIVI ZA KONAČNO OSLOBOĐENJE ZEMLJE

1. FORSIRANJE DRAVE I BORBE DO OSLOBOĐENJA NASICA

Na položajima od Šiblja do Budvaja na levoj obali Drave brigada ostaje do 11. aprila 1945. godine. U brigadi i diviziji su se, po naređenju štaba 3. armije, izvodile ubrzane i intenzivne pripreme za forsiranje Drave i za predstojeću prolećnu ofanzivu Jugoslovenske armije za konačno oslobođenje još neoslobođenih krajeva naše zemlje. Održavani su sastanci štaba brigade, štabova bataljona i komandi četa, partijskih i skojevskih organizacija, konferencije i zborovi sa starešinama i borcima; vršeno je izviđanje zemljišta i procena neprijatelja i sopstvenih snaga i mogućnosti; prikupljana su priručna sredstva za izradu plovnih objekata i za prebacivanje boraca i oružja, itd.

Prema planu operacije i odluci štaba 3. armije, 36. divizija je dobila zadatak da forsira Dravu na odseku od Vučje Topolje do šume Budvaj. Desno od nje Dravu je forsirala 16. a levo 51. divizija. Štab 36. divizije predviđeo je da sa 3. i 5. brigadom forsira Dravu između Narda i Nardske skele, razbije delove 11. vazduhoplovne-poljske divizije i u prvom naletu oslobodi selo Nard, a potom u tri kolone preduzme dejstva prema Valpovu, Sagu i Petrijevcima a po izbijanju na reku Karašicu, divizija nastavi ofanzivu opštim pravcem Našice — Virovitica — Varaždin. 3. brigada prelazi Dravu na desantnom mestu 300 m zapadno od Nardske skele, a 5. brigada na desantnom me-

stu 1 km istočno od sela Nard. 6. brigada, kao divizijska rezerva, na položajima Dravica — k. 88 — Budvaj Šibljje — k. 89 Vučje Topolje štiti prelaz 3. i 5. brigade, a jednom četom raščišćava ostrvo ispred Narda.¹

Tačno u 23 časa 11. aprila 1945. godine sve jedinice 3. armije počele su sa forsiranjem i bez prethodne artiljerijske pripreme. Sa 16 gumenih i 32 drvena čamca jedinice 3. i 5. brigade prešle su Dravu kod Narda i Nardske skele, dok se na ostrvo ispred Narda iskrcala 3. četa 2. bataljona 6. brigade. Neprijateljske snage iz sastava 11. lovačkog puka 11. vazduhoplovne-poljske divizije otvorile su vatru na naše prve talase, još na polovini reke, ali su po njihovom iskrcavanju na desnu obalu ubrzo bile proterane. Treća četa 2. bataljona naše brigade prešla je odmah u odlučan napad, pa se neprijatelj sa ostrva počeo povlačiti prema kopnu. Do svanuća je očišćeno čitavo ostrvo, a zatim je počelo prevoženje 6. brigade na oba mesta prelaza. Posle prebacivanja brigada odmah stupa u borbu za s. Nard i u zajednici sa 5. brigadom — oko 11 časova zauzima selo. Bataljoni brigade su odmah nastavili nadiranje u pravcu Saga, Karašice i Valpova. 2. bataljon je, po oslobođenju Saga, sadejstvovao jedinicama 16. divizije u oslobođenju Valpova. 3. bataljon, po izbijanju na reku Karašicu, upućuje svoje snage na most i do 20.00 časova ga zauzima, a zatim prelazi u napad i na selo Ladimirovac, koje oslobađa 13. aprila pred zoru.² Tog dana do 7 časova podignut je pontonski most u rejonu Nardske skele, pa je preko njega prebačena brigadna artiljerija.

Naša brigada je kod Bizovca naišla na jak otpor neprijatelja. 1. bataljon svojom glavninom napada pustaru Samatovac, a jednu svoju četvu orijentiše prema s. Bizovcu koje napada i jedna četa 2. bataljona i četa automatičara, uz podršku protivtenkovske baterije 45 mm i jedne čete 3. bataljona sa pravca Čret šume. Ostale snage brigade se odmaraju u selu Ladimirovac.³

Neprijatelj se u Bizovcu žilavo branio. Četa automatičara brigade u kojoj je svaki borac bio naoružan automatom, ručnom bombom, a za ovu priliku i većim brojem

¹ Arhiv VII, kut. 1246, br. reg. 4/3.

² Isto.

³ Arhiv VII, kut. 1246, br. reg. 4/3.

ručnih bacača i većom količinom bombi, napravila je pravi vatreni pakao u mestu. Međutim, napadnutom neprijatelju je iznenada u pomoć došao oklopni voz, koji je gađao položaje brigade i nije dozvoljavao da čete krenu na juriš. Pre mraka izvršen je juriš svih jedinica uz podršku artiljerije. Počeli su da padaju bunker i utvrđenja. Neprijatelj je, koristeći noć, bežao prema Osijeku. Ubrzo su stigle vesti da je 51. divizija oslobodila Osijek. Među borcima, u šali, govorilo se da je Bizovac odlučio sudbinu Osijeka.⁴

U nastupanju na zapad 6. brigada je izbila u rejon sela Rudolfovac. Tu je dobila zadatak da napadne neprijatelja na liniji: Rudolfovac — Podgorač — Razbojište, a u sadejstvu sa 5. brigadom i neprijatelja u Bračevci. Odbrana Rudolfovca bila je organizovana u vidu potkove sa njenim otvorom u pravcu nadiranja brigade. Štab brigade je predviđao ovakav raspored neprijatelja, pa je naredio oprezno nastupanje i ispitivanje njegovih položaja. Noću 14/15. i sutradan 15. aprila vodila se oštra borba za Rudolfovac i Razbojište. Tek oko 11 časova brigada je slomila neprijateljski otpor i zauzela oba mesta.⁵

U to vreme je jedna nemačka kolona sa tri tenka i više kamiona izbila od sela Potnjani komunikacijom do Razbojišta. 5. i 6. brigada napale su i kolonu i upale u Bračevce. Neprijateljska kolona sabijena na uzak prostor između Bračevca i Razbojišta bila je posle kratke borbe većim delom uništena, a manjim delom se povukla u šumu Bukvik. Štab brigade je naredio da se krene u pravcu s. Podgorač, koje je brigada napala iz pokreta. Do 18.00 časova 15. aprila Podgorač je posle ogorčene borbe oslobođen. Tada je do naših boraca stigla i vest da je 16. divizija oslobodila Našice.⁶

Za vreme forsiranja Drave, prvi put je inženjerska četa brigade upotrebljena za razminiranje zemljišta na obali koju je držao neprijatelj. Zbog toga je i prebačena preko reke sa prvim čamcima. Istina, jedan deo ljudstva te čete je već imalo izvesnog iskustva, jer ga je, od dana formiranja brigade, steklo kroz akcije u sastavu dva di-

⁴ Isto.

⁵ Arhiv VII, kut. 1241, br. reg. 23/3, kut. 1246. br. reg. 4/3.

« Isto, kut. 1241, br. reg. 32/3.

verzantska odeljenja, koja su izvršavala sve zadatke u radu sa minsko-eksplozivnim sredstvima, a izvršavala su i neke zadatke inženjerije. Ta odeljenja se od svog postojanja ističu po brojnim i raznovrsnim akcijama na železničkim komunikacijama Beograd — Zagreb, Beograd — Novi Sad, Ruma — Šabac, Ruma — Vrdnik, Vinkovci — Brčko, Sid — Sremska Rača. Diverzanti su u ofanzivi neprijatelja na Bosutske šume uništili nekoliko neprijateljskih tenkova.

Stab brigade je u svakoj prilici pri planiranju neke akcije računao i na diverzantska odeljenja i određivao im zadatke. Diverzanti su redovno u napadu na neko neprijateljsko uporište morali da postave mine i svoju zasedu u pravcu odakle bi moglo stići neprijateljsko pojačanje, sprečiti prodor tenkova i motorizacije i omogućiti našoj pešadiji da ih razbije ili uništi. U periodu od 1. do 7. septembra 1944. godine, u akciji masovnog kočenja neprijateljskog saobraćaja na drumovima i železničkim komunikacijama diverzantska odeljenja su porušila prugu Beograd — Zagreb, na deonici od Batajnice do Martinaca, na desetine mesta u dužini nekoliko kilometara. Prilikom prihvata domobrana diverzanti su minirali sve prilaze prema Fruškoj gori, a na mostu Sabac — Klenak posle prelaza domobrana u partizane zaustavili su dva tenka i nešto pešadije, oštetivši prvi tenk, dok se drugi povukao u pravcu Sapca. U napadu na neprijateljsko uporište u Grabovcima diverzanti su isto tako minirali sve prilaze od Sapca i Rume, dok su u borbama za Beograd zaprečili put Beograd — Mladenovac. Na Virovitičkom mostobranu diverzanti su vršili zaprečavanje puteva ispred naših položaja.

Odmah posle povlačenja sa Virovitičkog mostobrana diverzantska odeljenja u bataljonima dobijaju sve više karakter inženjerskih jedinica koje rade na uređenju rovova i bunkera na položajima naših bataljona, ispituju neprijateljsku obalu, pomažu obaveštajcima bataljona u savlađivanju reke plovnim sredstvima, obučavaju borce u veslanju i osposobljavaju ih i za izvođenje ostalih inženjerskih radova. U martu i aprilu štab divizije izdaje naređenja da brigade na svom terenu utvrde tačno stanje plovnih sredstava i njihovu upotrebljivost i kapacitet. Te

zadatke obavljaju diverzanti. Kada je 4. aprila 1945. godine izvršena reorganizacija brigade (rasformirane četvrte čete u bataljonima i četvrti i peti bataljoni u brigadi da bi se prešlo na trojnu formaciju) formirana je inženjerijska četa. U njen sastav uključeni su diverzanti, a zatim i svi oni borci brigade koji su znali veslati, plivati i savladivati reku. Inženjerijska četa brigade izvršavala je veliki broj zadataka u poslednjoj ofanzivi za konačno oslobođenje zemlje, a njen prvi zadatak, nekoliko dana posle formiranja, bio je da obezbedi forsiranje r. Drave.

Do kraja rata, inženjerijska četa brigade bila je stalno angažovana u miniranju ili razminiranju terena ili je za te i druge zadatke bila u ulozi instruktora pešadijskim jedinicama. Povlačeći se prema zapadu neprijatelj je za sobom ostavljao pustoš. Drumovi i železničke pruge bili su minirani, a mostovi porušeni. Trebalo ih je brzo popravljati. Zato je inženjerijska četa bila stalno između neprijatelja i naših jedinica bilo da radi na opravci puta i mosta, bilo da minira ispred naših položaja, ili da razminira neprijateljska minska polja i otvara put našim snagama.

U ovim borbama i naši mladi artiljerci, nekadašnji bombaši i protivtenkovci, iako na brzinu obučeni, već sada su ratovali kao pravi artiljerci. Istina, prve ispite kao artiljerci oni su položili još u maju 1944. godine kada su minobacačima vršili demonstrativni napad na neprijateljsku posadu u s. Putinci, a i kasnije u leto iste godine, kada se u bataljonima formiraju minobacački vodovi. Do oslobođenja Beograda naši minobacači uspešno su deistvovali u napadu na Mandelošku pustaru (pustaru »Grabovac«), kojom prilikom su posle podrške otvorili vatru po neprijateljskim minskim poljima radi stvaranja prolaza pešadiji. U napadu 2. bataljona na s. Grabovci zadaci minobacača i drugih sredstava bili su do detalja isplanirani. U ovoj akciji precizna minobacačka vatra omogućila je pešadiji da brzo i uspešno razbije utvrđenja za koja su njihove posade govorile da je to »Sremski Staljingrad«.

Formiranje artiljerijskih jedinica počinje sa primanjem artiljerijskih oruđa posle predaje domobranskih jedinica, a naročito posle oslobođenja Beograda kada je brigada popunjena minobacačima i artiljerijom, čija su oruđa,

za razliku od ranijih, bila snabdevena i potrebnim instrumentima, nišanskim spravama, busolama, durbinima, računarima i drugim priborom potrebnim za uspešno upravljanje vatrom. Tada su organizovani kursevi za artiljerce na kojima su stečena osnovna znanja. Komandiri baterija su obučeni da rade sa instrumentima, da zauzmu osnovni pravac, odrede daljinu do cilja, izračunaju potreban utrošak municije, izaberu skriven vatreni položaj i osmatračnicu. Komandiri vodova su osposobljeni da rukuju vatrom na vatrenom položaju, da oruđa dobro ukopaju i maskiraju, da se pravilno po delovima premeste sa jednog na drugi vatreni položaj, da uredе vatrene položaje za kružnu odbranu i da pravilno i bezbedno osiguraju municiju od eksplozije granata i puščanih zrna. Dakle, rukovodeći kadar je osposobljen da tačno izračuna elemente za gađanje cilja, da sasredi vatru više artiljerijskih oruđa po jednom cilju i da na zahtev opštevojnog komandanta i komandira nižih jedinica u svakom momentu pruži podršku onoj pešadijskoj jedinici čiji je napad usporen ili zaustavljen jakom neprijateljskom vatrom. Ovaj period predstavlja nov kvalitet u razvoju artiljerije u brigadi. Od tada su zadaci artiljerije bili planirani u svakoj taktičkoj radnji pešadijskih jedinica, koju su komandanti bataljona, komandiri četa i vodova visoko cenili, majstorski koristili i u slučaju da artiljerijska podrška i najmanje podbaci to su odmah zapažali i konkretno kritikovali artiljerce u nameri da im pomognu da uoče svoje propuste kako bi u sledećoj borbi podrška bila bolja. Takva saradnja ostvarena je u borbi za Bizovac a i u narednim borbama brigade.

2. GONJENJE NEPRIJATELJA I OSLOBOĐENJE VIROVITICE

Posle oslobođenja Našica 36. divizija je u sklopu operativnog plana 3. armije dobila zadatak da nastavi gonjenje neprijatelja u pravcu Podravske Slatine i Virovitice. Desno od naše divizije nadire 51, a levo 16. udarna divizija.

Već 16. aprila 3. i 5. brigada naše divizije izbile su pred sela Balinovac i Feričanci i na potok Stara, gde su se sukobile sa neprijateljskim snagama iz 1. kozačkog ko-

njičkog korpusa i 11. vazduhoplovne — poljske divizije. Neprijatelj je 17. i 18. aprila žilavo branio posednute položaje. Po naređenju štaba 36. divizije 3. brigada je napala Balenovac i Zdenci; 5. brigada — Feričance i Jošavu, a 6. brigada sa jednim bataljonom Feričance i Osilovac, a trećim Gazje. Zbog otvorenog prostora i jake neprijateljske vatre sve tri brigade nisu bile u stanju da se približe neprijateljskoj liniji odbrane. Tek posle mraka počeo je opšti napad na celoj liniji, pa je oko 20 časova 3. brigada u sadejstvu sa bataljonom 6. brigade zauzela Osilovac pustaru, a u 23 časa 5. brigada zauzela je Benkovce i Zdence, dok je 6. brigada u sadejstvu sa delovima 5. brigade oko 21.00 čas zauzela Feričance. Oslobođena su i mesta: Gozije, Balinovac, Sumeda, Dolci, Jošava.

Delovi 1. kozačkog korpusa povlače se na Dravski kanal i u selo Adolfovac, a 11. poljska divizija na liniju od sela Adolfovac do Voćinske reke, sa isturenim grupama u Orahovici. Tada je 11. poljska vazduhoplovna divizija bila potčinjena 15. kozačkom korpusu.

Po naređenju štaba 36. divizije 5. brigada, ojačana jednim bataljonom 6. vojvođanske brigade, dobila je zadatak da krene pravcem Pušina šuma — Lužnjakovac i da sa zapada obuhvati neprijateljske snage na liniji sela Mikleuš i Bukovica. 6. brigada, pošto je odbila u toku dana više protivnapada neprijatelja, prešla je i sama u napad i razbila neprijateljsku odbranu na Voćinskoj reci i reci Vojlovici i prebacila se na njihove leve obale. 5. brigada je vodila u toku 20. aprila teške borbe u rejonu Bukovice, gde je neprijatelj izvršio osam protivnapada. Neprijatelj je činio uzaludne pokušaje da oslabi pritisak naših jedinica na komunikaciju Mikleuš — Podravska Slatina. Oko 20 časova likvidiran je otpor neprijatelja u Bukovici od 5. brigade i 3. bataljona 6. brigade, a 3. brigada i 1. i 2. bataljon 6. brigade zauzimaju selo Mikleuš. Odmah je 6. brigada produžila gonjenje neprijatelja u pravcu Podravske Slatine u koju 21. aprila upada njen 2. bataljon. Neprijatelj razbijen u borbama kod Mikleuša i Bukovice, mogao se srediti i pružiti sledeći otpor tek 34 km zapadno od Voćinskog kanala na liniji Suho polje — Crna jaruga — Naudovac, na kojoj je ujedno branio i Viroviticu.⁷

⁷ Isto.

Radi napada na Viroviticu štab 3. armije naredio je da 51. divizija nadire pravcem s. G. Miholjac — s. Lukač i po izbijanju na liniju Virovitica — Barč okrene front na jug i napadne Viroviticu sa severa; 36. divizija da nadire glavnim snagama južno od komunikacije Cabuna — Virovitica sa zadatkom da frontalno potiskuje neprijatelja i oslobađa naseljena mesta duž te komunikacije. 6. brigada, ojačana divizionom artiljerije iz artiljerijske brigade 36. divizije, dobila je zadatak da nastupa opštim pravcem: Sladojevci — Cabuna — Suho Polje, s tim da glavnina njenih snaga ide severno od ovog pravca sa zadatkom bočnih napada na neprijateljska uporišta. Brigada je 21. aprila do 20 časova zauzela Sladojevce, a posle ponoći oslobodila je Meljane i Bistricu, dok je uzoru zauzela i Cabunu. 1. bataljon i jedna četa 2. bataljona kreću sa ceste Cabuna — Lug — Suho Polje u pravcu Naudovca i Suhopolja, koje posle ogorčene borbe oslobađaju 23. aprila u 23.00 časa. 1. bataljon ostaje kraće vreme u oslobođenom Suhopolju, a 2. bataljon nastavlja dejstva prema Suhopolju i Ovčaru, koje iz pokreta oslobađa oko ponoći 23/24. aprila.⁸

Vremena za odmor gotovo nije bilo. Oslabljene neprijateljske zaštitnice trebalo je brzo goniti prema Virovitici. S obe strane komunikacije Suhopolje — Ovčara — Virovitica napadala je 24. aprila 3. brigada, ali bez uspeha. Za to vreme 6. brigada se prebacila iz rejona Suho Polje, Borovo i Uskočka na liniju k. 182 — potok Katikac, gde je sa 1. i 3. bataljonom smenila 4. brigadu 16. divizije. 1. i 3. bataljon 6. brigade napadaju neprijatelja na k. 203 — Novi Rezovac. Međutim, neprijatelj se žilavo brani, a povremeno preduzima i protivnapade na snage 1. bataljona, pa je 3. četa 1. bataljona bila potisnuta unazad. Uvođenjem jedne čete iz rezerve 1. bataljona i vatrenom podrškom jedne čete 3. bataljona, 1. bataljon uspeva da odbije neprijatelja i povрати položaje 3. čete. Oko 18 časova 25. aprila 3. i 6. brigada uz podršku artiljerije zauzimaju u ogorčenim borbama k. 203. Treći bataljon 6. brigade po oslobađanju sela Novi Rezovac nastavlja napad

⁸ Arhiv VII, kut. 1246, br. reg. 4/3; kut. 1241, br. reg. 23/3.

i oko 21 čas prodire u Viroviticu, koju oslobađa sa ostalim našim jedinicama. Za to vreme 1. bataljon goneći neprijatelja zauzima Spišić — Bukovicu i Lozan.

3. OBUHVATNI I OBILAZNI MANEVRI

Posle pristizanja nemačkog 21. brdskog armijskog korpusa iz doline Bosne u Slavoniju znatno su ojačane nemačko-kvislinške snage pred frontom 1. i 3. armije. Stavljajući odmah pod komandu štaba 21. korpusa sve nemačko-kvislinške snage između Save i Drave, nemački vrhovni komandant Jugoistoka — general-pukovnik Ler, naređuje im da posednu položaje na liniji: Drava — Bilogora — Grubišno Polje — reka Ilova — Novska — Sava. Na tom frontu u Podravini na pravcu nastupanja 3. armije nalazile su se sledeće snage: između Drave i Bilogore 15. kozački konjički korpus; na bilogorskom pravcu, između sela Gradine i Zrinske, oslabljeni delovi 11. vazduhoplovne — poljske divizije; desno od nje između sela Zrinske i Velikog Grđevca nemačka 22. divizija; 1. ustaško-domobranska divizija držala je odsek između Velikog Grđevca i Grubišnog Polja; pravac Grubišno Polje — Bjelovar zatvarali su delovi 369. legionarske i 5. ustaško-domobranske divizije. U bližoj i daljoj pozadini ovih snaga nalazila se divizija »Pavelićeve telesne garde« — u Varaždinu i Ludbregu; delovi 18. ustaško-domobranske divizije bili su u Kloštaru; 21. i 22. ustaška brigada u Bjelovaru; 5. ustaška brigada u Koprivnici.¹⁰

Snage 3. jugoslovenske armije su, posle oslobođenja Virovitice, nastavile energično prodiranje na zapad i u vremenu od 26 do 28. aprila vodile oštre borbe s neprijateljem na frontu Drava — Bilogora — Grubišno Polje. Pri tom su značajne uspehe postigle jedinice 10. korpusa, koje su na bilogorskom pravcu napravile klin, oslobodile selo Brzaju i zauzele važne taktičke položaje na Bogazu (k.

⁹ Isto.

¹⁰ Arhiv VII, kut. 293-A, br. reg. 2—1/10; kut. 136, br. reg. 17/9, 8/4; kut. 292, br. reg. 6/2; kut. 101, br. reg. 4/14; kut. 1398, br. reg. 3/2; Ratni dnevnik nemačke Vrhovne komande oružanih snaga, knj. IV, drugi deo, prevod.

228), Turskim Grobovima i Visu (k. 288).¹² Stab 3. armije, da bi iskoristio taj uspeh i razvio ofanzivu svojih jedinica prema Bjelovaru i Đurđevcu, donosi odluku da se u ukli-njeni prostor 10. korpusa ubace 17. i 36. divizija, koje bi, uz dalje prodore 10. korpusa grebenom Bilogore, vršile obuhvatne udare ka severu i jugu po izloženim bokovima i pozadini neprijatelja i time, sa frontalnim udarima naših snaga na Podravskom i Grubišnopoljskom pravcu, ubrzale razbijanje čitave odbrane neprijatelja i nastavljjanje naše ofanzive na zapad.¹²

Opšti napad svih snaga 3. armije počeo je noću 29/30. aprila. Jedinice 10. korpusa su vešto koristile brežuljka-sto, pošumljeno i naseljeno zemljište Bilogore radi dub-ljeg zabijanja operativnog klina, da bi do 3. maja oslo-bodile veći broj mesta (Jasenak, Ribnjačku, Pauhovac, Sandrovac, Suhu Katalenu i druga) i prebacile se kod sela Vrbice preko železničke komunikacije Kloštar — Bje-lovar i nastavile prodor ka Malom i Vehkom Trojstvu.¹³

Koristeći prodor 10. korpusa, 36. divizija severnim padinama Bilogore vrši obuhvat neprijateljskih snaga koje drže sela Turnašicu, Sedlaricu, Malu i Veliku Čreš-njevicu, oslobađa ih i 30. aprila nastavlja prodor pravcem Mala Črešnjevica — Kozarevac — Sirova Katalena. Divi-zija je, nastupajući severnim padinama Bilogore, vršila duboke obilaske i obuhvate operativnih bokova i pozadine neprijateljskih snaga i u oštrim borbama prsa u prsa, 2. maja, slomila žilav otpor neprijatelja u rejonu Sirove Katalene i Budrovca, a zatim produžila prema Četelovcu, Hampovici i Senovcima, obuhvatajući Đurđevac sa južne i zapadne strane. Taj manevar 36. divizije iskoristila je 51. divizija i u sadejstvu sa bugarskim 13. pukom zauzela Pi-tomaču, Kladare, Diljevac, Prugovac, Klačtar, a 2. maja i sam Đurđevac.¹⁴

» Arhiv VII, kut. 293-A, br. reg. 6/6, 8/6; kut. 293, br. reg. 35/1.

¹² Isto.

¹³ Arhiv VII, kut. 292, br. reg. 1/1; kut. 1208, br. reg. 21/2; kut. 293, br. reg. 6/6.

¹⁴ Arhiv VII, kut. 292, br. reg. 1/2, 2/3; kut. 293, br. reg. 4/1, 15/1, kut. 1396-b, br. reg. 22/6; kut. 1241, br. reg. 1/4, kut. 1246, br. reg. 43/1.

Dok su 16. 17. i 46. divizija 4. maja preduzele opšti napad na Bjelovar, a po njegovom oslobođenju nastavile gonjenje neprijatelja prema Sv. Ivanu — Zabno — Križevci, jedinice 10. korpusa izbile su na komunikaciju Koprivica — Križevci u visini sela Carevdara i Zetovine, 36. i 51. divizija su na desnom krilu 3. armije nastavile prodor prema Koprivnici. 5. maja 6. brigada 36. divizije je u oštrim borbama razbila neprijatelja na liniji k. 294 selo Jagnjedovac, zauzela ovo mesto i oko 14 časova sa 2. bataljonom prodrla u Koprivnicu. Za to vreme je 3. bataljon brigade upao i zauzeo s. Rijeka, a zatim nastavio nastupanje Vrhovec — Prkos — Ribnjak — Duga Rijeka — Leskovec — Varaždinske Toplice. Posle teških uličnih borbi u Koprivnici, zajedno sa jedinicama 51. divizije, 2. bataljon 6. brigade je morao da se povuče na južne prilaze Koprivnici, da bi oko 20 časova sa 12. brigadom 51. divizije preduzeo koncentričan napad na neprijatelja, pa je do 23 časa savladan otpor neprijatelja i Koprivnica oslobođena. 1. i 3. bataljon vode borbu za Esenovec i Medvednjak, zauzimaju ta mesta i nastavljaju gonjenje neprijatelja u pravcu Varaždinskih Toplica, koje oslobađaju posle tročasovne borbe. 36. divizija je sa 5. i 6. brigadom 6. maja napala neprijatelja i na liniji sela Slanje — Leskovec i u ogorčenim borbama, odbivši više neprijateljskih protivnapada, oko 24 časa zauzela pomenuta mesta. Goneći neprijatelja 6. brigada je 7. maja izbila u Svibovec i Tuhovec i oslobodila ih gotovo iz pokreta. Tada, po zapovesti štaba 36. divizije, prelazi u divizijsku rezervu.¹⁵

Sedmog maja iz štaba 3. armije dobijena je sledeća depeša: »Po naređenju Vrhovnog komandanta maršala Tita, a u vezi opšte kapitulacije nemačkih snaga na svim frontovima predajte ultimatum nemačkim snagama na vašem pravcu nastupanja«. S obzirom na već objavljenu kapitulaciju nemačkih snaga, štab 51. divizije je neprijateljskoj posadi u Varaždinu, koja je bila okružena od jedinica 12. 36. i 51. divizije, uputio zahtev za predaju. Nemački komandant je, pod izgovorom da nije dobio uputstva od svoje više komande, odbio ovaj zahtev, pa je 7. maja oko 19 časova 51. divizija prešla u opšti napad, razbila neprijatelja i do 21 čas očistila grad. 8. maja 6. brigada kreće

¹⁵ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 40/1.

pravcem Varaždinske Toplice — Biljevac — Maribor, gde stiže 10. maja i tu čini kraći zastanak.¹⁸

U ovom periodu jedinice veze bile su u teškoj situaciji i jedva su stizale da sredstvima veze povežu jedinice i štabove. Zbog toga je najviše korišćena kurirska veza.

U razvoju službe veze, kurirska služba je odigrala veliku ulogu, a često je bila i jedino sredstvo veze kako unutar brigade, tako i između brigade i Glavnog štaba Vojvodine, komandi mesta, odreda, Pokrajinskog komiteta KPJ i ostalih korespondenata sa kojima je brigada održavala vezu. U napadu, na maršu i u drugim borbenim radnjama veza je dobro funkcionisala u prvom redu zahvaljujući kuririma, tako da je štab brigade imao u svim prilikama i u svakom trenutku kontakt sa potčinjenim i sadejstvjućim jedinicama. Istina, uz kurire, postojala je višestruka saradnja sa postojećim vojnim organizacijama i političkim institucijama na terenu koje su o svim važnim pitanjima hitno obavestavali štab brigade.

Sem toga, unutar svake jedinice bili su dobro razrađeni vizuelni i zvučni signali. Sa signalima su upoznavani svi borci pred polazak jedinice u napad ili na marš kako bi se znao postupak u slučaju nailaska neprijateljskih aviona, iznenadnog susreta sa neprijateljem, ili za početak juriša, gonjenja, za povlačenje. I signali su često bivali jedino sredstvo, naročito kada je trebalo raditi brzo ili kada se kurir nije mogao probiti do jedinice kojoj je trebalo da preda naređenje.

Kada su stvoreni uslovi za primenu i tehničkih sredstava u službi veze, uvedeni su telefoni za kraće odstojanje i bez telefonske centrale, a zatim i radio-veza sa višom komandom. U proleće 1944. žičana veza je išla i na duže relacije, pa je uspostavljena telefonska veza štaba brigade sa pojedinim štabovima bataljona ili delovima brigade koji su se nalazili na osetljivom mestu ili koje je štab brigade smatrao da treba stalno i neposredno kontrolisati. Pristupanjem domobrana u redove NOVJ doneta je i celokupna tehnika i oprema veze tih jedinica što je omogućilo da se u brigadi intenzivnije razvije saobraćaj i

¹⁶ Isto, kut. 1246, br. reg. 5/3.

održava veza tehničkim sredstvima. U borbama za oslobođenje Beograda zaplenjeno je dosta sredstava veze koja su upotpunjavala postojeća sredstva u brigadi. I konačno posle oslobođenja Beograda brigada je primila veće količine tih sredstava i iz sovjetske pomoći. Od tada počinje da se veza organizuje po svim pravilima za organizaciju veze u napadu i odbrani, na maršu i na odmoru.

Primanje veće količine materijalnih sredstava veze diktiralo je intenzivniju obuku ljudi u njihovoj primeni. Osim toga duži marševi i manevri na široj prostoriji, naročito u završnim operacijama, uticali su da se veza obezbedi u svakom momentu, da se onemoguću prisluškivanje od strane neprijatelja i da se osigura disciplina u razgovorima, kako u upotrebi šifrovanih naziva imena starešina, jedinica, zemljišta, tako i u saopštavanju pojedinih izveštaja, naređenja ili obaveštenja. Sve ove teškoće bile su uvećane problemom slabog kvaliteta telefonskih aparata, telefonskih centrala i slabe izolacije kabla sa kojima se teško održavala veza, naročito jednovremeni razgovor više korespondenata. Ipak, sve te i druge teškoće su rešavane zalaganjem i požrtvovanim radom svih boraca i starešina koji su morali obezbediti ispravnost i funkcionisanje veze.¹⁷

4. BRIGADA U DRAVOGRADSKOJ OPERACIJI

Ocenjujući situaciju, posle nemačke kapitulacije, štab 3. armije je zaključio da je od odgovarajućeg značaja zatvaranje odstupnog pravca neprijatelja preko Dravograda, pa je naredio štabu 36. divizije da jednu svoju brigadu najhitnije prebaci u rejon Dravograda. Za izvršenje ovog zadatka određena je 6. brigada, koja se vozom iz Maribora prebacuje za Dravograd, gde stiže 12. maja oko 02.00 časa. Tu se već nalazila neka jedinica bugarske 1. armije.

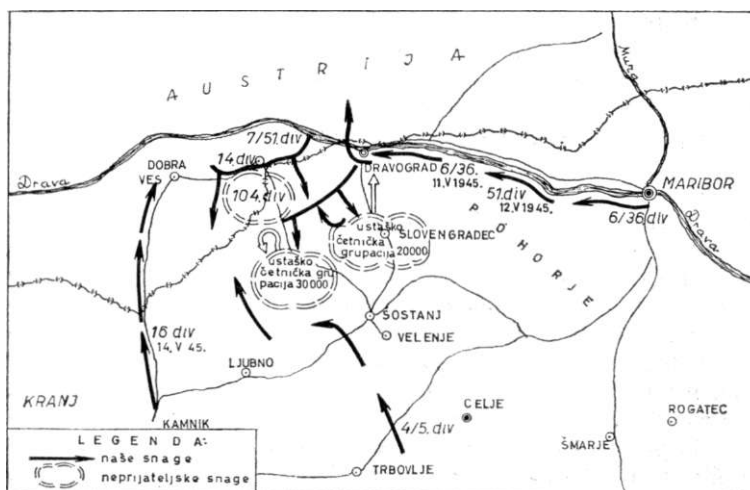
Dolazak 6. brigade u Dravograd i posjedanje položaja Otiški vrh — Dravograd — Vić — jugoslovensko-austrijska granica, bilo je od presudnog značaja. Time su nastojanja neprijatelja da se nekažnjeno izvuče iz naše zemlje bila potpuno osujećena. Pregovore za bezuslovnu kapitulaciju ove neprijateljske grupacije preuzima u svoje ruke

¹⁷ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 18—2/1.

štab 6. brigade. Upravo, u vreme kada je 6. brigada zaposedala napred pomenute položaje u bugarski štab u Dravogradu je stigao ustaški general Nardeli radi pregovora, tražeći da se njegove jedinice prebace u Austriju i tamo predaju anglo-američkim snagama. Saznavši za to štab 6. brigade šalje na ove razgovore svog načelnika štaba, a pošto je dao zadatke jedinicama polazi i komandant brigade koji je, iako nepozvan, tražio u ime JA bezuslovnu kapitulaciju svih zatečenih neprijateljskih jedinica u rejonu Dravograda. Sa ovim se konačno saglasio i predstavnik bugarske armije. Posle toga je general Nardeli otišao u svoj štab i preneo rezultate pregovora, a nakon sat vremena stigla je nova ustaško-nemačka delegacija, s ciljem da iznudi prelaz preko granice. Predstavnik 6. brigade je i ovoj delegaciji ponovio zahtev o bezuslovnoj kapitulaciji ili će u protivnom njihove snage biti uništene. Na to je delegacija neprijatelja izjavila da će se oni silom probiti preko granice. Dalji pregovori su obustavljeni, a naše i neprijateljske jedinice su se pripremale za predstojeće okršaje.

Odmah po dolasku u Dravograd štab 1. bataljona zatekao je jednu kolonu neprijateljske vojske sa oko 50 kamiona koju su bugarski vojnici čuvali. Komandant bataljona pozvao je komandira bugarske jedinice i saopštio mu da se ovoj neprijateljskoj koloni neće dopustiti prelaz preko granice, već da ih treba ovde zadržati i razoružati. Bugarski oficir na ovo nije uopšte obraćao pažnju. Videvši takvo držanje naš komandant bataljona naredio je komandiru jedne čete da svoju četvrtu postavi pored bugarske straže i da ne dozvoli da neprijateljska kolona krene. Bugarski oficir je protestovao pa se čak hteo i tući. Komesar bataljona je pokušao objasniti bugarskom oficiru da mu je stav nepravilan i da ne sme dozvoliti da dođe do sukoba između naših jedinica, jer bi to Nemci i želeli. Međutim, Bugarin je i dalje tvrdoglavo branio svoj stav, pa je na kraju pozvao svoje komandire vodova i naredio da se pripreme za borbu. Ne ubeđujući se više, komandant 1. bataljona je svojim komandirima četu naredio da čete ostanu na položaju i budu pripravne da po svaku cenu spreče izvlačenje neprijatelja.

U isto vreme, dok je načelnik štaba 6. brigade prisustvovao pregovorima ostali članovi štaba su izvršili



6. vojvodanska brigada u dravogradskoj operaciji od 12. do 15. maja 1945. godine

raspored jedinica na položajima i to: 1. bataljon dobio je zadatak da brani rejon oko mosta Drave u Dravogradu; 2. bataljon je postavljen na položaj na cesti Dravograd — Celovec sa zadatkom da onemogući prelaz neprijatelju preko granice; 3. bataljon je poseo položaje u južnom delu Dravograda i na desnoj obali reke Drave sa zadatkom zatvaranja ceste koja vodi od Dravograda ka Celju. Ovde u toku 12. i 13. maja pristižu i jedinice 51. divizije, pa njena 7. brigada poseda položaje Tolsti vrh — Otiški vrh; 8. brigada se postavlja na položaje Stražiški vrh — severno od sela Farna Vas — Breznica — Kovšak. U rasporedu 6. brigade, koja je stavljena pod komandu 51. divizije, učinjene su neke izmene, pa 3. bataljon ostaje u rejonu mosta na Dravi kod Dravograda; levo i jugoistočno od 3. bataljona nalazio se jedan bugarski puk; glavnina 6. brigade zauzela je položaje na levoj obali Drave sa ciljem da neprijatelju po svaku cenu onemogući proboj preko Dravograda u Austriju.¹⁸

²⁴ Arhiv VII, kut. 126A, br. reg. 21—471.

Posle neuspeha u novim pregovorima, i nakon ultimatuma štaba 51. divizije, upućenog neprijateljskoj grupaciji za безусловnu predaju do 10 časova 13. maja, počele su borbe. Jedinice 51. divizije ojačane 6. brigadom 36. divizije i 1. brigadom 14. divizije prelaze oko 11 časova u opšti napad. Žestoke i dinamične borbe su trajale sve do 17 časova. Neprijatelj je pre mraka prikupio sve snage i prešao u protivnapad, naročito u pravcu mostova na Dravi, s ciljem da se probije na njenu levu obalu. Njemu je pošlo za rukom da potisne 3. bataljon 6. brigade i delove 8. i 12. brigade na levu obalu Drave, gde su se već nalazile neke jedinice 51. divizije i glavnina 6. brigade. One su naročito dobro branile oba mosta preko Drave preko kojih je neprijatelj grčevito pokušavao da pređe. Borba je nastavljena i čitavu noć, sve dok se neprijatelj nije predao. Nemci su počeli prvi sa predajom. Pedantno, na pruski način njihovi komandanti su predavali po spisku ljude, oružje, vozila, municiju i zalihe budavog hleba. Kada je počela predaja ustaško-četničkih jedinica, borci 6. brigade imali su pune ruke posla. Trebalo je pokupiti odloženo oružje i sprovesti zarobljenike u logore. Čitav dan, 15. maj, bio je upotrebijen za prikupljanje zarobljenika i plena. Otegla se kolona zarobljenika kojih je bilo oko 70.000. Prolaze nekadašnje nemačke elitne trupe, zdругovi, pukovnije, telesne straže, četnici, domaći Nemci i razne druge bande, ko zna kako su se sve nazivale. U tim kolonama bilo je svakakvog šljama, među kojima se nalazilo i 12 ustaških generala i čitavo četničko rukovodstvo iz Crne Gore. Bila je to i ostala poslednja krupna vojno-politička pobeda naše armije nad nemačko-ustaško-domobransko-četničkim formacijama, koje su četiri godine žarile i palile u našoj zemlji, koje su nekažnjene za počinjene zločine htele da se izvuku i pobegnu. Toj pobedi dala je svoj veliki doprinos i 6. udarna vojvođanska brigada.¹⁹

¹⁹ Arhiv VII, kut. 1241, br. reg. 19/2, 20/2, 22/2; kut. 1396, br. reg. 10/4, 13/4, 14/4, 1/1; kut. 1246, br. reg. 5/3; kut. 292, br. reg. 9/3-a, 1/1; kut. 293, br. reg. 18/31, 2/6; Milan Basta, *Rat posle rata*, str. 77—108.

U prolećnoj ofanzivi, za konačno oslobođenje zemlje, brigada je dejstvovala u sklopu divizijske i armijske operacije, pri forsiranju Drave i prilikom gonjenja neprijatelja sve do Dravograda. Iako u rezervi divizije, brigada je još pri forsiranju Drave bila ubačena u borbu za stvaranje i proširenje mostobrana. To je omogućilo njenom 3. bataljonu da inicijativno pređe reku Karašicu i u toku noći 12/13. aprila upadne u s. Ladimirovac i van divizijskog plana stvori pogodan mostobran. Zahvaljujući tome snage divizije su mogle odmah da nastave gonjenje neprijatelja u pravcu Podravske 31atine i Virovitice. Lomeći otpor neprijateljskih snaga brigada se s vremena na vreme nalazila na pravcu glavnog udara divizije, a povremeno se, obilaznim i obuhvatnim manevrima, ubacivala u pozadinu neprijatelja i olakšavala dejstvo pojedinih delova divizije u likvidaciji neprijateljskih uporišta.

Za dejstva brigade od Virovitice pa sve do dravogradske operacije karakteristične su veoma brze promene situacije, koje se manifestuju u dugim i napornim marševima, obuhvatnim i obilaznim manevrima i iznenadnim udarima u bok i pozadinu neprijateljskih snaga koje su se povlačile. Cesto su intendanti prosipali hranu jer nisu mogli da stignu brigadu koja je nezadrživo gonila neprijatelja. Razni podaci obaveštajnih organa su se sređivali u diviziji ili u brigadi za određenu situaciju, koje su borci i jedinice brigade već bili prevazišli.

Veoma značajno iskustvo, naročito posle oslobođenja Virovitice, brigada je stekla na taj način što je, u sklopu operacije divizije, veoma vešto koristila prodore 10. korpusa grebenom Bilogore. Zabijajući klinove grebenom Bilogore, 10. korpus je stvarao mogućnost 36. diviziji na njenim severnim padinama i 17. diviziji na njenim južnim padinama da vrše obuhvatne i obilazne manevre i da se iznenada pojavljuju na bokovima i u dubokoj pozadini neprijatelja, unoseći zabunu u njegove redove. Tu zabunu su vanredno iskoristile 51. vojvođanska divizija koja se nalazila severno od 36. divizije i 17. divizija koja se nalazila južno od 16. divizije. Na taj način su brzo padale utvrđene posade neprijatelja, kao što su u: Kloštaru, Ko-

privnici, Varaždinu, Mariboru i mnogim drugim manjim naseljenim mestima.

U dravogradskoj operaciji brigada je dobila izvanredno težak zadatak. Kao prednji odred armije ona je iz Maribora vozom prebačena u rejon Dravograda, gde je sprečila već pripremljeno povlačenje združenih okupatorsko-kvislinških snaga pod komandom general-pukovnika Lera u Austriju. Zatim je u sadejstvu sa 51. vojvođanskom divizijom, jedinicama 4. operativne zone i ostalim jedinicama 3. armije učestvovala u likvidaciji ostataka jake okupatorsko-kvislinške grupe u ovom rejonu. Zadatak divizije da se osujeti evakuacija neprijatelja preko mostova na Dravi i rejonu Dravograda 6. vojvođanska brigada je izvršila do kraja. Tu su zarobljeni ostaci nemačko-ustaško-domobransko-četničke grupe, ogroman plen i naoružanje i njihovi najviši štabovi sa general-pukovnikom Lerom na čelu.

6. vojvođanska brigada je u izvršavanju strategijsko-operativne ideje Vrhovnog komandanta i Generalštaba Jugoslovenske armije za konačno oslobođenje zemlje i za likvidaciju Lerove balkanske grupacije na taj način dala svoj značajan doprinos. Rad boraca, jedinica i štabova u svim tim operacijama karakteriše se visokom svešću, požrtvovanjem, upornošću i heroizmom. 6. vojvođanska brigada u celini zaslužno je opravdala poverenje i pohvalu Vrhovnog komandanta koja je upućena svim borcima 3. jugoslovenske armije.

S P I S A K

ŠTABOVA I KOMANDI 6. VOJVOĐANSKE BRIGADE

ČLANOVI ŠTABA BRIGADE

Komandanti: Žarko SAMARDZIC BACA, Petar MATIĆ DTJLE. Milan KORICA KOVAČ, Ilija ROMANOVIC ROMAN I Đura RADOS.

Zamenici komandanta: Milan JEŠIC IBRA i Savo STANIC.

Politički komesari: Voja ŽIVANOVIĆ DŽOKEJ, Mile ĐUKANOVIC, Zika VUCIC GLAMOCANIN i Milorad RADULOVIC MIŠA.

Pomoćnici političkih komesara: Radivoje GOLUBOVIĆ TEHNIČAR, Mihajlo FUNTEK SPARTAK i Jovan IVKOVIC JOCA.

Načelnici štaba: Siniša JOVANOVIĆ, Vlado FAJER, Svetozar STEVIN i Mirko RENDIC.

Načelnici obaveštajnog odseka: Lazar SAVATIC METALAC, Ivan RADOSAVLJEVIĆ PILOT, Milan MARIC, Mića MILJKOVIC, Vasa VESKOVIC i Svetislav VRBAŠKI.

Načelnici OZN-e: Aleksandar ZDUNIC SACA, Milan STANKOV. Petar JOVANOVIĆ PERUTAN i Ljubomir MIRKOVIC MIRE.

Načelnici artiljerije: Svetozar STEVIN.

Načelnici veze: Sergije DENIĆ.

Načelnici inženjerije: Đorđe VESELINOVIĆ

Referenti saniteta: dr Bora GNJATIC, Mila VRANJESEVIC-ZIVANOVIĆ i dr Zlatko LAMZA.

Intendanti: Ranko STANISAVLJEVIC DEVA, Mitar KOVANDZIC, Nikola DUDUK, Bora ĐURIC BACA.

Sekretari SKOJ-a: Dušan SEKIC ŠACA, Smilja MILETIC ANĐELKA, Cveja GALICIC i Đurica PANIC.

ČLANOVI ŠTABA 1. BATALJONA

Komandanti: Vukašin BIVOLAREVIĆ VOLF, Nikola STOJANOVIC KARADZIC, Vasilije KRSTIĆ VALE, Ilija ROMANOVIC ROMAN, Nikola JOVANOVIĆ CAVRA i Vujašin PRIČA PALJEVINA.

Zamenici komandanta: Stojan LIČINA ZACA, Dura RAMAS, Pera PIRTIC, Sava MLADENOVIC CIKA SAVA, Branko JOVICIC BAJA i Toša ZARIC.

Politički komesari: Vasa VESKOVIC, Milenko BRNBOTA, Boško JOVANOVIĆ POPA, Laza MIŠKOVIC, Nedeljko ŠUMLJANAC PRIKAN, Žarko ATANACKOVIĆ i Nikola PAJIC PAJA.

Pomoćnici političkih komesara: Nemanja STANISAVLJEVIĆ, Vladimir BRANKOVIC GADZA, Nikola KMEZIC NIDZA, Dragan OBRADOVIC VITEZ, Mihajlo FUNTER SPARTAK i Nikola MARINKOVIC NIDZA.

ČLANOVI ŠTABA 2. BATALJONA

Komandanti: Nikola STOJANOVIC KARADZIC, Vasilije KRSTIĆ VALE, Ilija ROMANOVIC ROMAN, Vlada OBRADOVIC KAMENI i Zivko GAGIC SRBIJANAC.

Zamenici komandanta: Stojan LIČINA ZACA, Đura RAMAS, Petar PIRTIC, Sava MLADENOVIC, Paja VIDOV VISA i Svetislav COSIC LUNE.

Politički komesari: Boško JOVANOVIĆ POPA, Laza MIŠKOVIC, Nedeljko ŠULJMANAC PRIKAN, Stipe BOBAN, Veljko RADO-SAVLJEVIC i Miloš POPOV.

Pomoćnici političkih komesara: Vladimir BRANKOVIC GADŽA, Nikola KMEZIC NIDZA, Dragan OBRADOVIC VITEZ, Bora PUTNIKOVIC, Vera MEHANDZIC LJILJA i Milan PETKOVIC.

ČLANOVI ŠTABA 3. BATALJONA

Komandanti: Vlado OBRADOVIC KAMENI, Dušan DORONJSKI JOCIKA, Sava MLADENOVIC CIKA SAVA i Todor ZARIC.

Zamenici komandanta: Zivko GAGIC SRBIJANAC, Dušan DORONJSKI JOCIKA, Aca OPOJEVIĆ i Nikola IVANOVIC ISPAD.

Politički komesari: Svetozar NIKOLIC, Laza MIŠKOVIC Petar PETROVIC JAPAN, Žarko ATANACKOVIĆ.

Pomoćnici političkih komesara: Nikola KMECIC NIDZA, Dragan OBRADOVIC VITEZ, Svetozar MAKSIMOVIC JEVREM i Sreta MILINKOVIC PILOT.

ČLANOVI ŠTABA 4. BATALJONA

Komandanti: Sava MLADENOVIC CIKA SAVA i Vujadin PRIČA PALJEVINA.

Zamenici komandanta: Aca OPOJEVIC i Zika KRSTIĆ.

Politički komesari: Nikola PAJIC PAJA, Stanko BANIC i Stipe BOBAN.

Pomoćnici političkih komesara: Pera MOMCILOVIC, Živan NINKOVIC ZIKA, Nikola MARINKOVIC NIDZA i Hristifor MILUROVIC.

ČLANOVI ŠTABA 5. BATALJONA

Komandanti: Paja VIDOV VIŠA i Đorđe VESELINOVIC.

Zamenici komandanta: Miloš CANKOVIC SOKO.

Pomoćnici političkih komesara: Tadija LONCARSKI.

Intendanti bataljona u brigadi: Cvijja BABIC CVEJKA, Draga ZIVANOVIC, Nikola DEPALO TOŠA, Rodoljub JOVANOVIĆ, Bora DURIC, Ivan TOPIC, Rada ZARIC, Dušan DANILOVIC LOVAC i Nedeljko ŠIJAK.

Referenti saniteta bataljona u brigadi: Ljubica ŠUNTURLIC VESELA, Anđelka SAVIC, Manda KRILIC, Leposava BOGDANOVIC, Nada BOZIC, Darinka TOMIC i Jelena ZEZEJ.

KOMANDE CETA:

Komandiri: ANKOVIC Nikola, BUGARSKI Marko, DEMŠAR Ljubo, DEHELJAN Stanko, ĐORĐEVIC Milan HAJDUK, FONER Dragutin, COSIC Svetislav, GAZIBARIC Rajko, GEORGIJEVIC Todor BATA, GRUJIC Luka, GUDURIC Ilija, IVANOVIC Nikola, IVANOVIC Stevan, JANOŠEVIC Vlatko, JOVANOVIĆ Sava, KOVACEVIC Nikola, KUKUCKA Janko, KALAFATIC Stevan, KUZMANOVIC Sava, KRSTIĆ Zika, MITROVIC Milenko, MILIC Dušan, MARICKI Bora, MIŠKOVIC Sava, NEDELJKOVIC Stevan, OPACIC Petar, OPACIC Stevan, ODZA Ignjat, CIZMIC Vasa, PIRTIC Pera, PUPAVAC Stevan, VIDAK Iva, RAŠKOVIC Jova, CIRIC Vlada, RAMAS Dura, JOVICIC Vojislav, RAJIC Stojan, SABLJAK Josip, SARAVOLAC Dušan, Saša SLOVAK, STANKOVIC Ljubomir, STRICEVIC Paja, STANKOV Milan, SELENA Petar, SUBAŠIC Savo, ŠTRBACKI Bora, VULETIC Toša, ZIGA Martin i ZIVKOVIC Ljuba.

Zamenici komandira: BISIC Jovan, BOGDANOVIC Srbin, BOZIC Jovan, CORTANOVACKI Sreta, CUKUR Zivko, DORONJSKI Dušan, ĐORĐEVIC Milan, DRAGICEVIC Dušan, ERGELAŠ Danko, FILIPOVIC Petar, GAZIBARIC Rajko, DRŠIC Milan BATA

KOJA, JOVICIC Branko, KATIC Dura, KRSTIĆ Vlada, LJUBINKOVIC Aleksa, MILOVANOVIC Ilija, MILUROVIC Hristifor, MITROVIC Milenko, MAJSKI Paja, MARKOVIC Branko, NICETIĆ Toša, NESIC Vitomir, OBSIC Ivan, PERISIC Isajlo, POPOVIC Ivan LAČA, PROKIC Zarija, SADZAK Pavle, SABLJAK Ante, SMUKOV Sreta, STOJKOVIC Petar, ŠEGULJ Milenko, VUJICIC Đorđe, VUJANOVIC Aleksandar, VUKADINOVIC Dušan, VUKAS Mile, VULIC Aleksandar, ZAKULA Stevan, ZIGA Martin.

Politički komesari: ALEKSIC Emil, ANĐELIC Stojan, BUROVAC Zoran, BATALOV Draga, BOŠNJAKOVIC Lazar, BOSNIC Mladen, COBANOVIC Slobodan, COBANOVIC Sava, DEMIROVIC Miroslav, BOZIC Petar, HLODA Jano, IVAKOVIC Košta, JOVICIC Georgije, KROMPIC Radovan, KOROLIJA Milan, LAZANSKI Miroslav, MARINKOVIC Mitar, MILOVANOVIC Svetozar, MILOVANOVIC Jovan, MILOSEVIC Cveja, MIRKOVIC Ljubomir, MARKOVIC Nikola, NINKOVIC Rajko, POPOVIC Zivojin, POPOV Miloš, PETROVIC Lazar, SPASOJEVIC Dušan, RAJSIC Nenad, SPASOJEVIC Radovan RADIDA, STANISIC Dušan, STOJANOVIC Aleksandar, SUVAJDDZIC Dušan, STUPOVSKI Janko, TOMIC Rade, SOS Josip, SAJACKI Zika, ZAKIC Slobodan, ZIVKOVIC Branislav, VUKIC Adam i SUBIC Vladimir.

Pomoćnici političkih komesara: BANIC Stanko, BACIC Kara, BABIC Triva, BENKOVIC Juraj, BELAS Miladin, COLIC Obrad, DABIC Pavle, ERDELJAN Stevan, GRUJIC Ilija, JAKOVLJEVIC Boža, JERKOVIC Nemanja, KARDASEVIC Zdravko, LISULOV Miloš, LONCARSKI Tadija, LUKIC Aca, MANDIC Jovan. MAKSIMOVIC Ljubica, MAKSIMOVIC Cvija, MARINKOVIC Nikola, MEHANDZIC Vera, MIRKOVIC Ljubica, MILINKOVIC Sreta, NINKOVIC Zivan, PAUNOVIC Milutin, PETKOVIC Milivoj, POPOVIC Dimitrije, PUTNIKOVIC Bora, RADA KOVIC Bogdan, SUBIC Vladimir, TODOROVIC Fabijan, TOMASEVIC Jovanka, VEZILIC Bora, VOJKIC Dušan, ZDESLAV Novak i ZUTIC Rada.

Napomena: Spisak komandi četa je sačinjen na osnovu naredbi o postavljenju, predloga za unapređenje, spiskova ranjenih i poginulih, sećanja nekih učesnika, ali i pored toga verujem da je ostao izvestan broj drugova i drugarica koje nisam u pomenutim spisakovima pronašao i za koje nisam na drugi način mogao utvrditi da su bili na nekoj od dužnosti, pa se unapred izvinjavam, što nisu u ovom spisku.

SPISAK¹

POGINULIH BORACA I RUKOVODILACA

ADŽIJA *živan*, rođen 1925. godine, s. Idvor, opština Kovačica, poginuo 8. februara 1945. godine kod s. V. Črešnjevica.

ANZIREVIĆ *Branko*, rođen 1914. godine, s. Belegiš, opština St. Pazova, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Velika Moštanica, sahranjen u Velikoj Moštanici.

APATINAC *Steva*, rođen 1923. godine, s. Dalj, opština Osijek, poginuo 17. januara 1945. godine, s. Vukosavljevica, sahranjen kod žel. stanice Vukosavljevica.

APATINAC *Franjo*, rođen 1928. godine, s. Sonta, opština Apatin, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na groblju sela Budimci.

AUGUSTINCIC *Đuro*, rođen 1920. godine, s. Vračevac, opština Đakovo, poginuo 23. januara 1945. godine kod Virovitice.

AVRAMOV *Borivoje*, rođen 1920. godine u Aleksincu, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen u s. Pinosava.

AVRAMOV *Andrija*, rođen 1912. godine s. Boljevcu, opština Zemun, poginuo 20. oktobra 1944. godine na Umci, sahranjen na Umci.

AZEM *Tomislav*, rođen 1925. godine, Zagreb, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

BABIC *Pavle*, rođen 1922. godine, Zemun, poginuo 3. februara 1945. godine kod s. Velika Črešnjevica.

¹ Pored ovih 349 poginulih boraca utvrđeno je u izveštajima štaba brigade da je poginuo još 81 borac, ali oni nisu mogli biti uneti u spisak jer za njih nije bilo ličnih podataka (u izveštajima su samo brojno registrovani). Sličan je slučaj i sa ranjenim — u izveštajima je prikazan broj od 1.497 boraca, a lični podaci su dati samo za 1.233 ranjena borca.

BABIĆ Sreten, rođen 1920. godine, Umka, poginuo 13. aprila 1945. godine, u s. Bizovac, sahranjen u s. Ladimirovci.

BACKIN Dušan, rođen 1926. godine, Djala, Novi Kneževac, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen u s. Bizovac.

BAKALIĆ Aleksandar, rođen 1921. godine, Novi Kneževac, poginuo 8. aprila 1945. godine na Dravi, sahranjen kod sela Zorince.

BALOG Gabor, rođen 1920. godine, Apatin, poginuo 19. januara 1945. godine na Radetića brdu, sahranjen u groblju s. Spišić — Bukovica.

BANKOTI EMIL, rođen 1927. godine, Budimpešta, poginuo 26. aprila 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen kod Spišić—Bukovice.

BELAŠ Miladin, rođen 1914. godine, s. Sašinci, opština Sremska Mitrovića, poginuo 19. januara 1945. godine kod Spišić-Bukovice, sahranjen na groblju s. Spišić-Bukovice.

BELOŠEVIĆ Josip, rođen 1917. godine, Podbrezovača, opština Krapina, poginuo 1. januara 1945. godine.

BODROZIĆ Ilija, rođen 1922. godine, s. Kaljani, opština Sinj, poginuo 15. aprila 1945. godine u s. Podgorač.

BOGDANOVIĆ Jova, rođen 1925. godine u s. Bosut, opština Sremska Mitrovića, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen u s. Pinosava.

BOGIČEVIĆ Borislav, rođen 1919. godine, s. Brestač, opština Ruma, poginuo 20. oktobra 1944. godine na Umci, sahranjen u s. Rušanj.

BOGAROŠKA Slavinka, rođena 1925. godine, s. Melenci, opština St. Bečej, poginula 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjena ispod Avale.

BOGNAR Mihalj, rođen 1920. godine, St. Kanjiža, poginuo 1. maja 1945. godine u s. Budrovec, sahranjen u s. Budrovec.

BOGUNOVIĆ Miloš, rođen 1922. godine u Srbu, opština Donji Lapac, poginuo 12. aprila 1945. godine kod Valpova, sahranjen u šumi ispred s. Valpovo.

BOGUNOVIĆ Rade, rođen 1925. godine, Dobrinci, Ruma, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na groblju s. Budimci.

BOH Pavle, rođen 1922. godine, St. Pazova, poginuo 13. aprila 1945. godine, kod s. Ladimirovci, sahranjen na groblju s. Sag.

BORIĆ Anton, rođen 1914. godine, Sonta, Apatin, poginuo 8. februara 1945. godine kod s. Velika Črešnjevica.

BOŠKOVIĆ Cveja, rođen 1908. godine, s. Dobrinci, opština Ruma, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Velika Moštanica, sahranjen u Velikoj Moštanici.

BOŠKOVIĆ Vida, rođena 1929. godine, s. Dobrinci, opština Ruma, poginula 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjena u s. Pinosava.

BRANKOVIĆ Momčilo, rođen 1925. godine, Velika Moštanica, opština Umka, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen u s. Lozan.

BRAJIC Zivko, rođen 1914. godine, Kamenica, opština Sremski Karlovci, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen kraj s. Bizovac.

BRUZLAN Lajčo, rođen 1918. godine, Verušić, Subotica, poginuo 6. maja 1945. godine kod s. Ceslovec, sahranjen u s. Ceslovec.

BRZAK Orhan, rođen 1920. godine, s. Sveti Petar, Perjanoš, Rumunija, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Turnašice, sahranjen kod crkve u s. Turnašica.

BRZAK Krsta, rođen 1925. godine, s. Erdevik, opština Sid, udavio se 22. oktobra 1944. godine prilikom prevoženja brigade iz Srbije u Srem.

BUČO Ivan, rođen 1928. godine, s. Idoš, opština Kikinda, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod Umke, sahranjen u s. Umka.

CAREVIĆ Milan, rođen 1926. godine, Tomaševac, opština Kovačica, poginuo 17. januara 1945. godine, s. Vukosavljevica, sahranjen na groblju u s. Lozan.

CEROVSKI Jovan, rođen 1916. godine, Bački Petrovac, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na groblju u selu Budimci.

CIFRA Josip, rođen 1917. godine, St. Sivač, poginuo 16. aprila 1945. godine kod s. Razbojište, sahranjen na groblju u s. Razbojište.

CICILJ Košta, rođen 1920. godine, Pančevo, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen kod ž. st. Vukosavljevica.

CVEJIĆ Dušan, rođen 1926. godine, Dala, opština Novi Kneževac, poginuo 17. januara 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen na groblju u s. Spišić—Bukovica.

ČOSIĆ Ignjat, rođen 1927. godine, Begeč, Novi Sad, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen na groblju u s. Lozan.

ĆANJI Janoš, rođen 1923. godine, St. Sivic, Sombor, poginuo 11. marta 1945. godine na Dravi, sahranjen u s. Bilje.

ČEDO Dušan, rođen 1912. godine, Dobanovci, Zemun, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod Umke, sahranjen u s. Umka.

ČIKAN Julije, rođen 1925. godine, Ruski Krstur, poginuo 2. maja 1945. godine u s. Budrovce, sahranjen kod crkve u s. Sirova Katalina.

ČIPAK Andrija, rođen 1917. godine, s. Hrtkovci, opština Ruma, poginuo 15. aprila 1945. godine u s. Podgorač, sahranjen na groblju u s. Budimci.

DEJAK Anton, rođen 1927. godine, Trnava, Đakovo, poginuo 1. maja 1945. godine kod Sirove Katalene, sahranjen kod crkve u s. Sirova Katalena.

DEJAK Ivan, rođen 1928. godine, Sonta, Apatin, umro 3. februara 1945. godine u Virovitici, sahranjen na groblju u Virovitici.

DEJIĆ Boia, rođen 1924. godine, Mur, Split, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen u s. Bizovac.

DEVIĆ Stojan, rođen 1917. godine, Indija, Srem. Karlovci, poginuo 16. januara 1945. godine s. Lozan, sahranjen na groblju u s. Lozan.

DEVIĆ Lazar, rođen 1908. godine, s. Kupinovo, Zemun, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod Umke, sahranjen u s. Umka.

DIMITROV Aleksandar, rođen 1923. godine, Dala, Novi Kneževac, poginuo 18. januara kod s. Turnašice, sahranjen kod crkve u s. Turnašica.

DOBRICIĆ Dorde, rođen 1920. godine, Slatnica, Rumunija, poginuo 16. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na groblju u s. Podgorač.

DOKIĆ Luka, rođen 1924. godine, Grubišno Polje, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen u s. Pinosava.

DOMONJI Jano, rođen 1915. godine, St. Pazova, umro u bolnici u Senti, sahranjen na groblju u Senti.

DOROŠKI Jovanka, rođena 1927. godine, Adaševci, Šid, poginula 8. februara 1945. godine kod Velike Crešnjevce.

DRAGANOVIĆ Svetislav, rođen 1925. godine, Bela Crkva, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na groblju u s. Podgorač.

DRAKULIĆ Stevan, rođen 1923. godine, Centa, Kovačica, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Razbojišta, sahranjen kod s. Razbojišta.

DUČIĆ Nikola, rođen 1928. godine, Calma, Sremska Mitrovica, udavio se u Savi, 22. oktobra 1944. godine, pri povratku iz Srbije u Srem.

DUNAJ Gašpar, rođen 1910. godine, Nova Kanjiža poginuo 17. januara 1945. godine u s. Turnašica, sahranjen kod crkve u s. Turnašica.

DERI Stevan, rođen 1924. godine, Kula, poginuo 1. maja 1945. godine kod sela Sirova Katalena, sahranjen u s. Sirova Katalena.

DILAS Anton, rođen 1923. godine, Jasenovac, Novska, poginuo 17. januara 1945. godine kod Špišić—Bukovice, sahranjen na groblju u s. Špišić—Bukovica.

DULINAC Vlada, rođen 1911. godine, Perjanoš, Rumunija, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen u s. Vukosavljevica.

DVRICIC Boško, rođen 1926. godine, Martinci, Sremska Mitrovica, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Samatovci, sahranjen kod s. Bizovac.

DURČIĆ Jovan, rođen 1919. godine, Irig, poginuo 17. januara 1945. godine u s. Vukosavljevica, sahranjen na groblju u s. Lozan.

DURDEVIĆ Petar, rođen 1903. godine, Apatin, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen na groblju u s. Lozan.

DTJRDEV Bogdan, rođen 1914. godine, Bela Crkva, poginuo 2. maja 1945. godine kod s. Budrovac, sahranjen u s. Sirova Katalena.

DZETVAJ Josip, rođen 1924. godine, Cantavir, Bačka Palanka, poginuo 20. aprila 1945. godine kod s. Petrovac, sahranjen na groblju u s. Sv. Mikleuš.

EBERER Dragutin, rođen 1920. godine, Osijek, poginuo 17. oktobra 1944. godine kod Avale, sahranjen u s. Beli Potok.

FABIJAN Mara, rođena 1929. godine, St. Pazova, poginula 16. januara 1945. godine, s. Spišić—Bukovica, sahranjena kod Spišić—Bukovice.

FAJER Vladimir, rođen 1904. godine, Mol, Senta, poginuo 11. decembra 1944. godine kod Bogojeva, sahranjen na groblju u s. Bogojevo.

FEKETI Jovan, rođen 1922. godine, Lok, Titel, poginuo 17. januara 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen kod Spišić — Bukovice.

FEKETE Vilmoš, rođen 1914. godine, St. Kanjiža, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Samatovci, sahranjen pokraj sela Bizovac.

FERINAC Mata, rođen 1926. godine, Tovarnik, Šid, poginuo 17. januara 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen kod Spišić—Bukovice.

FIJAT Rada, rođen 1923. godine, s. Idvor, Kovačica, poginuo 8. februara 1945. godine kod Velike Crešnjevice.

FILIP Miša, rođen 1917. godine, St. Pazova, poginuo 19. aprila 1945. godine kod s. Cačinci, sahranjen kod s. Cačinci.

FILIPOV Emil, rođen 1922. godine, Dala, Novi Kneževac, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen kod ž. st. u Vukosavljevici.

FRATRAČEVIĆ Josip, rođen 1911. godine, Parabud, Odžaci, poginuo 17. januara 1945. godine kod ž. st. Vukosavljevica, sahranjen na groblju u s. Lozan.

GAJIĆ Jelica, rođena 1926. godine, Irig, poginula 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjena kod ž. st. u Vukosavljevica.

GALAC Šandor, rođen 1912. godine, Bački Mađaroš, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen kraj s. Bizovac.

GALIĆ Mirko, rođen 1918. godine, Svib, Imotski, poginuo 2. maja 1945. godine kod s. Budrovac, sahranjen u s. Budrovac.

GARIĆ Doka, rođen 1921. godine, Krušedol, Irig, poginuo 17. januara 1945. godine na ž. st. Vukosavljevica, sahranjen na groblju u s. Lozan.

GAZIBARIC Ivan, rođen 1926. godine, s. Dobrinci, Ruma, poginuo 17. oktobra 1944. godine, sahranjen u s. Beli Potok.

GAZIBARIC Rajko, rođen 1926. godine, s. Dobrinci, Ruma, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Turnašica, sahranjen kod crkve u s. Turnašica.

GAŠPIČ Aleksandar, rođen 1927. godine, Ljubljana, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

GAVRANOVIĆ Živan, rođen 1924. godine, Šašinci, Sremska Mitrovica, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Ladimirovci, sahranjen na groblju u s. Sag.

GERIL Mate, rođen 1928. godine, Sonta, Apatin, poginuo 14. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen kraj s. Bizovac.

GEORGIJEVIĆ Teodor, rođen 1922. godine, s. Bukovac, Srem. Karlovci, poginuo 21. marta 1945. godine kod Podrav. Slatine, sahranjen kod crkve u s. Podravska Slatina.

GOLUBOVIĆ Žarko, rođen 1912. godine, Dobanovci, Zemun, poginuo 12. aprila 1945. godine kod s. Sag, sahranjen u s. Nard.

GRAHOMERAN Arum, rođen 1927. godine, s. Deliblato, Kolin, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod Velike Moštanice, sahranjen u V. Moštanici.

GRŠIČ Vitomir, rođen 1926. godine, Grabovci, Ruma, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen kod ž. st. Vukosavljevica.

GRUJIČ Ilija, rođen 1925. godine, s. Krušedol, Irig, poginuo 8. februara 1945. godine kod s. Velika Črešnjevica.

HAJČURIĆ Stevan, rođen 1920. godine, Subotica, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen kod ž. st. Vukosavljevica.

HLAŠKA Martin, rođen 1905. godine, St. Pazova, udavio se u Savi 22. oktobra 1944. godine kod Umke.

ILIČ Marko, rođen 1925. godine, Svileuva, Vladimirci, poginuo 17. januara 1945. godine u s. Vukosavljevica, sahranjen u s. Lozan.

ILIČ Stevan, rođen 1926. godine, Kraljevci, Ruma, poginuo 8. februara 1945. godine u s. Vel. Črešnjevica, sahranjen u s. Vukosavljevica u dvorištu kuće br. 94.

IKQNIG Aleksandar, rođen 1917. godine, Cegled, Mađarska, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Ladimirovci, sahranjen na groblju u s. Ladimirovci.

ISAJLOVIĆ Dragić, rođen 1926. godine, Svileuva, Vladimirovci, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen na groblju u s. Lozan.

IRIŠKI Toma, rođen 1919. godine, Kamenica, Sremski Karlovci, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorača, sahranjen u s. Podgorača.

IVANUŠA Konrad, rođen 1924. godine, Varaždin, poginuo 20. oktobra 1944. godine na Umci, sahranjen na Umci.

JANKOVIĆ Lazar, rođen 1927. godine, Ruma, poginuo 20. oktobra 1944. godine na Umci, sahranjen na Umci.

JANOŠEVIĆ Đura, rođen 1926. godine, Sefkerin, Pančevo, poginuo 8. februara 1945. godine kod s. Velika Črešnjevica.

JELOVAC Stevan, rođen 1926. godine, Beška, Sremski Karlovci, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

JOVANOVIĆ Vasa, rođen 1925. godine, s. Borča, Pančevo, poginuo 17. januara 1945. godine, kod s. Spišić—Bukovica, sahranjen na groblju u s. Spišić—Bukovica.

JOVANOVIĆ Bogdan, rođen 1919. godine, Zemun, poginuo 12. aprila 1945. godine kod s. Valpovo, sahranjen u šumi ispod Valpova.

JOVANOVIĆ Boško, rođen 1920. godine, s. Klenak, Ruma, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen kraj s. Bizovac.

JOVANOVIĆ Momir, rođen 1925. godine, s. Bođani, Odžaci, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen u s. Bizovac.

JOVANOVIĆ Dušan, rođen 1918. godine, s. Svileuva, Vladimirci, poginuo 2. maja 1945. godine kod s. Budrovac, sahranjen u s. Budrovac.

JOVANOVIĆ Bogdan, rođen 1924. godine, s. Progar, Zemun, poginuo 26. aprila 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen kod crkve u s. Spišić—Bukovica.

JOVANOVIĆ Bogoljub, rođen 1922. godine, Surčin, Zemun, poginuo 27. februara 1945. godine u s. Darda, sahranjen na groblju u Dardi.

JOVANOVIĆ Dušan, rođen 1921. godine, Surčin, Zemun, poginuo 17. januara 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen u Spišić—Bukovici.

JOVIČIĆ Branko, rođen 1918. godine, Pećinci, Ruma, poginuo 18. oktobra 1944. godine kod s. Zuce, sahranjen u s. Zuce.

JURKOVIĆ Dragan, rođen 1921. godine, Bela Stena, Pakrac, poginuo 18. oktobra 1944. godine ispod Avale, sahranjen ispod Avale.

KABIČ Mirko, rođen 1925. godine, Bos. Krupa, poginuo 11. februara 1945. godine u s. Darda, sahranjen na groblju u s. Darda.

KABIČ Stevan, rođen 1926. godine, Ervenik, Split, poginuo 19. aprila 1945. kod s. Cačinci, sahranjen u s. Cačinci.

KANIĆ Toma, rođen 1924. godine, St. Gradiška, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Velika Moštanica, sahranjen u s. Velika Moštanica.

KAPUŠANSKI Dura, rođen 1914. godine, Berkasovo, Sid, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Umka, sahranjen u s. Umka.

KAPETANOVIĆ Adam, rođen 1921. godine, Pančevo, poginuo 11. aprila 1945. godine kod s. Nard, sahranjen kod s. Nard.

KARA Stjepan, rođen 1909. godine, s. Gunja, Županja, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

KARAPANDŽIĆ Vujica, rođen 1923. godine, Melenci, Novi Bečej, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na groblju u s. Podgorač.

KIŠ Andrija, rođen 1910. godine, s. St. Moravice, Sombor, poginuo 18. aprila 1945. godine kod s. Feričanci, sahranjen u s. Feričanci.

KLACIN Mata, rođen 1909. godine, s. Sonta, Apatin, poginuo 12. aprila 1945. godine kod s. Sag, sahranjen u s. Nard.

KNEŽEVIĆ Dušan, rođen 1926. godine, Srpska Crnja, poginuo 13. septembra 1945, sahranjen 14. aprila 1945. godine kod s. Bizovac.

KNEŽEVIĆ Milenko, rođen 1924. godine, Uzdin, Kovačica, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen na groblju u s. Vukosavljevica.

KOCIĆ Vojin, rođen 1911. godine, Kuzmin, Sremska Mitrovica, poginuo 12. aprila 1945. godine kod s. Ladimirovci, sahranjen kraj s. Ladimirovci.

KOJUNDZIĆ Pavle, rođen 1924. godine, Livno, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

KONTACI Teodor, rođen 1924. godine, Zagreb, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen u s. Pinosava.

KORAJ Đila, rođen 1920. godine, Nova Kanjiža, poginuo 17. januara 1945. godine, s. Turnašica, sahranjen kod crkve u s. Turnašica.

KORATKIĆ Stevan Šime, rođen 1912. godine, Pernik, Vrbovsko, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen kod s. Vukosavljevica.

KOSTIĆ Mita, rođen 1920. godine, Sarajevo, poginuo 8. februara 1945. godine kod Velike Crešnjevice.

KOSTIĆ Nikola, rođen 1912. godine, Susek, Ilok, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

KOSTIĆ Stevan, rođen 1923. godine, Klenak, Ruma, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen 14. aprila 1945. u s. Ladimirovac.

KOVAČEVIĆ Žarko, rođen 1920. godine, s. Bežanija, Zemun, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Razbojište, sahranjen kod s. Razbojište.

KOVAČEVIĆ Petar, rođen 1909. godine, s. Golubinci, St. Pazova, poginuo 20. oktobra 1944. godine u s. Velika Moštanica, sahranjen u s. V. Moštanica.

KOVAČ Miso, rođen 1926. godine, St. Pazova, poginuo 12. aprila 1945. godine kod s. Sag, sahranjen kod sela Nard.

KOVAČ Josip, rođen 1921. godine, Križevci, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Umka, sahranjen u s. Umka.

KRALJ Miloš, rođen 1921. godine, Dušanovo, Petrograd, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Razbojište, sahranjen kod s. Razbojište.

KRAUS Koloman, rođen 1914. godine, Srbobran, poginuo 20. aprila 1945. godine kod s. Petrovac, sahranjen na groblju u s. Mikleuš.

KRESOJA Toma, rođen 1914. godine, s. Vrdnik, Irig, poginuo 8. februara 1945. godine s. Velika Crešnjevica.

KRSTONOSIĆ Jelisije, rođen 1911. godine, Zemun, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Umka, sahranjen kod s. Umka.

KRUMER Andrija, rođen 1926. godine, Sombor, poginuo 2. maja 1945. godine kod s. Budrovci, sahranjen u s. Sirova Katalena.

KRUŠKA Miloš, rođen 1926. godine, Nikšić, poginuo 8. februara 1945. godine, Velika Črešnjevica.

KUJUNDŽIĆ Luka, rođen 1905. godine, Subotica, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Samatovci, sahranjen kraj s. Bizovac.

KUKIĆ Jovan, rođen 1923. godine, s. Poljana, N. Gradiška, poginuo 20. oktobra 1944. godine u s. Velika Moštanica, sahranjen u Velikoj Moštanici.

KULIĆ Mata, rođen 1906. godine, Bicko, SI. Brod, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na groblju s. Podgorač.

KUZMANOVIC Katica, rođena 1925. godine, Lačarak, Sremska Mitrovica, poginula 20. oktobra 1944. godine u s. Velika Moštanica, sahranjena u V. Moštanici.

KUŠMIĆ Dedo, rođen 1914. godine, Bačlija, Derventa, poginuo 17. aprila 1945. godine kod s. Feričanci, sahranjen kod s. Beljevina.

LADALJI Ferenc, rođen 1919. godine, St. Kanjiža, poginuo 2. maja 1945. godine, s. Budrovci, sahranjen u selu Sirova Katalena.

LAZAREVIĆ Ivan, rođen 1925. godine, Tivat, Boka kotorska, poginuo 28. oktobra 1944. godine kod s. Stejanovci, sahranjen na drumu kraj sela Stejanovci.

LAZAREVIĆ Dragiša, rođen 1923. godine, s. Umka, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Stamatovci, sahranjen kod s. Bizovac.

LAZIĆ Dušan, rođen 1909. godine, s. Grgurevci, Sremska Mitrovica, udavio se u Savi 22. oktobra 1944. godine kod s. Umka.

LEKIĆ Nikola, rođen 1924. godine, s. Opovo, Kovačica, poginuo 17. aprila 1945. godine kod s. Feričanci, sahranjen u s. Feričanci.

LOC Johan, rođen 1916. godine, Bežanija, Zemun, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen na putu Bizovac — Osijek.

LOPTAŠ Toma, rođen 1927. godine, Zemun, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Budimci, sahranjen na groblju u selu Budimci.

LOVRENSKI Milan, rođen 1915. godine, Perjanoš, Rumunija, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Turnašica, sahranjen kod crkve u s. Turnašica.

LOVRENSKI Sreda, rođen 1910. godine u Temišvaru, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Sag, sahranjen na groblju u s. Sag.

LUKIĆ Radivoje, rođen 1926. godine, Ilinci, Sid, poginuo 18. oktobra 1944. godine ispod Avale, sahranjen ispod Avale.

LJUBINKOVIĆ Ivan, rođen 1923. godine, Petrovčić, Zemun, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod Umke, sahranjen u Umki.

LJUBIĆ Martin, rođen 1921. godine, Virje, Đurđevac, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen kod s. Podgorač.

MAČKOV Dragomir, rođen 1919. godine, Opovo, Kovačica, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Velika Moštanica, sahranjen kod Velike Moštаницe.

MAJEZ Josip, rođen 1926. godine, Sombor, poginuo 14. maja 1945. godine u s. Dravograd, sahranjen na groblju u Dravogradu.

MAKSIMOVIĆ Momčilo, rođen 1922. godine, Čakovci, Vukovar, poginuo 16. aprila 1945. godine u s. Podgorač, sahranjen u s. Podgorač.

MAKSIMOVIĆ Milutin, rođen 1923. godine, Velika Moštanica, Umka, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen kraj sela Bizovac.

MAKSIMOVIĆ Milorad, rođen 1927. godine, Deč, Zemun, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Umka, sahranjen u s. Umka.

MAKSIMOVIĆ Radomir, rođen 1919. godine, Mala Moštanica, Umka, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen kod ž. stanice u s. Vukosavljevica.

MALASKO Metod, rođen 1925. godine, Ruski Krstur, poginuo 20. aprila 1945. godine kod s. Petrovac, sahranjen 20. aprila 1945. god. na groblju u s. Mikleuš.

MANDANCA Stevan, rođen 1926. godine, St. Vrbas, Kula, poginuo 8. februara 1945. godine kod s. Vel. Črešnjevica.

MARKOVIĆ Milosav, rođen 1901. godine, Perlez, Zrenjanin, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Devojačkom grobu, sahranjen u s. Rušanj.

MARKOVIĆ Slavko, rođen 1922. godine, Vitojevci, Ruma, poginuo 6. marta 1945. godine na položaju na Dravi, sahranjen na položaju.

MARKOVIĆ Tomo, rođen 1928. godine, Beograd, poginuo 17. januara 1945. godine, Spišić—Bukovica, sahranjen u Spišić—Bukovici.

MARIČ Danilo, rođen 1920. godine, Paulin Dvor, Osijek, poginuo 1. maja 1945. godine u s. Budrovci, sahranjen u selu Sirova Katalena.

MARIČ Borivoje, rođen 1924. godine, s. Melenci, Novi Bečej, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen u s. Bizovac.

MARČOK Pavle, rođen 1921. godine, Šatrinci, Irig, poginuo 2. maja 1945. godine, s. Budrovci, sahranjen u Sirovoj Kataleni.

MATIĆ Ivan, rođen 1919. godine, Sonta, Apatin, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Turnašica, sahranjen kod crkve u s. Turnašica.

MEDOVALSKI Samo, rođen 1927. godine, Kulpin, Novi Sad, poginuo 2. maja 1945. kod s. Budrovac, sahranjen u s. Budrovci.

MICIČ Boia, rođen 1911. godine, Cepelić, Bileća, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Umka, sahranjen u s. Rušanj.

MICAK Filip, rođen 1921. godine, s. Dolovo, Pančevo, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Slatince, sahranjen u selu Slatince.

MIHAJLOVIĆ Petar, rođen 1909. godine, Čuprija, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

MIHALJEV hovri, rođen 1917. godine, s. Sonta, Apatin, poginuo 11. aprila 1945. godine u s. Darda, sahranjen na groblju u s. Popovac.

MIJATOVIĆ Milorad, rođen 1924. godine, Perjanoš, Rumunija, poginuo 18. januara 1945. godine u s. Vukosavljevica, sahranjen kod ž. st. Vukosavljevica.

Milaš Aleksandar, rođen 1926. godine, Sonta, Apatin, poginuo 2. maja 1945. godine kod s. Budrovci, sahranjen kod sela Sirova Katalena.

MILIČIĆ Antun, rođen 1908. godine, Apatin, poginuo 6. maja 1945. godine kod s. Ceslovec, sahranjen u selu Ceslovec.

MILIČIĆ Martin, rođen 1913. godine, Sonta, Apatin, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Lozan, sahranjen na groblju s. Lozan.

MILIČIĆ Kata, rođena 1928. godine, Sonta, Apatin, poginula 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjena na groblju u s. Budimci.

MILIČEV Jovan, rođen 1922. godine, Dolovo, Pančevo, poginuo 8. februara 1945. godine, Velika Črešnjevica.

MILIVOJEV Veselin, rođen 1921. godine, s. Melenci, Novi Bečej, poginuo 15. aprila 1945. godine, s. Podgorač, sahranjen u s. Podgorač.

MILIČ David, rođen 1925. godine, Subotica, poginuo 8. februara 1945. godine kod s. Velika Črešnjevica.

MILOSEVIC Dušan, rođen 1916. godine, Zemun, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Velika Moštanica, sahranjen u Velikoj Moštanici.

MILOSEV Svetozar, rođen 1925. godine, s. Padej, Kikinda, poginuo 19. januara 1945. godine na Radetića brdu, sahranjen na groblju u Spišić—Bukovici.

MILUTINOVIC Nikola, rođen 1915. godine, s. Gaj, Kovin, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen u s. Bizovac.

MIRKOVIC Milan, rođen 1929. godine, Kamenica, Sremski Karlovci, poginuo 3. maja 1945. godine kod s. Halipovica, sahranjen kod crkve u s. Halipovica.

MIRKOVIC Milorad, rođen 1925. godine, selo Vukovac, Valjevo, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Ladimirovci, sahranjen u s. Ladimirovci.

MIRKOVIC Nikola, rođen 1927. godine, Prhovo, Ruma, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Velika Moštanica, sahranjen u Velikoj Moštanici.

MIRKOVIC Ljubica, rođena 1926. godine, Putinci, Ruma, poginula 20. oktobra 1944. godine kod s. Umka, sahranjena kod s. Umka.

MITIC Ivo, rođen 1924. godine, Drniš, poginuo 18. oktobra 1944. godine kod Avale, sahranjen u s. Pinosava.

MIŠKOVIC Mija, rođen 1919. godine, Novska, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

MOLIŠAN Milivoje, rođen 1921. godine, Idvor, Kovačica, poginuo 15. aprila 1945. godine u Podgoraču, sahranjen na groblju u s. Budimci.

MOMIROVIĆ Miloš, rođen 1912. godine, St. Banovci, Pazova, poginuo 26. aprila 1945. godine u s. Spišić—Bukovica, sahranjen kod crkve u s. Spišić-Bukovici.

MRKVA Aleksandar, rođen 1927. godine, Sombor, poginuo 6. maja 1945. godine kod s. Ceslovec, sahranjen u s. Ceslovec.

NAGL Josip, rođen u Rumi, poginuo 26. aprila 1946. godine u Spišić—Bukovici, sahranjen kod crkve u s. Spišić—Bukovici.

NEDVAD Boza, rođen 1926. godine, Jakovo, Zemun, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen kod ž. st. Vukosavljevica.

NEGOVANOVIĆ Vitomir, rođen 1922. godine, Koceljevo, Vladimir«, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen u Vukosavljevici.

NEMEC Pavle, rođen 1925. godine, s. Padina, Kovačica, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Samatovci, sahranjen pokraj sela Bizovac.

NEGREŠEVIĆ Miša, rođen 1913. godine, Apatin, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Ladimirovci, sahranjen u s. Ladimirovcima.

NESTOROV Steva, rođen 1922. godine, Dolovo, Pančevo, poginuo 13. aprila 1945. godine u s. Bizovac, sahranjen u s. Bizovcu.

NEŠIĆ Vitomir, rođen 1919. s. Vizić, Ilok, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na groblju u s. Budimci.

NEŠKOVIĆ Dorđe, rođen 1924. godine, Bežanija, Zemun, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

NIKOLIĆ Dragoljub, rođen 1921. godine, Beograd, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

NIKOLIĆ Ana, rođena 1926. godine, Sonta, Apatin, poginula 14. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjena u Bizovcu.

NIKOLIĆ Doka, rođen 1919. godine, s. Tomaševac, Kovačica, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na groblju s. Budimci.

NIKOLIĆ Vlada, rođen 1920. godine, Surčin, Zemun, poginuo 26. aprila 1945. godine kod Spišić-Bukovice, sahranjen kod crkve u Spišić—Bukovici.

NIKOLIĆ Zlatoje, rođen 1926. godine, s. Sefkerin, Pančevo, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen kraj Bizovca.

NIKOLIĆ Milivoj, rođen 1921. godine, Mala Moštanica, Umka, poginuo 16. januara 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen kod Spišić—Bukovice.

NIKETIN Stojan, rođen 1926. godine, Kamenica, Sremski Karlovci, poginuo 8. februara 1945. godine, Velika Crešnjevica.

NOZANIĆ Bogoljub, rođen 1911. godine, Klenak, Ruma, poginuo 18. aprila 1945. godine kod s. Feričanci, sahranjen kod s. Feričanci.

OKOLIŠAN Jovan, rođen 1923. godine, Platičevo, Ruma, poginuo 15. aprila 1945. godine, s. Podgorač, sahranjen na groblju u s. Podgorač.

OSTOJIĆ Milan, rođen 1926. godine, Petrovo Selo, Nova Gradiška, poginuo 3. februara 1945. godine kod s. Pitomača, sahranjen na groblju u s. St. Gradac.

OSTOJIĆ Stevan, rođen 1913. godine, Vel. Sent Mikloš, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen kod s. Bizovac.

OZEF Jano, rođen 1922. godine, Domba, Poljska, poginuo 18. aprila 1945. godine kod s. Feričanci, sahranjen u s. Feričanci.

PACANIN Zivko, rođen 1924. godine, St. Pazova, poginuo 2. maja 1945. godine kod s. Budrovac, sahranjen u s. Budrovac.

PAVELIĆ Slavko, rođen 1908. godine, Vrpolje, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen u s. Bizovac.

PAUK Boia, rođen 1923. godine, Bela Crkva, poginuo 1. maja 1945. godine kod Sirove Katalene, sahranjen kod crkve u selu Sirova Katalena.

PARIŠEVIĆ Redir, rođen 1907. godine, Dazjerevsk, SSSR, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. V. Moštanica, sahranjen kod V. Moštance.

PATRIK Nandor, rođen 1911. godine, Senta, poginuo 18. aprila 1945. godine kod s. Feričanci, sahranjen u s. Feričanci.

PEJNOVIĆ Slavko, rođen 1920. godine, Šuljam, Sremska Mitrovica, udavio se 22. oktobra 1944. godine u Savi kod s. Umka.

PEJIĆ Janoš, rođen 1919. godine, Draž, Batina, poginuo 15. aprila 1945. godine u s. Podgorač, sahranjen u Podgoraču.

PETROVIĆ Ilija, rođen 1925. godine, Hrtkovci, Ruma, poginuo 3. februara 1945. godine u s. Pitomača, sahranjen na groblju s. Stari Gradac.

PETROVIĆ Aca, rođen 1921. godine, B. Aleksandrovo, Zrenjanin, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Samatovci, sahranjen kraj u s. Bizovac.

PETROVIĆ Miloš, rođen 1923. godine, Krstur, Novi Kneževac, poginuo 26. aprila 1945. godine u s. Spišić-Bukovica, sahranjen kod crkve u Spišić—Bukovica.

PETRO Ilija, rođen 1909. godine, Sv. Petar, Temišvar, poginuo 20. januara 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen u šumi kod s. Spišić—Bukovica.

PETROVIĆ Milivoje, rođen 1923. godine, Platičevo, Ruma, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na groblju s. Budimci.

PETROM Svetozar, rođen 1902. Uljma, Bela Crkva, poginuo 17. aprila 1945. kod S. Crvalje, sahranjen 17. aprila u s. Orašje.

PEŠKE Elon, rođen 1921. godine, Zagreb, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen u s. Lozan.

PINKALJ Jova, rođen 1926. godine, Starčevo, Pančevo, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Spišić—Bukovice, sahranjen na groblju u s. Spišić—Bukovici.

PIŠEL Ivan, rođen 1922. godine, Đakovo, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Umka, sahranjen u s. Rušanj.

PLAC Stevan, rođen 1923. godine, Djelatovci, Vinkovci, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen u s. Ladimirovci.

PONTIC Dobrivoje, rođen 1922. godine, Umka, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen u s. Bizovac.

PLAVSIĆ Mile, rođen 1920. godine, s. Bukovac, Sremski Karlovci, poginuo 19. aprila 1945. godine kod s. Mikleuš, sahranjen na mestu pogibije.

PLAVSIĆ Spaso, rođen 1918. godine, Bačka Palanka, poginuo 13. maja 1945. godine u Dravogradu, sahranjen na stanici Dravograd.

POPOV Miloš, rođen 1913. godine, Banatsko Dragutinovo, Novi Bečej, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na putu između Bizovca i Osijeka.

POTURICA Marko, rođen 1920. godine, Sonta, Apatin, poginuo 15. aprila 1945. godine u Podgoraču, sahranjen na groblju u s. Budimci.

POMBERT Marija, rođena 1929. godine, Zemun, poginula 7. marta 1945. godine na položaju na Dravi, sahranjena na groblju u s. Bilje.

PSENAK Josip, rođen 1918. godine, Ilok, poginuo 12. aprila 1945. godine na levoj obali Drave, sahranjen u šumi kod Darde.

PRESREČKOVIĆ Ivan, rođen 1922. godine, Sremska Mitrovica, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

PUPIN Veselin, rođen 1915. godine, s. Idvor, Kovačevica, poginuo 8. februara 1945. godine kod V. Črešnjevica.

PUPAVAC Stevan, rođen 1920. godine, Šašinci, Ruma, poginuo 30. oktobra 1944. godine kod s. Grgurevci, sahranjen u s. Grgurevci.

PUTNIKOVIĆ Borislav, rođen 1924. godine, Jakovo, Zemun, poginuo 29. aprila 1945. godine kod s. Brzaje, Budrovac, sahranjen u s. Sirova Katalena.

RACKOVIĆ Ničifor, rođen 1913. godine, Brestač, Ruma, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

RADAKOVIĆ Branko, rođen 1913. godine, Petrovčić, Zemun, poginuo 8. februara 1945. godine kod Vel. Črešnjevica.

RADOVANOVIĆ Paja, rođen 1909. godine, Dobrinci, Ruma, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Umka, sahranjen u s. Umka.

RADOVANOVIĆ Lazar, rođen 1926. godine, Tomaševac, Kovačica, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen kod s. Ladimirovci.

RADOVANOVIĆ Đorđe, rođen 1920. godine, Šašinci, Sremska Mitrovica, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

RADOVANOVIĆ Antonije, rođen 1920. godine, Velika Moštanica, Umka, poginuo 17. aprila 1945. godine kod s. Feričanci, sahranjen u s. Feričanci.

RADOVANOVIĆ Milorad, rođen 1925. godine, Velika Moštanica, Umka, poginuo 12. aprila 1945. godine kod s. Sag, sahranjen kod s. Nard.

RADOJČIĆ Lazar, rođen 1921. godine, Erdevik, Ilok, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Spišić—Bukovice, sahranjen u s. Spišić—Bukovica.

RADOSAVLJEVIĆ Zika, rođen 1924. godine, s. Sašinci, Sremska Mitrovica, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen u s. Pinosava.

RADIN Sava, rođen 1915. godine, Banatsko Arandjelovo, Novi Kneževac, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen na groblju u s. Lozan.

RADULOVIC Mladen, rođen 1898. godine, Pančevo, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen u s. Lozan.

RAJIĆ Aleksandar, rođen 1919. godine, St. Sivač, Sombor, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

RALIĆ Stjepan, rođen 1926. godine, Sombor, poginuo 20. oktobra 1944. godine u Vel. Moštanici, sahranjen u Vel. Moštanici.

RANČIĆ Andrija, rođen 1921. godine, s. Golubinci, St. Pazova, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen kod s. Vrčina — Šuplja stena.

RASTOVIC Lazar, rođen 1923. godine, Belegiš, St. Pazova, poginuo 18. oktobra 1944. godine, sahranjen ispod Avale.

RASKOVIĆ Negovan, rođen 1913. godine, Buđanovci, Ruma, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Umka, sahranjen u s. Umka.

RESANOVIĆ Branko, rođen 1924. godine, Pančevo, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen u selu Budimci.

RIBIN Antun, rođen 1926. godine, Platičevo, Ruma, poginuo 15. aprila 1945. godine u s. Podgorač, sahranjen na groblju u Podgoraču.

RISTIVOJEVIĆ Branislav, rođen 1923. godine, Svileuva, Vladimirci, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen u s. Lozan.

SABO Antun, rođen 1908. godine, Vajska, Odžaci, poginuo 20. aprila 1945. godine, s. Petrovac, sahranjen na groblju s. Mikleuš.

SADOVIC Ibrahim, rođen 1908. godine, Trebinje, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

SAKAL Jože, rođen 1920. godine, Senta, poginuo 2. maja 1945. godine kod s. Budroci, sahranjen u selu Širova Katalena.

SAMOČETA Laza, rođen 1925. godine, Kovilj, Titel, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen kod ž. st. Vukosavljevica.

SAMO Kukaca, rođen 1907. godine, St. Pazova, poginuo 8. februara 1945. godine kod Velike Črešnjevice.

SAVALT Karlo, rođen 1923. godine, Sombor, poginuo 13. aprila 1934. godine kod s. Samatovci, sahranjen pokraj sela Bizovac.

SATA Ferenc, rođen 1919. godine, St. Kanjiža, poginuo 2. maja 1945. godine u s. Budrovci, sahranjen u s. Sirova Katalena.

SAVIĆ Rajko, rođen 1910. godine, Martinci, Sremska Mitrovica poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Umka, sahranjen u s. Rušanj.

SEDLAK Pavle, rođen 1924. godine, Hajdučica, Vršac, poginuo 13. aprila 1945. godine s. Bizovac, sahranjen kod s. Bizovac.

SERAFIMOVIĆ Dragica, poginula 18. oktobra 1944. godine na Avali.

SILADI Imre, rođen 1926. godine, s. Dalj, Osijek, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen u s. Budimci.

SILADI Đula, rođen 1914. godine, Nađ Varad, Mađarska, poginuo 21. januara 1945. godine u s. Sedlarica, sahranjen u s. Sedlarica.

SIMIĆ Mija, rođen 1926. godine, Jasenovac, Novska, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

SITAR Pal, rođen 1920. godine, Temerin, poginuo 7. maja 1945. godine u s. Leskovec, sahranjen u s. Leskovec.

SIVAČKI Lazar, rođen 1926. godine, Mošorin, Titel, poginuo 12. aprila 1945. godine kod s. Sag, sahranjen kod s. Nard.

SKOREPA Ivo, rođen 1906. godine, Beograd, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Samatovci, sahranjen 14. aprila 1945. kod s. Bizovac.

STANIĆ Dušanka, rođena 1922. godine, Cačinci, Našice, poginula 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjena ispod Avale.

STANKOVIĆ Serafim, Bazljevac, Preševo, rođen 1907. godine, poginuo 1. maja 1945. godine kod s. Budrovac, gde je i sahranjen.

STANOJLOVIĆ Zivan, rođen 1926. godine, Umka, poginuo 3. februara 1945. godine kod Pitomače, sahranjen na groblju St. Gradac.

STANISAVLJEVIĆ Petar, rođen u Karadordevu, Zrenjanin, poginuo 30. oktobra 1944. godine kod s. Grgurevci, sahranjen u s. Grgurevci.

STOJAKOVIĆ Rajko, rođen 1920. godine, Lačarak, Sremska Mitrovica, udavio se u Savi 22. oktobra 1944. godine kod Umke.

STOJKOVIĆ Vlado, rođen 1919. godine, Brestič, Ruma, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

STOJČIĆ Milorad, rođen 1925. godine, Indija, St. Pazova, poginuo 20. oktobra 1944. godine u s. V. Moštanica, sahranjen u V. Moštanci.

STOJČIĆ Sava, rođen 1927. godine, Idvor, Kovačica, poginuo 7. maja 1945. godine kod s. Leskovec, sahranjen u s. Leskovec.

STOJČIĆ Vojislav, rođen 1924. godine, Golubinci, St. Pazova, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod Umke, sahranjen u Umki.

STOJKOVIĆ Jovan, rođen 1916. godine, s. Beodra, Novi Bečej, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen kraj s. Bizovac.

STEVANOVIĆ Stevan, rođen 1922. godine, Velika Moštanica, Umka, poginuo 7. marta 1945. godine na položaju na Dravi, sahranjen na groblju u s. Darda.

STRIČEVIĆ Paja, rođen 1913. godine, Jazak, Irig, poginuo 16. aprila 1945. godine u s. Podgorač, sahranjen u s. Podgorač.

STRMAC Franjo, rođen 1910. godine, Kladanj, N. Mesto, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen u selu Pinosava.

SMUDA Viktor, rođen 1926. godine, Našice, poginuo 16. marta 1945. godine na Dravi, sahranjen na groblju u s. Bilje.

SVILAR Bora, rođen 1925. godine, s. Jakovo, Zemun, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Slatinice, sahranjen u s. Slatinice.

SRDAN Stevan, rođen 1905. godine, Sisak, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

SARČEVIĆ Borivoje, rođen 1923. godine, Mala Moštanica, Umka, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen kod ž. st. Vukosavljevica.

SAS IŠTVAN, rođen 1920. godine, Bačka Topola, poginuo 2. maja 1945. godine u s. Budrovac, sahranjen kod s. Sirova Katalena.

SIMIČIĆ Martin, rođen 1926. godine, Višnjica, Novska, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod Umke, sahranjen u Umki.

SIMUNAC Ivan, rođen 1921. godine, Donja Stubica, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen kod ž. st. Vukosavljevica.

SILEM Anton, rođen 1921. godine, Subotica, poginuo 6. maja 1945. godine kod s. Ceslovec, sahranjen u s. Ceslovec.

ŠIPUŠ Slavko, rođen 1925. godine, Lonja, Novska, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

ŠOTI Janoš, rođen 1926. godine, Ada, Senta, poginuo 17. januara 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen kod Spišić—Bukovice.

ŠTIMAC Franjo, rođen 1921. godine, Čadavica, D. Miholjac, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod Umke, sahranjen u Umki.

STEVIC Hranislav, rođen 1917. godine, Temišvar, Rumunija, poginuo 8. februara 1945. godine kod s. V. Črešnjevica.

ŠUNKIČ Sima, rođen 1924. godine, Mrkonjić—Grad, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

ŠURANJ Mihajlo, rođen 1915. godine, s. Hrtkovci, Ruma, poginuo 23. aprila 1943. godine kod s. Bizovac, sahranjen u s. Bizovac.

ŠURMIN Ivan, rođen 1919. godine, Zagreb, poginuo 16. januara 1945. godine kod s. Spišić—Bukovice, sahranjen kod s. Spišić—Bukovica.

TABANOVIČ Zivko, rođen 1924. godine, V. Moštanica, Umka, poginuo 7. marta 1945. godine na položaju na Dravi, sahranjen na groblju u s. Bilje.

TADIČ Miloš, rođen 1922. godine, Jarak, Ruma, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen na groblju u s. Budimci.

TADIČ Andrija, rođen 1921. godine, Surčin Zemun, poginuo 17. januara 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen u Spišić—Bukovici.

TAKAČ Ivan, rođen 1905. godine, Osijek, poginuo 17. januara 1945. godine kod žel. stanice Vukosavljevica, sahranjen na groblju s. Lozan.

TAPAVICA Gavra, rođen 1921. godine, Novi Sad, poginuo 2. maja 1945. godine kod s. Budrovci, sahranjen u s. Budrovci.

TIR Janko, rođen 1927. godine, Pivnice, Odžaci, poginuo 28. aprila 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen u s. Spišić—Bukovica.

TIŠMA Božidar, rođen 1926. godine, Ivoševci, Benkovac, poginuo 1. maja 1945. godine kod s. Širova Katalena, sahranjen kod crkve u s. Širova Katalena.

TODOROV Radivoje, rođen 1921. godine, Temišvar, Rumunija, poginuo 8. februara 1945. godine kod s. Črešnjevica.

TOPALović Mane, rođen 1927. godine, Podravska Slatina, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen na putu Osijek — Bizovac.

TOT Ferenc, rođen 1909. godine, Crnja, Jaša Tomić, poginuo 13. maja 1945. godine kod Dravograda, sahranjen na ž. st. Dravograd.

TOMIĆ Sava, rođen 1920. godine, Grabovci, Ruma, poginuo 20. januara 1945. godine u s. Špišić—Bukovica, sahranjen u šumi kraj Špišić—Bukovice.

TOMIĆ Josip, rođen 1925. godine, Siverić, Drniš, poginuo 30. oktobra 1944. godine kod s. Grgurevci, sahranjen u s. Grgurevci.

TREČAKOV Ljuba, rođen 1926. godine, Kikinda, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Turnašica, sahranjen kod s. Turnašica.

TIRUFUNOV Teodor, rođen 1923. godine, Begeč, Novi Sad, poginuo 30. oktobra 1944. godine kod s. Grgurevci, sahranjen u s. Grgurevci.

TURČAK Jožef, rođen 1927. godine, St. Pazova, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Ladimirovci, sahranjen na groblju u s. Šag.

VALOVIĆ Pavle, rođen 1914. godine, Novi Slankamen, St. Pazova, poginuo 14. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen u s. Bizovac.

VASILJEVIĆ Stevan, rođen 1910. godine, Bušila, Podravska Slatina, poginuo 2. maja 1945. godine kod s. Budrovci, sahranjen u s. Sirova Katalena.

VELICKI Sava, rođen 1914. godine, Batajnica, Zemun, poginuo 3. februara 1945. godine kod Pitomače, sahranjen na groblju u s. St. Gradac.

VERNIK Zdravko, rođen 1925. godine, Vrbovac, Kraljevica, poginuo 20. oktobra 1944. godine kod s. Vel. Moštanica, sahranjen u s. Vel. Moštanica.

VESELINOVIĆ Petar, rođen 1921. godine, Beška, Sremski Karlovci, poginuo 19. aprila 1945. godine kod s. Mikleuš, sahranjen na mestu pogibije.

VIDAKOVIĆ Slavko, rođen 1923. godine, Jalovik, Vladimira, poginuo 16. januara 1945. godine kod Špišić—Bukovice, sahranjen kod Špišić—Bukovice.

VINKO Pavle, rođen 1929. godine, Sonta, Apatin, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen kod s. Vukosavljevica.

VITOMIROVIĆ Kuzman, rođen 1913. godine, Jakovo, Zemun, poginuo 18. oktobra 1944. godine na Devojačkom groblju, sahranjen li s. Rušanj.

VITOROVIĆ Nikolaj, rođen 1920. godine, SSSR, poginuo 28. oktobra 1944. godine na Avali, sahranjen ispod Avale.

VIZNER Franja, rođen 1926. godine, Sremski Karlovci, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen kod s. Ladirovci.

VLAJKOVIĆ Vitomir, rođen 1924. godine, s. Stare Sove, udavio se u Savi 22. oktobra 1944. godine kod Umke.

VLAJKOVIĆ Dorđe, rođen 1926. godine, Velika Moštanica, Umka, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen na groblju s. Lozan.

VUČETIĆ Petar, rođen 1922. godine, Beočin, Ilok, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Bizovac, sahranjen kraj s. Bizovac.

VUJANIĆ Aleksandar, rođen 1924. godine, Ruma, poginuo 30. oktobra 1944. godine kod s. Grgurevci, sahranjen u s. Grgurevci.

VUJČIĆ Stevan, rođen 1914. godine, Šimanovci, Zemun, poginuo 17. januara 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen na groblju Spišić—Bukovica.

VUKŠANI Imra, rođen 1918. godine, Vajska, Odžaci, poginuo 12. aprila 1945. godine kod s. Nard, sahranjen kod s. Nard.

VVKOVIĆ Vasa, rođen 1921. godine, Dolovo, Pančevo, poginuo 18. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevice, sahranjen na groblju u s. Lozan.

VUKAŠINOVIĆ Vlada, rođen 1914. godine, Sašinci, Sremska Mitrovica, udavio se u Savi 22. oktobra 1944. godine kod Umke.

VULIĆ Mane, rođen 1922. Majdan, Banja Luka, poginuo 8. februara 1945. godine kod Vel. Črešnjevica.

VOZAR Miša, rođen 1919. godine, Kisač, Novi Sad, poginuo 12. aprila 1945. godine kod s. Sag, sahranjen u s. Nard.

ZAKIĆ Čedomir, rođen 1926. godine, Kovačica, poginuo 17. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjen na groblju s. Lozan.

ZARKOV Toma, rođen 1921. godine, Idvor, Kovačica, poginuo 27. aprila 1945. godine kod Spišić—Bukovice, sahranjen kod Spišić-Bukovice.

ŽERAVICA Svetozar, rođen 1925. godine, Dala, poginuo 8. februara 1945. godine u s. Vel. Črešnjevica.

ZIROS Miran, rođen 1925. godine, Ruski Krstur, poginuo 15. aprila 1945. godine kod s. Podgorač, sahranjen u s. Bizovac.

ZIVANOVIĆ Nada, rođena 1927. godine, Golubinci, St. Pazova, poginula 17. januara 1945. godine kod s. Vukosavljevica, sahranjena na groblju u s. Lozan.

ŽIVANOVIĆ Petar, rođen 1915. godine, Platičevo, Ruma, poginuo 13. aprila 1945. godine kod s. Slatinice, sahranjen kod s. Slatinice.

ZIVKOVIĆ Zivan, rođen 1925. godine, V. Moštanica, poginuo 12. aprila 1945. godine kod s. Sag, sahranjen u s. Nard.

SPISAK BORACA I RUKOVODILACA 6. VOJVODANSKE BRI-
GADE KOJIMA JE IZDATA PISMENA ZAHVALNICA ZA
UČEŠĆE U OSLOBOĐENJU BEOGRADA

II. RUKOVODILCI	
1. Jovanović Vojislav	53. Katić Meta
2. Kramarović Radovan	54. Božićević Jovan
3. Kramarović Stjepan	55. Stanić Stjepan
4. Kramarović Stjepan	56. Katić Stjepan
5. Katić Stjepan	57. Katić Stjepan
6. Kramarović Radivoj	58. Vidić Branko
7. Katić Stjepan	59. Katić Stjepan
8. Katić Stjepan	60. Katić Stjepan
9. Katić Stjepan	61. Katić Stjepan
10. Katić Stjepan	62. Katić Stjepan
11. Katić Stjepan	63. Katić Stjepan
12. Katić Stjepan	64. Katić Stjepan
13. Katić Stjepan	65. Katić Stjepan
14. Katić Stjepan	66. Katić Stjepan
15. Katić Stjepan	67. Katić Stjepan
16. Katić Stjepan	68. Katić Stjepan
17. Katić Stjepan	69. Katić Stjepan
18. Katić Stjepan	70. Katić Stjepan
19. Katić Stjepan	71. Katić Stjepan
20. Katić Stjepan	72. Katić Stjepan
21. Katić Stjepan	73. Katić Stjepan
22. Katić Stjepan	74. Katić Stjepan
23. Katić Stjepan	75. Katić Stjepan
24. Katić Stjepan	76. Katić Stjepan
25. Katić Stjepan	77. Katić Stjepan
26. Katić Stjepan	78. Katić Stjepan
27. Katić Stjepan	79. Katić Stjepan
28. Katić Stjepan	80. Katić Stjepan
29. Katić Stjepan	81. Katić Stjepan
30. Katić Stjepan	82. Katić Stjepan
31. Katić Stjepan	83. Katić Stjepan
32. Katić Stjepan	84. Katić Stjepan
33. Katić Stjepan	85. Katić Stjepan
34. Katić Stjepan	86. Katić Stjepan
35. Katić Stjepan	87. Katić Stjepan
36. Katić Stjepan	88. Katić Stjepan
37. Katić Stjepan	89. Katić Stjepan
38. Katić Stjepan	90. Katić Stjepan
39. Katić Stjepan	91. Katić Stjepan
40. Katić Stjepan	92. Katić Stjepan
41. Katić Stjepan	93. Katić Stjepan
42. Katić Stjepan	94. Katić Stjepan
43. Katić Stjepan	95. Katić Stjepan
44. Katić Stjepan	96. Katić Stjepan
45. Katić Stjepan	97. Katić Stjepan
46. Katić Stjepan	98. Katić Stjepan
47. Katić Stjepan	99. Katić Stjepan
48. Katić Stjepan	100. Katić Stjepan
49. Katić Stjepan	101. Katić Stjepan
50. Katić Stjepan	102. Katić Stjepan
51. Katić Stjepan	103. Katić Stjepan
52. Katić Stjepan	104. Katić Stjepan

105/ Gabineški Zora
 106/ Babić Josip
 107/ Dikić Stanke
 108/ Kamec Viktor
 109/ Petrinac Vladimir
 110/ Jada Josip
 111/ Radevac Dragoljub
 112/ Pernić Slavica
 113/ Avgustinović Mjara
 114/ Jovanović Josip
 115/ Babić Zora
 116/ Radević Fabijan
 117/ Jovanović Milan
 118/ Jamić Stevan
 119/ Lilićka Stijeda
 120/ Galid Stojka
 121/ Jovanović Ljazar
 122/ Čokić Milan
 123/ Milutinović Nikola
 124/ Lelusa Krsto
 125/ Babić Josip
 126/ Kojić Vasa
 127/ Anđelić Stojan
 128/ Lončarević Tadija
 129/ Vuković Đoko
 130/ Vilićević Slobodan
 131/ Horvat Gilijsa
 132/ Popov Avakum
 133/ Gabinec Mita
 134/ Josić Ibo
 135/ Vukadinović Ante
 136/ Radević Stevan
 137/ Petrić Milan
 138/ Matković Vinko
 139/ Rajković Klement
 140/ Ivančić Peter
 141/ Radević Stevan
 142/ Anđelić Stanke
 143/ Draško Ivan
 144/ Jovanović Slobodan
 145/ Vuković Đoko
 146/ Horvat Ivan
 147/ Marković Krsto
 148/ Stivić Bartol
 149/ Radević Milan
 150/ Babić Milan
 151/ Radević Nikola
 152/ Vuković Ljubomir
 153/ Babić Slobodan
 154/ Vuković Viktor
 155/ Jovanović Ivan
 156/ Vuković Vasa
 157/ Jovanović Ljazar
 158/ Jovanović Josip
 159/ Radević Stevan
 160/ Anđelić Stanke
 161/ Radević Milan
 162/ Vuković Slobodan
 163/ Vuković Slobodan
 164/ Vuković Slobodan
 165/ Vuković Slobodan
 166/ Vuković Slobodan
 167/ Vuković Slobodan

168/ Jovanović Nikola
 169/ Babić Zora
 170/ Radević Stanke
 171/ Radević Stanke
 172/ Radević Stanke
 173/ Radević Stanke
 174/ Radević Stanke
 175/ Radević Stanke
 176/ Radević Stanke
 177/ Radević Stanke
 178/ Radević Stanke
 179/ Radević Stanke
 180/ Radević Stanke
 181/ Radević Stanke
 182/ Radević Stanke
 183/ Radević Stanke
 184/ Radević Stanke
 185/ Radević Stanke
 186/ Radević Stanke
 187/ Radević Stanke
 188/ Radević Stanke
 189/ Radević Stanke
 190/ Radević Stanke
 191/ Radević Stanke
 192/ Radević Stanke
 193/ Radević Stanke
 194/ Radević Stanke
 195/ Radević Stanke
 196/ Radević Stanke
 197/ Radević Stanke
 198/ Radević Stanke
 199/ Radević Stanke
 200/ Radević Stanke
 201/ Radević Stanke
 202/ Radević Stanke
 203/ Radević Stanke
 204/ Radević Stanke
 205/ Radević Stanke
 206/ Radević Stanke
 207/ Radević Stanke
 208/ Radević Stanke
 209/ Radević Stanke
 210/ Radević Stanke
 211/ Radević Stanke
 212/ Radević Stanke
 213/ Radević Stanke
 214/ Radević Stanke
 215/ Radević Stanke
 216/ Radević Stanke
 217/ Radević Stanke
 218/ Radević Stanke
 219/ Radević Stanke
 220/ Radević Stanke
 221/ Radević Stanke
 222/ Radević Stanke
 223/ Radević Stanke
 224/ Radević Stanke
 225/ Radević Stanke
 226/ Radević Stanke
 227/ Radević Stanke
 228/ Radević Stanke
 229/ Radević Stanke
 230/ Radević Stanke

231/ Kostić Stana
232/ Savić Stojan
233/ Savić Stana
234/ Dejanović Petar
235/ Radićević Stana
236/ Lukić Drago
237/ Marković Jelena
238/ Vojnić Stana
239/ Vasiljević Stana
240/ Petrović Ivan
241/ Jovanović Stana
242/ Vojnić Stana
243/ Jovanović Stana
244/ Jovanović Stana
245/ Petrović Stana
246/ Jovanović Stana
247/ Vojnić Stana
248/ Vojnić Stana
249/ Vojnić Stana
250/ Vojnić Stana
251/ Vojnić Stana
252/ Vojnić Stana
253/ Vojnić Stana
254/ Vojnić Stana
255/ Vojnić Stana
256/ Vojnić Stana
257/ Vojnić Stana
258/ Vojnić Stana
259/ Vojnić Stana
260/ Vojnić Stana
261/ Vojnić Stana
262/ Vojnić Stana
263/ Vojnić Stana
264/ Vojnić Stana
265/ Vojnić Stana
266/ Vojnić Stana
267/ Vojnić Stana
268/ Vojnić Stana
269/ Vojnić Stana
270/ Vojnić Stana
271/ Vojnić Stana
272/ Vojnić Stana
273/ Vojnić Stana
274/ Vojnić Stana
275/ Vojnić Stana
276/ Vojnić Stana
277/ Vojnić Stana
278/ Vojnić Stana
279/ Vojnić Stana
280/ Vojnić Stana
281/ Vojnić Stana
282/ Vojnić Stana
283/ Vojnić Stana
284/ Vojnić Stana
285/ Vojnić Stana
286/ Vojnić Stana
287/ Vojnić Stana
288/ Vojnić Stana
289/ Vojnić Stana
290/ Vojnić Stana
291/ Vojnić Stana
292/ Vojnić Stana
293/ Vojnić Stana
294/ Vojnić Stana
295/ Vojnić Stana
296/ Vojnić Stana
297/ Vojnić Stana
298/ Vojnić Stana
299/ Vojnić Stana
300/ Vojnić Stana

295/ Dejanović Stana
296/ Stana Stana
297/ Dejanović Stana
298/ Stana Stana
299/ Stana Stana
300/ Stana Stana
301/ Stana Stana
302/ Stana Stana
303/ Stana Stana
304/ Stana Stana
305/ Stana Stana
306/ Stana Stana
307/ Stana Stana
308/ Stana Stana
309/ Stana Stana
310/ Stana Stana
311/ Stana Stana
312/ Stana Stana
313/ Stana Stana
314/ Stana Stana
315/ Stana Stana
316/ Stana Stana
317/ Stana Stana
318/ Stana Stana
319/ Stana Stana
320/ Stana Stana
321/ Stana Stana
322/ Stana Stana
323/ Stana Stana
324/ Stana Stana
325/ Stana Stana
326/ Stana Stana
327/ Stana Stana
328/ Stana Stana
329/ Stana Stana
330/ Stana Stana
331/ Stana Stana
332/ Stana Stana
333/ Stana Stana
334/ Stana Stana
335/ Stana Stana
336/ Stana Stana
337/ Stana Stana
338/ Stana Stana
339/ Stana Stana
340/ Stana Stana
341/ Stana Stana
342/ Stana Stana
343/ Stana Stana
344/ Stana Stana
345/ Stana Stana
346/ Stana Stana
347/ Stana Stana
348/ Stana Stana
349/ Stana Stana
350/ Stana Stana
351/ Stana Stana
352/ Stana Stana
353/ Stana Stana
354/ Stana Stana
355/ Stana Stana
356/ Stana Stana
357/ Stana Stana
358/ Stana Stana
359/ Stana Stana
360/ Stana Stana
361/ Stana Stana
362/ Stana Stana
363/ Stana Stana
364/ Stana Stana
365/ Stana Stana
366/ Stana Stana
367/ Stana Stana
368/ Stana Stana
369/ Stana Stana
370/ Stana Stana
371/ Stana Stana
372/ Stana Stana
373/ Stana Stana
374/ Stana Stana
375/ Stana Stana
376/ Stana Stana
377/ Stana Stana
378/ Stana Stana
379/ Stana Stana
380/ Stana Stana
381/ Stana Stana
382/ Stana Stana
383/ Stana Stana
384/ Stana Stana
385/ Stana Stana
386/ Stana Stana
387/ Stana Stana
388/ Stana Stana
389/ Stana Stana
390/ Stana Stana
391/ Stana Stana
392/ Stana Stana
393/ Stana Stana
394/ Stana Stana
395/ Stana Stana
396/ Stana Stana
397/ Stana Stana
398/ Stana Stana
399/ Stana Stana
400/ Stana Stana

399/ Stana Stana
400/ Stana Stana
401/ Stana Stana
402/ Stana Stana
403/ Stana Stana
404/ Stana Stana
405/ Stana Stana
406/ Stana Stana
407/ Stana Stana
408/ Stana Stana
409/ Stana Stana
410/ Stana Stana
411/ Stana Stana
412/ Stana Stana
413/ Stana Stana
414/ Stana Stana
415/ Stana Stana
416/ Stana Stana
417/ Stana Stana
418/ Stana Stana
419/ Stana Stana
420/ Stana Stana
421/ Stana Stana
422/ Stana Stana
423/ Stana Stana
424/ Stana Stana
425/ Stana Stana
426/ Stana Stana
427/ Stana Stana
428/ Stana Stana
429/ Stana Stana
430/ Stana Stana
431/ Stana Stana
432/ Stana Stana
433/ Stana Stana
434/ Stana Stana
435/ Stana Stana
436/ Stana Stana
437/ Stana Stana
438/ Stana Stana
439/ Stana Stana
440/ Stana Stana
441/ Stana Stana
442/ Stana Stana
443/ Stana Stana
444/ Stana Stana
445/ Stana Stana
446/ Stana Stana
447/ Stana Stana
448/ Stana Stana
449/ Stana Stana
450/ Stana Stana
451/ Stana Stana
452/ Stana Stana
453/ Stana Stana
454/ Stana Stana
455/ Stana Stana
456/ Stana Stana
457/ Stana Stana
458/ Stana Stana
459/ Stana Stana
460/ Stana Stana
461/ Stana Stana
462/ Stana Stana
463/ Stana Stana
464/ Stana Stana
465/ Stana Stana
466/ Stana Stana
467/ Stana Stana
468/ Stana Stana
469/ Stana Stana
470/ Stana Stana
471/ Stana Stana
472/ Stana Stana
473/ Stana Stana
474/ Stana Stana
475/ Stana Stana
476/ Stana Stana
477/ Stana Stana
478/ Stana Stana
479/ Stana Stana
480/ Stana Stana
481/ Stana Stana
482/ Stana Stana
483/ Stana Stana
484/ Stana Stana
485/ Stana Stana
486/ Stana Stana
487/ Stana Stana
488/ Stana Stana
489/ Stana Stana
490/ Stana Stana
491/ Stana Stana
492/ Stana Stana
493/ Stana Stana
494/ Stana Stana
495/ Stana Stana
496/ Stana Stana
497/ Stana Stana
498/ Stana Stana
499/ Stana Stana
500/ Stana Stana

731/ Vuković Petar
732/ Tomić Miron
733/ Lalić Radoslav

1. bataljion

734/ Popović Obrad
735/ Jelićević Stojan
736/ Garić Aleksandar
737/ Vikić Aleksandar
738/ Selimović Petar
739/ Grčić Milan
740/ Tomić Milan
741/ Jovanović Petar
742/ Mirković Miro
743/ Milićević Miro
744/ Radulović Miro
745/ Jelićević Miro
746/ Jelićević Miro
747/ Jelićević Miro
748/ Jelićević Miro

Šest bataljion - aliboda narodni

Na Stab
Komandant, kapetan

FOTOGRAFIJE NARODNIH HEROJA 6. VOJVODANSKE
BRIGADE



PETAR MATIĆ DULE
Komandant brigade od 22.
aprila do 17. jula 1944.



MILAN KORICA KOVAČ
V. D. Komandanta brigade od
17. jula do 12. avgusta 1941.



MILAN JEŠIĆ IBRA
Zamenik komandanta brigade
od 17. januara do 3. jula 1944.



LAZAR SAVATIC METALAC
Obaveštajni oficir brigade



VLADO OBRADOVIC
KAMENI
Komandant 3. bataljona od 1.
maja do 2. juna 1944.

POGOVOR

Od formiranja pa do kraja rata 6. vojvođanska brigada dejstvovala je u Sremu, Srbiji, Mađarskoj, Baranji, Slavoniji, Podravini i Sloveniji. Njen borbeni put je dug nekoliko hiljada kilometara, poprskan krvlju i obeležen grobovima mnogih boraca i rukovodilaca. U vremenskom periodu od 448 ratnih dana ona je samostalno ili u sadejstvu sa drugim jedinicama učestvovala u preko 150 većih i manjih borbi. Iako nijv jedna od prvih vojvođanskih brigada, njena istorija je specifična po tome što je od formiranja pa do pred oslobođenje Beograda isključivo dejstvovala na teritoriji Srema. U svom sastavu imala je borce iz redova svih naroda i narodnosti sa teritorije Vojvodine i Jugoslavije i dala je svoj skroman doprinos stvaranju i učvršćivanju bratstva i jedinstva naših naroda. Ona je poslužila i kao kadrovsko jezgro za formiranje novih brigada u Sremu, Banatu i Bačkoj.

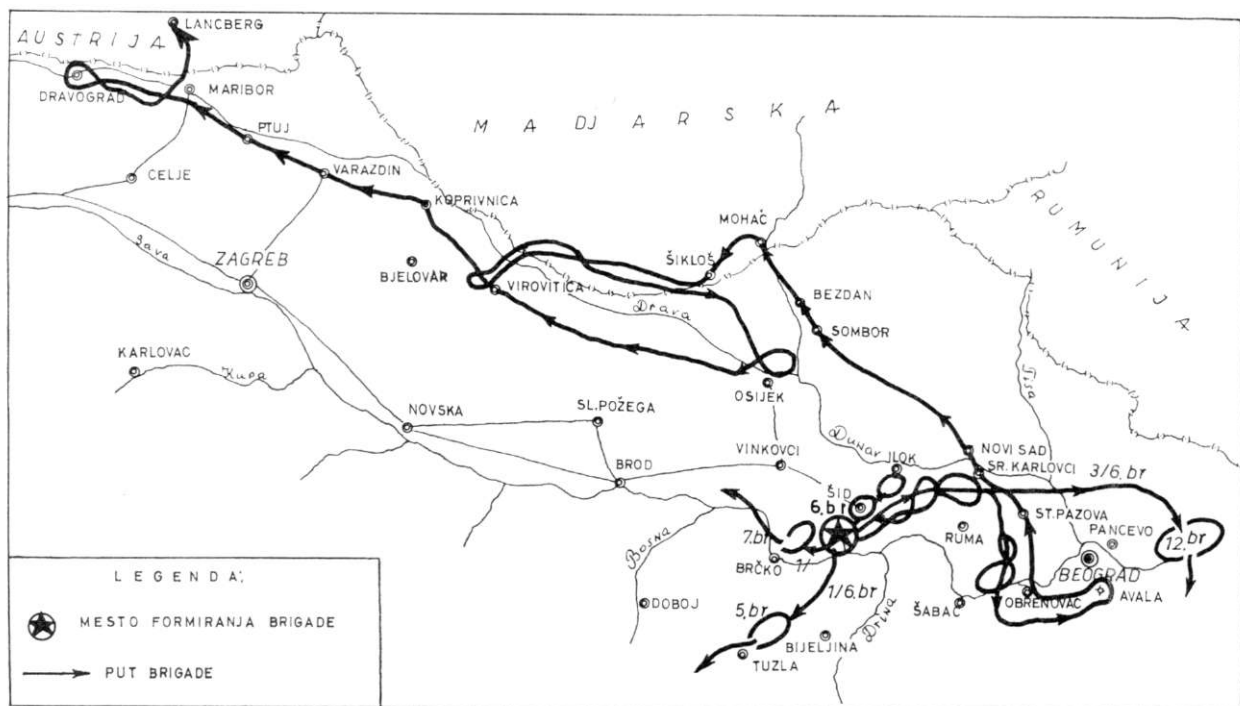
Proučavajući arhivsku i memoarsku građu i pišući ove delo, želim da upoznam borce i rukovodioce 6. vojvođanske brigade da zbog određenog prilaza materiji, koncepcija dela i njegovog obima (zahtev izdavača), nisam objektivno bio u mogućnosti da potpuniije izložim istoriju brigade i detaljnije opišem sve događaje, borbe, brojne teškoće i probleme, a pogotovo nisam obuhvatio herojske likove njenih boraca i rukovodilaca. Svm toga, iako sam koristio celokupnu izvornu građu, objavljenu literaturu i mnoga sećanja preživelih boraca i rukovodilaca, nisu isključeni propusti u rekonstrukciji nekih događaja i borbi, te bi primedbe ostalih učesnika u tim događajima dobro došle za kasniju rekonstrukciju i konačnu obradu istorije

i borbenog puta 6. vojvođanska brigade, što će biti od značaja i za istoriju oslobodilačkog rata i revolucije naroda Srema i Vojvodine.

Želim i da se zahvalim drugaricama i drugovima koji su mi svojim kazivanjima o brigadi i njenim borcima pružili dragocenu pomoć u rekonstrukciji pojedinih događaja i borbi, i to: Atanacković Žarku, Branković Vladimiru Gadži, Bačić Kari, Boban Stipi, Deheljan Stanku Kići, Demirović Miroslavu Belom, Dragičević Dušanu, Funtek Mihailu Spartaku, Gagić Živku Srbijancu, Gagić Ljubici Leli, Golubović Radivoju Tehničaru, Gršić Milanu, Jovanović Petru Perutanu, Jovanović Tonki, Jovanović Nikoli Čavri, Jockov Aleksandri Beloj, Krompić Radovanu Bati, Matić Petru Dulu, Mirković Ljubomiru Miretu, Milanović Simi, Mladenović Savi, Ninković Rajku, Priča Vujadinu Paljevini, Ramas Đuri, Romanović Iliji Romanu, Vukadinotfić Dušku Mikiju, Zivanović Voji Džokeju, Zivanović Mili, Zakić Slobodanu i drugima.

NINKOVIĆ M. ZLVAN

BORBENI PUT SESTE VOJVODANSKE UDARNE BRIGADE



S A D R Ź A J

	Strana
PREDGOVOR	5
G l a v a I: FORMIRANJE I PRVE AKCIJE BRIGADE	9
1. <i>Vojnopolitička situacija u Sremu neposredno pred formiranje brigade.</i>	9
2. <i>Prikupljanje jedinica i svečana smotra</i>	12
3. <i>Partijska i skojevska organizacija i moralno-političko stanje.</i>	17
4. <i>Prve borbe i akcije.</i>	26
Napad na posade u Vrbanji i Soljanima	21
Pritisak na komunikaciju Vinkovci — Brčko . .	26
Napad na posade u s. Nijemci i Morović . . .	27
Napadi na pustare Principovac i Inocenc . . .	31
Jedna susretna borba brigade	34
G l a v a II: DEJSTVA BRIGADE U PROLECE 1944.	37
1. <i>Borbe brigade u Bosutskim šumama u periodu i neposredno posle ofanzive 13. SS »Handiar« divizije.</i>	38
2. <i>Reorganizacija brigade i njene akcije u maju i junu 1944.</i>	46
Napad na Solnok i borbe u vreme neprijateljske ofanzive na donji deo Srema	48
Napadi na Bosut, vrdnički bunker i jedna uspela zaseda kod Kamenice.	54
Dve akcije 3. bataljona u donjem delu Srema . .	57
Bombaški napad na posadu Kuzmina	60
3. <i>Politička i kulturno-prosvetna aktivnost u brigadi i sa narodom.</i>	64

	Strana
Glava III: DEJSTVA BRIGADE U LETO 1944.	69
1. <i>Borbe brigade u periodu neprijateljske ofanzive »žitni cvet«.</i>	70
2. <i>Nekoliko uspešnih zaseda.</i>	85
3. <i>Napadi na posade Mandelosa i Mandeloške pu-stare.</i>	94
4. <i>Brojne akcije na komunikacijama.</i>	99
5. <i>Napadi na posade Crabovca i Šimanovca</i> . . .	104
Glava IV: BORBE BRIGADE U BEOGRADSKOJ OPE-RACIJI I U KONAČNOM OSLOBOĐENJU SREMA	114
1. <i>Prebacivanje u Srbiju i ulazak brigade u sastav 36. udarne vojvođanske divizije.</i>	115
2. <i>Borbe u Beogradskoj operaciji.</i>	117
3. <i>Borbe u Sremu.</i>	125
Glava V: DEJSTVA BRIGADE U ZIMSKIM OPERACI-JAMA 1944/1945.	128
1. <i>Na levoj obali Dunava i Drave.</i>	128
2. <i>U borbama za Virovitički mostobran</i>	131
3. <i>Ponovo na levoj obali Drave.</i>	146
Glava VI: BRIGADA U PROLECNOJ OFANZIVI ZA KO-NAČNO OSLOBOĐENJE ZEMLJE	152
1. <i>Forsiranje Drave i borbe do oslobođenja Našica</i>	152
2. <i>Gonjenje neprijatelja i oslobođenje Virovitice</i>	157
3. <i>Obuhvatni i obilazni manevri.</i>	160
4. <i>Brigada u Dravogradskoj operaciji.</i>	164
PRILOZI	171
Spisak štabova i komandi 6. vojvođanske bri-gade	171
Spisak poginulih boraca i rukovodilaca	175
Spisak boraca i rukovodilaca 6. vojvođanske brigade kojima je izdata pismena zahvalnica za učešće u oslobođenju Beograda	200
Fotografije narodnih heroja 6. vojvođanske bri-gade	207
Pogovor.	209
Borbeni put 6. vojvođanske brigade.	211

ZIVAN M. NINKOVIĆ

SESTA VOJVOĐANSKA UDARNA BRIGADA

Jezički redaktor
Stana Stanić, prof.
*

Tehnički urednik
Andro Strugar

Korektor
Irina Mijaljica
.

Omot
Miroslav Vajić